

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΤΟΣ ΚΓ' - ΤΟΜΟΣ 46^{ος} - ΤΕΥΧΟΣ 530

Ἀθήναι, 1 Αύγουστου 1949

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΡΘΑΙΟΣ	Τοῦτος ὁ χειμῶνας—Σούρουπο στὸ ἀκρογιάλι (ποιήματα).	
ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ	Προβλήματα κ' ἐρωτήματα:	Πρώωρος ἀπολογισμός.
Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ	Λησμονημένες σελίδες τοῦ Ροῖδη.	
ΕΜΜ. ΡΟΪΔΗΣ	Θεατρικὴ ἀνάμνησις (ἀφήγημα).	
ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ	Ἄναστενάρια (διήγημα).	
ΜΑΡΙΑ ΦΑΛΑΓΓΑ-ΓΕΩΡΓΙΟΥ	Χειμωνιάτικο βράδυ (ποίημα).	
ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ	Ἡ ἀναζήτησις τῆς μορφῆς (δοκίμιον).	
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ	«Χρονικὸν ἔτους σωτηρίου 194...μ. Χ» (διήγημα).	
ΚΩΣΤΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ	Περίπατοι καὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλβετίαν).	
ΔΙΟΝ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ	Εὐτυχος καὶ Ἀριστέα (ἀφήγημα).	
ΧΡ. Ν. ΚΟΥΛΟΥΡΗΣ	Σουῖτα στὸν ἄνεμο (ποίημα, συνέχεια).	
ΦΑΙΔΡΟΣ ΜΠΑΡΛΑΣ	Μιά θάλασσα—Κατανύκτιο σχεδιάσμα Ἀπριλίου (ποιήματα).	
Ν. ΝΕΤΤΑ	Σαλαμίνα (ποίημα).	
ΣΟΦΙΑ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ	Ἡ πρώτη καὶ ἡ τετάρτη νεότης (μελέτη, τέλος).	
ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΟΘΩΝΙΟΣ].	Κεφαλονιά (ποίημα).	
ΑΣΠΑΣΙΑ Θ. ΞΥΔΗ	Τὸ παραμῦθι (ποίημα).	
ΒΑΣΙΛΗΣ Λ. ΣΥΚΙΩΤΗΣ	Μὴν κλαῖς (ποίημα).	
Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ	Σόδομα καὶ Γόμορρα (τραγωδία, συνέχεια).	
JOSEPH CONRAD (Μετ. ΤΖΙΝΑΣ ΠΕΣΚΕΤΖΗ)	Ὁ νέγρος τοῦ «Νᾶρκίσσου» (νουβέλλα).	
Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ	Τὸ Κάιρο, πολιτεία τῆς Ἀφρικῆς (ἐντυπώσεις).	
JOHN STEINBECK (Μετ. ΕΥ. ΜΩΡΑΪΤΗ-ΒΑΣΣΟΥ)	Φυγὴ (νουβέλλα, τέλος).	
ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ	Ὁ «Νουμᾶς» (ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία, συνέχεια).	

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,

38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΛ - 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

(1927)

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΗΝ 1 ΚΑΙ ΣΤΙΣ 15 ΚΑΘΕ ΜΗΝΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.

ΣΥΝΔΡΟΜΗ: Έσωτερικού, έτησία δρχ. 85.000, έξάμ. δρχ. 45.000.
Έξωτερικού, μόνο έτησία, λίρες 5, Άμερικής δολλ. 20, Τουρκίας λίρ. 60.
Οι συνδρομές αρχίζουν πάντα από την 1η Ιανουαρίου ή την 1η Ιουλίου κάθε χρόνου.

Τα χειρόγραφα στον κ. **Πέτρο Χάρη**, Π. Τσαλδάρη (Πειραιώς) 78, (άρ. τηλ. 53-110). — Κάθε παραγγελία, με τὸ αντίτιμο, πρὸς τοὺς κ.κ. **Ι. Δ. Κολλάρο καὶ Σία**. Βιβλιοπωλεῖο τῆς «Έστίας», Τσῶρτσιλ 38, Ἀθήνας (άρ. τηλ. 23-136).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Συνέχεια)

Τὸ Δεκαπενθήμερο:

Τὰ Γεγονότα καὶ τὰ Ζητήματα (**Βάσος Π. Μαθιόπουλος**: Ὁ νέος Ἀκαδημαϊκός, — Ἡ Ἑλληνική χαρακτική. — Τὸ «Χρονικὸ τοῦ Θεάτρου»). — Τὸ Θέατρο (**Ἄλκης Θρύλος**: Ἀρμόν καὶ Ζερμπιντώ: «Σχολεῖο Κοκοττῶν»). — Ἡ Μουσική (**Αὔρα Σ. Θεοδοροπούλου**: Οἱ Συναυλίες τῆς Κρατικῆς Ὀρχήστρας. — Φυτῶρια νέων καλλιτεχνῶν. — Νίκος Μοσχονᾶς. — Τὰ Βιβλία (**Κώστας Η. Μπίρης**: Ἀναστ. Κ. Ὀρλάνδου: «Ἀρχεῖον τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Ἐκκλησίαι τῆς Ρόδου»). — **Γ. Ν. Α.**: Νέα Ἀγγλικά βιβλία. — Τὰ Νέα βιβλία (**Γ. Ι. Φουζάρας**: Δελτίο ἀναλυτικῆς βιβλιογραφίας). — Περιοδικὰ κ' ἐφημερίδες. — Εἰδήσεις. — Ἀλληλόγραφια.

Εἰκόνες:

Εὐθ. Παπαδημητρίου: Ἀπὸ τὸ Ἄσμα ἀσμάτων (ξυλογραφία). — Νίκος Μοσχονᾶς (φωτογραφία).

Στὸ ἐρχόμενο τεῦχος τῆς «Νέας Έστίας»:

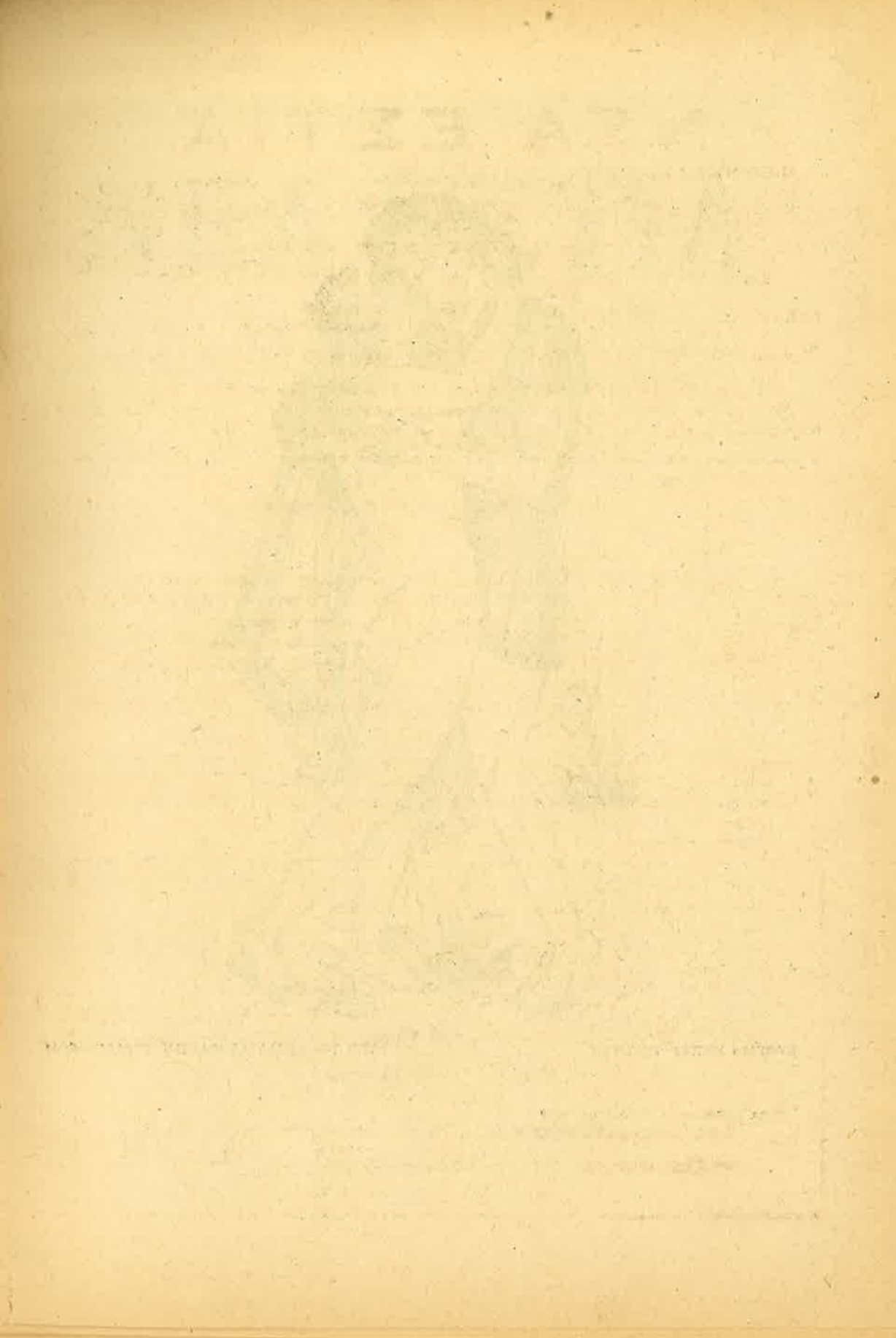
Σοφίας Ἀντωνιάδου

Καθηγητριάς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἀμστερντάμ

“ΝΕΟΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ,”

(Ἡ συμβολή τους στὴ λογοτεχνία)

Διεξοδικὸ μελέτημα γύρω ἀπὸ τὴ νέα ποίηση καὶ τὴ νέα πεζογραφία μας, ἀπὸ τὴν Καταστροφὴ τοῦ 1922 κ' ἔπειτα.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΑΡΑΚΤΙΚΗ

ΕΥΘΥΜΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΑΠΟ ΤΟ ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ (ΞΥΛΟΓΡΑΦΙΑ)

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΓ' — 1949
ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1949

ΤΕΥΧΟΣ 530

ΤΟΥΤΟΣ Ο ΧΕΙΜΩΝΑΣ

Τούτος ο χειμώνας
είναι ο πιο σκληρός·
ο Θεός να δώσει
να κρατήσει λίγο.
Έφραξε τους δρόμους
ο κακός καιρός
πριν σκεφτώ να φύγω.

Λίγο να κρατήσει,
δίκαιοι ουρανοί,
μιά και δέν προσμένω
πιά άλλο καλοκαίρι,
κι' άλλο χειλιδόνι
πιά δέ θά φανεί
νέα ζωή να φέρει.

Άλλο χειλιδόνι
πιά δέν καρτερώ,
σβέλτο - μου, χρυσό - μου,
μαύρο χειλιδόνι.
Μόνο αναθυμάμαι
τον καλό καιρό,
κι' ή καρδιά - μου λιώνει.

ΣΟΥΡΟΥΠΟ ΣΤΟ ΑΚΡΟΓΙΑΛΙ

Τώρα τελειώσαν όλα. Τώρα πιά
είναι η ζωή - σου θύμηση· ο βαρκάρης
έχει σηκώσει τα κουπιά,
και τίποτα μαζί - σου δέ θα πάρεις.

Το κύμα δέν ακούγεται· θαμπός
έχει πυκνώσει αγάλι αγάλι ο αέρας.
Χωρίς να καταλάβεις πώς,
σε πρόφτασε το τέλος της ημέρας.

ΚΑΡΘΑΙΟΣ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ Κ' ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

ΠΡΩΡΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ὅπου ἀκούς πολλά κεράσια, μικρὸ κα-
λάθι νὰ κρατᾷς, λέει ὁ λαός. Κι ὅπου τὰ
λόγια εἶναι μεγάλα, λίγα νὰ πιστεύεις,
προσθέτει πάλι ὁ λαός, ποὺ μὲ τὴν ἀπλή
καὶ δοκιμασμένη σοφία του πολὺ δύσκολα
ξεγελιέται καὶ ἀμείλιχτα κρίνει τοὺς ψευ-
τικούς ἐνθουσιασμούς καὶ τὶς εὐκολες ὑπο-
σχέσεις. Κι αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀπλή λαϊκὴ σο-
φία μᾶς φτάνει γιὰ νὰ κλείνουμε κ' ἐμεῖς τ'
ἄφτιά μας στοὺς ὑψηλοὺς λόγους, ποὺ προ-
φέρονται τώρα τελευταῖα ἀπὸ ὑποπτα λο-
γοτεχνικά χεῖλη καὶ ἀγωνίζονται νὰ μονο-
πωλήσουν τὴν ἐθνικὴ ὑπόθεση, αὐτὴν ποὺ
ἀνήκει μόνο στοὺς ἀληθινούς Ἕλληνες,
μόνο στοὺς δλοκάθαρους Ἕλληνες. Ποιὸν
νομίζουν ὅτι μποροῦν νὰ γελάσουν, τουλά-
χιστον στὸν τομέα τῆς πνευματικῆς ζωῆς;
Καὶ ποῖός προσέχει τὰ φραστικά τους πυ-
ροτεχνήματα, ποὺ ἐξυτηρέτησαν μόλις χτὲς
τοὺς πρὸ ἀνόμοιους σκοποὺς καὶ δὲν ἀπο-
κλείεται νὰ πανηγυρίσουν αὖριο ἄλλες κα-
ταστάσεις, ὀλωσδιόλου διαφορετικὲς ἀπὸ
τὴ σημερινὴ ἐθνικὴ ἀνάγκη;

Μὰ σήμερα ὁ λόγος δὲν εἶναι γιὰ τὰ
πυροτεχνήματα αὐτὰ καὶ τοὺς θλίβεροὺς
ἐμπόρους τῶν. Σήμερα ἡ ὁργὴ μας εἶναι
ἀκόμα πρὶν μεγάλη, γιὰτὶ πρέπει ἐπιτέλους νὰ
γίνει βέλος καὶ νὰ βουλώσει τὸ στόμα ἐκεί-
νων ποὺ τολμοῦν νὰ διεκδικοῦν προτεραιό-
τητα στὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα καὶ νομίζουν
ὅτι μποροῦν νὰ παραμερίσουν ὅσους πολὺ
πρὶν ἀπ' αὐτοὺς προσπάθησαν νὰ πετύχουν
τὴ συνεργασία ὅλων τῶν ἐλληνικῶν δυνά-
μεων, τόσο χρήσιμη, τόσο ἀπαραίτητη γιὰ
τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ κινδύνου ποὺ τὸν
ἐβλεπαν νὰ ἔρχεται πολὺ πρὶν μεγάλος,
πολὺ πρὶν ἀπειλητικὸς ἀπὸ τὴ Δεκεμβριανὴ
τραγωδία, ὅταν οἱ σημερινοὶ φωνασκοὶ ξό-
δευαν τὶς ἱκανότητες καὶ τὶς πονηρίες τους
στὴν ταχτοποίηση προσωπικῶν λογαρια-
σμών.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἔχουν τὸ θράσος νὰ ζη-
τοῦν ἀπολογισμὸ ἐθνικῶν ὑπηρεσιῶν, — καὶ
τὸ θράσος τοῦτο τὸ εἶδα τυπωμένο σ' ἓν'
ἀπὸ τὰ ἐντυπα ποὺ προσπαθοῦν νὰ περά-
σουν τὸ πνεῦμα τῆς ὀχλοκρατίας στὰ Ἑλ-
ληνικὰ Γράμματα, — ἀφοῦ δὲν εἶναι λίγο
ἔστω ἐξυπνοὶ γιὰ νὰ προτιμοῦν τὴ σιγὴ,
ἂς ἀκούσουν ὅσα θὰ ἔπρεπε ποτὲ νὰ μὴν
ἔρχοῦν καὶ ποτὲ νὰ μὴ σχολιάζουν, αὐ-
τοὶ οἱ ἀκάθαρτοι καὶ οἱ ἰδιοτελεῖς. Ἀς
θυμηθοῦν πρὶν ἀπὸ καθεστὶ ἄλλο τὴ βαθύ-
τατη πίστη τοῦ περιοδικοῦ τούτου στὶς κα-
θαρὰ ἐλληνικὲς ἀξίες, ἂς ἐλέγξουν τὴν πί-
στη αὐτὴ στὴ διαδρομὴ εἴκοσι τριῶν χρό-
νων, ἂς ὁμολογήσουν, ἂν τοὺς ἔχει ἀπο-
μείνει λίγη ἔστω μνήμη καὶ πνευματικὴ
τιμότητα, πόση ἦταν ἡ συμμετοχὴ μας
στὴ θαυμαστὴ ἀνάταση τῆς ἐλληνικῆς ψυ-
χῆς στοὺς πολεμικοὺς μῆνες τοῦ 40 καὶ
τοῦ 41 κ' ἔπειτα πόση ἡ ἀδιάβλητη ἐθνι-
κὴ μας ἀντίσταση στὰ σκοτεινὰ χρόνια τῆς
Κατοχῆς.

Ἀς μὴ σταθοῦμε ὁμως σὲ κινδύνους,
σὲ θυσίες καὶ σὲ τίτλους, — τίτλος καὶ ἡ
βράβευση τῆς «Νέας Ἑστίας» ἀπὸ τὴν
Ἀκαδημία Ἀθηνῶν «διὰ τὴν ἀξιόλογον
αὐτῆς συμβολὴν εἰς τὴν ὅλην πνευματικὴν
κίνησιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ τελευταῖα
εἴκοσι ἔτη καὶ διότι δὲν ἔπαυσεν ἐκδιδο-
μένη καὶ κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐχθρικῆς κατο-
χῆς, προκαλέσασα διὰ τῆς πατριωτι-
κῆς τῆς στάσεως καὶ διώξιν τοῦ διευ-
θυντοῦ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, — ἂς προ-
χωρήσουμε στοὺς μεταπελευθερωτικούς
χρόνους κι ἂς ρωτήσουμε αὐτοὺς ποὺ ἀ-
παιτοῦν τώρα τοὺς τόσο πρόωρους ἀπολο-
γισμούς: Ὑποπτεύτηκαν κὰν τὴ λογοτε-
χνικὴ καὶ ἐξωλογοτεχνικὴ (κοινωνικὴ καὶ
ἐθνικὴ) ἀξία τοῦ κηρύγματος τῆς πνευ-
ματικῆς ἐλευθερίας (1η Ἰανουαρίου 1947),
ποὺ εἶναι μὲ γεγρονότα βεβαιωμένο

ὅτι βοήθησε πολλούς, προπάντων νέους, νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὸν κλοιὸ τῆς «στρατευμένης» τέχνης, δηλαδή ἀπὸ μιὰ μορφὴ κομμουνιστικοῦ φανατισμοῦ ποὺ δὲν εἶναι ἀπὸ τίς πιὸ ἀκίνδυνες, ἔχασαν τίς φοβερὲς μάχες τοῦ ὑποφαινομένου μὲ τὴν πνευματικὴ ἡγεσία τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, τοὺς θυμούς της, τοὺς ἐλιγμούς της καί, στὸ τέλος, τίς ἀκάλυπτες ἀπειλές της, ἔχασαν τόσα ἄλλα ποὺ μᾶς τοποθέτησαν πολὺ γρήγορα στὴν ἐθνικὴ ἔπαλξη, σ' ἐκείνην, ἐννοεῖται, τὴν ἐθνικὴ ἔπαλξη ποὺ ἀντέχει σὲ κάθε ἔλεγχο καὶ δὲν ἐπιτρέπει καμιά προσέγγιση σὲ ὅσους σήμερα φωνασκοῦν, σ' αὐτοὺς ἀκριβῶς ποὺ πολεμήσαμε γιατί πιστεύουμε ὅτι ἡ συμμετοχὴ τους σὲ ἀγῶνες, σὲ ἐθνικοὺς μάλιστα ἀγῶνες, θυμίζει κάθε στιγμὴ ἕναν ἁμαρτωλὸ πνευματικὸ βίο καὶ εἶναι βλαβερή, ὅπως καθεὶ ποὺ δὲν πείθει ἀπολύτως, ποὺ ἀφήνει ἀμφιβολίες καὶ δὲν προκαλεῖ τὴ διάθεση τῆς θυσίας, ὅ,τι δηλαδή χρειάζομαστε αὐτὴ τὴ δύσκολη ὥρα καὶ ὅ,τι θὰ ἀπαλλάξει τὸν τόπο ὅχι μόνο ἀπὸ τὸν συμμοριτισμὸ ἀλλ' ἀπὸ τίς ποικίλες μορφές τοῦ συμμοριτισμοῦ.

Ἄς συνεχίσουμε ὅμως τὸν ἀπολογισμὸ ἀφοῦ μᾶς τὸν ἐπιβάλλουν τόσο πρόωρα ὅσοι βιάζονται νὰ σκεπᾶσουν μὲ δάφνες τὴ γυμνότητά τους, κι ἂς θυμίσουμε ὅτι, ἔπειτ' ἀπὸ τὸ κήρυγμα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἀποδοσὴ του, προχωρήσαμε στὴν καθαρὴ ἀποδοκιμασίᾳ τῆς ἀνταρσίας (τεῦχος 5(4), ἀφοῦ πρῶτα βοηθήσαμε τὸν σημερινὸ ὑπουργὸ τῆς Παιδείας νὰ συγκεντρώσει ὅλες τίς ἐθνικὲς

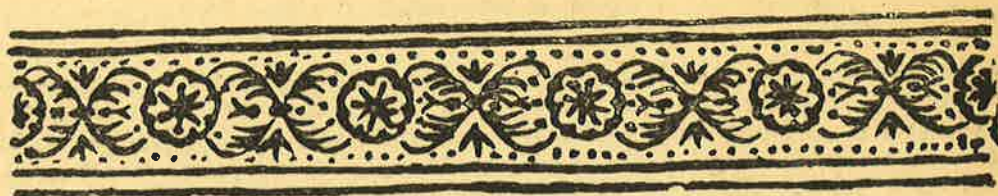
πνευματικὲς δυνάμεις σὲ μιὰ νέα ὁργάνωση, στὴν «Ἑλληνικὴ Ἑταιρία Λογοτεχνῶν», ὅτι στιγματίσαμε ἀμέσως ἔπειτα τὸ παιδομάζωμα μ' ἓνα πολυσέλιδο κατηγορητήριο ποὺ τὸ ὑπογράψαμε μαζί μὲ ἐκλεκτοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λογοτεχνικοῦ καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ μας κόσμου (τεῦχος 505), κι ἀπὸ τότε δὲν μετακινήσαμε τὸ στόχο μας : Ἀδιάκοπη προσπάθεια γιὰ τὴν ἐξυγίανση τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς, προσπάθεια ποὺ ἔχουμε λόγους νὰ πιστεύουμε πὼς εἶναι ἢ πιὸ αἰσθητὴ παρουσία κοντὰ στὸν μαχητὴ, στὸ παλικᾶρι τοῦ Γράμμου, τοῦ Βίτσι ἢ τῆς Φλώρινας, ποὺ θέλει νὰ ξαίρει ὅτι δίνει τὸ αἷμα του γιὰ νὰ στήσει ὄρθια μιὰ καλύτερη Ἑλλάδα, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ μικροὺς ἀνθρώπους καὶ μικρὰ πάθη καὶ ἱκανὴ νὰ κερδίσει τὴ θέση της στὸν μεταπολεμικὸ κόσμον μὲ τὴν ψυχικὴ της ὑγεία.

Ἄς καταλάβουν ἐπιτέλους ὅσοι καταστρώνουν τοὺς πρώρους ἀπολογισμοὺς ὅτι ὅσο κρίσιμη εἶναι ἡ μάχη ποὺ δίνεται καὶ κάθε μέρα κερδίζεται στὰ ἐλληνικὰ βουνά, ἄλλο τόσο δύσκολη καὶ σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ ἄλλη μάχη, αὐτὴ ποὺ πρέπει νὰ κερδηθεῖ μέσα στὰ χωριά, στίς πόλεις καὶ στίς συνειδήσεις τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ μιὰ θὰ διώξει τὸν ἐχθρό. Ἡ ἄλλη θὰ τοῦ κλείσει τὴν πόρτα. Καὶ ἡ πόρτα θὰ εἶναι γιὰ πάντα κλειστὴ, καὶ στὸ συμμορίτη καὶ σὲ κάθε ἄλλον ἐχθρό, ὅταν πίσω ἀπ' αὐτὴν ὀρθώνονται καθαρὲς ἐλληνικὲς συνειδήσεις, ἀνθρωποὶ ἀληθινοί, ἔτοιμοι γιὰ κάθε θυσία, καὶ ὅχι οἱ γυμνασμένοι στὴ δολοπλοκία καὶ στὴν προσαρμογὴ.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ

ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΡΟΪΔΗ

Ήρουνώντας παλιές εφημερίδες και περιοδικά, έτυχε νά βρω κάμποσα δώδεκα διόλου άγνωστα έργα του Ροΐδη, όπως τὸ διήγημα «Ἡ ἔορτὴ τοῦ πατρὸς μου», ποὺ δημοσιεύθηκε στὴ «Ν. Ἑστία» (τ. 510, 1948, σ. 1196—1198), τὴ μεγάλη του θεσηκεντρικοφιλοσοφικὴ μελέτη «Οἱ Καΐνιται» («Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη» 1868, σ. 162—165 καὶ 180—182), ἐντυπώσεις καὶ κρίσεις ἀπὸ θεατρικὲς παραστάσεις, ποὺ ἔγραφε στὸ περ. «Αὐλαία» τοῦ 1882 μὲ τὸ ψευδώνυμο Lucifer («Ἐωσφόρος»),—μιά ἀπ' αὐτές, καθὼς καὶ ἄλλου εἶδους διὰ του ἐκεῖ δημοσιεύματα, οἱ πικάντικες Broutilles athéniennes, εἶναι γραμμένες γαλλικά,—μὰ ἀνακοίνωση ἄγνωστη ἐπιστολὴς τοῦ Γλάδστονα γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἐπίσκοπου Σύρας Λυκούργου μ' ἐνδιαφέροντα σχόλια σ' αὐτὴ («Ἄστυ» 29-5 1898), ἐντυπώσεις γιὰ τὸ μεγάλο σεισμὸ τῆς Ζακύνθου («Ἑστία» 1898, I, σ. 85—86), τὸ χαρακτηρισμὸ του γιὰ τὸ Χαρ. Ἀννίνο («Ἡ τριακονταετηρίς τοῦ Χ. Ἀννίνου», 1900, σ. 96), ἀξιοσημεῖο, γιατί καταλήγει κ' ἐκεῖ στὸ ἴδιο συμπέρασμα ποὺ ἀναγράφει, πρὶν ἀπὸ 30 χρόνια, στὴν πρώτη του κριτικὴ μελέτη, γὰ τὴς κομωδιῶν τοῦ Ἀγγελου Βλάχου, κτλ. «Ὅλα αὐτά, μαζί μ' ἐκεῖνα ποὺ βοήθα ἔχοντας ὁδηγὸ τὴς σημειώσεις τοῦ Ἀνδρεάδη, στὴν ἔκδοση Φέξη, τῶν ἔργων τοῦ Ροΐδη, τὴς παραπομπὲς τοῦ κ. Παράσχου στὴν τόσο ἀξιοπρόσεχτη γι' αὐτὸν ἐργασία του, καθὼς καὶ τὸ βιβλιογραφικὸ σημείωμα τοῦ κ. Κατσιμπάλη («Ν. Ἑστία» 1934, σ. 903) μερικῶν ἄγνωστων ἔργων τοῦ συγγραφέα τῆς «Πάπισσας Ἰωάννας», μποροῦν, ἀφοῦ γίνῃ κάποια ἐπιλογὴ ἀπὸ τὰ καλύτερά τους, ν' ἀποτελέσουν ὁλόκληρο βιβλίον ποὺ δὲν ἀποκλείεται μιά μέρα νὰ βγεῖ, γιὰ νὰ χρησιμεύσει, ἂν δὲ γελιέται, σὰν ἓνα σημαντικὸ κ' ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τοῦ συγκεντρωμένου σὲ τόμους ἔργου του. Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι, πὼς καὶ ἄλλα, πολὺ γνωστὰ μάλιστα τοῦ Ροΐδη δημοσιεύματα, οἱς ὑστερήσαντες τους ἐκδόσεις παρουσιάζονται περικοιμένα, κ' εἶσι καταντάει πολὺ δύσκολο στὸν εὐυννεϊδῆτο μελετητὴ του ν' ἀποχτήσῃ μιά γενικὴ τοῦ ἔργου του ἐποπτεία. Ἀπὸ τὸν πρόλογον π. χ. τῆς «Πάπισσας Ἰωάννας» λείπουν, οἱς τελευταῖες τῆς ἐκδόσεως, πάρα πολλὲς σελίδες χαρακτηριστικὲς ὅχι μονάχα γιὰ τὸ οὐσιαστικὸ τους περιεχόμενον καὶ γιὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν του δύνα-

μη καὶ τὴν ἐλευθεροστομία, ποὺ μ' αὐτὲς περιγράφει ὁ συγγραφέας πολλὰ παράξενα φαινόμενα τοῦ ἔννατου αἵωνα, ἀλλὰ καὶ ἀξιοσημεῖοιες γιὰ τὴς λογοτεχνικὲς τοῦ Ρ. προτιμήσεις. Βλέπουμε δηλ. νὰ μιλάει ἐκεῖ γιὰ τὴς ἀρμυρὲς ἱστορίες τῶν «Contes Drolatiques» τοῦ Μπαλζάκ (σ' ὅσα κατόπιν ἔγραψε ὁ Ροΐδης μονάχα κάπου-κάπου τὸνομά του ἀπλῶς ἀναφέρει, ἂν καὶ ἐκφράζεται μὲ θαυμασμὸ γιὰ συγγραφεῖς πολὺ μικρότερους ἀπ' αὐτὸν ἀξίας) κ' εἶσι γιὰ πρώτη, νομίζω, φορὰ, ὁ δημιουργὸς τῆς Ἀνθρωπίνης Κομωδίας παρουσιάζεται στὸ πλατύτερον ἀναγνωστικὸ μας Κοινὸν—κατόπιν ἔγινε πῶς γνωστός, κυρίως ἀπὸ τὴν ἀξιόλογη μετάφραση τῆς Εὐγενίας Γκραντὲ ἀπὸ τὸν Ἀγγελο Βλάχο στὴν «Ἑστία» τοῦ 1883.

Ἀπ' αὐτὰ τὰ ἄγνωστά του ἔργα ἀνακινώνομε τὸ διήγημα «Θεατρικὴ ἀνάμνησις», ποὺ δημοσίευσε ὁ Ροΐδης στὴν «Ἐφημερίδα» 1-2 Νοεμβρίου 1895 παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν προληπτικὴ λογοκρισία ποὺ ἐπεβλήθη τότε στὰ ἔργα τὰ θεατρικά, ὅμοια ἐπάνω κάτω μὲ τὸν ἔλεγχον, ποὺ δώδεκα διόλου ἐπιτόλαια καὶ ἀνυπολόγητα ἔγινε ἀπόπειρα νὰ ἐφαρμοστεῖ καὶ πάλι τώρα τελευταία. Γιὰ τὴ θεατρικὴ λογοκρισία τοῦ 1895, ἔχει γράψῃ, καθὼς ἔχει τὴν καλοσύνη νὰ μὲ πληροφοροῖ—οἱ τόσο βαθὺς γνώστης τῆς ἱστορίας τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου κ. Ἰ. Σιδέρης στὸ περιοδικὸ «Ραδιόφωνον» τοῦ 1911 ἢ 1942—δὲ θυμᾶται καλὰ τὴ χρονολογία κ' ἔτυχε νὰ μὴ φυλάξῃ τὸ δημοσίευσμά του αὐτό, οὔτε πάλι βρίσκεται στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκῃ, ὅπου πῆγα γὰ τὴν ἐξακριβώσω. Ὅπως ὅποτε ὑπάρχει στὸ Θεατρικὸ Μουσεῖον τὸ ἐπίσημον ἔγγραφο, ποὺ ἐπιβαλλόταν ὁ ἔλεγχος, ὑπογραμμένο ἀπὸ τὸν τότε Διευθυντὴ τῆς Ἀστυνομίας Μπαϊρακτάρη: Πρόεδρος τῆς λογοκριτικῆς ἐπιτροπῆς εἶχε ὀριστεῖ ὁ Μιστριώτης καὶ μέλη ὁ Ἀρ. Κουτσίης καὶ ὁ Ἰω. Καλοστύτης.

Στὸ διήγημά του αὐτὸ ὁ Ροΐδης, ὅπως καὶ σὲ τόσα του ἄλλα δημοσιεύματα, δώδεκα διόλου ἄσχετα μὲ τοὺς κομματάρχες ἢ τοὺς δασκάλους, βρίσκει κ' αὐτοῦ τὴν εὐκαιρίαν μὲ λίγες ἀλχημικὰς φράσεις νὰ κατηργήσει τὴς κομματικὰς φάσεις καὶ τὸ σχολαστικισμὸ, τοὺς δύο αὐτοὺς κακοὺς δαίμονες τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ, ποὺ ἐναντίον τους, σ' ὅλην τὴν ζωὴν, κατέβυνε σταθερὰ τὰ βέλη τῆς σαρκαστικῆς του διάθεσης—τὸ μόνον του

ἔπλο, τὴ μόνη δύναμι πούχε ἡ ἀδυναμία του, γιὰ ν' ἀντιδράσει στὸ ἀποπνικτικὸ γι' αὐτὸν κι' ἀποτελεσματικὸ περιβάλλον τῆς ἐποχῆς του. Ἔτσι, λέγοντας ἐδῶ «κορδονικὴ ἐπιτροπὴ», ἐννοεῖ τὰ μέλη τῆς λογοκριτικῆς ἐπιτροπῆς, — μιλήσαμε γι' αὐτὰ παραπάνω, — διορισμένα τότε ἀπὸ τὸ κόμμα τοῦ Δεληγιάννη, πού, ἀπὸ λίγους μῆνες προηγουμένως, εἶχε γίνει παντοδύναμο, ὕστερα ἀπὸ τὴν πανωλεθρία τοῦ Τρικούπη στίς ἐκλογὰς τοῦ Ἀπρίλι τοῦ 1895. Καθὼς θυμούνται οἱ παλαιότεροι, τὸ «κορδόνι» ἦταν τὸ σύμβολο τοῦ κόμματός του στοὺς ἐκλογικούς ἀγῶνες τοῦ Δεληγιάννη, τοῦ κλασικοῦ αὐτοῦ τύπου τοῦ φαυλοκράτη δημαγωγοῦ κι' ἀμείλιχτου γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἐκθροῦ τοῦ Τρικούπη—γιὰ τὸν τελευταῖο γνωστὴ μᾶς εἶναι ἡ «μεσοσιανὴ πίστη» (ἡ ἔκφραση εἶναι τοῦ Ἀνδρεάδη), πού εἶχε γι' αὐτὸν ὁ Ροῖδης, καὶ πού ἐξ αἰτίας τῆς καταδιώχτηξ ἀπ' τὸ ρουσφετολόγο Γορτυνίου πολιτικάντη. Ἡ ἀγανάκτησὶς του πάλι γιὰ τὴ σχολαστικὴ παράδοση τῆς ἐποχῆς του, παρουσιάζεται μὲ τὴν ἀδυσώπητη ἐδῶ γελοιοποίησιν τοῦ Μιστριώτη, συντοπίτη καὶ κομματικὸ τοῦ Δεληγιάννη ὁπαδοῦ, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς κυριώτερους ἀντιρρόσους τοῦ τότε ἀρχαϊσμοῦ, πού κι' ἄλλοτε εἶχε δοκιμάσει τὸ μαστίγιωμα τῆς σάτιρας τοῦ Ροῖδῃ, ὅπως φαίνεται κι' ἀπὸ τὸν «Ἀσμοδαῖο» (ἐτ. Α', ἀρ. 6, 9-2-1875). Μὲ τὴν μάσκα τοῦ σαρκασμοῦ, πού κρύβει τὸ πῶς θανάσιμο μῖσος γιὰ τὸ σχολαστικισμὸ καὶ μὲ δξύτατα ἀναπτυγμένο τὸ αἰσθημα τοῦ κωμικοῦ, τοῦ σφηνώνει τ' ἀρχιλόχεια βέλη, σατιρίζοντάς τον, ὅπως κατόπιν ὁ Πάλλης κι' ὁ Ταγκόπουλος καὶ γι' αὐτὴν ἀκόμα τὴν κακοφασισμένη του μορφή, πού τόσο πολὺ ἄλλως τε εἶχε γίνει ἀντικείμενο γελοιογραφικῆς ἐκμετάλλευσιν στὴν ἐποχὴ του. (Ἀπὸ τίς πολλὰς τοῦ Μιστριώτη γελοιογραφίας σημειώνομε ἀπὸ τὰ «Παναθηναῖα» ἐτ. 10, φ. 31-3-1910, σ. 365 καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ Θέμῳ Ἀγγινῷ : Θ. Ἀγγινῷ, «Δεύκωμα Γελοιογραφικόν», 1924, σ. 217, 245, 263, 366. Τοῦ ἴδιου ἀπὸ τὰ «Παναθηναῖα» : ἐτ. Δ', φ. 15-11-1903, σ. 96, ἐτ. Ζ', φ. 30-9-1907, σ. 328, τοῦ ἴδιου ἔτους φ. 15-10, σ. 24. Πρὸ πάντων ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ γελοιογραφία του «Φρουρὸς ἀπαρεμφάτων», ἐτ. Η' φ. 31-1-1908).

Ὅσο γιὰ τὴ χορεύτρια Ρόζα Γαλέττη πού ἀναφέρει σ' αὐτὸ τὸ διήγημα, ἔχει γράψει ἐκτενέστερα ὁ Ροῖδης τέσσερα χρόνια προηγουμένως στὸ διήγημά του «Πανδαμάτειρα καὶ Πανδαμάτωρ», δημοσιευμένο. στὴν «Ποικίλῃ Στοά» τοῦ 1891 κι' ἀνατυπωμένο ἀπὸ τὸν Ἀνδρεάδῃ στὴν ἐκδόσιν Φέξη, τ. Β', σ. 25-36 κι' ἀπὸ τὸν Καιροφύλα στὴν ἐκδ. Σιδέρη, τ. Α', σ. 157-167. Κι' ἐκεῖ, ὅπου μάλιστα τὴν ὀνομάζει Ροζάττῃ Γαλέττῃ καὶ μᾶς διηγείται πὺς παιδί ἀκόμα τὴν εἶδε στὴ Γένουα, κι' ὅχι στὸ Λιβόρνο ὅπως μᾶς λέει στὴ «Θεατρικὴ ἀνάμνηση», ὅλος διόλου ἐπεισοδιακὰ μᾶς μιλάει γιὰ τὴ θεατρικὴ λογοκρισία, χωρὶς ὅμως οὔτε λέξη ν' ἀναφέρει γιὰ τὸν Ἀββᾶ Ρώση

καὶ τὰ κωμικὰ ἐπακόλουθα τοῦ κεραυνοβόλου ἐρωτά του. Ὅμως, ἐνθ' αὐτὰ δύο αὐτὰ διηγήματα ἐλάχιστες ἔχουν ὁμοιότητες οὐσιαστικῆς, —τὸ «Πανδαμάτειρα καὶ Πανδαμάτωρ» τόγραψε, ἂν δὲ γελιέμαι, γιὰ νὰ ἐκθέσει κι' ἐκεῖ ὁ Ρ. τίς ἰδιόρρυθμες θεωρίες του γιὰ τὴ μουσικὴ,—βλέπουμε σ' αὐτὰ πολὺ περισσότερες σχετικὰ μὲ τὸ ὕψος καὶ τὴν τεχνικὴ, ἀφοῦ, μὲ μιὰ προσεκτικὴ ἀνάγνωσιν τῶν δύο αὐτῶν δημοσιευμάτων, παρατηροῦμε μερικὲς ἐπαναλήψεις ὁλόκληρων φράσεων καὶ κοινὰ στρατηγήματα λογοτεχνικά, πρᾶμα πού μᾶς βοηθεῖ κι' αὐτὸ γιὰ νὰ νιώσουμε καλύτερα μὲ ποιὸν τρόπο ἔγραφε ὁ Ροῖδης. Καὶ στὰ δύο αὐτὰ κείμενα συναντᾶμε, αὐτολεξεῖ σχεδόν, τὴ φράση : «ἀπεξεύχθησαν οἱ ἱπποὶ τοῦ ὀχήματος τῆς Γαλέττης, ἀντικατασταθέντες ὑπὸ λογικῶν ὄντων, τὰ ὅποια μετέβαλεν εἰς ἄλογα ὁ ἐνθουσιασμός». Ἐπίσης ἡ φράση : «ὁ ἐν Φλωρεντίᾳ ἡγούμενος τοῦ τάγματός τὸν καπουκίνων, εἰς τὸν ὅποιον ἐξωμολογεῖτο τὰς ἁμαρτίας του, ἐγονυπέτησε πρὸ αὐτῆς προσφύρων ὡς ἀντάλλαγμα ἐνὸς φιλήματος τῆς ψυχῆς του τὴν σωτηρίαν», ὑπάρχει, ὅμως καλύτερα κάπως διατυπωμένη καὶ στὸ διήγημα «Πανδαμάτειρα καὶ Πανδαμάτωρ». Καὶ ἀπὸ ἄλλα του ὅμως δημοσιεύματα, βλέπουμε κι' ἐδῶ νὰ ἐπαναλαμβάνονται ὁλόκληρες φράσεις, ὅπως «ἐπόμενον ἦτο νὰ κορυφώσῃ τὴν ἱλαρότητα τῶν φύσει εὐθύμων καὶ νὰ προκαλέσει τὴν ἀγανάκτησιν τῶν σπληνικῶν». Ἡ ἔκφρασις πάλι «ἐπὶ προκρουστικῆς κλίνης», πού τὴν ἀναφέρει καὶ στίς κριτικὰς του μελέτες, ἦταν φαίνεται πολὺ συνηθισμένη ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ, ἀφοῦ ὁ Ἀγγελος Βλάχος στὸ περίφημο φυλλάδιό του ἐναντίον τοῦ Ροῖδῃ, τὴν ἀναγράφει 8 φορές. (Βλ. Ἀγγελῷ Βλάχου, ὁ «Νέος Κριτικός», 1877, σ. 20, 30, 42, 47, 53, 54, 55, 58). —Τίς συχνὰς αὐτὲς ἐπαναλήψεις ὅχι μονάχα φράσεων, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρων περιόδων τίς ἀπαντᾶμε συχνὰ καὶ σὲ πολλὰ του ἄλλα δημοσιεύματα, ὅπου βλέπουμε νὰ μεταχειρίζεται τοὺς ἴδιους ἐκφραστικούς τρόπους, τίς ἴδιες, πολλὰς φορές, παρομοιώσεις—ἀπόδειξη κι' αὐτὸς τῆς κάπως στενῆς του φαντασίας καὶ τῆς δυσκολίας πούχε στὸ γράψιμό του, πρᾶμα πού μᾶς τὸ εἶχε ἄλλως τε ἐξομολογηθεῖ, τοῦλάχιστο τὸ τελευταῖο. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο δὲν περιορίστηκαν τὰ δάνειά του ἀπ' ὅσα ὁ ἴδιος εἶχε γράψει προηγουμένως, μὰ πῆρε, ὅπως φαίνεται καθαρὰ στὴν «Πάπισσα Ἰωάννα» καὶ σὲ τόσα του ἄλλα δημοσιεύματα, ὅχι μονάχα ξένες ἰδέες, μὰ κι' ὁλόκληρες περικοπὲς ἀπὸ συγγραφεῖς πού προτιμοῦσε, δανείστηκε δηλ. «οὐ τῇ χειρὶ, ἀλλ' ὅλῳ τῷ θυλάκῳ», γιὰ νὰ μεταχειριστοῦμε τὴν πετυχημένη ἔκφρασι πού ἀναφέρει γιὰ τὸ Ροῖδῃ ὁ Καμπάνης. Ὅμως, παρ' ὅλ' αὐτὰ διατηρεῖ ἀνόθευτο τὸ προσωπικὸ του ὕψος, τέλειος καθὼς ἦταν μᾶστορος ὅχι μονάχα στὴν τέχνη νὰ γράφει, ἀλλὰ καὶ ν' ἀφομοιώνει τὰ δάνεια στοιχεῖα, ὅπως τὸ παρατήρησε κι' ὁ Παλαμᾶς σ' ἓνα παλιὸ του γιὰ τὸ Ροῖδῃ ἄρθρο, ὅπου, μιλώντας γιὰ τὴν «Πάπισσα Ἰωάννα», μᾶς λέει

πὼς διακρίνουμε σ' αὐτὴ «λεπτότεχνον ἀφομοιωτικὴν δύναμιν καὶ ξένων καὶ δανείων» («Ἀκρόπολις» 14-11-1899). Ἐρευνώντας ἐπίμονα γιὰ νὰ ἐξακριβώσω ἢ ν' ἀνακαλύψω ὅσα μορφοῦσα περὶοῦσα στοιχεῖα γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Ροῦδη, εἶχα τὴν τύχη νὰ βρῶ μιὰ μετάφραση ἀπὸ κείμενο γαλλικόν, ποῦ τοῦ χρησίμευσε γιὰ πρότυπο ὅταν ἔγραφε τὸ διή-

γημά του «Ὁ διαβάτης», δημοσιευμένον στὴν ἐφ. «Ἀκρόπολις» 25-12-1900, πολύτιμο πραγματικὰ δοκουμεντόν ποῦ μᾶς βοηθεῖ, μαζὶ μεῖς ἄλλα μερικὰ στοιχεῖα, συγκεντρωμένα στὰ χεῖρα μου κ' αὐτά, γιὰ νὰ ἐξακριβώσουμε ἂν ἦταν ἢ ὄχι λογοκλόπος ὁ Ροῦδης. Μὰ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα εἶναι ἀνάγκη ν' ἀσχοληθοῦμε σὲ ἰδιαιτέρῳ μας σημείωμα.

X. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

Θ Ε Α Τ Ρ Ι Κ Η Α Ν Α Μ Ν Η Σ Ι Σ

Ἡ ἀπὸ τριμηνίας ἀπόφασις τῆς λαοπροβλήτου κυβερνήσεως νὰ προνοήσῃ, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τῆς ἠθικοποιήσεως τοῦ ἡμετέρου θεάτρου διορίζουσα ἐπιτροπὴν πρὸς ἐκτίμησιν τῆς σεμνότητος τῶν δραματικῶν ἔργων, ἐξήγειρεν εἰς τὸ βάθος τῆς μνήμης μου παλαιωτάτην ἀνάμνησιν ὁμοίας ἐν Ἰταλίᾳ ἀποπείρας. Ἀφορμὴ τῆς ἐξεγέρσεως ταύτης δὲν εἶναι θεαλῶς οἰαδῆποτε τις σχέσις ἢ ἀναλογία τῆς τυραννικῆς ἐκείνης λογοκρισίας πρὸς τὴν ἀνῶδυνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμετέραν, ἀλλὰ μόνον τὸ τυχαῖον γεγονὸς ὅτι ἐν ἐκ τῶν μελῶν τῆς κορδονικῆς ἐπιτροπῆς, ὁ ἀξιότιμος κ. Μιστριώτης, συμβαίνει νὰ ὁμοιάζῃ ὡς ὀδύμος ἀδελφός, με' τὸν πανοσιώτατον Ἀδῶδαν Ρώσσην, τὸν πρόεδρον τῆς λειτουργήσεως ἐν Λιθόρνῳ κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ἀντιδράσεως, ἣτις ἐπῆλθε μετὰ τὰ ἐπαναστατικὰ κατορθώματα τοῦ Γουεράττς καὶ τοῦ Γαριβάλδου. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἀνάστημα ἢ μεταξὺ τῶν δύο λογοκριτῶν ὁμοιοτή, ἀλλ' ἔχουσιν ἀμφοτέρω κοινὴν καὶ τὴν γνῶμην ὅτι λαλοῦντες εἰς ὑψηλὰ πρόσωπα πρέπει νὰ μεταχειρίζονται γλῶσσαν τελείως ἀκατάληπτον εἰς τοὺς ταπεινοὺς.

Ἡ πρὸς τὸν Δοῦκα τῆς Τοσκάνης ἐπανερχόμενον ἐκ τῆς ἔξορας προσλαλιὰ τοῦ Ἀδῶδ Ρώσση ἀπομένει μνημεῖον ρητορείας ἐπίσης ἀπροσέτου εἰς τὴν κοινὴν ἀντίληψιν ὅσον καὶ ἡ πρὸς τὸν Δοῦκα τῆς Σπάρτης ⁽¹⁾ προσφώνησις τοῦ ἡμετέρου καθηγητοῦ.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὁμοιότητος δὲν ἔλειπον οὐδ' αὐταὶ αἱ ὑσπληγγες ⁽²⁾ ἥτοι «Le vi-

branti corde del commosso cuore» ⁽³⁾. Ἡ μόνη διαφορὰ ἦτο ὅτι τὸ ἰταλικόν κοινὸν ἀπεδείχθη πολὺ ἱκανώτερον τοῦ ἡμετέρου πρὸς ἐκτίμησιν τῆς μοναδικῆς τοῦ καλλιτεχνήματος πρωτοτυπίας. Ἐνῶ τοῦ ἑλληνος προσφωνητοῦ ἡ ἐπιτυχία περιωρίσθη εἰς τὴν πρόκλησιν ἐδαριθμῶν μειδιαμάτων, ὁ ἀντίζηλος αὐτοῦ κατῴρθωσε νὰ γίνῃ ἀπὸ μᾶς εἰς ἄλλην ἡμέραν δημοτικώτατος ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς Τυρρηνίας. Ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐκόσμησε τὴν πρώτην σελίδα πάντων τῶν σατυρικῶν φύλλων μετὰ τῆς πιστοποιήσεως ὅτι δὲν εἶνε γελοιογραφία· δύο ζαχαροπλάσται ἐκέρδισαν πολλὰ χρήματα τυπώσαντες τὴν πολύκροτον προσλαλιὰν ἐπὶ τῶν χαρτίνων σάκκων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπώλουν τὰ ζαχαρικά των καὶ φιλόμουςος τραπεζίτης ἐπροκήρυξεν ἀμυοδὴν διακοσίων σκούδων εἰς τὸν ἱκανὸν νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς γρίφους τοῦ Ἀδῶδ Ρώσση. Τίς ὅμως παρ' ἡμῖν ἐπονοκεφάλησε νὰ μαντεύσῃ τί ἤθελε νὰ εἰπῇ εἰς τὸν διάδοχον τοῦ ἑλληνικοῦ στέμματος ὁ κ. Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου; Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι εἰς τοὺς πολιτικόνους τόπους δύσκολον εἶνε νὰ παρέλθῃ ἀπαρτήρητος ἢ νὰ μείνῃ ἀδράδευτος μιὰ οἰαδῆποτε

δολιχοδρομήσαντι. ὁ καλλιτεχνὴς φιλόσοφος μακρὰν αἰσαγωγὴν προτάσων, τοὺς τε σοφιστὰς καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν ἠθοποιεῖ· (Γ. Μιστριώτης Πλάτωνος Γοργίας, ἐκδ. Γ., 1906, σ. 7). Γιὰ δαίγμα τῆς κούφιας ρητορείας τοῦ Μιστριώτη, ποῦ τόσο νυθίζετο τὸ Ροῦδην, παραθέτω τ' ἀκόλουθον, ὅπῃ τὸν ἐπικηδεῖο λόγο στὸν Ἰσάβιτ του Δεληγιάννη, «τὸν σθεναρὸν ὑπέρμαχον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης»: «... προσφέρω σοι τὰς τὰς δάφνας ὡς αἰσθητὰ τῆς ἀμαράντου δόξης σύμβολα, ἃ ἐδρεψάμην ἐξ ἀκηράτου λειμῶνος καὶ τῶν κήπων τοῦ Ἀπολλωνος, ἃ κατήρδυσαν τὰ δάκρυα τῶν Ἀρσакειδων (sic!) καὶ ἐκήπευσαν οἱ ἐργάται τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ οἱ ἀγρυπνοὶ τῆς ἀθανάτου γλώσσης φοροῦντο». (Γ. Μιστριώτης, Ρητορικαὶ Λόγοι, τ. 2, 1906, σ. 137). Αὐτὸν τὸν ἐπικηδεῖο λόγο τὸν ἔχει πολλὰς φορὰς ἀναδημοσιεύσει, ἀκόμα καὶ στὴν αἰσαγωγὴν τοῦ στήν «Ἠλέκτρα» τοῦ Σοφοκλέους, ἐκδ. Β', 1906 σ. 1'-η'. Ὁ Ταγκόπουλος μούλεγε κάποτε πὸς ἀνασταχτισμένους ἀπὸ τὸν ἀδαιο βερμπαλισμὸ τῶν «Ρητορικῶν λόγων» ἐτοιμάζονταν νὰ τοὺς χτυπήσῃ ἀμείλιχτα στὸ «Νουμᾶ», μὰ τὸν ἐμπόδισε ὁ Πάλλης, ποῦ τοῦ παρώγαγε πὸς σὲ τέτιες περιπτώσεις μόνον ἐμφωνεῖα χρειάζεται κ' ἔσται, ἀκολουθώντας αὐτὴ τὴν συμβουλὴ, δημοσίευσεν σκεπτικὰ κάποιον του ἀρθρὸν μετὰ τὴν ἐπιγραφήν: Ἀντιρητορικοὶ λόγοι. Ἀπὸ τὸν κ. Μαρκάκη θὰ περιμένουμε νὰ ἰδοῦμε σὲ ποῖον τόμον τοῦ «Νουμᾶ» δημοσιεύθηκε.

(3) Καθὼς μ' ἐληνοσφόρησε ὁ βαθὺς ννόστης τῆς Ἰταλικῆς γλώσσας κ. Νικίας Βέρτης, τμμη, τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἣ ἐκφραση αὐτῇ, ποῦ μεταφράζεται καὶ πάλαιούσι χοροὶ τῆς συγκεκνημένης καρδίας, δὲν ἔχει τίποτα τὸ ἀρχαῖον.

(1) Τίτλος τιμητικὸς τοῦ βασιλέα Κωνσταντίνου, ποῦ τοῦ δόθηκε μιὰ μέρα ὕστερ' ἀπὸ τὴν γέννησίν του, στίς 21-7-1868 καὶ ποῦ τὸν διατηροῦσε ὅταν ἦταν νέος καὶ κάποτε ὅταν ταξίδευε incognito στὸ ἐξωτερικόν. Οἱ διατάξεις τοῦ Συντάγματος ἀπαγόρευαν τὴν ἀνομιὰ τοῦ τίτλου αὐτοῦ, ἐπικυρώθηκε ὁμως ἀπὸ τὴ Βουλὴ στίς 17-9-1869 (π. ἥ). Τὴν προσφώνησιν τοῦ Μιστριώτη στὸ Δοῦκα τῆς Σπάρτης, ποῦ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Ρ., δὲ μπόρεσα νὰ τὴ βρῶ, οὐτε καλὴ βραβεύεται στοὺς περιφημοὺς Ρητορικοὺς του Λόγους, τ. 1-5, 1903-1911, ὅπου περιέχονται καὶ προσφωνήσεις καὶ σὲ ὅλους διόλου ἀσήμεντα πρόσωπα.

(2) Στὸ Λεξικὸν τοῦ Lidell καὶ Scott—M. Κωνσταντινίδου βρισκουμε τὴν ἀκόλουθον ἐρμηνεία γιὰ τὴ λ. ὑσπληγῆς, ἡγγος (ἢ) «Σχοινίον τεταμένον δριζοντίας ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σταδίου καὶ ἀφιέμενον νὰ πῶσῃ ὅταν οἱ ἀγωνιζόμενοι ἔπρεπε νὰ ἐξορμήσωσιν, ἀπετηρία». Ὁ μακαρίτης ὁ Μιστριώτης ἔλανε μεγάλη κατάχρησιν σ' αὐτὴ τὴ λέξη. Ἀναφέρουμε ἕνα παράδειγμα: «Περὶν καταπέση ἢ ὑσπληγῆς, ὅπως οἱ ἀγωνισταὶ τῆς διανοίας

ἐκτακτος ἰδιοφυΐα, ἐνθ' ἐκ τῶν ἡμετέρων γριφοπλόκων οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ μακαρίτου Ἐξαρχοπούλου (*) ἠτύχησε νὰ γίνῃ δημοτικός.

Ὁ μετ' ὀλίγον διορισμός τοῦ τοιαύτην χαίροντος δημοτικότητά Ἀββᾶ ὡς προέδρου τῆς λογοκριτικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπόμενον ἦτο νὰ κορυφώσῃ τὴν ἰλαρότητα τῶν φύσει εὐθύμων καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν σπληνικῶν. Κριτὴς φιλολογικῶν ἔργων, ἄνθρωπος ἀνίκανος νὰ συρράψῃ δύο φράσεις καταληπτίως! Τοῦτο ἦτο ἐκ τῶν ἀνηκούστων. Πρέπει ὁμως καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ Ἱταλοὶ δὲν ἦσαν ὡς ἡμεῖς διὰ μακρὰς συνηθείας θωρακισμένοι κατὰ πάσης συγκινήσεως ἐξ ἀλλοκότου διορισμοῦ. Τοῦτο ἀναφέρομεν μόνον διὰ νὰ μὴ φανῇ ἀπίστευτον ὅτι ἡδυνήθη νὰ προκαλέσῃ τὸσον ἀσήμαντον δι' ἡμᾶς πρᾶγμα τοσοῦτον ἐν Ἱταλίᾳ ἐρεθιστόν.

Πρῶτον ἔργον τοῦ Ἀββᾶ ὑπῆρξεν ἡ ἐκδοσις ἐγκυκλίου διὰ τῆς ὁποίας παρείχετο εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς δραματοποιούς πλήρη ἐλευθερία νὰ γράφωσιν ὅτι θέλουσιν, ἀπηγορεύετο δὲ μόνον εἰς αὐτοὺς πᾶσα ἄμεσος ἢ ἡμμεσος ἐπιθεσις κατὰ τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκείας, τοῦ κλήρου, τῆς διοικήσεως, τῶν συντηρητικῶν ἀρχῶν, τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ Πάπα, τῶν αὐλικῶν, τῆς Χάρρας, τῆς Ἀστροφίας, τῆς ἀστυνομίας καὶ δὲν ἐνθυμούμεθα πόσον ἄλλων θυμαμένων νὰ συνοφισθῶσιν εἰς τὸ ἀλλησημόνητον δίστιχον τοῦ μακαρίτου Σούτζου :

«Εἴν' ἐλεύθερος ὁ τύπος
«Φθάνει μόνον νὰ μὴ γράψῃς» (*).

Οὐδὲ περιωρίσθη εἰς μόνον τὸν τύπον, τὰ δράματα καὶ τὰς κωμωδίας ἡ αὐστηρότης τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις ἐθεώρησε καταπειλούσαν τὴν περιφροῦρησιν τοῦ καθεστῶτος καὶ κατὰ τῶν παρεκτροπῶν τῆς μουσικῆς. Οἱ «Οὐγενότοι», ἡ «Ε-

(4) Γιὰ τὸν περίφημον Ἐξαρχόπουλον καὶ τοὺς ἱσχυροὺς τοῦ ποιητῆς τῆς ἐποχῆς του βλ. Ν. Γ. Πολίτης: «Τὸ Περιβόλιον τοῦ Κόσμου», «Παρθενόν» τ. Β' 1872-1873, σ. 1290—1294. Ἡ μελέτη αὕτη λείπει ἀπὸ τῆ βιβλιογραφίας τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Πολίτη (Λαογραφία τ. Ζ'). Πρὸβλ. Χαρίλ. Γ. Σακελλαριάδης: «Ἀπὸ τὰ φαιδρά τῶν νεοελληνικῶν μεταφράσεων». Φιλολογικὸν περιοδικὸν Μεγάλης Ἑλλάς. Ἐγκυκλοπαιδείας, τ. Ε', 8-4-1928.

(5) Παροιμιώδης στίχος ἀπὸ τὸ ποίημα Ἀλ. Σούτζου «Ὁ περὶ ἐλευθεροτυπίας Κανονισμός ἡ τὸ τυποκτόνον ψήφισμα τοῦ Ἱω. Καποδιστρίου (τὸν Μάϊον τοῦ 1831)». Βλ. Ἀλ. Σούτζου τὸ Πανόραμα τῆς Ἑλλάδος, ἐκδόσις νέα μετὰ συντάκτου βιογραφίας τοῦ ποιητοῦ ὑπὸ Ι. Παπαδιαμαντοπούλου, 1875, σ. 3. Τὸ ποίημα ἀρχίζει :

Ἐνας γερονισαὶστὴς μας μὲ τὸ στόμα γελαστὸ
Σοῖτο' ἐλεύθερε, μὲ εἶπε, συγχάρημι αἰ ζήτω!
Πρόβαλα ὑπὲρ τοῦ Τύπου δεκαπέντε ἀέρθρα ῥόμον.
Καὶ αὐτὸ τὸ σκεῖδι μου.
Εἴν' ἐλεύθερος ὁ Τύπος, φθάνει μόνον νὰ μὴ βλάψῃς
Τῆς Ἀρχῆς τοὺς Ὑπαλλήλους,
Τοὺς Κεῖντες, τοὺς Ὑπουργοὺς μας καὶ τῶν Ὑπουργῶν
τοὺς φίλους.
Εἴν' ἐλεύθερος ὁ Τύπος, φθάνει μόνον νὰ μὴ γράψῃς.

Ὁ στίχος αὗτος ἀπαναλαμβάνεται σὲ τέλος καὶ τῶν ἀκόλουθων πέντε στροφῶν τοῦ ποιήματος. Ἄλλος ἀνάλογος παροιμιώδης στίχος τοῦ Ἀλ. Σούτζου ἔμεινε ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ «Ὁ Γλυκοσφάγος Ἐφημεριδογράφος» :

Ἡ ὑπόθεσις μὲ δίδεις ἡ Ἐφημερίδα γράφω.
Βλ. Τὸ Πανόραμα τῆς Ἑλλάδος, δ. π. σ. 84.

δραία», ὁ «Φάουστ», ὁ «Κουρεὺς τῆς Σεβίλλης», ὁ «Γουλιέλμος Τὸλ» καὶ πλείστα ἄλλα ἀριστουργήματα ἀπηγορεύθησαν ὡς ἀνήθικα καὶ ἀνατρεπτικά, τῆς δὲ «Φαβορίτας» ἡ παράστασις ἐπετράπη μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετατεθῇ ἡ σκηνὴ τῆς τελευταίας πράξεως ἀπὸ τοῦ Μονατηρίου εἰς Θεραπευτήριον καὶ νὰ μετενδυθῶσιν οἱ καλόγηροι εἰς νοσοκόμους.

Καὶ αὐτὰ τὰ μπαλέτα, ἀπλούμενα ἐπὶ προκρουστικῆς κλίνης, ὑπεβάλλοντο εἰς ἀσπλάχνους ἀκρωτηριασμούς. Ἄλλ' ὁ μᾶλλον ἐρεθιστὴς τὴν κοινὴν γνώμην νεωτερισμός ἦτο ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιτροπῆς, καθ' ἣν τὸ κλασικὸν σαρκόχρουν χρῶμα τοῦ θρακίου τῶν χορευτρίων ἐπρεπε νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ λευκοῦ: «διὰ νὰ μὴ ὁμοιάζωσιν αἱ φέρουσαι ταῦτα πρὸς γυναικα ἀναιδῶς γυμνωμένα, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς σεμνὰ ἀγάλματα ἐκ μαρμαροῦ», ὡς ἔλεγεν αἰτιολογῶν τὴν ἀντικατάστασιν ὁ φιλάρχαιος Ἀββᾶς. Τὴν πρώτην ὁμως φοράν καθ' ἣν ἐνεφανίσθησαν τὰ λευκὰ ταῦτα ἀγάλματα ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἡ συναυλία τῶν συριγμῶν ἀντήχησε τὸσον ὀξεῖα, ὥστε ἐδέχθη ἡ παράστασις νὰ διακοπῇ, τὰς δὲ ἐπομένους ἡμέρας τὸ ζήτημα τοῦτο συνετάρασεν ὀλόκληρον τὸν τύπον, τὸν εὐλόγως ἀποροῦντα πῶς ἐτόλμα θερμὸς ὑπέρμαχος τῶν συντηρητικῶν ἀρχῶν ν' ἀσέβησῃ κατὰ τοῦ καθεστῶτος, ἀνταλλάσσων τὸ καθερωθὲν διὰ γερρὰς παραδόσεως χρῶμα τῶν χορευτικῶν θρακίων.

Ἡ ἔρις εὗρίσκετο εἰς τὸ δέξτατον αὐτῆς σημείον ὅταν ἐτύχε, μετὰ θριαμβευτικὴν περιόδειαν εἰς τὰς μεσημερινὰς ἐπαρχίας, νὰ προσορμισθῇ πρῶτιαν τινὰ εἰς Λιεδόρνον ἡ κλεινὴ Ρόζα Γαλέττη, ἡ θεωρουμένη ὡς ἡ πρώτη χορευτρία καὶ πλὴν τούτου ἡ ὠραιότερα γυνὴ τῆς Ἱταλικῆς Χερσονήσου. Ὁ ἐργολάβος, τὸν ὅποιον ἐκινδύνουν τὰ λευκὰ ἀγάλματα νὰ χρωκοπήσουν, ἐσπευσεν εἰς τὸ ἀτιμόπλοιον νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὴν ἀνάλογον τῆς φήμης τῆς ἀμοιβὴν διὰ δέκα ἐπὶ τοῦ θεάτρου του ἐμφανίσεις. Τὴν λείβον αὐτοῦ παρηκολούθει πλήθος ἄλλων, τῶν ὁποίων ἐπέβαινε, μετ' ὅπως τῆς πρεσβείας, ὁλόκληρος τῆς πόλεως ἡ χρυσὴ νεολαία. Πλὴν τούτων ὁμως ἀπηγγέλλετο καὶ ἡ ἄδεια τῆς ἐπιτροπῆς (*). Ἡ Γαλέττη τῆς ὁποίας ἐφάμιλλον τοῦ κάλλους ἦτο τὸ πνεῦμα καὶ ἡ πονηρία, κατελήφθη ὑπὸ ἀκρατήτου γέλωτος ὅταν ὁ γραμματεὺς τῆς ἐπιτροπῆς ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὴν τὸν ἀπαράλτητον ὄρον τοῦ λευκοχρόου σπαργανώματος τοῦ κνημῶν τῆς.

Ἀντὶ τούτου ἀντεπρότεινε εἰς αὐτὸν ἔτι σεμνοτέραν περιβολὴν, νὰ χυρεύθῃ δηλ. φέρουσα ποδήρη χιτῶνα, ὡς τὸ ἀρχαῖον ἀγάλματός τῆς Πολυμνίας. Καὶ τοιαύτῃ τῇ ὄντι ἐνεφανίσθη τὴν ἐπομένην ἑσπέραν εἰς τὸ ἐκπληκτικὸν κοινόν, τὸ ὅποιον ὑπέλαβε τὸ ὑπέρσεμον τοῦτο ἔνδυμα ὡς στυραν τῆς ὑπερβολικῆς τοῦ Ἀββᾶ αἰδημοσύνης. Αἱ συνέχουσαι ὁμως τὸν ἀρχαῖον χιτῶνα καρφίδες δὲν ἦσαν, ὡς φαίνεται, ἱκανῶς στερεαί. Μετὰ τινα πηδήματα κατέπιπτε πᾶς πέπλος καὶ ἐθώιδωνε τοὺς θεατὰς ἡ ὀπτασία ἀπαραιμίλου γυναι-

(6) Διορθώσαμε μὲ τὴ λ. ἐπιτροπῆς. Ἄντι «ἐπιστροφῆς», ὅπως, ἀσφαλῶς ἀπὸ τυπογρ. λάθος, ἀναγράφεται σὲ τὸ κείμενον.

καίου σώματος, λάμποντος υπό σαρκόχρουν σπάρ-
γανον διαφανές ως κρύσταλλος τῆς Βοημίας. Ὁ
ἐνθουσιασμός ὑπῆρξεν ἀπειράγματος καὶ πυκνὴ
ὡς χάλαζα ἡ πρό τῶν ποδῶν τῆς Γαλέττης πτώ-
σις ἀνθοδεσμών. Τὴν ἐπιούσαν ὅμως ἐπροσκα-
λεῖτο νὰ μεταβῇ κατεπειγόντως εἰς τὸ γραφεῖον
τοῦ κ. προέδρου τῆς λογοκρισίας. Τί συνέβη ἐκεῖ
δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ γνωρίζωμεν, διότι ἦσαν
μόνοι καὶ ἡ θύρα ἦτο κλειστή. Παρίγνωστον ἄφ'
ἐτέρου ἦτο ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχεν ὁ δυνάμενος ν'
ἀντιταθῇ εἰς τὸ βλέμμα τὸ ὁποῖον ἐτόξευαν οἱ
μαῦροι τῆς Γαλέττης ὀφθαλμοὶ καὶ ὅτι πρό διε-
τίας ὁ ἐν Φλωρεντία ἡγούμενος τοῦ τάγματος
τῶν Καπουκίνων, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξωμολογεῖτο
τὰς ἀμαρτίας τῆς, ἐγονυπέτησε πρό αὐτῆς προσ-
φῶρων ὡς ἀντάλλαγμα ἐνός φιλήματος τῆς ψυ-
χῆς του τὴν σωτηρίαν.

Ὅπως δὴποτε βέβαιον φαίνεται ὅτι ἡ χρεού-
τρια ὑπεσχέθη νὰ μὴ ἐμφανισθῇ πλέον μετὰ σαρκό-
χρουν σπάργανον ἐπὶ τῆς σκηνῆς. καὶ ὅτι τὴν
ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐθεάθη ὁ θαλαμηπό-
λος τοῦ Ἀββᾶ εἰσερχόμενος εἰς τὸ ξενοδοχεῖον
ὅπου κατέλυε καὶ ἐγχειρίζων εἰς αὐτὴν βελου-
δινὴν θάκην καὶ ἐπιστολήν.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἀνγγεγέλλετο ἡ παράστασις
τοῦ μυθολογικοῦ μπαλέτου «Μελέαγρος» μετὰ
πρωταγωνίστριαν τὴν Γαλέττην. Αἱ κυκλοφο-
ροῦσαι ποικίλαι διαδόσεις εἶχον κορυφώσει τὴν
περιέργειαν τοῦ κοινοῦ καὶ τὸ θέατρον ἦτο πλη-
ρες μέχρις ἀσφυξίας. Οὐδεὶς ὅμως ἐπρόσχευεν εἰς
τὴν παράστασιν τοῦ μελοδράματος οὐδὲ κἂν ἡ-
ξίωσε νὰ ὑποδεχθῇ διὰ τῶν συνήθων συριγμῶν
τὴν προσέλευσιν τῶν νοσοκόμων τῆς Φαβορίτσας.
Τὸ μέγα ζήτημα ἦτο ἡ ἐκθασίς τοῦ μεταξὺ τῆς
χορευτρίας καὶ λογοκρισίας ἀγῶνος, τὸ χρῶμα
δηλ. τοῦ σπαργάνου ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἤθελεν ἐμ-
φανισθῇ ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Αἱ γυνῶμαι ἦσαν διη-
ρημέναι καὶ σπουδαῖα συνήπτοντο στοιχήματα
ὕπὲρ τοῦ σαρκόχρου ἢ τοῦ λευκοῦ. Οἱ μὲν ἰσχυρί-
ζοντο ὅτι ἡ Γαλέττη εἶχε πωλῆσαι εἰς τὸν Ρώσ-
σιν ἀντὶ ἀδαμαντίνου κοσμήματος τὴν ὑποταγήν
τῆς εἰς τὸ θέλημά του, οἱ δὲ ἀνεκήρυττον τοῦτο
μαῦρην συκοφαντίαν. Ἡ μετὰ πυρεσσούσης ἀνυ-
πομονῆσις ἀναμενομένη ἐμφάνισις αὐτῆς δὲν ἔ-
λυσεν ἀμέσως τὴν διαφοράν. Ἀντὶ οἰουδὴποτε
σπαργάνου ἔφερε μακρὰν ἐλληνικὴν χλαμύδα
καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ τί ὑπεκρύπτετο
ὑπὸ τὰς πτυχὰς αὐτῆς. Τὴν χλαμύδα ταύτην ἐ-
πέμεινε νὰ φορῇ μέχρι τῆς τελευταίας σκηνῆς,

ὅτε δ' ἐπὶ τέλους ἀπετίναξεν αὐτὴν, ἐφάνη φέ-
ρουσα πρᾶσινον στηθόδεσμον, βραχὺ λευκὸν φου-
στάνιον καὶ ἐρυθροῦ χρώματος περισκελίδα, τε-
λείαν δηλ. τρίχρουν Ἰταλικὴν σημαίαν. Ἡ ἐμ-
ψυχος αὐτῆς σημαία ἤρχισε νὰ χορεύῃ, ὅχι ὅμως
ἐπὶ πολὺ, διότι τοὺς ἡχοὺς τῆς ὀρχήστρας ἀπέ-
πνιξαν αἱ φρενητιώδεις τοῦ πλήθους ἐπεσφυραίαι.
Οὐδὲ περιωρίσθησαν εἰς τὰ συνήθη *brava, bra-*
vissima αἱ κραυγαί, ἀλλ' εἰς ταῦτα ἀνεμίχθη-
σαν τὰ *Viva l'Italia! Viva Craribaldi!* Καὶ
τέλος ἐξώρμησεν αὐτόματος ἐξ ὑπερχιλίων στο-
μάτων ὁ Ἑθνικός Ὕμνος.

Alla patria immenso amore
Odio immenso allo stranier!

Κατὰ τὴν ἐξοδὸν ἀπεξεύχθησαν οἱ ἵπποι τοῦ
ὀχήματος τῆς Γαλέττης, ἀντικατασταθέντες
ὑπὸ λογικῶν ὄντων, τὰ ὁποῖα μετέβαλεν εἰς ἄ-
λογα ὁ ἐνθουσιασμός. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς
τὸ ξενοδοχεῖον αὐτοσχεδιάσθη μέγα δεῖπνον δια-
κοπὴν ὑπο τῆς προσελύσεως τοῦ στρατιωτικοῦ
διοικητοῦ ἐρχομένου νὰ ζητήσῃ λόγον τοῦ ἀπρε-
πεστάτου πραξικοπήματος τῆς χορευτρίας.

Εἰς τὰς ἐπιτιμήσεις αὐτοῦ ἀντέταξε μετὰ
θυμαστῆς ἀπαθείας ἡ Γαλέττη ὅτι ἐνεδύθη τὴν
τρίχρουν στολήν τῇ ἐγγράφῳ ἀδείᾳ τοῦ πανοσιω-
τάτου Ἀββᾶ Ρώσση, ἐπιδεικνύουσα πρὸς πίστω-
σιν τῶν λόγων τῆς τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὴν ὑπο-
γραφὴν ἰδιοχέρου αὐτοῦ ἐπιστολῆς. Ὅταν ὅμως
ὁ διοικητὴς ἠθέλησε νὰ λάβῃ γνῶσιν καὶ τοῦ
περιεχομένου αὐτῆς, ἠρνήθη τοῦτο εἰς αὐτὸν
ἰσχυρίζομένη ὅτι οἱ κανόνες τῆς ἠθικῆς δὲν ἐπέ-
τρεπον τὴν ἀνακοίνωσιν ἐπιστολῆς, ἀνευ προη-
γουμένης ἀδείας τοῦ γράφαντος αὐτήν. Ἐστᾷλη
τότε ἀγγελιοφόρος εἰς τὸν Ἀββᾶν παρακαλοῦ-
μενον νὰ στείλῃ τὴν ζητούμενην ἀδειαν αὐθωρεί.
Πῶς ὅμως ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ δυστυχὴς
Ἀββᾶς, ἀφοῦ εἰς τὴν ἐπιστολήν ἐκείνην περιεί-
χετο λυρικωτάτη περιγραφὴ τῆς πυρκαϊᾶς τὴν
ὅποیان ἠναφεν εἰς τὸ στήθος του τὸ θεῖον κάλ-
λος τῆς χορευτρίας συνοδευομένη μετὰ τὴν προ-
σφορὰν τῆς καρδίας του καὶ ἀδαμαντίνων ἐνω-
τίων.

Τὴν ἐπιούσαν ὠδηγεῖτο ἡ Γαλέττη εἰς τὰ
σύνορα ὑπὸ συνοδείαν χωροφυλάκων, ἀλλὰ καὶ ὁ
Ἀββᾶς Ρώσσης διατάσσεται νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Μο-
ναστήριον τῆς Ἁγίας Μαρίας Νοβέλλης νὰ
σπουδάσῃ ἐπὶ διετία πῶς κατασκευάζεται τὸ
Ἀλκέρμες διὰ τῆς ἀποστάξεως τῶν κερασίων.

ΕΜΜ. ΡΟΪΔΗΣ

ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Τὸ χωριὸν—τὸ Διονυσιακὸ χωριὸν τὸ Κωστή—μέσα στὴν ἀνοιξὴ χαίροτανε τὶς ὁμορφίης του. Τὰ ρυάνια κελάριζαν, τὰ καϊνάνια ἀφρισμένα σχημάτιζαν καταρράχτες, τὸ ποτάμι κάτω, ἡ Βελίκα, σὰν σαρανταποδαροῦσα ἀλλάκωνε τὶς χαράδρες, ἔβγαине στὸν κάμπο, ξανάμπαινε στάνοιγματα τῶν βράχων καὶ χανότανε καὶ πάλι ξανάβγαине στὸ δρόμο του μὲ τὰ πλατάνια τὰ ἡσκιερὰ.

Στὰ γύρω βουνὰ λυώσαν τὰ βαρεῖα χιόνια. Πρασινάδα ἀνέιπωτη καὶ λειβάδια ὅπου ἔβροσκον τὰ κάματα κοπάδια μόνον μὲ τὸ Μοῦργο ἀνήσυχο καὶ προφυλαχτικὸ νὰ φέρνῃ βόλτες. Οὐτε σύγνεφα πιά, οὐτε ἀνέμοι, οὐτε Θρακιώτικοι βορριάδες, μόνον χαρὰ Θεοῦ κεύλογια. Οἱ χωριανοὶ ἔσπειραν, τὸ χιόνι σύντρεξε, ρίζωσαν τὰ σπαρτὰ στὸ βάθος τῆς γῆς. Ἔτσι τὸ ἕνα σαράντα στὸν ἀλωνιστὴ θὰ δώσουν τὸν καρπὸ τους. Ἡ Θράκη ἀνθοβολοῦσε. Οἱ χωριανοὶ προσβλέπουν στὸν κάμπο γεμάτοι ἐλπίδα κεύτυχια.

Ἀπὸ τὸ Κωστὴ ἀνατολικά ἀπὸ μιὰ ἀψηλὴ τοποθεσία ὁ Γουνῆς ἀγνάντευε μιὰ ἐξαίσια εἰκόνα: Ἀνατολικά ἡ Μαυροθάλασσα ἀγριεμένη, ἀπέραντη ἀπλωνότανε γεμάτη πένθη πρὸς τὴν πολιτεία τοῦ Φινέα καὶ ψάρια. Νότια ὁλος ὁ κάμπος κάτω πρὸς τὴν Χαριούπολη καὶ τὴν Ἀρκαδιούπολη ἀπέραντος καταπράσινος. Κιὰπὸ δεξιὰ καμάρωνε ἡ Προποντίδα μὲ τὴν γελαστή της ἀκρογιαλιά. Ἐκεῖ στὸ βάθος ξεχώριζαν θαμπὰ τὰ νησιά τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ ἀντικρυνὴ στεριά τῆς Βιθυνίας μὲ τὸν Ὀλυμπο τὸν Προυσιακόν. Τὶ θέαμα. Ἐνας πίνακας ἀθάνατος ποὺ δὲν τότε χόρταινε ὁ Γουνῆς.

* *

Τώρα εἶναι Μάης. Μπαίνουν στὸ τρίτο

δεκαήμερό του καὶ τοὺς ἀπασχολοῦν τὰ ἀναστενάρια τοὺς Κωστηλῆδες.

Ἡ ἀρχιαναστενάρισσα, τὸ Δοξανιώ, ἀπὸ μέρες εἶναι πολὺ κατανυχτικιά. Ἄν θὰ μπορούσες νὰ διαβάσεις τὰ χαρακτηριστικά της, θὰ βγαζες τὸ συμπέρασμα πὼς ἡ γυναῖκα αὐτὴ εἶναι φιλόδοξη, ἀποφασιστικὴ μὰ καὶ θρησκώληπτη καὶ νευρικὴ. Τὰ μισοκλεισμένα της μάτια γεμάτα μυστικοπάθεια, σκοτείνιαζαν τὴν ὄψη παραπάνω ἀπ' ὅ,τι εἶταν ἡ ψυχὴ σκοτεινὴ καὶ κλειστή. Δίγα λόγια—σὰν ἱέρεια—κι' ὀρμηγνείες στὸ λαόν. Λιγνόκορμη καὶ λιγνοπατοῦσα. Κάτω ἀπὸ τὴν μακρόσυρτη φορεσιά της φαίνότανε ἀληθινὴ ἱέρεια τοῦ Διονυσιακοῦ θιάσου. Στὸ στήθος της ποὺ φουσκώνει, τὸ ποικύμισσο κατάλευκο σταυρώνεται ἀρμονικὰ κάτω ἀπὸ τὴν κράνοιχτη συγγούνα της. Μπαινοβγαίνει καὶ μὲ τὴ Φωτεινὴ τὴν ἀρχισυντρόφισσά της στὸ γιορτινὸ της δωμάτιο, ἐτοιμάζει καὶ συγυρίζει. Συγυρίζει καὶ λέει:

— Αὔριο ἔχουμε τ' ἀναστενάρια, λέει, κι ἀνοίγει τὸ μεγάλο της φορτσέρι, ποὺ κληρονόμησε ἀπὸ τὴν γιαιγιά της τὴν Ἀνάστω, τὴν ἀρχιαναστενάρισσα στὰ χρόνια της τὰ παλιά, ποὺ ὁ Παρθένιος ὁ δεσπότης ἀπὸ τὴ Σωζούπολη, τὴν ἀφώρισε, γιὰ ν' ἀποτραβηχτῇ ἀπὸ τὶς φωτιές. «Γιὰ νὰ μποδίσῃ, ἀφηγούταν, ὁ δεσπότης ὁ τραγόπαπας γιάμ' φόρεσε γυναικίτικα φοριὰ, στὸ κεφάλι ἔβαλε τὴ μαγουλίκα μαγναδένια καὶ στὴ μέση ζώστηκε τάσια (ζώνη) ἀσημένια, κέκατσε στὸ παραθύρι καὶ λόγιαζε τ' ἀναστενάρια, ποὺ χορεύουσι πᾶ στὴ σιτιά. Καὶ σὰν τὸν ρώτησε ὁ μουχτάρης:

— Τί λές, γέροντα, γι αὐτὰ ποὺ λογιάζεις;

— Τί νὰ σοῦ πῶ, μουχτάρη, θὰ τὴν ἀφο-

ρίσω. Καί μ' ἀφόρεσε καί μ' ἀναθεμάτισε ὁ τραγογένης, ὁ φαραγόνος».

Τῆς γιαγιάς της τῶχε χάρισε ἡ Χουσὴ ἢ πρόγιαγιά της διδάχοντας τὰ καμώματα τῶν ἀναστενάρηδων καὶ τὴν τέχνη τῆς ἱερείας καὶ τῆς γητεύτρας καὶ πάει λέγοντας. Ἄνοιξε λοιπὸν τὸ μεγάλο της τοῦτο φορτσέρι κ' ἐβγαλε εὐλαβητικά τίς εἰκόνες μὲ τὰ κουδούνια τ' Ἀγικωσταντίνου καὶ Ἑλένης καὶ τίς ἄλλες τῶν ἁγίων, ποὺ θαμμένες καὶ ἀγιοτικές, κοίτονταν ὅλο τὸν χειμῶνα μακριὰ ἀπ' τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων. Μαντηλοφοροῦσα, μὲ τὸ κεφάλι μακρουλό, σὰν αὐτὸ καὶ τὰ μαλλιά σχιστὰ στὴ μέση ποὺ νὰ χαράσσεται τὸ μονοπάτι πρὸς τὴν κορυφή της, δάγκωνε στὰ δόντ' ἀνάμεσα τὴν ἄκρη τοῦ τσεβρέ της νὰ μὴ λύνεται. Καὶ μονολογοῦσε καὶ σταυροκοποῦνταν καὶ μπαινόβγαине ἀνήσυχη. Κι ἀπακούμπησε τίς εἰκόνες στὸ τραπέζι βαρυστόλιστες μὲ χίλιω λογίων ἀφιερώματα. Κάτω ἀπὸ τ' ἀφιερώματα χορεύουν σὰν Διόνυσοι, σὰν Σάτιροι μὲ τὸνα πόδι ψηλά. Εἶναι παμπάλαιες εἰκόνες σαραντακαίδεκα γενεῶν — σκοτεινὲς ἀπὸ τὴν πολυκαιρία τῶν αἰώνων. Τίποτε δὲ ξεχωρίζει, μιὰ μουντάδα τίς σκεπάζει. Καὶ προσεύχεται καὶ ψέλνει, καὶ σταυροκοπιέται: Κωνσταντῖνος σήμερον, σὺν τῇ μητρὶ τῇ Ἑλένῃ.

* *

Ἀπὸ μέρες ὁ Δούντας, ὁ Πάπαδος, ὁ Δοξάνης, ὁ Σταυρῆς, ὁ Μαυρίδης, ἀπὸ μέρες τώρα εἶναι σκεπτικοί, συλλογισμένοι. Τοὺς φορτώθηκε ἡ μελαγχολία, καὶ ἓνα ξεσκήνωμα νευρικό τοὺς κάνει εὐερέθιστους. Εἶναι οἱ ἀναστενάρηδες. Τοὺς τυραγνὰ ἡ διάθεση τοῦ χοροῦ. Εἶναι τὸ ἱερατεῖο τῶν ἀναστενάρηδων ἀπὸ πάππο πρὸς πάππο. Πάντα τὸν καιρὸ τοῦτο τοὺς πιάνει τὸ νευρικό τους. Ὅπου καθίσουν, ὅπου σταθοῦν, κινοῦνται ρυθμικά, μιλοῦν ρυθμικά καὶ προσωδιακά. Εἶναι ἔνθεοι. Κι ἀκούς τὰ λόγια τους...

— Κεῖνο τὸ ἔρμιο τ' ἀνάχαρο πλιάλιε καὶ ἤρουντο καὶ χούχιαζε.

— Κι ἔτρεμε ὁ τόπος, σῶπας' τὰ κουδούνια ντου καὶ λόγιαζε.

— Πέρνουμε λὲς ἓνα συγκέρι (ποὺ ἐνώνει τὰ κέρατα σκοινί) καὶ φράζμε τὸ μαντρί καὶ φελουργιὲς καὶ νάφταμε μάνε-μάνε διαβο-

λοφωτιά. Τὸ πουργὸ δένε ἐφεξε ἑπτὰ γελᾶδια κείντασι ψόφια. Ὅδε τὰ γδάρουμε, τὸ κριγιάς ντους ἦντου μαῦρο ζῆνα' σὰ δὲ ἀνάβγαμε φωτιά, διάβαιναν γούλα.

Τέτοια τοὺς ἀκουγες νὰ μιλοῦν.

— Δὲ θέλω αὐτὸ νὰ τὸ πιστέψω, ἦντου ἀρρώστεια: Τὸ γρούστελλο!

— Ποῖο γρούστελλο; ρὲ Πρύμπτε;

Μιλοῦσαν γιὰ ἀρρώστειες, γιὰ φοβιά, γιὰ σκυλογαυγίσματα, γιὰ γητέματα, γιὰ φαντάσματα.

Ἐπειτα σῶπασαν, σὰν νὰ συνῆλθαν. Κι ὁ ἀρχιἀναστενάρης ὁ Πάπαδος εἶπε. — Παῖδιά, σύρτε στ' ἀγιάσμα σ' Ἀγικπρόδρομου νὰ μαζέψτε τὰ παλιούρια. Ἐνε τρία χρόνια τώρα σαπίζνα. Πάρτε τοὺς παλιούς πλοκοὺς πεντέξη ἀμάξια ξύλα καὶ κουβαλήστε τα στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, στὸ ἄλῶν' τῇ Πάτῃ μπροστά, καὶ ἀπλώστε τα, ὅπως δεμάτια στ' ἄλῶνια.

Ἐτσι κατὰ τὸ μεσημέρι πεντέξη ἀμάξια ἔφταναν στ' ἀγιάσμα. Βούτηξαν ὡς τὸ γόνα τὰ παλλικάρια καὶ καθάρισαν τ' ἀγιασμένα γερά καὶ καθάρισαν τὸν τόπο. Ἐξῆ ἀμάξια ξύλα, σὰν τὴν ἦσκα σάπια, τᾶστρωσαν στὴν πλατεῖα, παραμονὴ τοῦ Ἀγικωνσταντίνου, ποὺ τὸ χωριὸ γιόρταζε — τὸ Κωστή καὶ τὸ Μπροντίβο — τ' ἀναστενάρια, κατὰ τὸ σούρουπο καὶ τὸ ἡλιοβασίλεμα. Ὁ Δοξάνης ὁ παλιὸς ἀναστενάρης στόρισε τὴν πυραμίδα τῶν καυσόξυλων μαστορικά. Ἠξαιρε, γιὰτὶ εἶταν παλιὸς καρβουνασβεστάς, ἀπὸ κείνους, ποὺ ὁ Βιζυηνὸς ἀποθανάτισε μαστορικά μὲ τὸ στίχο του. Καὶ τὴν εὐπρέπισε ὅπως μιὰ φορὰ ὁ Αἰάντας ὁ Τελαμώνιος τὸν «σφαγέα του, τὸν νεκρονή» γιὰ ναυτοκτονήσῃ, ἀποχαιρετίζοντας στὸ μονόλογό του μεγαλόστομα τὴ ζωή. «Ὁ μὲν σφαγεὺς ἔστηκεν ἡ τομώτατος γένειτ' ἀν...» Ἐτσι θὰ μπορούσε νὰ πῇ καὶ ὁ Δοξάνης, ὁ μελαγχολικός, ὁ σκεπτικός, ὁ συλλογισμένος: — «Ἡ θρακιά καλή, θὰ πηδῆξω αὐριο σὲ τούτη ἀπάνω χορταστικά εἰκονόληπτος». Καὶ θὰ ὕψωνε τὰ μάτια κατὰ τὴν ἀνατολή.

* *

Αὐγὴ-αὐγούλα! Οἱ Κωστιανοὶ λαμπρογυμνοὶ τὰ γιορτινά τους, ἄσπρα ροῦχα, χιονᾶτα ἀπὸ πάνω ὡς κάτω. Οἱ ἀναστενάρισσες δούλεψαν ὅλο τὸ χειμῶνα, σὰν ἔσπει-

ραν τὸ σπόρο στὴ γῆ, τὴν καλοδουλεμένη μετ' τὸ διπλὸ ὄνι. Ἀφοῦ κρέμασαν τὰ ἐργαλεῖα τῆς σποράς, καὶ τὸ ὄνι τὸ ἀπὼσαν μ' εὐλάβεια, σὺν ἱερῷ ἐργαλεῖο πού αὐλακώνει τὴν ἱερή τους γῆ, κάθησαν στὸν ἀργαλεῖο κατόπι, τοιμάζοντας τὸ στημόνι καὶ τὸ ὑφάδι. Πῆραν τὸ φελεμένι ἀπὸ τὸν πραγματευτὴ κ' ἔστησαν τὴ διάστρα μετ' τὴ διασβέργες καὶ τὰ μασούρια. Καὶ μασούριασαν καὶ καλάρμισαν ὡς πού ἔβαλαν τὸ λάκκο στὴ θέση του στὸ καλοκαιρινὸ χαγιάτι. Οἱ γλάστρες καὶ τ' ἀναρριχώμενα πρεπομαχοῦσαν κι ὁ βασιλικὸς μοσχόμυριζε. Καὶ χτύπησαν ἐλαφρὰ τὸ χτένι καὶ ἔρριξαν τὴ σαγίττα πετώντας τὴν ἀνάμεσα στὸ στημόνι κ' ἔτσι τοίμασαν ἑκατοστὲς πῆχες κατὰ λευκο πανὶ χιονάτο, πού τὸ ξάσπρισαν καὶ τὸ λεύκαιναν στὰ «ντολάπια» οἱ ντολαπτοῦδες, στὰ μπέντια τῶν ἐξήντα ποταμῶν καὶ ρυακίων τῆς βουνοπλαγιάς πού κατηφορίζουν πρὸς τὴν Ἐργενα ἀπὸ τὴν Ἀγαθοῦπολη ὡς τὴ Σαλμυδησσὸ — τὴ Μήδεια καὶ τὴν ἀψηλὴ καὶ φανταχτερὴ Βιζῶ. Ὑφαιναν καὶ τραγοῦδῃσαν. Ἡ Φωτεινὴ ἢ Μοσκοτὰ ἢ καλλιφώνη κελάδησε:

Διάζεται κόρη διάζεται
διάζεται τὸ βλατὴν της
κι ὅλ' ἢ χαρὰ δικὴν της.
Παρασκευίσα τὸ δάλε
Σαββάτο τὸ ξεφαίνει...

σε ἡχο καὶ μέτρο ἀρχαῖο μακρόσυρτο καὶ κατανοητικὸ, σὺν τροπάρι τῆς ἀγάπης, σὺν ὕμνο τῆς δουλειᾶς.

Ἄντροι, γυναῖκες μετ' τὰ φαρδομάνικα πουκάμισσα, σὰ φειδιανὴ προμετωπίδα Ὀρακῶν, πού ἦσαν ἐπισκέπτες στὴν Ἀθήνα, ὅπως στὴν πανάρχαια ἐποχὴ τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδας, βγαίνουν, μπαίνουν στὴν ἐκκλησιά. Οἱ καμπάνες χτυποῦν γιορτερὰ. Διαβάζεται τώρα ἡ ἀκολουθία. Καὶ μεγαλοπροσκυνᾷ ὁ λαὸς κατακάθαρος καὶ κατανοητικός.

*
*

Ἡ γκάιντα — ὁ παλιὸς ἄσκαυλος — κι ἡ τρίχορδη λύρα, χύνουν τοὺς ρυθμούς των συναρμολογημένους. Ἐνας ἐρεθιστικὸς ρυθμὸς τῶν ποδιῶν εἶναι ἡ μελωδία τους. Βγαίνει ἡ φειδιανὴ προμετωπίδα. Ἡ γκάιντα φουσαὶ καὶ σκύβει. Μιὰ καλλιρροὴ πηγὴ μουσικῆς ἀνοίγει τοὺς κρουνοὺς της. Ὁ λυ-

ράρης μετ' μισόκλειστα μάτια μεθοκοπᾷ ἐκστατικὸς, θεόληπτος, διονυσιακός, μανιακός. Κρούει τὸ δοξάρι του καὶ παιγνιδίζει τὰ δάχτυλά του πάνω στὶς χορδές. Οἱ δυὸ μαζὶ εἶναι ἀρμονία καὶ μεθύσι ἐκστατικὸ ἤχων καὶ ρυθμῶν. Πίσω ἀκολουθοῦν οἱ ἀναστενάρηδες μετ' τὴς ἀγιολογικῆς εἰκόνες ψηλὰ στὰ κεφάλια, μεθυμένοι ἀπὸ ἐκσταση. Ἡ Μοσκοτὰ — ἡ ἀναστενάρισσα — πιάνεται ἀπὸ κρίση νευρικὴ καὶ ἀρχίζει νὰ τρέμει. Τρέμει σύγκορμη. Ὁ Τοῦτος ἀγωνίζεται νὰ βασταχθῇ, συγκλονίζεται ἐξαλλος, ἡ Φωτεινὴ συνεπέρνεται σ' ἄλλους κόσμους. Κι ὅλοι ὑψώνουν τὴς Χάρες καὶ μέσα στὰ χεῖλια τοὺς παραμιλοῦν. Ὁρρεῖς κι ἀπὸ τὸ θέατρο τοῦ Διόνυσου τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὰ σταλμένοι Σάτυροι καὶ Μαινάδες καὶ Σιληνοὶ ξαναφέρνουν στὴ ζωὴ θέαμα ἀνείπωτο. Τ' εἶναι τοῦτο; Τωρινὸ ἢ πανάρχαιο; Εἶναι ἀληθινὸ ἢ παράσταση Ἀττικοῦ ἀγγείου μελανόμορφου;

Τώρα οἱ μουσικοὶ — αὐτὸς ὁ ἔνθεος λυράρης ὁ Γκὼρες — μετ' τὰ καμυστὰ μάτια, πού πάγει στὰ τυφλά, ἀνάβει τὸ ρυθμὸ. Ἀνάβει κι ἡ γκάιντα τὸ δικό της μετ' τὸν Πεσκέφτη. Εἶναι οἱ ρυθμιστὲς τῶν ψυχῶν. Σκύβει ὡς τὴ γῆ φουσώντας τὴ γκάιντα του ὑποταγμένη κάτω ἀπὸ τὴ μασχάλη του. Ντυμένος στὰ κάτωσπρα ἐξαυλῶνεται μέσα στὸ Ἀπολλώνιο φῶς τοῦ μεσημεριοῦ. Ὑψώνεται καὶ λυγίζει πίσω, παίρνει ἀναπνοὴ καὶ ξαναφαίνει μετ' τὰ χεῖλια του τὸν αὐλὸ καὶ φουσα. Τὰ δάχτυλά του μεθοκοπημένα κι αὐτὰ παιγνιδίζουν στὶς τρύπες τοῦ κάτω αὐλοῦ. Προχωρᾷ πηδώντας. Στέκεται. Πηδᾷ στὴ θέση του. Τινάσσει τὸ κεφάλι του πίσω. Τὸ κατσαρὸ του, σὰ λειρὶ πετεινοῦ, πέφτει κι ἀνεβαίνει. Λυγώνεται, σκύβει, ὁ ἔξαρχος αὐτοῦ τοῦ ρυθμοῦ. Τί μεθύσι ἐκστατικὸ μελωδίας, πού ἐρμηνεύει τὸ λαϊκὸ πάθος! Ἡ ἱερὴ πομπὴ προχωρεῖ — πομπὴ ἀγιολογικῆ, διονυσιακῆ.

Νά κ' οἱ γριές. Οἱ γριές οἱ μπάμπες χορεύουν. Μετ' τὰ χέρια στὴν κοιλιά ξεχωρίζουν τρεῖς γερασμένες θεόληπτες, ἀγιοκαβαληκεμένες, οἰστρήλατες — οἱ μπάμπες. Δὲν ἔχουν φρένα οἱ ἐξαλλες καὶ οἱ οὐρλιαστικές. Σηκώνουν στὸν οὐρανὸ τὰ χέρια σὰ νὰ θέλουν νὰ πετάξουν. Κατεβάζοντάς τα χτυποῦν τ' ἀδύνατα μηριά τους πανωτά. Καὶ σιγὰ σιγὰ κοπάζει ὁ ρυθμὸς τῆς λύρας, κοπά-

ζει καὶ τὸ ξεσήκωμα καὶ ὁ σεισμὸς τῆς ψυχῆς τους. Καὶ νά, πέφτουν κάτω κατάνο-
πες κι' ἀνήμερες νὰ σηκωθοῦν—οἱ μαινάδες.

Ἡ πομπὴ προχωρεῖ.—Στὴν πλατεῖα, στὴν πλατεῖα! Ἐκεῖ ἡ φωτιὰ ὑψώνει ἀκόμα τίς φλόγες τῆς. Τὴ σudaυλίζουν μὲ μεγάλα κον-
τάρια οἱ sudaυλιστές. Σιγὰ σιγὰ κοπάζουν, μικραίνουν, καταπαύουν καὶ μιὰ θρακιά κα-
τακόκκινη, ἄλκυη, θερμαίνει καὶ καίει.

* *

Γύρω στὴ φωτιὰ στ' ἄλωνι τοῦ χωριοῦ ὄλο τὸ χωριὸ τριγυρίζει τοὺς ἀναστενάρηδες μὲ τίς Χάρες. — Ἄρχινισαι ὁ χορὸς. Γυναί-
κες καὶ ἄντρες — οἱ ἀναστενάρηδες — μὲ τὸν ἄγιο στὰ χέρια χλωμοὶ καὶ κίτρινοι. Κρα-
τοῦν στὰ χέρια ἄσπρα μαντήλια. Κουνιόυν-
ται δεξὰ - ζερβά. Ἀπὸ δῶ καὶ. Ξεφωνίζουν
ἐχ-ἐχ-γίχ, ἐχ, ἐχ, γίχ. Χίλια μάτια τοὺς
κυττάζουν, τοὺς αἰσθάνονται, τοὺς ἀποροῦν.
Σεμπαίνουν ἀφοβα στὴ φωτιὰ. Πηδοῦν, πα-
τοῦν τὴν καρβουνιά, χορεύουν. Ἀχ, ἔχ, ἐχ.

Δρασκελίζουν τ' ἄλωνι τῆς θρακιάς σταυ-
ρωτὰ καὶ πάλι πηδοῦν στὸν τόπο. Ἰδρώ-
νουν, χλωμιάζουν ἐξαλλοὶ ὄλοι. Ὁ ἄγιος
τοὺς ἔχει πιάσει. Τὰ ὄργανα λαλοῦν ρυθμικὰ
πάντα. Κι ἀπὸ τὸ λαὸ μέσα νά, ἕνας φτά-
νει, φιλά τὴν εἰκόνα, πιάνεται. Γίνεται ἀνα-
στενάρης ὁ Διάκος ὁ Γεωργής. Ἡ κατάνυξη
τοῦ λαοῦ μεγαλώνει καὶ ἡ θεοσέβεια πλη-
θαίνει. Θαρρεῖς καὶ ἀναζωντάνεψε παλιὰ θρα-
κιώτικη προαιώνια λατρεία ὀργιαστική. Θαρ-
ρεῖς κ' οἱ Ἡδωνοὶ γύρω στὸν Αἵμο κ' οἱ
Κλύδωνοι καὶ οἱ Μιμαλλόνοι, πὺλ λέει ὁ
Πλούταρχος, ἀναζωντάνεψαν μέσα στὰ ὄργανα
καὶ τίς γιορτές.

Ἡ Μοσχοτὰ βγαίνοντας ἀπὸ τὴ φωτιὰ
πέφτει χάμω. Τὸ στόμα τῆς ἀφρίζει. Ὁ Τοῦ-
τος ἀκούραστος χοροπηδᾷ. Τὸ κύμα τῆς
θρακιάς σιγάζει, σβήνει, λίγο λίγο καὶ γί-
νεται στάχτη. Κι ὁ χορὸς τελειώνει. Τὸ σιρ-
γιάνιο εἶναι χορταστικό. Τὰ γυνινὰ πόδια
τῶν ἀναστενάρηδων μένουν ἄθιχτα κι' ἄ-
βλαβα. Τοὺς φάχνουν οἱ ἐμπειρότεροι γι-
ατροὶ τοῦ τόπου. Θᾶμα! Θᾶμα!

* *

Τώρα ἡ παρέα τῶν ἀναστενάρηδων, μὲ
τὴν γκάντα καὶ τὴ λύρα, φέρνει γύρους. Οἱ
θύρες εἶναι κρᾶνοιχτες τῶν σπιτιῶν νὰ τοὺς
δεχτοῦν. Παντοῦ πίνουν καὶ τρῶνε καὶ τρα-
γουδοῦν :

— Πὰ σὲ πρᾶσινο λειβάδι
κάντα τρία παλλινάρια·
τὴν ἡμέρα τρῶν καὶ πίνουν
καὶ τὸ βράδυ κάνουν βίγλα
καὶ βιγλίζουν τίς διαβάτες
νᾶθρου Τοῦρκο νὰ σκοτώσου
καὶ Ρωμιοὶ νὰ ξεσκληθώσου.

Τὸ βράδυ — σὰ φάγαν κ' ἤπιαν καὶ εἶπαν
πειράγματα — μὲ τὸ πλάνωμα τοῦ σκοτα-
διοῦ, καὶ τ' ἄστρα ἀναψαν στὸν οὐρανὸ σὰν
καντήλια. Στάθηκαν τότε οἱ ἀνθρώποι καὶ
τὸν ἐκύτταζαν. Μελετοῦσαν τοὺς ἀστερι-
σμοὺς πὺλ τοὺς γνωρίζουν. Ὁ Πάντος
ὁ λυρατζής — ὁ πρῶτος μουσικός, πὺλ
δὲν ἔλειπε ἀπὸ τοὺς γάμους καὶ σὲ κάθε
ἀντρόγυνο εὕρισκε νὰ πῇ καὶ νὰ τραγου-
δήσῃ κάτι, — τράβηξε τὴ λύρα του καὶ
τραγουδῆσε στὴ σιγαλιὰ τῆς νύχτας :

Ἀχ! μάννα μου ἐγὼ εἶμαι ὁ νταγῆς
ἐγὼ εἶμαι ὁ νιασιμένος
ἐγὼ εἶμ' ὁ θράκος τοῦ νεριοῦ
κι ἄλλοι θε νὰ ντρέχ' νὰ πλιαλιεῖ.

Τρουλιά μου, τὰ χωράφια σου,
Τρουλιά μου, τὰ νερά σου
Τρουλιά μου, οἱ κοπέλλες σου
Τρουλιά μου, τὰ καλὰ σου!

Τὴν ὥρα τούτῃ ἄλλη φωτιὰ πύρωνε.
Τράβηξαν τὴν καρβουνιά καὶ ἔπλωσαν τὰ
πυρωμένα καρβουνα. Οἱ ἀναστενάρηδες τότε
ἄρχεψαν τὸ χορὸ τῆς νύχτας πάνω στὴ
σιγὰ μὲ τὰ παλιούρια, τὰ φράγματα τῶν
ἁγιασμάτων, τὰ σάπια. Πιασμένοι, ἁγιοδε-
μένοι, οἱ στρήλατοι μιλοῦσαν καὶ φώναζαν.
ἐχ, ἄχ, γίχ, ἐχ, ἄχ, γίχ, ρυθμικὰ. Κ' ἔδιω-
χναν τίς ἀρρώστιες καὶ τ' ἄλλα κακά.

Χριστὸς νικά
ὅλα τὰ κακά.

Σταύρωναν τοὺς δρόμους μὲ τίς χάρες
ὑψωμένες, ξαναγύριζαν πίσω στὴ φωτιὰ κ' ἔ-
διναν εὐλογίες. Ἐτσι ξαναχόρεψαν. Στάθη-
καν ἄκαφτοι στὴν πύρα τῆς φωτιάς. Τὰ με-
σάνυχτα μπαίνοντας σὸ σπίτι τ' ἀρχιανα-
στενάρη ἀπὸ πάπο πρὸς πάπο, ἀπόθεσαν κα-
τανυχτικὰ καὶ μ' εὐλάβεια πολλή, καὶ σέ-
βας ἄλλοτινὸ. Τίς Χάρες στίς θηκὲς τους.
Ἡ βαθεῖα νύχτα ἔφερε τὸν ὕπνο, ὕπνο βαθύ
καὶ γεμάτον ὄνειρα.

* *

Τὰ τρία — ἀνευνούχιστα — μυικάδια ἔ-
βοςσαν στὰ λειβάδια. Ἀδετα καὶ ἀφύλαχτα.
Τὸ κοινοτικὸ λιβᾶδι πλοῦσι καὶ ἡμερο. Ἐ-

καί γαληνεμένα τὰ φτωχὰ ζῶα πέρασαν πολλές μέρες βόσκοντας. Τώρα ἡμερωμένα καὶ ἀπείραχτα, μὲ τὰ φυλαχτὰ στὸ μέτωπο, μὲ τὰ κέρατα σουβλερὰ καὶ στριφτὰ μὲ τίς χάντρες καὶ τὰ κουδουνάκια δεμένες ἀπὸ τ' ὄνα στ' ἄλλο, πηγαίνουν τὸ δρόμο τους μὲ μιὰ ἀπλὴ τριχιά δεμένα. Τὰ συνοδεύουν ἡ γκαίντα καὶ νταούλια. Εἶναι τὰ κουρμπάνια, τὰ θύματα τῆς θυσίας ποὺ θὰ γίνη σήμερα στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησιᾶς. Ἡ πορεία τους εἶναι σὰν τῆς Ἱφιγένειας στὴν Αὐλίδᾳ. Πηγαίνουν πρόθυμα στὸ θυσιαστήριο. Δὲν ἀντιστέκονται καθόλου, οὔτε στὴν πορεία τους οὔτε στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅπου τώρα μὲ τὴν τριχιά δεμένα ἀπὸ τὸ χαλκὸ τῆς πόρτας στέκουν ἀφιερωμένα ἡμερα.

Ὁ Παπαγιώργης, τοῦ χωριοῦ ὁ εὐλαβικοῦς παπᾶς, φόρεσε τὸ πετραχήλι του. Ἄνοιξε τὸ εὐχολόγιό του καὶ διαβάζει τὴν εὐχὴ τῆς θυσίας. Τὰ φτωχὰ ζῶα... Ἄν εἶχαν γλῶσσα νὰ μιλήσουν, θὰ μοιρολογοῦσαν τὸ ὑστερνό τους μοιρολόγι. Θᾶκλαιγαν σὰν τὴν Ἱφιγένεια ποὺ ἐκλαψε τὴν ἀνυμέναιη ἀποχώρησέ της ἀπὸ τὴ ζωὴ. Μούγκρισαν ἀποχαιρετιστικὰ τὰ καημένα μονάχα, κοιτάζοντας τὸν παπᾶ μὲ τὸ πατραχεῖλι.

— Ἡ θεία χάρις μαζὺ σας, εἶπε ὁ Παπαγιώργης ὑστερνὰ καὶ τὰ βλόγησε ὑψώνοντας τὰ χέρια του.

Τὰ λαλούμενα τώρα ἐπαιζαν—λύρα κι ἄσκαυλος—τὸ θλιβερὸ σκοπὸ. Ἐνα σκοπὸ μοιρολογιοῦ. Σιγανὸ καὶ θλιβερό. Ὡς ποὺ νᾶρθῃ ἀπὸ τὴν κάσσα τὴ γλωρὴ καὶ μοσχερὴ τὸ τσεκούρι τάγιασμένο. Ὁ γκαίντα-τῆς τριγυρίζοντας τὰ ἄμοιρα ζῶα—ποὺ ἴσως τῆς μουσικῆς ἡ δύναμις τὰ τιθάσσειε τόσο—ἐπαιζε τὸν πιὸ θλιβερὸ σκοπὸ του. Τοὺς τραγούδησε τὸ «Δεῦτε τελευταῖον». Τοὺς κήδεψε. Δάκρυα πλημμύρισαν τὰ μυγδαλωτὰ μάτια τῶν μπικαδιῶν. Γιατί ἐννιωθᾶν ἀληθινὰ. Ἐννιωθᾶν τὸν ἀποχωρισμὸ ἀπὸ τὴ ζωὴ. Μὰ ἐκλαιγε κι ὁ Γκῶρες, ὁ λυλάρης, ποὺ κόβοντας κάποτε τὸ φύσημά του ἔλεγε μέσα στὰ χεῖλια του—Ἀγῶρια μου, μπικιάδια μου... παλλικάρια μου...

— Τὸ ἱερὸ τσεκούρι φέρτε μου!

Κἔλαμψε στ' Ἀρχιαναστενάρη τὰ χέρια τὸ κοφτερὸ τσεκούρι.—Βλόγησε παπᾶ μου, βλόγησε. Κι ὁ Παπαγιώργης βλόγησε ὑποτα-

χτικὸς τὸ φόνο, τὸ αἷμα, ἐνῶ ὁ ἴδιος κάνει τὴν ἀναιμιακτὴ θυσία στὴν Προσκομιδῇ. Ἔτσι ὕψωσε ἀπανωτὰ τὴν κόψη τοῦ φονικοῦ ἀναστενάρικου τσεκουριοῦ, καὶ καταφέροντας θανατερὰ καὶ κατακέφαλα χτυπήματα, ζάλισε τὰ μπικιάδια καὶ τᾶρριξε χάμιω. Σπάραξαν ἀνήμπορα, μὰ παραδόθηκαν, ὅταν τὰ μαχαίρια τῶν μακελλάρηδων τοὺς ρίχτηκαν καὶ τὸ αἷμα χύθηκε ποτάμι καὶ σχημάτισε τὸν ὀμηρικὸ λίθρο. Σπάραξαν τὰ παρθενικά κορμιά στὴ γῆ. Κι ἄρχισε τὸ γδάρισμα μάνι μάνι.

— Θὰ πάρετε ὅσοι δὲν προλάβετε πέρσοι, κῦστερα οἱ ἄλλοι. Ἔτσι κομμάτια τὰ μοιράσθηκαν τὰ τρία μπικιάδια. Στὸ μοῖρασμα πάνω φιλοδωροῦσαν ὅλοι τὴν κάσσα τῶν ἀναστενάρηδων. Ἐπρεπε καὶ τούτῃ κάτι νὰ καρπωθῇ.

* *

Πέρ' ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα τὸ χωριὸ κοιμόταν τώρα. Μόνο κατὰ τὸ ἔθιμο ἀκολούθησε καὶ τῶργιο. Ὅλα τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ ἐλεύθερα ἐσμιξαν μὲ τοὺς καλούς των—ἓνα βράδῳ Μαγιάτικο, ποὺ ἡ φύση ὠργίαζε, ὁ κάμπος μοσχοβολοῦσε, καὶ τὸ δάσος σιωπηλὸ προσκαλοῦσε γιὰ τὸ ζευγάρωμα. Μέσα στὸ σκοτάδι, πίσω ἀπὸ τὰ βᾶτα καὶ τὰ πυκνόδεντρα καὶ τοὺς φράχτες δὲν ἀκουγες—ἀν ἤθελες νὰφιγγρισθῇς—παρὰ τὸ τραγοῦδι τοῦ γρύλλου, τοῦ ρυακιῦ τὸ κατρανύλισμα καὶ τὸ μουσικὸ κελάρυσμα καὶ τὸν γλυκὸ ἦχο τῶν λαχταριστῶν φιλιῶν. Ἐσμιγαν τὰ χεῖλια πυρωμένα καὶ δεσμεύονταν καὶ περιπλέκονταν κορμιά, γεμάτα πυρετό, ἄλυτα.

Ἡ Ὀρακιώτικη παλιὰ λατερεία συμπληρώνονταν. Τῶργιο «πῆρε καὶ δῶκε», ὁ Διόνυσος μὲ τίς Μαινάδες του κι οἱ Σάτυροι μὲ τίς Βακχίδες ἐσπόνδῃσαν τὴ νύχτα τούτῃ κατ' ἀπὸ τὸν ἑναστρο οὐρανό, ποὺ λαμπήριζε ἀποθεωτικά. Τελούνταν τὸ παμπάλαιο μυστήριό τῆς εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς: Ἡ εὐγονία!

Ὁ Ἀρχιαναστενάρης κείνη τὴ βραδυὰ ξανακλείδωσε τίς Χάρες εὐλαβικά στὸ μεγάλο φορτσέρι. Ἀπίθωσε τὰ σύνεργα τῆς θυσίας στὴ θέση τους καθαρά ἀπὸ αἷμα.

Ἐδῶσε τίς πολυπείρες ὀρμήνιες του στὸ πλήρωμα τῆς ἱερατείας τῶν ἀναστενάρηδων. Ἄρμωσε τίς κλειδαριές κι ἀσφάλισε τὰ πάντα, ὅπως ὁ παπᾶς καλοθέτει μετὰ τὴ

λειτουργία ὅλα τὰ ἱερά του σκεύη τῆς ἀναίμακτης θυσίας.

— Καὶ τῇ χρόνου!

— Καὶ τῇ χρόνου!

Τώρα οὔτε κορμοταραχίες, οὔτε σύγκορμα τρέμουλα, οὔτε κρυάδες, οὔτε νευρικά συγκλονίσματα, οὔτε ἔδρωτες καὶ ρυθμικὲς κινήσεις. Οἱ ἀναστενάρηδες δίχως ταραχὴ κορμῶν ἀναπαύονται καὶ τοῦτοι — ροχαλίζοντας — σᾶλλους κόσμους. Δὲν εἶναι πιά οἱ ἱερεῖς. Εἶναι οἱ ἀγρότες, οἱ λεντζηπέρηδες, οἱ ἀπλοὶ ξυλάδες καὶ καρβουνασβεστάδες τοῦ Βιζυηνοῦ, ποὺ μάχονται στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς γιὰ τὸ ψωμί καὶ τὴν εὐγονία, εἴτε αὐλακίωνοντας τὴν παχειὰ γῆ καὶ ρίχνοντας τὸ σπόρο, εἴτε σωρεύοντας ξύλο πὰ στὸ ξύλο νὰ δώσουν πυραμίδα τὸ κάρβουνο, εἴτε κάνοντας ἀσβέστι, εἴτε σέρνοντας τὸ

ληνὸ μὲ τὰ ζευγάρια τους, στὸν τρύγο τὸ θρακιώτικο, εἴτε κατεβάζοντας μὲ τὸ μουλάρι τὰ ψαρικά ἀπὸ τὸ Βασιλικὸ καὶ τὴν Ἀγαθούπολη πρὸς τὸν κάμπο τὸ Θρακικὸ διαλαλώντας: καλὸ σκουμπρί, καλὴ λάκέρτα! σιγοτραγουδώντας:

Μιά μπάμπω — μπαμπόγρια
λαχανομαγείρευε
λάχανο καὶ λομποτή
καὶ τσουκνίδα τρυφερή.
Δὶν' τὸ ντέτζερ προποδιά.
πάν πὲ πίσω τὰ δαυλιὰ

— Φάτε, κοῦλκοι λάχανο
πγήτε κάτες τὸ ζουμί.
Τώρα γὼ θὰ παντρευτῶ
πάρω γέρο, πάρω νιὸ
πάρω δώδεκα χρονῶ.
Στέλνω γέρο στὴ δουλειὰ
καὶ τὸ νιὸ στὴν ἀγκαλιὰ
καὶ τὸ δώδεκα χρονῶ
γιὰ νὰ φέρνει κρύο νερό.

3-6-49

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΟ ΒΡΑΔΥ

Μακρὸν ποὺ ἐγίνης τοῦ χειμῶνα βράδυ!

Ἀπάνωθ' ἐμὸν, τὴν ψυχρὴ σου χάρη

Νοιώθω νὰ στάξει, σιωπηλὸ φεγγάρι,

Μὲ τοῦ χιονιοῦ τὸ παγωμένο χάδι...

Σ' ἄκτ' ἐρημωμένες ποὺ ἔχουν φύγει

Τὰ πλοῖα τους κι' οἱ βάρκες, πόσο, Θεέ μου,

Καιρό, θὰ περπατήσω μὲ τ' ἀνέμον

Τὸ βόγγο καὶ τῆς θάλασσας τὰ ῥίγη;

ΜΑΡΙΑ ΦΑΛΑΓΓΑ - ΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΝΕΑΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ

Θηρίο ἀτιθάσσευτο ἡ μορφή ὑπῆρξε πάντοτε ἓνα κίνητρο ἐπαναστάσεων στὴν Τέχνη. Ὑπῆρξε ἓνας δαίμονας ἀρνήσεων καὶ καταστροφῆς. Καταλυτὴς τῆς παράδοσης καὶ συχνὰ καταλυτὴς τοῦ δεσμοῦ, τοῦ ἀδιάλυτου δεσμοῦ ποὺ τὴν ἐνώνει—πρέπει νὰ τὴν ἐνώνει—μὲ τὸ περιεχόμενο, ἡ μορφή, πάμπολλες φορές, ἔγινε ἡ αἰτία μιᾶς τολμηρῆς παρέκκλισης ἀπὸ τὴν κοίτη ποὺ διέγραφε στὸ πνεῦμα ἡ λογικὴ διαδρομὴ τῆς Ἰδέας. Καὶ μὲ διαδρομὴ τῆς Ἰδέας ὑπονοῶ τὴν ἱστορικὴ ἐξελικτικὴ διαμόρφωση τῆς κοινωνικῆς φιλοσοφίας ποὺ ἀγκαλιάζει τὸ σύνολο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων στὶς ποικίλες τοὺς ἐκδηλώσεις καὶ γίνεται τὸ ὑπόβαθρο τῆς αἰσθητικῆς οἰκοδομῆς. Ἡ παρέκκλιση εἶναι τὸ μεθυσμένο καράβι τῆς δημιουργίας. Ἀπὸ τὴν κρίσιμη στιγμή—στιγμὴ ἀληθινὰ δραματικὴ γιὰ τὴ συναισθηματικὴ ἱσορροπία τοῦ ἀνθρώπου—ποὺ τὸ ἰδεολογικὸ του ἀπόθεμα, (αὐτὸ ποὺ τὸν ἐνώνει μὲ τὸ σύνολο ἢ μ' ἓνα τμήμα τοῦ συνόλου), ἀποδεικνύεται ἀνίκανο νὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐνότητα τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ πλήθους, τὸ μεθυσμένο καράβι τῆς μορφῆς ἀρμενίζει γιὰ τὴ μεγάλῃ του περιπέτεια. Ἡ δυσπιστία πρὸς τὴν Ἰδέαν, προτοῦ ὀδηγήσῃ πρὸς τὴν ἄρνηση τῆς Ἰδέας—ὅποτε ἔχουμε τὸ προσωρινὸ τέρμα μιᾶς συνεποῦς ἀρνητικῆς πορείας καὶ μιὰ σταθερὴ καὶ πειστικὴ ἰδεολογία—γνωρίζει τὸ διὰστημα τῆς ταλάντευσης καὶ τῆς ἐσωτερικῆς δοκιμασίας. (Σὲ τοῦτα τὰ διαστήματα ὅπου τὰ συνήθη μέσα τῆς ἀναλυτικῆς, δηλαδὴ τῆς λογικῆς, ἐπαλήθευσης φανερώνονται ἀτελεσφόρητα γιὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ καραβιοῦ φουσκώνουν ἀπὸ ἀνέμους παράξενους, χωρεῖ πολλὰς φορές τὸ διαζύγιό τῆς μορφῆς ἀπὸ τὸ περιεχόμενο, χωρεῖ ἡ μανιέρα καὶ ἡ ἀλλοκοτία, χωρεῖ ἡ μεγάλῃ νοθεία τῆς Τέχνης). Ὁ πνευματικὸς ἀνθρώπος ποὺ δὲν τὸν βαραίνουν καθήκοντα κοινωνιολόγου, ὁ ποιητὴς, ἀφοῦ αὐτοῦ ἡ περίπτωσις μᾶς ἐνδιαφέρει, ὅ,τι κυρίως ἐπιζητεῖ εἶναι αὐτὴ ἡ μυστικὴ, δηλαδὴ ἡ ἐξωλογικὴ, ἐνότητα τοῦ μέν τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον, ἡ συγχώνευσις τοῦ ὑποκειμένου μὲ τὸ ἀντικείμενον, ἡ κατάρριψις τοῦ διαφράγματος ἀνάμεσα στὸ ὑπερκό καὶ τὸ ἀνυπερκό, στὸ αἰσθητό καὶ τὸ ἀσύλληπτό καὶ ἡ ἀποκαλυπτικὴ γνώσις τοῦ ἑαυτοῦ του στὴν ἀδιαίρετη καὶ ἀτεμάχιστη καὶ ἀνεξέλεγκτη ἀπὸ τὴν λογικὴ ἀνάλυση *ὁλότης* του. Αὐτὴ ἡ ὁλότητα, τὸ ἄρτιον ἢ τὸ πιστευόμενον ἄρτιον τοῦτο μέγε-

θος δὲν περιέχει μονάχα τὸ *ἐγώ*: περιέχει καὶ τὶς σχέσεις τοῦ *ἐγώ* μὲ τὸν ἔξω κόσμον σὲ μιὰ σφαῖρα νοητῇ ἢ ἄλλως φανταστικῇ, ὄνειρῳδῃ ἢ ὑποσυνείδητῃ. Εἶναι μιὰ διάχυσις καὶ μιὰ διασπορά καὶ ταυτόχρονα μιὰ ζηλότυπη αὐτοσυγκέντρωσις καὶ ἀναγωγὴ τοῦ ἔξω κόσμου στὸν ἔσω, τοῦ ἀντικειμένου, αἰσθητοῦ ἢ ὑπονοοούμενου, στὸ ὑποκείμενον. Ἡ μυστικὴ τούτῃ ἐνότητα ἀναζητεῖ αὐτόματα τὴν ἐκφρασὴν τῆς, τὴ μορφή.

Αὕτῃ ἀκριβῶς ἡ ἀναγωγὴ τοῦ ἔξω κόσμου στὸν ἔσω ἀποτελεῖ τὴν οὐσιώδη ποιητικὴ λειτουργία—καὶ ὑπονοῶ τὴ λέξιν: *ποιητικὴ* μὲ τὴν ἀρχέγονη σημασίαν τῆς: τοῦ *ποιεῖν*. Ἰσως θὰ πρέπει νὰ διακρίνομε τὶς ἔννοιες τοῦ *ποιεῖν* καὶ τοῦ *δημιουργεῖν*. Ὅρθά παρατηρήθηκε! πῶς ὁ ποιητὴς οὐσιαστικὰ δὲν δημιουργεῖ, ἀπλῶς μεταπλάθει. Ἡ μετάπλασις μπορεῖ νὰ εἶναι ἓνας *μεταμορφισμὸς* τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ὅπως μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ *ἀφύπνισις* ἐνὸς κόσμου μὴ αἰσθητοῦ, βυθισμένου στὴ νάρκη τῶν αἰσθήσεων, ἐνὸς κόσμου ποὺ κάποτε τὴν ὑπαρξὴν τοῦ τὴν ἀνασύρουν ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ ὑποσυνείδητου οἱ καταστάσεις τῆς ἡμιεργήγορης ἢ τοῦ ὄνειρου. Σὲ τοῦτο τὸν κόσμον ποὺ ὁ ποιητὴς ἀποκαλύπτει, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δώσῃ μορφή, ἐκφρασὴν, ἀρμονίαν, σχῆμα. Γίνεται τότε *δημιουργὸς* ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τὴν καθαρὰ πλαστικὴν. Χωρὶς τὴν παρέμβασίν του ὁ κόσμος ποὺ ἀφυπνίζει θὰ ἔμενε χαμένος στὸ ἀσύλληπτό τῆς ἀοριστίας. Δὲν δημιουργεῖ τὸν κόσμον τοῦτο—ἀφοῦ ὑπῆρχε—ἀλλὰ δίνοντάς του μορφήν τὸν προκίζει μὲ ὑπόστασιν αἰσθητῇ. *Ποιεῖ*, δηλαδὴ πεζότερα πολὺ, κατασκευάζει, μορφοποιεῖ. Κι ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει στὸ ἐργαστήριον τοῦ οὔτε ὄργανα οὔτε χρωστήρες οὔτε σμιλάρια. Ἐχει τὸ λόγο, τὶς λέξεις. Αὐτὸ εἶναι τὸ ὕλικόν του, αὐτὲς οἱ δυνατότητές του, οἱ λέξεις. Μὲ τὶς λέξεις εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δώσῃ μορφήν στὸ δράμα του, στὴν εἰκόνα ποὺ ξυπνάει καὶ τοπογραφεῖται μέσα στὸ ὄνειρον, στὴ συγκίνηση ποὺ κεντρίζει τὴν αἰσθήσιν καὶ παράγει τὴν ἰδέαν. Ἡ μορφοποίησις εἶναι κατ' ἀνάγκην μιὰ ἡθελημένη, συνειδητὴ λειτουργία ποὺ προϋποθέτει τὴν *ἀναζήτησιν*. Ἡ ἀναζήτησις τῆς μορφῆς ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἡ μορφή αὐτὴ ἔχει ἤδη σκιαγραφηθῇ μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ. Καὶ ἡ

1. Βλ. καὶ André Brincourt: «Satan et la Poésie», σελ. 26 καὶ ἔξ.

σκιαγραφία τῆς μορφῆς συμπίπτει μὲ τὸ σκίρτημα τῆς ἰδέας πού ἀναδίνεται ἀπὸ τὴν αἴσθηση ἢ ἀπὸ τὸν ὑπαινιγμὸ τῆς γεννώμενης εἰκόνας. "Ἐτσι, *μορφή* καὶ *περιεχόμενο* — γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὸ παλαιὸ πολὺ χρηστὸ σχῆμα — ἐνῶ συμπίπτουν οὐσιαστικά καὶ χρονικά, χωρίζονται ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἀρχίζει ἡ τεχνικὴ κατεργασία τοῦ ὕλικου γιὰ τὴν προσέγγιση τῆς ἐκφραστικῆς τοῦ λόγου μὲ τὴν ἐγκυμονοῦμενη μορφή. Ἡ μορφή στὸ στάδιο τῆς ἐγκυμοσύνης, καὶ τὸ περιεχόμενο εἶναι ἰδίωμο ξυμυρο. Ἡ μορφή στὸ στάδιο τῆς ἐκφραστικῆς εἶναι τὸ περίβλημα τοῦ περιεχομένου. Στὸ στάδιο τοῦτο τοποθετεῖται ἡ ἀναζήτηση, δηλαδὴ ἡ μάχη μὲ τὸ λεκτικὸ ὕλικό, ὁ ἀγὼνας γιὰ τὴν τιθάσσευσή του, ἡ δοκιμασία τοῦ εἰδικοῦ βάρους τῶν λέξεων, ἡ τυραννία τῶν δεσμῶν πού ἐπιβάλλει ἡ ἀνάγκη τῆς εὐλάβειας πρὸς τὸ εἶδος τοῦ λόγου πού διεκδικεῖ πάντοτε τὸ διακριτικὸ τοῦ γνῶρισμα ἀπὸ τὴν πρόζα. "Ἡ Τέχνη, μὰς λέει ὁ "Αντρέ Ζίντ—κ' ἐγὼ θὰ ἔλεγα εἰδικώτερα : ἡ Ποίηση — γεννιέται ἀπὸ τὸν καταναγκασμό, ζεῖ μὲ τὴν πάλη καὶ πεθαίνει μὲ τὴν ἐλευθερία». (Ἐδῶ ἡ ἐλευθερία ἄς νοηθῇ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀσυνδοσίας). Ἡ ἀναζήτηση τῆς μορφῆς εἶναι ἤδη μιὰ *θέληση* γιὰ τὴ μορφή, συνεπῶς μιὰ συνειδητὴ προσπάθεια. Ἀπὸ τὴν ὥρα πού ἡ Νεώτερη Ποίηση ἔχει ἐκδηλώσει τὴ θέληση τούτη ἀποχωρίστηκε ἀποφασιστικά ἀπὸ τὸν ὑπερρεαλισμὸ καὶ μὲ πολλὴν ἴσως θλίψη, ἀλλ' ὄχι μὲ λιγώτερη αὐτοπεποίθηση — γιὰτὶ τώρα διέθετε καινούργια ὅπλα γιὰ νὰ περιφρουρήσῃ τὴν ἀγνότητά της ἀπὸ τίς βίαιες περιπτώσεις τῶν ἰδεῶν — ἐπεχείρησε τὴν ἐπιστροφή της στὸν ἰντελλεκτουαλισμὸ πού προσπάθησε μ' ἐπιμονὴ νὰ ὑποτάξῃ στὴν εὐπάθεια τῆ συγκινησιακῆς, δίνοντας τὸ προβάδισμα στὴν αἴσθηση ὅχι στὴν ἰδέα. Ἡ αἴσθηση γίνεται στὴ νεώτερη ποίηση ἰδέα, δὲν γίνεται ἡ ἰδέα αἴσθηση.

* * *

Ὡστόσο ἡ νέα μορφή εἶναι συνθετικὴ ἀπὸ μαγεῖα καὶ ἰριδίσματα, ἀπὸ ἡμιτόνια καὶ ἀποχρώσεις, ἀπὸ γραμμὲς πού γράφονται σὲ παλμῶδη μεμβράνα ἢ στὴν ἀνατριχίλα τοῦ νεροῦ πού δέχεται τὴν ἀβρότατη θωπία τῆς φτερούγας τῶν κύκνων. Γιατὶ ἡ νέα μορφή δὲν πρόκειται νὰ καθηλώσῃ κανένα σχῆμα σὲ στατικὸ περίγραμμα. Σκοπὸς της δὲν εἶναι νὰ περιγράψῃ τὴν ἰδέα ἀλλὰ νὰ ὑποκινήσῃ τὴν ἰδέα μὲ τὴ σύζευξη λέξεων, ρυθμῶν καὶ ἤχων πού συχνὰ κατορθώνουν νὰ καταστήσουν αἰσθητὸ καὶ νοητὸ θι μὲ τὴν κανονικὴ λειτουργία τῆς νοήσεως καὶ τοὺς τυπικοὺς εἰρημοὺς τῆς λογικῆς θὰ ἔμενε ἀσύλληπτο. Ἡ νέα μορφή ἀγωνίζεται δηλαδὴ νὰ δημιουργήσῃ, μιὰ νέα γνώση πού νὰ ἔχει περισσότερη σχέση μὲ τὴν ἀποκαλυπτικότητα τοῦ ὁραματισμοῦ παρὰ μὲ τὴν ἐμπειρικὴ ἀποδεικτικότητα τῆς νοήσεως. "Αν κατὰ κανόνα σὲ κάθε λέξη ἀν-

τιστοιχεῖ μιὰ ἰδέα ἢ μιὰ ἔννοια καὶ ἡ λέξη ἀποτελεῖ κατὰ κάποιον τρόπο τὴ βεβαίωση τῆς ἰδέας καὶ τὴν ὀριστικότητά της, οἱ λέξεις, στὴ νεώτερη ποίηση, ὁ συνδυασμὸς καὶ ἡ ὑπαινικτικὴ τους συνάρθρωση, τὸ τονικὸ τους ἄθροισμα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ μουσικὸ ἐξαγόμενο, κατορθώνουν νὰ ἐκφράσουν κάτι ἐντελῶς διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ λογικὸ ἄθροισμα τῶν ἀντιστοιχῶν ἰδεῶν ἢ ἐννοιῶν — ἐκφράζουν μιὰ συγκινησιακὴ κατάσταση ἢ μιὰ διάθεση ψυχικὴ, μιὰ εἰκόνα ἢ μιὰ πεῖρα ἀπὸ τὸ φυλακισμένο ἄγνωστο. Αὐτὸ τὸ φυλακισμένο ἄγνωστο πού εἶναι ἡ αἰφνίδια ἀνάδυση τῆς κοιμισμένης συνειδήσεως ἀναζητοῦσε μὲ πάθος ὁ Ρεμπώ, πιστεύοντας πῶς οἱ ἀνέπαφες ἀπὸ τὴν τρέχουσα πεῖρα ἰδιότητες τοῦ πνεύματος θὰ μπορούσαν ὀραματικά, διαισθητικά, παρανοϊκά, νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἐπαφὴ τους μὲ τὴν *αὐθεντικὴ πραγματικότητα*. "Ἐχουμε δηλαδὴ καὶ ἐδῶ μιὰ περιφρόνηση τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. "Αν ὁ Μαλλαρμέ βρίσκεται στὴ ρίζα τῆς Νεώτερης Ποίησης, ὁ Ρεμπώ πρέπει ν' ἀναζητηθῇ στὸ ὑπέδαφος ἀπ' ὅπου πορίζεται ἡ ρίζα τούτης τοὺς ζωτικώτερους χυμοὺς της. Γιατὶ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ὁ Ρεμπώ ἀναζήτησε ἐκεῖ ὅπου οἱ σύγχρονοί του, καὶ ἀπὸ τοὺς σύγχρονους τοῦ ὁ Μαλλαρμέ, δὲν ἐπέμειναν νὰ ζητήσουν : ἀπὸ τὸ ὑποσυνείδητο. "Αν ὁ Μαλλαρμέ μεθοῦσε ἀπὸ τὴ μαγεῖα τῶν λέξεων πού, ἀλχημιστὴς ὁ ἴδιος, κατάρθωνε νὰ τίς γητέψῃ καὶ προσδοκοῦσε ἀπὸ τίς πρωτοδοκιμαστές συναρτήσεις τους τὴν ἀλήθεια πού ἀφύπνιζαν — ἀλήθεια συγκινησιακὴ πού φιλτραρισμένη ἀπὸ τὴν αἴσθηση ἀποστράγγιζε τὴν ἰδέα — καὶ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τούτη δοκίμαζε νὰ φτάσῃ στὴ μυστικὴν ἐνότητα τοῦ ἐγὼ μὲ τὸν ἔξω κόσμῳ, ὁ Ρεμπώ μεθοῦσε ἀπὸ τὸν ἀφηνιασμὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ δευτέρου ἐκείνου κόσμου πού σ' αὐτὸν μέσα ἐνοιῶθε τὸν δευτερόν ἐπίσης ἐαυτὸ του. «Τὸ ἐγὼ μου εἶν' ἕνας ἄλλος» μπόρεσε νὰ πῇ ὅταν, «ἔχοντας ἐξαντλήσει ὅλες τίς μορφές τοῦ ἔρωτα, τοῦ πόνου καὶ τῆς τρέλλας», νόμισε πῶς βρῆκε τὸ δρόμο πού ὡδηγοῦσε στὸ περίφημο ἄγνωστο. Καὶ τὸ ἄγνωστο αὐτὸ δὲν ἦταν πιά ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος : ἦταν ὁ ἴδιος ὁ ἐαυτός του. «Ἡ πρώτη μελέτη πού ἀνθρώπου πού θέλει νὰ εἶναι ποιητὴς εἶναι ἡ ὀλοκληρωτικὴ αὐτογνωσία», ἔγραφε. Καὶ ἡ αὐτογνωσία εἶναι ὁ ἐκβιασμὸς τοῦ ἐγὼ μὲχρι τῶν μυθῶν, ἡ ἀποκάλυψη τοῦ ἀγνώστου. Σ' αὐτὸ τὸ ἄγνωστο ἔπρεπε νὰ δώσῃ μορφή. Καὶ στὸ σημεῖο ἀκριβῶς τοῦτο ὀρθώνεται τὸ ἴδιο πρόβλημα πού ἀντιμετωπίζει ὁ σύγχρονος λυρισμὸς. Γιατὶ ὁ Ρεμπώ ἐπιχειρεῖ μὲ τὸ δικό του τρόπο, τὸ μυστικιστικὸ καὶ δαιμονιακό, τὴν ἴδια *ἐνδοσκόπηση* πού ἐπιχειρεῖ ὁ νεώτερος ποιητής, ὁ λυρωμένος ἀπὸ τίς προλήψεις τοῦ ψυχικοῦ αὐτοματισμοῦ τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ. Εἶναι καὶ οἱ δύο, οἱ ἐνσυνείδητοι ἐξ-

ερευνητές τοῦ ὑποσυνειδήτου. Ὁ ποιητής τοῦ *Μεθυσμένου Καραβιοῦ*, μέ τὴν ἐξάλλη παιδικότητα ποῦ ἐγγίζει τὶς περιοχές τῆς ἀλλοφροσύνης καὶ τῆς φρεναπάτης, ἀναθε-
τει στὸν ποιητὴ τὸ καθήκον τοῦ ὁραματι-
στῆ. Καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ ὁράματος εἶναι ἡ
φαντασμαγορικὴ τοπιογραφία τοῦ ὄνειρικοῦ
κόσμου τοῦ ὑποσυνειδήτου. Πῶς ὅμως ἀντι-
μετώπιζει τὸ πρόβλημα τῆς ἐκφράσεως ὁ
Ρεμπώ; Τὸ ἐρώτημα εἶναι ἐνδιαφέρον γιατί
ἐνδιαφέροντα εἶναι καὶ τὰ ἀποτελέσματα
τῆς προσπάθειας. Καὶ ἐδῶ πρόκειται γιὰ
μιὰν ἀναζήτηση τῆς μορφῆς. Καὶ ἡ ἀναζή-
τηση, ὅπως ἐλέγχθη, προϋποθέτει ταλαιπω-
ρία τοῦ λογικοῦ. Ὁ Ρεμπώ δηλαδὴ, ἀπέ-
ναντι τοῦ ὄνειρικοῦ καὶ τοῦ παραλογικοῦ
κόσμου, ἀπέναντι τοῦ ὑποσυνειδήτου ποῦ
κατάρθωσε ν' ἀφυπνίσῃ, παίρνει τὴ στάση
τοῦ λογικοῦ ποιητῆ. Ὁδηγεῖται πρὸς τὴ
μορφὴ ἀπὸ τὴ φροντίδα—ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ
Βαλερύ—ν' ἀφίσῃ στὸν ἀναγνώστη τὸ λι-
γώτερο μέρος ποῦ θὰ μπορούσε νὰ γίνη,
κι ἀκόμη ν' ἀφίσῃ στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του
τὴ λιγώτερη δυνατὴ ἀβεβαιότητα κι αὐθαι-
ρεσία¹. Ὁ ὑπερρεαλιστὴς ἐγκαταλείπεται
στὸν ψυχικὸ καὶ στὸν ἐκφραστικὸν αὐτομα-
τισμό. Ὁ Ρεμπώ, ὑπερπραγματιστὴς καὶ αὐ-
τός, ἀγωνίζεται νὰ δαμάσῃ τὸν παραλογι-
σμό καὶ τὸν ἐξωλογισμό μὲ τὴν προπαίδεια
τῆς μορφῆς. Ἡ στάση του ἀπέναντι στὴ
φύση, στὸν αἰσθητὸ κόσμον, εἶναι μιὰ στάση
ἀρνητῆ. Δὲν ἀποδέχεται τὸν λογικὸν εἰρμό
ποῦ μονιμοποιεῖ τὰ σχήματα, τὶς εἰκόνες,
συντηρεῖ τὴ συνέχεια καὶ συνθέτει τὸν πί-
νακα τῆς ζωῆς, ἐνόργανης καὶ ἀνόργανης.
Ἡ ἀποτύπωση τοῦ θεάματος τοῦ κόσμου
στὴν ψυχὴ του εἶναι ἀπλῶς μιὰ νύξη,
ἕνας ὑπαινιγμός γιὰ τὴ φαντασμαγορία
τοῦ ὑπεραισθητοῦ ποῦ θ' ἀγγίξῃ μὲ τὶς
κεραίες τοῦ πνεύματος στὴν κατάσταση
τῆς μέθης τῶν αἰσθήσεων, ὅταν οἱ γνώριμες
ικανότητες τοῦ νοητικοῦ ξεφεύγουν ἀπὸ τὸν
ρυθμισμένο μηχανισμό τῆς σκέψεως καὶ δέ-
χονται τὸν ἠλεκτρισμὸ τοῦ πυρέσσοντος αἰ-
σθησιασμοῦ. «Ἀν ὁ ὑπερρεαλισμὸς ζητεῖ ν'
ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς συνείδησης
τὴ λειτουργία τοῦ λογικοῦ καὶ ἡ φιλοδοξία
τοῦ ἐξαντλεῖται στὴν ἀποτύπωση τῆς παρθε-
νικῆς σκέψεως μὲ τὸν προκλητικὸ καὶ συχνά
περιφρονητικὸ πρὸς τὶς προϋποθέσεις τῆς
τέχνης πρωτογονισμό τῆς, ἡ ποιητικὴ τοῦ
Ρεμπώ δὲν ἀποβλέπει σ' αὐτὴ τὴν παρθενι-
κότητα ὅσο στὴν ἀσελγῆ συνουσία τοῦ ἔλ-
λου στοιχείου μὲ τὸ ἄλογο. Ἡ ἀποχαλίνωση
τῶν αἰσθήσεων δὲν ὁδηγεῖ στὸ ἄρρυθμον καὶ
τὸ ἀσύδοτον. Ἀντίθετα, ὁ ποιητὴς ἀναζητεῖ
ὁλοένα ἀπὸ τὴν ἀταξία τῶν φράσεων, ἀπὸ
τὴν ἀντιφυσιολογικὴ σύζευξιν τῶν λέξεων νὰ
κερδίσῃ μιὰ νέα *τάξη*, νὰ συγκροτήσῃ μιὰ
νέα *μορφὴ* ποῦ θὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ ὑποβάλῃ
τὴν καινούργιαν ἀλήθειαν του. Ἀρνητῆς τῆς
φύσης, θέλει ν' ἀποκαλύψῃ τὴ δική του ἀ-

λήθειαν, μὲ προφητικὴ, θεοληπτικὴν ἔκστασιν,
ἀπορριπτόντας ἀποφασιστικὰ τὸν φυσικὸν
λογικὸν εἰρμό τῶν εἰκόνων, τῶν λέξεων, τῶν
φράσεων, γιὰ ν' ἀποσυνθέσῃ τὸ σύμπαν
στὰ πρωτογενῆ του στοιχεῖα κι ἀπὸ τὸ χάος
νὰ πλάσῃ ἕναν κόσμον καινούργιον. «Συνήθιζα
τὸν ἑαυτό μου στὴν ἀπλὴ φρεναπάτῃ· ἔ-
βλεπα ὀλοκάθαρα ἕνα τζαμί στὴ θέσιν μιᾶς
φάμπρικας, ἕνα σκόλειό ἀπὸ ταμπούρλα
φτερισμένο ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἄμαξες νὰ
σκίζουν τοὺς δρόμους τ' οὐρανοῦ, ἕνα σα-
λόνι στὸ βάθος μιᾶς λίμνης... Ὑστερα ἐξη-
γοῦσα τὰ μαγικά μου σοφίσματα μὲ τὸ πα-
ραμιλητὸ τῶν λέξεων...». Ὑπαινιγμοὶ τῆς
πραγματικότητας παρὰ πραγματικὰ τὰ ἀν-
τικείμενα ἢ οἱ ἔννοιες τῶν ἀντικειμένων ποῦ
κατορθώνουμε νὰ συλλάβουμε, παρακολου-
θώντας τὴν ἐκστασιακὴν ποιητικὴν ροή, ἀβέ-
βαια σχήματα ποῦ βρίσκονται σὲ ἀνέανη κί-
νηση καὶ μεταβλητότητα, ρευστὰ μεγέθη ποῦ
δανεῖζουν τὴν πυκνότητά τους σὲ κάποια
νοητὴ μορφὴ γιὰ νὰ τὴ διεκδικήσουν μόλις
ἡ μορφὴ κινδυνεύσῃ νὰ στερεοποιηθῇ, φευ-
γαλέα ὡς ὑπόστασις, πληθωρικά ὅταν ζητή-
σουμε νὰ τὰ κλείσουμε σὲ περιγραμμένο
χώρον, ἐφήμερα ἀνάγλυφα ποῦ μαλάζονται
ἀπὸ τὸν ἄνεμον. «Ὑποχωροῦν σ' ἕνα εἶδος
ἀσυνάρτητης ἑλξεως»—καθὼς παρατηρεῖ ὁ
Marcel Raymond ποῦ πιστεύει πὼς ἡ ποίηση
στὸν Ρεμπώ γίνεται ἕνα μέσον ὅχι πλέον
ἐκφράσεως ἀλλὰ ἀποκαλύψεως¹. Ἡ ἀνάγκη,
γιὰ τὸν Ρεμπώ, νὰ δαμάσῃ τὶς υπερφυσικὲς
δυνάμεις ποῦ ἐνοιωθε νὰ κλείνει στὸ ὑπο-
συνειδητό του—κι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦτη
πολλοὶ ὑπερρεαλιστὲς θέλουν νὰ θεωροῦν
τὸν ποιητὴ τῶν «*Illuminations*» σὰν ἕνα ἀπὸ
τοὺς γνησιώτερους καὶ καθαρόσιμους προ-
γόνους των—τὸν ὁδηγεῖ στὸ μέγα ὄνειρον
τῆς ποιητικῆς μετάπλασης τοῦ κόσμου. Ποιη-
τικὴ μετάπλασις τοῦ κόσμου σημαίνει, μὲ
περισσότερη φραστικὴ μετριοφροσύνη, ποιη-
τικὴ ἀνάπλασις τῆς φύσης, ποῦ ὑπῆρξε, νο-
μίζω, ὁ κύριος σκοπὸς τῆς Τέχνης πάντοτε,
ὅταν τὸ νόημα τῆς τέχνης ἔφτανε σὲ κάποια
περιωπή. Τὰ μέσα τοῦ *μεταμορφισμοῦ* αὐτοῦ
δὲν ἐνδιαφέρουν τόσον, ὅσον ἐνδιαφέρει τὸ
ἐπίτευγμα. Καὶ τὸ ἐπίτευγμα εἶναι ὁ καρ-
πὸς τῆς ἀναζήτησης τῆς μορφῆς. Στὴν περί-
πτωσιν τοῦ Ρεμπώ—(κι ἂν στὴ σειρά τῶν
σκέψεων αὐτῶν σταματῶ καὶ θὰ σταματήσω
συχνὰ μὲ κάποιαν ἐπιμονὴ σὲ μερικὸς ποι-
ητὲς ἀνιχνεύοντάς τους ἀνάμεσόν ἀπὸ τὸν
παγκόσμιον γεωγραφικὸν χώρον, ποῦ συμψύ-
κνωσαν στὸ ἀτομὸ τους μὲ περισσότερη τα-
λαιπωρία ψυχῆς τὶς γωνίες τοῦ νεώτερου
λυρισμοῦ, εἶναι γιατί θὰ ἤθελα νὰ ἐπιση-
μάνω τὰ ὁρόσημα τῆς ποιητικῆς πορείας
καὶ νὰ δώσω τὰ νήματα τῆς διάσπαρτης λυ-
ρικῆς παράδοσης σ' ἐνιαῖον μίτον)—στὴν πε-
ρίπτωσιν τοῦ Ρεμπώ «μπαίνουμε σ' ἕναν κό-
σμον ποῦ ἀντιμάχεται τοὺς νόμους τῆς ἰσορ-

1. «*Littérature*», σελ. 48.

1. De Baudelaire au Surréalisme, σελ. 40.

ροπίας ἀλλὰ ἀνακύπτει ἀπὸ ἑνα πνεῦμα προικισμένο μὲ καταπληκτικὴ πλαστικότητα καὶ ποὺ φαίνεται λυτρωμένο ἀπὸ τὴ λογικὴ καὶ τὶς «κατηγορίες» τοῦ αἰσθητοῦ. Ἔτσι γινόμεστε μάρτυρες τοῦ θριάμβου τῆς ἀρχῆς ποὺ περιέχεται ἐξυπονοητικά στὸ μάθημα τοῦ Μπωντλαίρ: ὅτι δηλαδὴ ὁ καλλιτέχνης, ἀντὶ νὰ μιμῆται τὴ φύση, τὴν ἀφομοιώνει καὶ τὴν ἐμψυχώνει μὲ τὸ ἐγὼ του»¹. (Στὸ σημεῖο τοῦτο θὰ πρέπει νὰ σημειώθῃ πὼς ἡ παλιὰ ἐρμηνεία τοῦ ἀξιώματος «ars imitatur naturam», — ἡ τέχνη μιμῆται τὴ φύση — ἔχει ἀπὸ μακροῦ διευκρινισθῇ. Ἡ τέχνη δὲν μιμῆται τὴ φύση ἀναπαράγοντάς την—ἐξηγεῖ σωστὰ ὁ Μαριταίν. Ἡ τέχνη μιμῆται τὴ φύση στὴν πράξη ἢ στὴν ἐνέργειά της, ars imitatur naturam in sua operatione. Ὁ τεχνίτης, ὁ ποιητής, δὲν ἀντιγράφει τὴ φύση. Τὴ μεταπλάθει—τὴ μεταμορφώνει...

* * *

Ἡ ἀνταρσία τοῦ ποιητῆ πρὸς τὸ αἰσθητὸ ἀντικείμενο — τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο—καὶ ἡ ἄρνησή του νὰ δεχτῇ τὶς παραδομένες καὶ λογικὰ συνεπεῖς διαστάσεις του, ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ τὴν αἰτία τῆς φυγῆς του ἀπὸ τὸν ἕξω πρὸς τὸν ἑσῶ κόσμο. Ἡ ἄρνηση τούτῃ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ἂν εἶναι μιὰ ἀνταρσία εἶναι συνάμα καὶ μιὰ ὑποταγή. Ἀνταρσία κατὰ τοῦ ἀντικειμένου, ὑποταγή στὸ *ὑπεραισθητὸ* ὑποκείμενο. Ἀνταρσία κατὰ τοῦ ἀντικειμένου. ἔχουμε στὴν περίπτωσιν τοῦ Ρεμπώ—ὅπως ἀλλοῦστε καὶ τοῦ Μαλλαρμέ. Ἡ ἴδια ἀνταρσία θὰ γίνῃ καὶ ἡ ἀφετηρία τῆς Νεώτερης Ποίησης. Ἡ ἀνταρσία στὸν Ρεμπώ εἶχε τὸν ρομαντικὸ δαιμονισμό τῆς καταστροφῆς. Ἀλλὰ εἶχε συνάμα τὴν αἰσιασθὴ καὶ μαζί ἑξαλλὴ δίψα τῆς ἀναδημιουργίας. Οἱ περισσότεροι βιογράφοι του καὶ οἱ ἐγκυρότεροι ἐξηγητὲς του μᾶς μίλησαν γιὰ τὸν *σατανισμό* του. Καὶ ἀπὸ τὸν Ρεμπώ κυρίως ξεκίνησε ἡ νεώτερη ποίηση τοῦ *σατανισμού*. Ἀλλὰ ὁ *σατανισμός* εἶναι μιὰ βολικὴ ἐρμηνεία ποὺ ἔχει τὸ προτέρημα ν' ἀπομονώνει τὴν περίπτωσιν καὶ νὰ τὴν προβάλλει σὰν μιὰ ἰδιοτυπία ποὺ ἀπαλλάσσει ἀπὸ πρόσθετους μόχθους γιὰ τὴ συνάρτησή της μὲ τὴ ροὴ τοῦ πνεύματος τῆς συγκεκριμένης ἐποχῆς καὶ γιὰ τὴν αἰτιολογημένη τοποθέτησή της στὴν ἱστορία τῶν αἰσθητικῶν θεωριῶν. Ὅμως γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ θέλει νὰ παρακολουθήσῃ μιὰ ψυχικὴ τροχιά τόσο, ἔστω, ἐξέχωρη ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες, χρέος εἶναι ν' ἀναζητεῖ καὶ ν' ἀναπλάθει τὸ στερέωμα ποὺ αὐλάκωθηκε ἀπὸ τὸν πύραυλο καὶ νὰ θαμάζει τὸ φαινομενικὰ ἀτίθασσο καὶ ἀπειθάρχητο, μὲ τὴν προσεκτικὴ ἀναγωγή του στὶς παρακινητικὰ διαθέσεις καὶ σὰ πρακτικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ἴδιου τούτου πνεύματος. «Ὁ *σατανισμός* τοῦ Ρεμπώ—μᾶς βεβαιώνει ὁ κ. André Brincourt—διαδηλώ-

νεται ἀπὸ τὴν ἄρνητικὴ του στάση ἀπέναντι στὴ φύση». Λέγοντας ἐδῶ *φύση*, ὀνονοῦμε τὸν ἐξωτερικὸν κόσμο, δηλαδὴ τὸν κόσμον ποὺ βεβαιώνεται κ' ἐπαληθεύεται ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις. Καὶ προσθέτει πὼς ἡ ἄρνηση τούτῃ ἐκφράζεται πρῶτα—πρῶτα ἀπὸ μιὰ ποιητικὴ ἡθελήμενα ἄτακτῃ καὶ ἀνώμαλῃ, ἀποχαλινωμένη. Ἡ ἀκαταστασία τῶν φράσεων του εἶναι ἕνα μέσο γιὰ νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ συλλάβουμε μὴν ἀλήθεια διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τῆς φύσης. Ἡ πραγματικότης «διαστρέφεται ξεπίτηδες», ἀλλὰ μὲ τὴν παραμόρφωσιν τούτῃ τῆς Φύσης ὁ Ρεμπώ πραγματώνει τὴν ποίησιν.

Αὐτὴ δμως ἡ σκόπιμη διαστροφή τῆς πραγματικότητος ἐκφράζει ἤδη μιὰ θέλησιν, συνειδητὴ, ὑπολογισμένη, λογοκρατημένη. Ἡ παραλογικότητα τοῦ Ρεμπώ εἶναι—ἂν συγχωρεθῇ τὸ ὀξύμωρον—ἐλλογὴ παραλογικότητα. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ ποιητὴς ἀναζητεῖ μιὰ γνώσιν ἕξω ἀπὸ τὰ γνώριμα αὐλάκια τῆς σκέψεως. Θέλει, ὅπως ὁ Μπωντλαίρ, ὅπως ὁ Μαλλαρμέ, «νὰ φτάσῃ στὸ ἀγνώστο» εἴτε διὰ τῆς ποιήσεως εἴτε μὲ βοηθὸ τὴν ποίησιν. Ἡ ποίησιν δηλαδὴ γίνεται ὄργανο *μεταφυσικῆς γνώσεως*. Τὸ ποιητικὸ δράμα δὲν εἶναι πιά ὑπεραισθητὴ τοπιογραφία, εἶναι—πιστεύεται ὅτι εἶναι—ἀποκαλυπτικὴ πραγματικότης. Οἱ διεκδικήσεις αὐτὲς ἐξηγοῦν φιλοσοφικὰ τὴν ἄρνητικὴν στάσιν τοῦ ποιητῆ πρὸς τὴν αἰσθητὴ φυσικὴ ζωὴ καὶ τρέφουν τὸν ἐκθεμελιωτικὸν *σατανισμό* του σὲ μιὰν περίοδο χρονικῆς ὅπου ἡ ἐπαναστατικότης τοῦ ρομαντισμοῦ ἔφτανε στὶς ἀκραίες τῆς συνέπειες γιὰτὶ συνέπιπτε μὲ μιὰ σχετικὴ τελεμάτωση τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνοζητήσεων καὶ συνεπῶς μ' ἕνα κλίμα δυσπιστίας ἀπέναντι τῶν γνωστικῶν ἱκανοτήτων τῆς Ἐπιστήμης. Ὁ Γουσταῶς Λανσὸν στὴν *Ἱστορία τῆς Γαλλικῆς Λογοτεχνίας* μᾶς μιλεῖ γι' αὐτὴ τὴν δυσπιστία (*malaise* τὴν ὀνομάζει ἐκεῖνος) τῶν ψυχῶν. «Κατηγοροῦσαν—γράφει—τὴν ἐπιστήμην ὅτι δὲν εἶχε τηρήσει ὅλες τὶς ὑποσχέσεις της· δὲν εἶχε βέβαια ἀπατήσῃ τοὺς σοφοὺς, ἀλλὰ δὲν πραγματοποιήσειε τὶς τολμηρὰς χίμαιρας τοῦ πλήθους ποὺ περίμενε ἀπὸ δαύτην αὐτὸ ποὺ ποτὲ δὲν καυχήθηκε πὼς ἦταν ἱκανὴ νὰ τοῦ προσφέρει: τὴν ἀπόλυτὴν βεβαιότητα καὶ τὴν τέλεια ἐυτυχία. Βλέποντάς την νὰ μένει ἀσυνεπὴς πρὸς τὰ δνείρα καὶ πρὸς τὶς ἐπιθυμίες, ἄρχισαν δὴ κ' ἐκεῖ νὰ διακηρύσσουν τὴ χρεωκοπία της...» Ὁ Λανσὸν βλέπει σὰν ἀμεση συνέπεια τῆς δυσπιστίας πρὸς τὴν Ἐπιστήμην τὴν ἀφύπνισιν τῆς θρησκευτικότητος. «Ἀνθρώποι, γράφει, ποὺ τριάντα χρόνια ἐνωρίτερα θὰ ἦσαν φανατικοὶ ματεριαλιστὲς καὶ ἐμπαθεῖς ἀντιθρησκευτικοὶ τύποι... εἰρωνεύονταν τὴν ἐπιστήμην κ' ἐνοιώθαν τὶς ψυχὰς τους νὰ λυώνουν στὶς χλιδὰς πνοῆς ἐνὸς νέου χριστιανισμοῦ». Ὁ

Λανσόν ἡθογραφεῖ ἐξαίρετα τὴν πρό τοῦ αἵωνα εἰκοσαετία. Ἐκεῖ, στὰ 1880-1890, τοποθετεῖται, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ποιητικῆς του ἀπήχησης, καὶ τὸ φαινόμενο Ρεμπώ. Ὁ Λανσόν τοῦ ἀφιερώνει παρεκβατικά δυὸ γραμμὲς σὲ μιὰ ὑποσημείωση τῆς τόσο πολυσήμαντης ἱστορίας του· πού ἐξαντλεῖ ὁλόκληρο τὸν XIX αἰώνα. Τὸν Μαλλαρμέ τὸν χαρακτηρίζει «καλλιτέχνη ἀτελῆ, κατ' ὄνομα, πού δὲν κατ' ὄνομα κατὰ τὴν ἡδὴ χρεωκοπημένον νατουραλισμὸν. Εἶναι μιὰ μεγάλη στιγμή τῆς ἀναζήτησης τῆς μορφῆς, στιγμή πού ἐμελλε νὰ ἀναγεννηθῇ σχεδὸν κάτω ἀπὸ τὶς ἴδιες συνθήκες καὶ περίπου μέσα στὴν ἴδια ψυχικὴ θερμοκρασίᾳ πενήντα ὁλόκληρα χρόνια ἀργότερα, γύρω στὰ 1930, ἀφοῦ στὸ μεταξύ ἡ ποιητικὴ ὁδοιπορία ἐγνωρίσει πολλοὺς ἄλλους ἐνδιάμεσους σταθμούς. Ὅταν, σὲ παράλληλῃ σειρά σκέψεων, παρατηροῦσα ἄλλοι πῶς τὸ σημερινὸ αἰσθητικὸ κλίμα τῆς Ποίησης, ἀν' ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ἰδεολογικοῦ βάρους ἔχει ὁλότελα δική του σύσταση, ὅπως ἀπὸ τὴν πλευρὰ τὴν καθαρὰ μορφικὴ ἔχει κάποια προϊστορία, ὑπονοοῦσα αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ταλαιπωρία τῆς ζητήσεως πού δὲν ἐκφράζει παρὰ τὴν ἐνσυνείδητη θέληση τοῦ τεχνίτη νὰ πραγματοποιήσῃ, ὅτι τὸ ἰδεολογικὸ δυναμικὸ κίνητρο ἀξιοῦσε, γιὰ νὰ μὴν καταπροδοθῇ ἢ ν' ἀλλοιωθῇ ἀπὸ τὰ πολυμεταχειρισμένα καὶ συννεπῶς ἐφθαρμένα σχήματα. Θὰ προσπαθῶ στὴ συνέχεια τῶν σημειώσεων αὐτῶν νὰ διευκρινίσω τὴν παράλληλῃ θέσιν πού κρατοῦν στὴν παγκόσμια κίνηση τοῦ πνεύματος ἡ μορφικὴ ἀγωνία τοῦ 1930 καὶ ἡ ἀγωνία τοῦ 1880. Αὐτὸς ἄλλωστε εἶναι καὶ ὁ λόγος τῶν συχνῶν ἀναδρομῶν στὴν «προϊστορία» τῆς Νέας Ποιήσεως. Ἀλλὰ καὶ γιατί χρειάζεται πάντοτε ἡ παλαιότερη πείρα νὰ μᾶς γίνεταί ὁδηγὸς ὅταν στὰ προβλήματα πού ἐκάστοτε ἐμφανίζονται δοκιμάζονται λύσεις πού ἔχουν δώσει στὸ ἀνώτατο ποσοστὸ τὴν ἀποτελεσματικότητά τους. Ν' ἀναφέρω ἀκόμα καὶ τ' ὅτι θὰ πρέπει νὰ προικίσουμε τὴ Νεώτερη Ποίηση μὲ μιὰ παράδοση, ἀφοῦ ἀρνούμενη τοὺς δεσμούς της μὲ τὴν παράδοση τὴν πρόσφατη ἐπιχειρεῖ μόνη τὴν περιπέτεια πρὸς τὸ ἄγνωστο; Ἡ ἀναστημένη ἀδελφὴ τοῦ 1880 θὰ ἦταν ἕνας πολῦτιμος σύντροφος γιὰ τὸ ταξίδι τοῦτο ἀπ' ὅπου δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει ἐπιστροφή.

Ἀλλ' ἂς συνεχίσουμε μιὰ σκέψη πού θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ σὲ κάποιο στερεὸ συμπέρασμα, στερεώτερο ἀπ' ὅσο ἐπιτρέπει ἡ ρομαντικὴ ἀποδοχὴ τοῦ σατανισμοῦ καὶ θὰ φωτίσῃ πλουσιότερα τὴν ἐμμανὴ ἀναζήτηση τῆς μορφῆς πού ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ ἀξεδίψαστο πάθος τοῦ νεώτερου λυρισμοῦ:

τὴ σκέψη περὶ τῆς μὴ ἀποδοχῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, δηλαδὴ τῆς φυσικῆς τάξεως, τοῦ ὀργανωμένου καὶ λογικοῦ ἐπαληθευμένου αἰσθητοῦ κόσμου. Ἡ ἄρνηση τῆς φύσης εἶναι ἄρνηση τῆς ἐπιστήμης, ἄρνηση τῆς θετικῆς γνώσης. Ἡ μεταφυσικὴ ἀγωνία ὁδηγεῖ στὴν ἐνδοστροφή. Ὁ ποιητὴς ἀναζητεῖ μέσα του, ἀπὸ τὶς γνωστικὲς — δηλαδὴ ἀποκαλυπτικὲς — ἱκανότητες τοῦ ἄγνωστου ἑαυτοῦ του νὰ δημιουργήσῃ τὸν δικό του κόσμον. Καὶ στὸν κόσμον τοῦτο θὰ πρέπει νὰ δώσῃ μορφή. Ὁ ἄγνωστος ἑαυτοῦ τοῦ εἶναι ἡδὴ μιὰ δευτέρη ἄρνηση τῆς φύσης. Καὶ ὁ ποιητὴς δοκιμάζει τὴν πικρότερη ἀπ' ὅλες τὶς ἀρνήσεις: τὴν αὐτοῶρνηση. Ζητεῖ νὰ κερδίσῃ μιὰ νέα συνειδηση. Τὰ ἀνώμαλα ψυχικὰ φαινόμενα, οἱ παθολογικὲς καταστάσεις, οἱ ἐκστασιασμοὶ καὶ οἱ φρεναπάτες, ὅ,τι βρίσκεται στὸ κρᾶσπεδο τῶν αἰσθήσεων καὶ ὅ,τι θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ πλούσιο ὕλικον στὴ μαγεία καὶ στίς ἀπόκρυφες ἐπιστήμες παίρνει ξαφνικὰ σημασία καὶ ὁλόκληρον τὸ εἶναι μετατίθεται ἀπὸ τὴ σφαῖρα τοῦ αἰσθητοῦ στὴν ἀόριστη περιοχὴ τοῦ ὑπερασθητοῦ. Ὁ χώρος τοῦ μυστηρίου καὶ τοῦ ἀσυληπτοῦ ἀνοίγει πλατὺς γιὰ νὰ δεχθῇ τὸν αὐτοεξόριστο τῆς πραγματικότητος. Εἶναι ἕνα εἶδος θρησκείας ἢ τοῦλάχιστον θρησκευτικῆς ἐφεσης πού ἔχει τὴν αὐτάρκεια τῆς ἄρνησής της καὶ τὴν ἀνικανοποίητὴν διψᾷ τῆς αὐτοκατάκτησης. Μυστικοπαθὴς αὐτοσυγκέντρωση (ἐρμητισμός) ἢ ἐξάλληλ ἀνταρσία (σατανισμός) εἶναι στὴν ἐσχάτη ἀνάλυσή τους καταστάσεις ψυχῆς ταυτόσημες. Ἡ ψυχικὴ αὐτὴ ἀνταρξία συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὴν αἰσθητικὴ χρεωκοπία τοῦ νατουραλισμοῦ, πού εἶναι συνέπεια τῆς γενικώτερης ἐκπτώσεως τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος καὶ τῆς δυσπιστίας πρὸς τὴ γνωσιολογικὴ συνεισφορὰ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ἐκθρόνισις τοῦ νατουραλισμοῦ φαίνεται νὰ ἐπηρέασε περισσότερο τὴν ποίησιν παρὰ τὸ μυθιστόρημα. Γιατί στὴν πρόζα ὁ τεχνίτης εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ προχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἰδέαν στὴ λέξιν, ἀπὸ τὴ νόησιν στὴν εἰκόνα. Καὶ ἡ περιγραφικὴ ποὺ προϋποθέτει ἕνα ἀντικείμενον μὲ στερεὸ περίγραμμα, ἀποτελεῖ στοιχεῖον σύμφυτον μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχικῆς ἰδέας. Στὴν ποίησιν, τὴ λυτρωμένη ἀπὸ τὴ νοησιαρχικὴ περίπτωξιν, ἡ ἰδέα εἶναι συχνὰ παρεπόμενον τῆς λέξεως. «Δὲν εἶναι μὲ ἰδέας πού φτιάχνονται τὰ ποιήματα ἀλλὰ μὲ λέξεις...» θὰ πῇ ὁ Μαλλαρμέ καὶ αὐτὸ θὰ πραγματοποιήσῃ ὁ Ρεμπώ. Ἐνῶ ὁ Βαλερύ δὲ θὰ διστάσῃ νὰ θυσίησιν τὴν λεξιμαγείαν — δηλαδὴ τὴν μορφήν — τὴν ἰδέαν τοῦ σκέψης. Ἡ τυραννία τῆς μορφῆς τοῦ ἐπιβάλλεται τόσο δεσποτικὰ πού θὰ παραχωρήσῃ πρόθυμα τὴν ἀρχικὴν του σύλληψιν στὴν καινούργιαν ἰδέαν πού θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴ μαγικὴ ὑποβολὴ τῆς μορφῆς. Γι' αὐτὸ ὁ Βαλερύ, ὁ περισσότερο ἰντελεκτουαλιστὴς ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τοῦ νεώτερου λυρισμοῦ, θὰ φτάσῃ στὴν ὁδυνερὴ τούτῃ ὁ-

μολογία: «Ὁ, τι γράφουμε δὲν ἀντιστοιχεῖ σὲ καμιά πραγματικὴ σκέψη. Γιατὶ ὁ «συγγραφέας» λέει πάντοτε περισσότερα ἢ λιγότερα ἀπὸ κείνου ποὺ σκέπτεται. Ἀφαιρεῖ καὶ προσθέτει στὴ σκέψη του. Εἶναι περισσότερο πλούσιος καὶ λιγότερο πλούσιος. Περισσότερο ἔκτενης καὶ περισσότερο σύντομος. Περισσότερο σαφὴς καὶ περισσότερο σκοτεινός. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἐκείνος ποὺ θάθελε ν' ἀναπαράσκη ἕναν συγγραφέα μὲ βάση τὸ ἔργο του, κατασκευάζει ἀναγκαστικὰ ἕνα πρόσωπο φανταστικόν¹. Κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦτο ὁ σατανισμὸς τοῦ Ρεμπώ εἶναι ὁ σατανισμὸς τῆς Νεώτερης Ποίησης, ἂν ἀφαιρέσουμε ἀπὸ τὴν ἔννοια τὴ διαβολικότητα τῆς ἀνταρσίας καὶ συκρατήσουμε μόνον τὴν πεισμονὴν ἀρνηση τοῦ φυσικῶς ἀποδεκτοῦ. Ἡ ἀνταρσία κατὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, δηλαδὴ τῆς λογικῆς διάρθρωσης τοῦ κόσμου τοῦτου ποὺ ἐπέβαλλε καὶ τὴ νατουραλιστικὴ περιγραφή, εἶχε καὶ τότε, γύρω στὰ 1880, τὸν ἀέρα μιᾶς ἀληθινῆς ἐπανάστασης. Ἡ ρήξη μὲ τὸν παρνασσιζμὸ φαινόταν ἀμετάκλητη. Καὶ ὅπως ἀποδείχτηκε τέτοια ἦταν ἀληθινά. Ἡ ἀντίδραση κατὰ τῶν στερεῶν, τῶν στατικῶν μορφῶν ποὺ εἶχαν τὴν ψυχρὴ στίλβη τῶν μετὰλλων, ἡ ἐναντίωση κατὰ τῶν ἀπροσώπων καὶ ἀπαθῶς ἀντικειμενικῶν ἀπεικονίσεων τῆς φυσικῆς ἢ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀκόμη καὶ ἡ ἀπόωθηση τοῦ βιογραφικοῦ στοιχείου ποὺ ἔδινε τόση τροφὴ στὴς περίφημες ἐκείνες «ὁμολογίες ψυχῆς» ποὺ δὲν ἦσαν παρὰ συναισθηματικὲς ἐξιστορήσεις, ἡ ἀναζήτηση τῶν φευγαλέων ὑπαινιγμῶν ποὺ δὲν ἦσαν παρὰ ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίδραση τοῦ ἀγνωστοῦ ἀκόμη ἐγὼ στὶς ποικίλες ἐκφάσεις του μὲ τὸ ἀέριον γίνεσθαι τῆς ζωῆς, ἀνάδωσαν τὸν χεῖμαρρο τοῦ συμβόλου ποὺ προσπαθοῦσε νὰ γεφυρώσῃ τὴν ἐξωτερικὴ μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ, νὰ συλλάβῃ τὴν κινητικότητα τοῦ ἑξῶς κόσμου καὶ νὰ τὴ δαμάσῃ ὑποτάζοντάς τιν στὸν ὀραματισμὸ, δηλαδὴ στὴ θολὴ καὶ ἀζήτητη προβολὴ τοῦ ὑποσυνειδητοῦ στ' ἀντικείμενα τῆς ποιητικῆς εὐπάθειας. Ἡ φύση ἔγινε *ψυχικὴ ἱστορία*. Οἱ σχέσεις τοῦ ατόμου μὲ τὸ περιβάλλον, μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἄλλων ατόμων, ἔγινε ἡ βιογραφία τοῦ δεύτερου ἐκείνου ἐγὼ ποὺ ἀπρόσκλητο ἀπὸ τὴ συνειδηση ἀλλὰ καλεσμένο μὲ χίλιες ἄλλες ἐσωτερικὲς φωνές, φωνές δισθέσεως παρὰ λογικῆς ἐρχόταν σιγά-σιγά καὶ ἀνεπίγνωστα, σχεδὸν συνωμοτικά, στὴν ἐπιφάνεια γιὰ νὰ κατακαλύψῃ τὸ ἄλλο καὶ νὰ τὸ παραμερίσῃ ἢ νὰ τὸ ἐκωρῆσῃ στὴν πεζότητα τῆς καθημερινότητος. Ἡ ἐπανάσταση ἐκείνη ποὺ ἐπιχειρήθηκε ἐν ὀνόματι τοῦ συμβόλου, ἦταν ἡ *Μητέρα-Ἐπανάσταση* ὅλων τῶν νεώτερων ἐπανάστασεων, ὅλων τῶν ἀνταρσιῶν καὶ ὅλων τῶν ἐξάλλων κινήσεων στὴν Τέχνη καὶ μὲ τὸν *ντανταϊσμὸ* καὶ τὸν *δρεϊσβαλι-*

σμὸ ὡς ἐνδιάμεσους παρανοϊκοὺς σταθμούς, ἡ ἐπανάσταση ἐκείνη ὁδοιπόρησε ἴσως τὴν ἐποχὴ τὴν πρὸ σύγχρονη κ' ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ τρέφει τὸ νήπιο τῆς Νέας Ποιήσεως. Ἰσως στὸ σημεῖο τοῦτο νὰ παρασύρει τὸ λόγο καὶ νὰ τὸν ὀγκώνει ἡ βιαιότητα καὶ ὁ θόρυβος τῆς ἀποκηρύξεως τῆς ποιητικῆς παράδοσης τοῦ ρομαντισμοῦ καὶ νὰ μιλοῦμε γιὰ ἐπανάσταση ἐνῶ δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ μιὰ λογικὴ, λογικώτατη καὶ ἱστορικὰ ἐπιβεβλημένη *ἐξέλιξη* τῆς ποιητικῆς πορείας. Ὅμως καὶ οἱ ἐπαναστάσεις δὲν εἶναι παρὰ οἱ στιγμές τοῦ βρασμοῦ τῆς ἐξέλιξης. Ἐκδηλώνουν στὸ ἔρτιο καὶ στὸ πλῆρες ὅ,τι ἔχει ἤδη συντελεσθῇ κατὰ δόσεις καὶ ὅ,τι ἔχει προετοιμαστῇ ἀπὸ τὴν ἀναπόφευκτὴ ἐπάφῃ καὶ συνεξάρτηση τῶν διαφόρων ἀρθρώσεων τοῦ ἰδεολογικοῦ ἐπιστεγασματος. Καὶ ἡ Νεώτερη Ποίηση, μ' ὅλο τὸν ἀποφασιστικὸ ἀποχωρισμὸ τῆς ἀπὸ τὴν πρόσφατὴ ποιητικὴ παράδοση, δὲν ἐπεχείρησε κανενὸς εἰδους ἐπανάστασης. Εἶναι ἡ λογικὴ συνέπεια μιᾶς συνεποῦς πορείας ποὺ ἐγνώρισε πολλοὺς μαϊάνδρους καὶ λοξοδρομήσε ἀπὸ πολλὰ μονοπάτια, ἀλλὰ μ' ὅλον τοῦτο ξαναβρῆκε τὸ ἀρχικὸ τῆς στίγματος ποὺ ἔχει δοθῇ ἀπὸ τὸ 1880... Ἡ ἀναζήτηση τῆς μορφῆς ξεκίνησε ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ ἔγινε φανερό πὼς ἡ ποίηση τῆς τελείας μορφῆς ἔχει κερδίσει τὴν παγερὴ ἀθανασία τῶν ἀγαλμάτων. Ὅμως ὁ ποιητὴς ὅλων τῶν τόπων καὶ ὅλων τῶν καιρῶν δὲν ἀντέχει γιὰ πολὺ στὴν περιπλάνηση ἀνάμεσα σὲ μανσωλεῖα. Ὁ ἀγέρας τοὺς εἶναι ἀνάσα θανάτου. Κάτι περισσότερο: ψυχροῦ θανάτου, καὶ ὅ,τι ζητεῖ ὁ ποιητὴς εἶναι ἡ ἀέναη κίνηση, ἡ διαδοχὴ τῶν φυσικῶν καταστάσεων ποὺ ἀνταποκρίνονται στὶς διαθέσεις τῆς ψυχῆς, ἡ ποικιλία τῆς εὐπάθειας, ἡ συγκινησιακὴ πολυμορφία, ἡ ἀδιάλειπτη δοκιμασία τοῦ βαθύτερου ἐγὼ μὲ τὰ πράγματα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἡ συνεχὴς μεταξίωση τῶν ἀντικειμενικῶν ἀξιών ποὺ ἂν ἡ νατουραλιστικὴ ἀντίληψη τίς ἐμφανίζει μὲ ὀρισμένη καὶ ἀμετακίνητη πυκνότητα, ἡ ἀντίληψη τῆς νέας ποιητικῆς — ποιητικῆς μὲ πυρῆνα μεταφυσικὸ — τίς προσδέχεται σὰν μεγέθη ρευστά, ὑποκείμενα σὲ διαρκὴ μετασχηματισμὸ καὶ σὲ ἀκατάπαυστο μεταβολισμὸ. Ἄν θελήσῃ κανεὶς νὰ ἐμβαθύνῃ σὲ τούτῃ τὴν νέα ποιητικὴ συνειδηση ποὺ ἄρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ διαμορφώνεται γύρω στὰ 1880 — (κ' ἔχω ὑπ' ὄψιν μου τὴ Γαλλία γιατί ἡ ποιητικὴ παράδοση στὴ Γαλλία, ὅπως ἄλλωστε καὶ στὴ Γερμανία, συνοψίζει τὴν κίνηση τοῦ πνεύματος σὲ παγκόσμια κλίμακα καὶ παρουσιάζει περισσότερον ἔκτυπη τὴν ἀγωνία τῆς μορφῆς, τοῦτο δὲ γιατί ἔχει προσδεχτῇ καὶ ἀφομοιώσει καὶ ἀπῆχσει τίς ἐξέσεις συνεισφορῆς καὶ καταπληκτικὴ δύναμη καὶ προσαρμοστικότητα) — δὲ θὰ δυσκολεῖται νὰ συναντήσῃ κάποιες προεκτάσεις τοῦ ρομαντικοῦ ρεύματος ποὺ ἔχει διαχυθῇ καὶ ἀπορροφηθῇ γιὰ κάμποσο διάστημα σὲ ἄγονα ἐδάφη γιὰ νὰ ἀ-

1. «Littérature» 125-6.

ναπηδήση ξαφνικά μὲ νέαν ἔνταση ἀλλὰ χωρὶς τὴ συγκεντρωτικότητά τῆς ἐπαναστατικῆς τοῦ ἀφετηρίας. «Ὁ,τι ἐνυπῆρχε στὸν ρομαντισμό, μετὰ τὸν περὶ τῆς πρώτης ὁρμῆς του, στατικό καὶ ἄγνοο καὶ συνεπῶς φθαρτὸ διωχθεύθηκε πρὸς τὸν παρνασισμό. Τὸ ἡφαιστειογενὲς συστατικό του διεχύνετο σὰν καυτερὴ ἀκόμη λάβα πού πύρωνε τοὺς ἐγκεφάλους στὶς δυναμικὲς ἐκείνες ἀναρχοῦμενες φύσεις — Μπωντλαίρ, Ρεμπώ — πού ἐμελλαν νὰ γίνουν οἱ πρόδρομοι τῆς νέας τροπῆς τοῦ ποιητικοῦ πνεύματος.

Ἡ νέα αὕτη τροπὴ σημαδεύει τὴν παρουσία τῆς ὑπὸ τὸ ἐμβλημα μιᾶς ἀρνήσεως — ὅπως ὅλες οἱ ἀνατροπὲς ἢ οἱ μεταβολὲς κοίτης. Μὲ τὸν Μπωντλαίρ ἀρχικὰ διαδίδεται ἡ ἐναντίωση στὴ Φύση¹ πού θὰ πάρη κατόπιν στὸν Ρεμπώ τὶς διαστάσεις τῆς ἐξαλλης φυγῆς ἀπὸ τὸ αἰσθητὸ πρὸς τὸ ὑπεραισθητὸ. «Ὁ Μπωντλαίρ — μᾶς λέει ὁ κ. André Brincourt — ἦταν ὁ πρῶτος πού τόλμησε νὰ μισήσῃ τὴ Φύση». Ἰσως νὰ μὴν ἦταν ὁ πρῶτος, γιατί ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴ φύση προϋποθέτει μιὰ κρίση πνευματικῆς πού ἐκδηλώνεται κατὰ κανόνα μὲ τὴ φυγὴ ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο καὶ τὴν ἐκδοστροφί. Ἡ ἀνίχνευση τοῦ ἐγώ, ἡ αὐτοαυτοκωρία, ἡ αὐτομωρία, ὑπῆρξε πικρὸ προνόμιο καὶ ἄλλων πρὶν ἀπὸ τὸν Μπωντλαίρ ἢ συγχρόνως μὲ τὸν ποιητὴ τὸν *Andréan* τοῦ *Kaouf*. Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτερο πού θὰ πρέπει νὰ συγκρατήσῃ τὴν προσοχή μας εἶναι ὁ αἰσθητικὸς ἐκείνος *μεσαιωνισμὸς* πού ἀναδίδεται μὲ τὰ τελευταῖα ψυχωραγῆματα τοῦ ρομαντισμοῦ καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐκπτώση τοῦ νατουραλισμοῦ. Ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἀγνώστου στὸν Μπωντλαίρ εἶναι ἤδη μιὰ ἀναζήτηση τῆς μορφῆς πού θ' αὐτοκαταναλωθῇ μὲ περισσὴν αὐτάρκεια. Ὁ αὐτοσκοπὸς στὴν Τέχνη, ἡ Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη, τὸ ποίημα γιὰ τὸ ποίημα, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ γόης διδάσκαλος τοῦ Μπωντλαίρ, ὁ «Ἐνγκαρ Ἄλλαν Πόε — the poem per se, the poem which is a poem and nothing more, τὸ ἀξίωμα τοῦτο πού ἐπανέρχεται τώρα φτερουγίζοντας ἀπὸ τοὺς μουσικοὺς κόσμους τοῦ ὄνειρικοῦ χώρου καὶ ὥπαιε μὲ τὸσην ἐπιμονὴ τῇ Νεώτερη Ποίησιν, τὴν καθαρὴ, τὴν ἄδολη ποίηση, ὅπως θέλουν νὰ τὴν ὀνομάζουσιν, ἄδολην ὅμως καὶ ἀπὸ τοὺς δαιμονισμοὺς καὶ τὶς σατανικότητες τῶν μεγάλων ἀπογοητευμένων τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ εἰρμοῦ τοῦ ἔξω κόσμου — ἐμφανίζονται στὸν Μπωντλαίρ μὲ τὸν τραγικὸ διχασμὸ ἀνάμεσα στὸ ἐγὼ καὶ στὸ σύμπαν, καὶ τὰ σύνορα πού χωρίζουν τὴν αἴσθησιν τοῦ ὑποκειμενικοῦ ἀπὸ τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀντικειμενικοῦ παραμένουν σύνορα ὑψηλὰ καὶ ἡ διάβασή τους ἀπαιτεῖ φοβερὴ, φοβερῶτατη δοκιμασία ψυχῆς. Ὁ διχασμὸς αὐτὸς τοῦ Μπωντλαίρ ἐγκτεται στὴν ἀδυναμία — καὶ ἡ ἀδυναμία ἄς λογισθῇ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ψυχικῆς ἀντίδρασης — τοῦ ποιητῆ νὰ ταυτίσῃ μὲ τὸ ἐσώτερο ἐγὼ του τὴν ἀντικειμενικὴ παράσταση τοῦ κόσμου. Ἡ ἀφομοιωτικὴ καὶ συγκεντρωτικὴ δύναμις τοῦ ἐγώ, πού κατορθώνει νὰ δαμάζει καὶ νὰ ταυτοποιεῖ τὴν ἔννοια τοῦ κόσμου μὲ τὴ συνείδησιν τοῦ εἶναι, γίνεται προνόμιο τῶν μεγάλων ἡσυχαστῶν πού ἀποκτοῦν μέσα στὴν ταύτισιν τοῦ αὐτομικῆς ὑπαρξῆς μὲ τὴν ἀντικειμενικὴ, τὴν ὠραίαν *αὐτάρκεια* καὶ μαζί τὴν πλήρωσιν τῆς ἀναζήτησής τους. Ὅμως ἡ ταύτισιν τοῦ ἐγὼ δὲν πραγματοποιεῖται χωρὶς προηγουμένη συνειδητοποίηση τῶν κρυμμένων καὶ ἀποθημενίων ἢ διαρρεουσῶν δυνατοτήτων τοῦ ὑποσυνειδήτου. Τὴν ἀξιοποίηση τῶν δυναμειῶν αὐτῶν πού θὰ ὀδηγήσουν στὴ συγχώνευσιν τοῦ ἐγώ μὲ τὴ φύσιν σὲ μιάν ἔνωση μακάρια, πραγματοποιήσῃ ὁ Ρουσσώ πού μερικοὶ θέλουν νὰ θεωροῦν ὡς τὸν θεωρητικὸ πρόδρομο τῆς Νεώτερης Ποίησης ἀκριβῶς γιατί ἀφύπνισε τὸ μέγα ἐγὼ καὶ τὶς μορφοπλαστικὰς τοῦ ἱκανότητες καὶ συνάμα κατάρχησε τὴν διάστασιν τοῦ ἐγώ μὲ τὴ φύσιν. Ἐξουδετέρωσιν τῆς διάστασης αὐτῆς σημαίνει ἀπορρόφηση τῆς φύσης ἀπὸ τὸ ἐγὼ καὶ ἀναγωγὴ τῆς ψυχῆς τῆς φευκατισμένης ἀπὸ τὰ ἐπιστρώματα τοῦ πολιτισμοῦ στὴ φυσικὴ τῆς κατάστασιν. Εἶναι μιὰ μορφή *ποιμιτισμοῦ* πού ἡ παρεξήγησή του στὰ νεώτερα χρόνια καὶ συνάμα ἡ ὑπερφόρτωσίν του μὲ ἀποκαλυπτικὰς ἀξιώσεις ὠδήγησε σὲ ἀληθινὴν ἀποχαλίνωσιν καὶ σὲ μορφικὰς τερατώδεις. Μ' ὅλον τοῦτο τὸ κήρυγμα καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ρουσσώ ὠδήγησαν σὲ μιάν ἀνανέωσιν τῆς ποιητικῆς μορφῆς γιατί παραμέρισαν κάπως τὸ φράγμα τῆς στεγνῆς λογικῆς πού ἐμπόδιζε τὴν ἀμεσότητα τῆς συγκινησιακῆς ἐπαφῆς μὲ τὰ πράγματα καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἀν ἀναζητήσουμε περισσότερον σὲ τοῦτῃ τὴν περιοχὴ θὰ καταλήξουμε μοιραῖα στὴν τεχνολογία καὶ τεχνολογία δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ ὁ τρόπος πού κάθε φορὰ θὰ δώσῃ μιάν ἱκανοποιητικὴ ἀπόκρισιν στὸ αἶτημα τῆς μορφῆς. Ἀν δηλαδὴ θελήσουμε νὰ ἰδοῦμε πῶς ἡ γεφύρωσιν τοῦ ἐγώ μὲ τὸν ἔξω κόσμο πραγματοποιεῖται μὲ τὸ ὕλικον πού διαθέτει ὁ συγγραφέας, θὰ ὑποχρεωθῶμε νὰ μιλήσουμε γιὰ τὶς λέξεις, γιὰ τὸ ὕφος, ἀκόμη καὶ γιὰ τὴ μαγεία τῶν λέξεων — μ' ὅλο πού ἡ μαγεία τῶν λέξεων σ' ὅτι ἔχει τὸ καθαρῶς ὑπαινικτικὸ καὶ ὅχι τὸ εἰκονογραφικὸ μᾶς εἰσάγει κατ' εὐθείαν στὴν ποιητικὴ τέχνη τοῦ Μπωντλαίρ.

1. Ὁ ἀναγνώστης θὰ ἐννοεῖ πῶς τὰ μελετήματα τοῦτα δὲν διεκδικοῦν κανενὸς εἰδὸς γραμματολογικὴ λεπτομερειακότητα. Στάματον κάθε τόσο σὲ μερικὰ ὁρμήματα πού ἀναδύονται ἀπὸ τὴν ὑπόγειαν τοῦ πνεύματος ἐκείνου πού ἐκινῶνται ἀπὸ τὸν αἰῶνα τῆς Ἀντι-Μεταρρύθμισης, (δταν ἐπελήθησεν ἡ γοητεία τῆς μουσικοπαθοῦς ἐξωλογικότητος), καὶ περὶ τῶν ἀπὸ τὴν ἀντίδρασιν τῶν Γερμανῶν *μουσικῶν* κατὰ τοῦ ψυχροῦ ὀρθολογισμοῦ τῆς Aufklärung, διακλαδίζεται μέσα σὲ τὴν διαδρομὴ τῶν ἐτῶν γιὰ νὰ ἀναφανῇ μὲ δεσποζούσα κυριαρχία σὲ τὴν νεώτερη ποιητικὴ γῆ. Συνεπῶς οἱ συγγένειες, οἱ συμβολές, οἱ συντηρικὲς πορείες παραμερίζονται δταν πρόκειται ἡ προσωπικότητα πού δεσποεῖ νὰ συγκεντρωθῇ καὶ νὰ ἐξαντλεῖ ὅλες τὶς ἄλλες συνεισφορές.

Μίλησα πὶδ πάνω γιὰ τὸ διχασμὸ τοῦ Μπωντλαίρ κ' εἶναι μιὰ σκέψη ποὺ θὰ ἤθελα νὰ συνεχίσω γιατί αὐτὴ μ' ἐνδιαφέρει στὸ κεφάλαιο τοῦτο, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴ μορφή. Καί μ' ἐνδιαφέρει ἀκόμη ἡ ὄψη ἐκείνη τοῦ διχασμοῦ ποὺ ἔχει ἄμεση σχέση με τὴν ἔκφραση. Ὁ διχασμὸς ἀνάμεσα στὸν ἰδεαλισμὸ (*οιριτουαλισμὸ* μᾶλλον) καὶ στὸν αἰσθησιασμὸ, συνέπεια τοῦ χριστιανικοῦ δαιμονισμοῦ τοῦ ποιητῆ¹—(πόσο ἡ σύζευξη τῶν λέξεων θὰ φαίνεται ὀξύμωρη ἀλλὰ καὶ πόσο εὐκόλα θὰ τὴ δικαιολογήσουν ὅσοι ἔχουν εἰσχωρήσει στὴ βαθύτερη ψυχολογία αὐτοῦ τοῦ αὐτοτιμωρούμενου ἁμαρτωλοῦ—εἶχε ἀναπόφευκτα τὴν ἀπὴρσιν τοῦ στὴ μορφῆ. Ἡ ἀγωνία τοῦ Μπωντλαίρ γιὰ τὴ γεφύρωση τοῦ διχασμοῦ τοποθετεῖται στὸ χῶρο ποὺ μένει προσιτὸς μονάχα γιὰ τοὺς δραπέτες τῆς πραγματικῆς ζωῆς. Ἐκεῖ ἀναζητεῖ τὸν ὑμέναιο τοῦ φθαρτοῦ μετὰ τὸ ἀφθαρτο, τῆς ὕλης μετὰ τὸ πνεῦμα, τῆς αἴσθησης μετὰ τὴ νόηση—τῆς φρίκης τῆς ζωῆς μετὰ τὴν ἔκσταση ζωῆς. Ἡ ἀπόδραση τοῦ Μπωντλαίρ δὲν ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μετὰ τὴν ἀπόδραση τοῦ Ρεμπώ καὶ κατόπιν μετὰ τὴν δραπέτευση τοῦ Μαλλαρμέ ἐκτός ἀπὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονὸς τῆς φυγῆς. Ὁ Μπωντλαίρ *φεύγει* κι ὥστόσο μένει. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο στὴν ποίησιν τοῦ Μπωντλαίρ ἡ διάσταση τοῦ συνειδητοῦ μετὰ τὸ ἀσυνειδητο, τοῦ φυσικοῦ μετὰ τὸ πνευματικόν, τοῦ λογικοῦ μετὰ τὸ ἐξωλογικόν δὲν εἶναι σὲ καμμία στιγμὴ πλήρης. Παραδεχόμενος ὅτι ἡ Ποίησις δὲν ἔχει ἄλλην ἀλήθεια ἢ ἐξω ἀπὸ τὴ δική της, ἐκήρυξε ἤδη τὸν αὐτοσκοπὸ τῆς Τέχνης καὶ συνάμα τὴν ἔκπτωση τῆς φυσικῆς (καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς) ἀλήθειας. «Γι' αὐτὸν—λέει ὁ κ. Α. Brincourt—ποὺ μοῦ δόθηκε συχνὰ ἡ εὐκαιρία ν' ἀναφέρω στὸ κεφάλαιο τοῦτο γιατί θέλοντας νὰ στηρίξω τὴ δική του θεωρία περὶ τοῦ ρόλου τοῦ *σατανισμοῦ* στὴν Τέχνη φτάνει συχνὰ σὲ εἰσδυτικὲς παρατηρήσεις—«γιὰ τὸν Μπωντλαίρ ἡ Τέχνη ἀρχίζει μετὰ τὸ ψέμμα»¹. Ὁ ἡμιπορῶς νὰ πῇ, ἀποφεύγοντας τὴ λέξη ποὺ ὁδηγεῖ σὲ παρερμηνείες, πῶς ἡ Ποίησις γιὰ τὸν Μπωντλαίρ ἀρχίζει ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου τελειώνει ἡ προβολὴ τῆς φυσικῆς ἀλήθειας καὶ ἀρχίζουν οἱ ἀνερευνήτοι χῶροι τοῦ ὑποσυνειδήτου. Καὶ ὑποσυνειδητο εἶναι ἀκόμη γιὰ τὸν Μπων-

τλαίρ τὸ *βαθύτερο ἐγώ*, ἡ σκοτεινὴ περιοχὴ τῆς ψυχῆς ποὺ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἄμεση αἴσθησιν καὶ ἀναδύεται μετὰ τὴν τεραστία κι ἀφυπνίζουσα δύναμιν τῆς δημιουργικῆς καὶ κοσμοπλαστικῆς φαντασίας. Αὐτὸ τὸ *βαθύτερο ἐγώ* ὁ Μπωντλαίρ ἐπιχειρεῖ νὰ τὸ προσεγγίσῃ μετὰ τὴς δυνατότητες τῆς νοήσεως. Ἀγωνίζεται νὰ διαφύγῃ ἀπὸ τὴν ψυχρὴ ἀρπάγην τῆς λογικῆς καὶ βρίσκει τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς φυγῆς τοῦ στὴς μυστικῆς ἐκείνης συναρτήσεως τοῦ *εἶναι* καὶ τοῦ *μὴ εἶναι* ποὺ πληθαίνουν τὸν ὁραματισμὸ καὶ προκίzzουν τὴν ἐμπνευση μετὰ τὸ σφρίγος γιὰ τὸ ἐπικίνδυνον ἀλλὰ καὶ τόσο γοητευτικὸ ἄλμα στὸ ὑπεραισθητό. Μ' ὅλον τοῦτο στὴν ποίησιν τοῦ Μπωντλαίρ δὲν ὑπάρχει καμμία, οὔτε ἡ ἐλάχιστη, παραχώρησις στὸ τυχαῖο. Τὸ τυχαῖο κατακτᾶται, δαμάζεται καὶ υποτάσσεται στὴ *μορφῆ*. Ἡ μορφὴ εἶναι ἄθλημα τῆς νοήσεως. Εἶναι δεινὴ δοκιμασία τῆς εὐαισθησίας στὴς συναρτήσεις τῶν ἡχῶν, στὴ σύζευξιν τοῦ εἰκονογραφικοῦ περιεχομένου τῶν λέξεων μετὰ τὴ μαγεία τῶν λέξεων. Ἀν ὁ Ρεμπώ ἐπρόφερε πρῶτος τὴ λέξιν *ἀλχημεία*, τὴν ἀλχημείαν τοῦτη τὴν πραγματοποίησε πρὶν ὁ Μπωντλαίρ γιὰ νὰ τὴν ὁδηγήσῃ—ὅπως εἶδαμε ἀλλοῦ—σὲ μυστικὴ θρησκείαν ὁ Μαλλαρμέ. Ὁ Βαλερὺ θεωροῦσε ὅτι ἡ ποίησις τοῦ Μπωντλαίρ εἶναι κυρίως ὑπολογισμός καὶ προμελέτη—ὑπολογισμένη προσπάθεια γιὰ ἕναν ἠθελῆμένο διαχωρισμὸ ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἰδεῶδες τοῦ Οὐγκώ καὶ τοῦ Λαμαρτίνου. Καὶ ὁ Βαλερὺ, στοὺς γνωστούς ἐνθουσιασμοὺς τοῦ γιὰ τὴν καθαρὴν ποίησιν ποὺ τοὺς μετρίαζε πάντοτε ἡ ἀυστηρὴ του λογοκρατία, φαίνεται νὰ κατηγορεῖ τὴ νοσηρικὴν τοῦτη δεσποτεία στὸν Μπωντλαίρ. Τὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴ σκοπία τῆς σημερινῆς ἠθικῆς θερμοκρασίας τῆς Νεώτερης Ποίησης δὲν ἔχει τόση σημασίαν ὅσην εἶχε στὴν ἐποχὴ τοῦ ὑπερρεαλιστικοῦ πυρετοῦ, ὅταν ὁ αὐτοματισμός, ψυχικός καὶ λεκτικός, ἤθελε νὰ παραμερίσῃ κάθε συνέργεια τῆς λογικῆς στὴν ποιητικὴν ἔκφραση. Σήμερα ὁμως, ὅταν ἡ συνέργεια αὐτῆς ἐπιζητεῖται γιὰ νὰ δοθῇ σχῆμα καὶ μορφὴ στοὺς ὑπαινιγμοὺς τοῦ ὑποσυνειδήτου¹, ὁ ὑπολογισμός τοῦ Μπωντλαίρ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἄλλην ἔννοια παρὰ τὴν ἴδια αὐτὴν ἀναζήτηση τῆς μορφῆς ποὺ θὰ ἀναδυθῇ μετὰ ἕντασιν στὸ ὄνειρικὸ κλίμα τῆς Νεώτερης Ποίησης.

Ἀλλὰ τὸ κεφάλαιο διεκδικεῖ τὴ συνέχειαν.

ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ

1. Πρβ. τοῦ Α. Brincourt: «Ὁ Μπωντλαίρ δὲν ἦταν μονάχα μυστικιστὴς ἀλλὰ καὶ βαθύτατα χριστιανός» δ. π. σ. 164). Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δαιμονισμὸ τοῦ Μπωντλαίρ ὁ ἴδιος μελετητὴς γράφει παρακάτω μετὰ πολλὴν εὐστοχία: «Πιστεύει στὸ διάβολο σὺν ἀληθινῶς χριστιανῶς. Ὁ ἄγγελος αὐτὸς ἤξερε νὰ θυμᾶται τὴν ἔκπνοσίν του. Τὰ προβλήματα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ τ' ἀντιμετωπίζει σὺν τέλει ὁρθόδοξος καὶ νοιώθει στὴν ἴδια τὴν σάρκα τῆς καρδίας του τὸ σημάδι τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Θέλει νὰ ζήσῃ τὴν κόλασίν του στὴ γῆ καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν ἑαυτοῦ τὸ θῦμα της... Ἀν ὁ Ρεμπώ ἐπαναστατεῖ κατὰ τὸν προπατορικὸν ἁμαρτήματός, ὁ Μπωντλαίρ τὸ ἀποδέχεται καὶ ἀποφέρει δημιουργώντας μετὰ τὰ ποιητικά του χέρια τὸ πανταχού παρὸν φάντασμα τοῦ Σατανᾶ...»

1. Ὁ. π. σελ. 166.

1. Κι ἂς μὴ λησμονεῖται πῶς ὁ αὐτοματισμός αὐτὸς τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ δὲν εἶχε σπουδαιότερη φιλοδοξία ἀπὸ τὴν ἀποδόσευσιν τῆς *παρθενικῆς* σκέψεως. Περὶ τὴν ἀληθινὰ ἀναγωγὴν ἀπὸ τὸ ἄλλο στὸ ἕλλογος. Τοῦτο, ὡς παρεμπιπτόντως παρατήρησις, γιὰ τὸ πρόβλημα τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ θὰ μᾶς ἀποσχολήσῃ στὸ οἰκίον μέρος τῆς σειρᾶς αὐτῆς τῶν σκέψεων.

“ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΕΤΟΥΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ 194... Μ. Χ.,

ΔΙΗΓΗΜΑ

Μόλις είχαμε κουβαλήσει σὲ τούτην ἐδωπέρα τὴν γειτονιά. Εἶχαμε βρεῖ κάποιο σπιτάκι, τὸ νοίκιασαμε ὅσο ὅσο—κι' ὅλο τ' ἀσκέρι τρύπωσε μέσα, σὰ ναυαγοί.

Ἐξω ἦτανε καλοκαίρι, ὥστόσο ἐνωθὲς μιὰν ἀντάρα κρυφὴ, μιὰν ἀγωνία φτερούγιζε στὸν ἀγέρα, κάτι σὰ μούδιασμα, ἓνα σφίξιμο πῆς, στὴν καρδιά. Οἱ δρόμοι ἦτανε ἄδειοι καὶ μελαγχολικοί, στενάζανε κάτου ἀπὸ χτυπήματ' ἀρβύλας—καὶ τὰ πράματα λιγοστά, ποῦ καὶ ποῦ, καὶ πανάκριβα ὅλα· δὲν μπορούσες μῆτε τὸ ψωμί ν' ἀγοράσεις.

Πέρα, ψηλά, φωτόλουστος κ' ἰδρωμένοι, χάζευε ὁ Τρελός.

Στὸ δρομάκο τῆς γειτονιάς παίζανε κάτι παιδάκια, ξυπόλυτα καὶ πεινασμένα. Στὰ καλαμένα τους ποδαράκια ξεχώριζες ἓνα φούσκωμα, σὰ μικρούλα γροθιά, ἐκεῖ στὴ μέση, στὸ γόνατο. Ἦταν ἡ βούλα τῆς πείνας.

Ἀπ' τὴ λερὴ μάντρα, μὲ τὰ σκουπίδια καὶ τὶς ἀκαθαρσίες, ξεπρόβαλλε κάποια γειτονίσια καὶ τοὺς φώναζε κάθε τόσο:

— Ἀντε, μπρός! Φύγετε ἀπὸ κεῖ! Ἔχουμε ἀρρώστους μέσα!

Τὰ παιδιά μάκραιναν λίγο, μὰ ὕστερα νά! τα, πάλι ἐκεῖ. Μάταια ξέσκιζε τὴ μεσημεριάτικη σγαλιὰ ἡ στριγγιά τῆς γυναίκας, ἀδίκαια τὴ γέμιζε σπαραγμό.

Ἐμεῖς, δολέψαμε ὅλοι μαζί τὰ σύμπερα τοῦ σπιτιοῦ, ἀπάνου τὸνα στὸ ἄλλο, κ' ὕστερα θαλήχαμε νὰ ξεκουραστοῦμε. Ὁ ἥλιος ξετρύπωνε λοξά, σὰ λιγνὴ φωτεινὴ κολόνα, μὲς ἀπ' τὶς χαρμάδες τῆς μεσοπύργιας πόρτας καὶ παιγνιδιζ' ἀπάνου στ' ἀνάκατα πράματα τοῦ σπιτιοῦ.

— Θάχουμε σπουδαία δροσιά ἐδωμέσα! εἶπε ἡ μάνα—καὶ ψευτογέλασε. Ὑστερα, τριγύρισε τὸ βλέμμα στὶς γωνίες ὅλης τῆς κάμαρας, ποῦ μύριζαν μούχλα.

Μιά σιωπὴ, σὰ θαρὺ, θλιθερὸ ἐρωτηματικὸ πλανήθηκε γύρω. Μιά βουδαμάρα θανάτου. Ὅπου, χωρὶς καλὰ—καλὰ νὰ τὸ νοιώσουμε, κάποιος ξεπρόβαλε κοντὰ ἐκεῖ στὴν πορτοῦλα μας. Ἦταν ἓνας παράξενος ἄνθρωπος, ἓνας γέρος ἐκεῖ, κ' ἔστεκε σὰ φάντασμα, μὰς ἐκοίταξε λοξά, μὲ μισὸ μάτι.

Ἦταν δάκερος ἓνα μούσι, αὐτὸ μονάχα πρόσεξα: ἓνα πελώριο, κομικότατο μούσι, σὰν ἀρχαῖος ραβδίνος. Παρό-παρό, σφράγιζε τὸ γέρικο

ξερακιανὸ μουτράκι. Ἡ μάνα, ἡ ἀδερφή κ' ἡ γυναῖκα κοιτάχτηκαν τρομαγμένες.

— Θέλετε τίποτα; ρώτησα ἐγὼ παραξενεμένος.

Αὐτὸς προχώρησε ἀκόμα μισὸ βῆμα· καὶ μίλησε. Μιά βραχνή, ραγισμένη φωνή: Παράκαλῶ... παρακαλῶ... εἶπε. Τί νὰ θέλω; Καὶ κατέδθηκε ἀκόμα λίγα σκαλιά. Μόνο, νά! σὰ νοικοκύρης, ἤθελα νὰ σὰς πῶ... Καὶ μὰς κοίταξε ξαφνικά ὅλους, μ' ἓνα μάτι ὑγρὸ, αὐστηρὸ.

— Δὲ θέλω νὰ μπήγετε καρφιά στοὺς τοίχους... ξανάπε—κι ὁ τόνος τῆς φωνῆς που εἶχε ἀνέβει. Τ' ἀκοῦτε; Καὶ τὰ τζάμια νὰ τὰ προσέχετε!

Οἱ γυναῖκες τὰ σαστίσανε πιά γιὰ καλὰ. Ἐγὼ ψευτογέλασα. Καλὰ γέρο! εἶπα ἡσυχα· κ' ἔριξα μιὰ ματιὰ στὴ γριά του, ποῦ στεκόταν κι' αὐτὴ ἀπὸ πίσω του, καὶ ποῦ τώρα μόλις τὴν ἔβλεπα. Μεῖνε ἡσυχος, θὰ προσέχουμε τὸ μέγαρο, σὰ νάταν δικό μας. Τὰ ξέραμε, τὰ ξέραμε δὲ κάτι τέτοια... Μὰ πῶ νὰ ἡσυχάσει αὐτός! Τὸ χαβὰ του:

— Κ' οἱ πόρτες νὰ κλείνουν σιγά! ξαναἔειπε. Δὲν τίς ἐφτιαξα, βλέπεις, ἀπὸ ἀτσάλι...

— Ἀ, μὰ τότε, γέροντα, γυρίζω καὶ τοῦ κάνω ἐγὼ—καὶ τοῦ λέω, πῶς δὲν καταλάβαινα. Ἐμεῖς τὸν Κοσμετᾶτο ξέραμε νοικοκύρη, μ' αὐτὸν εἶχαμε συμφωνήσει τὸ νοίκι. Κάναμε μάλιστα καὶ χαρτιά μαζί του, κάτι χαρτιά, φωτιά καὶ λαύρα, μὰς ζεμάτησε ὁ μασκαράς. Μπορεῖς, γέρο μου, νὰ τὰ ἰδεῖς, ἂν θέλεις...

Ἐβγαλε μιὰ στριγγιά. Ἡ γυναῖκα του σάλεψε, πίσω του.

— Τί κίθεστε τώρα καὶ μοῦ τσαμπουνάτε; Τί Κοσμετᾶτος καὶ κουροφέαλα; Ἀφέντης, λέει, καὶ νοικοκύρης ἦταν αὐτὸς μοναχὰ ἐδωμέσα. Νά, ἐκεῖ, δίπλα καθότανε, βλέπεις; Καὶ τὸ σπῖτι αὐτό. ἦτανε, λέει, δικό του, καταδικό του, καὶ δικό του θάμενε πάντα, ἄς τὸ ξέραμε! Ἄν ὁ κύριος Κοσμετᾶτος θάρρεψε, πῶς μ' ἓνα μῆτρο ψυροχιλιάρικα θὰ τοὺς τάτρωγε ὅλα ἐτοῦτα, θὰ τοὺς ξεσπίτωνε, χαχά, πῆστε του χαρετίσματα. ἦτανε γελασμένος, πολὺ γελασμένος! Ὑπάρχει θεὸς ἀπὸ πάνου, θὰ τᾶδρισκαν κάποτε, ἔννοια του...

Τάπε αὐτὰ γρήγορα, γρήγορα, τὸ μούσι του σάλεψε νευρικό. Ὑστερα, ἔφυγε, τρέμοντας ἀκόμα. Πίσω του, ἡ γυναῖκα τὸν ἀκολούθησε σὰ σκιά: Βουδὴ... Δηλαδή ναι, ὅχι βουδὴ, κάτι μούρ-

μούριζε μέσα της, σάν κατάρες, μὰ ποῦ ν' ἀκούσει κανεῖς, ἔτσι ξεψυχισμένα πού μιλάγε.

Στὴν ἀπάνου μας κάμαρα ζοῦσε κάποιος μπεκιάρης. Πρῶτ', μεσημέρι, βράδι, ἄλλη δουλειὰ δὲν εἶχε νὰ κάνει ὁ χριστιανός, παρὰ καθότανε καὶ κούρνιζε τὸ γραμμωφὸν του· κ' ἐκεῖνο σκόρπασε σ' ὅλη τὴ γειτονιά τὰ τραγουδία του, γιὰ τὸ Μοριά καὶ τὴ Ρούμελη, γιὰ τὰ κρίνα καὶ τὶς ἀγάπες. Ποῦ νὰ κοιμηθεῖ κανεῖς, νὰ ἡσυχάσει.

— «Β, Γιάννη! ἔβγαίνε στὴν αὐλὴ τὸ μούσι καὶ φώναζε. "Ἀνθρώποι σοὺ μιλούν. δὲν ἀκούς; Κάνε πιά καὶ λίγο νισάφι! Ὁ κόσμος ἔχει τὸ χάλι του, νᾶχει καὶ σέν' ἀποπάνου;»

Ἄλλος, τίποτα. Ποτὲ δὲν ἔφταναν ὡς αὐτὸν οἱ φωνές. Ἦτανε, βλέπεις, τὸ γλέντι, φασαρία, χορός. Λογῆς τῶν λογίων γυναῖκες γαρ-θέλιζαν. Κι' ἀρκετοὶ ξένοι: ταλιάνοι; γερμαναράδες; Ποῦ στὸν ἄνεμο νὰ ξέρει κανεῖς; Πρέπει νάταν ἀπάνου κι' ὁ Κοσμετάτος, γιατί ἀκουγες συχνά, πικρά τὴ βαρεία, μπάσα φωνή του νὰ ξεσέρνει ἓνα λερό, μουντάρικο τραγουδάκι.

Γύρω ἦτανε νύχτα. Ἐνας ὕπνος σκούρος, σὰ θάνατος. ἔπνιγε ὅλη τὴ γειτονιά, σκυλὶ κανένα δὲ γάβγιζε — ὅλα εἶχαν πεθάνει. Κι' ὁ γκριζογάλανος οὐρανός ἦταν ψηλά, πολὺ ψηλά. ξαπλωγόνταν ἡρεμῶς, νύσταζε. Μονάχα στοῦ Γιάννη ἀπάνου, μονάχα ἐκεῖ σάλευαν ἀκόμα κάτι ξεφτιλῖδια, σάν ἀπροσδόκητα σημάδια ζωῆς.

Ὁ γέροντας ἦταν ἐξῶ ἀκόμα. Ἦτανε καρφωμένος ἐκεῖ, στὴν αὐλὴ, δὲν ἔλεγε νὰ τὸ κουνήσει. Στεκόταν κοκκαλωμένος, καὶ τὸ μούσι του ἦταν ἀνήσυχος. Πίσω του θαμπόσβηνε πάντα ἡ αἰώνια γυναικεῖα σκιά. Κ' οἱ δύο τους, τυλιγμένοι μὲ βουδαμάρια, περίμεναν. Μιά σιδερένια σκάλα σηκώνονταν δίπλα, καμιὰ δεκαριά στριμένα σκαλιά, μὲ κάρκελα σκουριασμένα. Ὁ γέροντας πάταγε τὸ ποδάρι στοῦ πρῶτου. ἔλεγε ν' ἀνεβεῖ ἀπάνου, νὰ προγγήξει τὸ σκυλογλὸ ἐκεῖνο, πού δὲν τὸν λογάριαζε, μὰ τὸ κατέδαζε πάλι. Δοκίμασε μιά, δύο φορές, ὅμως τίποτα. Σάν κάποιος χέρι νὰ τὸν ἀμπόδιζε...

Κ' ἡ νύχτα ἦτανε δίπλα, χάζευε καὶ γελοῦσε μὲ τὶς δύο ἐκεῖνες σκιές, πού παλεύανε νὰ νικήσουν τὸν πικρὸ δισταγμό, νὰ γίνουν ἄνθρωποι, νὰ γίνουν νοικοκυρεῖοι, ὅμως δὲν τὰ κατάφερναν...

Περασμένη ἡ ὥρα, κ' οἱ γλεντιζέδες μας ροβόλησαν γιὰ νὰ φύγουν. Ἡ κοιμισμένη αὐλὴ ἀναταράχτηκε, βρώμιζε τὸ κρασί. Ὁ Κοσμετάτος ἦτανε πρῶτος-καὶ τρέκλιζε. Ὡστόσο, τὸ θολό του τὸ μάτι ἔκοψε τὶς δύο σκιές, πού ἔχασκαν ἀμίλητες μὲς στοῦ σκοταδίου.

— «Ἔεε, γερόντια, καληνύχτα σας! εἶπε τραυλίζοντας.

Κ' ἦταν καλόκαρδος. Γιατὶ ναί, πάντα ἔτσι ἦταν αὐτός: τί θᾶχε, ἄλλωστε, νὰ μοιράσει μ' αὐτονοὺς ἐκεῖ τοὺς καλοὺς ἀνθρωπάκους; Τὸ σπίτι τους βέβαια τῶς πάρει, δὲ λείει, ὅμως, γιὰ νὰ λείπει τὴν ἄγναν ἀλήθεια, τῶς πληρώσει, τῶς καλοπληρώσει μάλιστα, ἔτσι ἦταν! Καὶ

— Μὰ τὸ θεό, σὰς πήραμε γιὰ φαντάσματα! εἶπε ξανά—καὶ γέλασε πάλι, πλατειά, καλόκαρδα.

Ὁ γέροντας παραμέρισε λίγο. Ἡ καληνύχτα του αὐτονοῦ ξεσύρθηκε μὲς ἀπ' τὰ δόντια του, σὰ βριασί. Τὸ μάτι του ἄστραψε. Ὅμως, δὲν ἔλεγε νὰ κάνει τίποτα, δὲν μπορούσε νὰ κουνήσει. Καθότανε μόνο ἐκεῖ, κολλημένος στὴ ἄκρη τῆς σκάλας, καταμεσίς τῆς αὐλῆς, τοὺς κοίταζε καθὼς τοὺς ρουφούσε ἡ νύχτα—καὶ μουρμούριζε, ὅλο μουρμούριζε.

— «Ἐλα Δημήτρη, πάψε τώρα! ἔκανε σιγανὰ ἡ γυναῖκα. Κ' ἦταν, ἀλήθεια, ἡ πρώτη φορὰ π' ἀκούγονταν κ' ἡ δική της, ἡ ραγισμένη φωνή.

Ἔπειτα ἤρθε χειμώνας, ὁ τρομερός, ἀξέχαστος χειμώνας.

Ἄνεμοι σφύριζαν στὶς χαραμάδες τῆς χαμοκέλας μας. Τὰ παιδάκια εἶχανε πιά χαθεῖ ἀπ' τὸ δρόμο, σὰ νὰ πεθάναν. Κι' ὁ Τρελὸς ἐκεῖ πᾶνου πενθοῦσε, πνιγμένος στὴν πηχτὴ καταχνιά τῆς βροχῆς. Στὴ λερὴ μάντρα ἔχασκαν παντοτεινὰ τὰ σκουπίδια, λαὸς ρημαγμένος οἱ φλοῦδες καὶ τὰ χορταρικά, καὶ τὰ ζωντανὰ νὰ ψάχνουνε, νὰ τἀνακατώνουν, νὰ μαλώνουν στοῦ μοίρασμα, γιὰ νὰ φᾶνε, νὰ φᾶνε! Ἡ γειτόνισσα δὲν ἔλεγε πιά νὰ βγεῖ ἔξω, δὲ μᾶς ξανάπε τί ἀπογίναν οἱ ἄρρωστοι. Καὶ τοὺς γέροντας τοὺς χάσαμε. τί νᾶγινεν τάχα; Καιροὺς εἶχαμε νὰ τοὺς δοῦμε.

Μὰ κάποιο βράδι - ναί! σούρουπο θαρρῶ πῶς ἦταν, σκιές μυστικῆς ὁμοῦσαν στὴν κάμαρα καὶ καθὼς διάβαζε τὸ παράνομο τὸ φυλλαδιάκι, τυλιγμένο μὲς τὰ τετράσφα νομικά μου κιτάπια,—μοῦ φάνηκε σὰ νᾶκουσα χτύπους στὴν πόρτα. Οἱ στάλες τῆς βροχῆς θᾶναι, εἶπα. Μὰ ξαναχτύπησαν. Οἱ δικοὶ μου κοιμόντουσαν δίπλα. Πῆγα μόνος καὶ ἀνοιξα, τσαλακώνοντας τὰ χαρτιά μέσα στὴν τσέπη μου.

Μαζί μὲ τ' ἀνεμόδροχο, μπῆκε μέσα κι' ὁ ἴδιος ὁ γέροντας. Ἐίχε ξεπροβάλει μὲς ἀπ' τὴ σκιά, φάντασμα κι' ἄνθρωπος μαζί, κ' ἦτανε πάντα κολλημένο ἐκεῖ, στὸ πηγούνι του, τὸ αἰώνιο, πελώριο μούσι.

— Καλησπέρα! εἶπε σιγανὰ, σὰ νὰ φοβότανε μὴν ἀκουστεῖ. Τί κρίο, ἔ; Νὰ μὲ συμπαθεῖς... κι' ἔπιασε κ' ἔτριβε συνέχεια τὰ ξυλιασμένα του χέρια, τ' ἀνακάτευε.

Τούθειξα μιὰ καρέκλα. Βολεύτηκε ὅπως-ὅπως—καὶ μ' ἓνα σκίσισο στ' ἄχειλι, πού παρίστανε, θαρρῶ, γέλιο, «—ἐμένα, ξανάπε, νὰ μὴ μὲ παρεξηγεῖτε, γέροντας εἶμαι... ναυάγιο!» Κ' ἡ ματιά του, ἡ θλωμένη, στυλώθηκε στοῦ κάδρου τοῦ τοίχου.

— Ἄν δὲ λαθεῖω, ὁ πατέρας σας... ἔκανε σιγανὰ! Καὶ μὲ εἶδε κατάματα, μὲ μισόκλειστα βλέφαρα. Κούνησα τὸ κεφάλι. Καὶ σίγουρα... ξανάπε, θὰ πέθανε ἀπὸ πείνα, ἔ;

Ἡ φράση του τσίριξε μέσα στὴν κάμαρα σάν ἔρπετο, σφύριξε στ' αὐτιά μου σαρκαστικά. Ἐνῶσα τὶς σκιές, πού κυμάτιζαν πηχτῆς δίπλα μου, πῆγαιναν νὰ μοῦ πνίξουν τὰ τυπογραφικά στοιχεῖα τοῦ «Ἐνοχ:κοῦ».

— Πῶς τὸ ξέρετε; ἔρῃκα μόνο νὰ πῶ, α-
σπιμένος. Δὲν εἶναι σωστό, κ' εἶναι ντροπὴ...

Μιά σιωπὴ δάρινε στὰ γύρω. Ὁ γέροντας
ἀνακάθησε ἥρεμος στὴν καρέκλα του, πέταξε ἀπ'
τὸ στόμα του κάτι σάν καγχασιό—κ' ὕστερα ἔ-
ψαχνε, ἤτανε σὰ νὰ κυνηγοῦσε τὰ λόγια του μὲς
τὸ σκοτάδι.

— "Ἄς εἶναι, παιδί μου, ἄς εἶναι! λᾶσι ἔνα
τί πὶό δυνατά. Ἐγὼ δὲν ἤρθα γι' αὐτό, δὲν ἤρ-
θα γιὰ νὰ μαλώσουμε... Εἶναι μιὰ χάρη, ποὺ θὰ
ζητήσω, ξανάπε, κ' ἔψαχνε τὸν κόρφο του.

* *

Τὸ σκοτάδι ἔγινε πολὺ, δὲ βλέπομασταν πιά.
Ἄναψα. Ἐνα φρέσκο, κίτρινο φῶς κατέβηκε τό-
τε ἀπὸ ψηλά, πλημμύρισε τὴν κρύα κἀμαρα, γλύ-
στησε στοὺς τοίχους καὶ μαζεύτηκε, θάρρεις,
ἐκεῖ, στ' ἀνοιγμένο βιβλίο. Ὁ γέρος στάθηκε
ἀμήχανος. Δίσταζε.

— Διαβάσετε, βλέπω! εἶπε σιγά. Καὶ κόμ-
πιαζε. Δὲν ἤξερε πιά τί ἄλλο νὰ πῇ, κυνηγοῦσε
ἀκόμα τὰ λόγια του. Ἄχ, μοῦ θυμίζετε τὸ γιό
μου... ἔκανε τέλος. Καίρους καὶ ζαμάνια σὰς
βλέπω νὰ ρουφᾶτε καὶ σεῖς μὲ τὰ μάτια τῆ σο-
φίας τοῦ τυπωμένου χαρτιοῦ. Τὰ καλὰ τὰ δικά
του, τὰ καλὰ τὰ δικά μου, γιατί κ' ἐγὼ δὲ ἐ-
σπούδασα κάποτε, σάν κ' ἔσας, σάν κ' ἐκείνον...
Σαράντα δέκα χρόνια δικῆς μου δασκα-
λιστικῆς ζωῆς, μᾶς ἔχρισαν τὸ σπῖτι ἐποῦτο, τοῦ
χάρισαν κ' ἐκείνῳ ἕνα τετράσφο χαρτί. Μὰ
ὕστερα, πάει, τὸν ἔχασα. Δὲν ξέρω πιά ποῦ πα-
λεύει, δὲν ἔμαθα ποτέ τί ἀπόρῃνε, χρόνια τώ-
ρα. Μὴν ἀπορῃσεις, παιδί μου, σὰ θὰ σοῦ πῶ,
πὼς ἴσα ποὺ θυμᾶμαι πιά τὸ παιδικό του μου-
τράκι, κ' ἀκόμα, ἐκεῖ, στὸ Σταθμό, κατὶ θυμᾶ-
μαι καὶ τότες, ὅταν τὸν ξεπροβόδισα, τελευταία
φορὰ, γιὰ τίς ἐξετάσεις του... Μὰ ὕστερα, πάει,
ἔχθηκε, τὸν ἔχασα... Χάσαμε πιά καὶ τὸ σπῖ-
τι, ὅλα τὰ πράγματα τώρα τὰ πουλήσαμε καὶ τὰ
φάγαμε. Κ' ἤρθε πιά ὥρα καὶ δὲν ἔχουμε πιά
τίποτ' ἄλλο, γιὰ νὰ πουλήσουμε, κ' οἱ λύκοι
μέσα μας οὐρλιάζουν! Περνάει μιὰ, περνᾶνε
δυό, τρεῖς, πέντε ἡμέρες—ὁλάκερες πέντε ἡμέρες
πέρασαν ἀπὸ τότε ποὺ φάγαμε τελευταία φορὰ.
Ἐρεῖς τί θὰ πεῖ αὐτό, μάτια μου; Ἐρεῖς; Κοί-
ταξέ με καλὰ. Θὰ τὸ νιώσεις! Πέντε ἡμέρες νη-
στικοί, τὸ καταλαβαίνεις; Καὶ δὲν πεθάναν! Ἀ-
κόμα, χαχ! Δὲν πεθαίνει δὲ, διάδολε, ἕνας ὁ-
λάκερος ἄνθρωπος ἔτσι γρήγρα, ἔτσι εὐκολα...

Σηκώθηκε ἀπ' τὴν καρέκλα, ἔτριψε τὰ τρε-
μμένα χέρια του, ἔκανε νὰ φύγει, μὰ ξαναγύ-
ρισε. Καὶ μὲ ζύγωσε, μὲ ζύγωσε πολὺ. Τὸ μάτι
τοῦ ἦτανε κατακόκκινο, μεγάλο, κυκλωμένο σὲ
μιὰ σκιὰ τραγικὴ. Ὑστερα τραδήχτηκε δυὸ
ῥήματα πίσω κ' ἔδωλε μονομιᾶς ἀπ' τὸν κόρφο
τοῦ ἕνα βιβλίο τσαλακωμένο.

— Τὸ βλέπετε; μοῦ κάνει ἀπότομα. Τὸ βλέ-
πετε;

"Ε, ναί: τὸ βλέπω. Δὲν ἦτανε δὲ καὶ σπου-
δαῖο πράμα. Ἐνα βιβλίο ἔχει, ἕνα χοντρό, παμ-
πάλαιο βιβλίο. Τᾶνοιξα στὰ κουτουροῦ, στὴ
μύση. Μιά κίτρινη σελίδα ξεφύτρωσε, γραμμένη

ὅλη μὲ χέρι, κάτι λιλά, τρεμουλιάρικα γράμ-
ματα:

Χρονικὸν ἔτους σωτηρίου 194... μ. Χ.

Τὸ φύλλα ἦτανε καταφαγωμένα στίς ἄκρες,
σὰ νάχαν χυμῆξει ἀπάν τους ἄορατα κ' ἄδη-
φάγα ποντίκια, οἱ χρόνοι! καὶ τὰ ροκάνισαν...
Πίστεια, πὼς γύρισα χιλιάδες χρόνια πίσω. Ἀ-
γέρας μοναστηριοῦ, καλογεριστικὴ μυρουδιά, μὴν
ἀνάσα κοφτὴ, ταραγμένη, σάν ἀνθρώπων μπαλ-
σαμωμένων ποὺ ξαναζοῦν. Ξεθάφτηκε καὶ φτε-
ρούγισε μέσα στὴν κἀμαρα.

— Διαβάστε, διαβάστε λοιπόν! ξανάπε μὲ
λαχτάρα ὁ γέρος.

Κ' ἐγὼ, μ' ἕνα θέος θρησκευτικὸ, σάν ἁμαρ-
τωλὸς ποὺ κρατᾷ συναξάρι, διάβασα ψιθυριστά...
Δὲν μπορῶ πιά νὰ θυμηθῶ τί ἀκριδὸς ἔλεγε.

Μὰ ἔγραφε, θάρρῳ, γιὰ κάτι φριχτά καὶ ἀ-
πίστευτα πράματα. Γιὰ τοῦ Τρόμου τὸν ἀνεμο-
καὶ τῆς Πείνας... Γιὰ κάτι πτώματα, ποὺ γεμί-
ζαν τοὺς δρόμους κ' οἱ τρομαγμένοι διαβίτες τὰ
προσπενοῦσαν... Ἡ πείνα, ὁ θάνατος! Εἶναι
κάτι, ἔγραψε, ποὺ τὸ αἰσθάνεσαι ὅταν πλεόν
εἶναι ἀργά. Στὴν ἀρχὴ δὲ, στὴν ἀρχὴ εἶναι ὅλη
ἡ δυσκολία. Πιστεύεις, πὼς ἀπὸ ὥρα σὲ ὥρα θὰ
σῆσης... Τὰ ἄκρα παγώνουν. Στὸ στομάχι, ἕνας
φριχτός, ἕνας ἀδύσταχτος πόνος. Τὰ μάτια σου,
σάν ἀλλοιοθωρίζουν, καὶ δὲν μπορεῖς, δὲν μπο-
ρεῖς πιά νὰ ἴδεις, μήτε νὰ ἐξηγήσεις, τί νᾶναι
αὐτοί, τί ἄραγε νᾶναι αὐτοὶ οἱ ροδόμαυροι ὄγκοι,
ποὺ ἐκπλώθηκαν κ' ἐφούσκωσαν ὅλο σου τὸ
κορμί... Στάσεις ἀκίνητος, καὶ περιμένεις, τί
περιμένεις; Κάθε στιγμὴ ποὺ περνᾶει, θάρρεις
πὼς θᾶναι ἡ τελευταία σου, ἡ καρδιά σου πάει!
Θὰ πάψει πιά νὰ χτυπᾷ, σὰ νᾶταν μιὰ φωτὴχ.
ἀνθρώπινη κλεψύδρα, ποὺ ἀδειάζει ἀργά, γιὰτί
μοιραῖα καὶ ἀναπότρεπτα τὴν ἀφήνουν κ' οἱ τε-
λευταῖες σταγόνες τῆς ζωῆς... Μὰ ὕστερα, τί-
ποτα! Δὲν πεθαίνεις! Εἶναι τάχα, σὰ νὰ σ' ἔ-
δεσαν γερά στὸν κορμὸ τῆς Ζωῆς—καὶ συνηθί-
σεις, αἰσθάνεσαι μάλιστα μιὰ σιγουριά, κάτι σὰ
γλύκα, μιὰ γλύκα, μιὰ γλύκα, σάν αὐτὴ τῶν ἀν-
θρώπων, ποὺ κόβουν τίς ἀρτηρίες τους κ' ἀφή-
νουν τὸ αἷμα νὰ τρέξει, νὰ χυθεῖ σιγά, σιγά ὅλο...

Σταμάτησα. Κοίταξα τὸ γέρο παράξένα, σὰ
νὰ τὸν ἔδλεπα πρώτη φορὰ. Τοῦτο θάχε νᾶναι
πεθαμένος, ἔλεγα μέσα μου, γούστο θάχε νὰ μι-
λάω μ' ἕνα νεκρό... Κι' ἀνατρίχιασα.

— Λοιπόν, βλέπεις, βλέπεις, παιδί μου; ἔ-
καν' αὐτός. Κ' ἡ φωνὴ του ἔτρεψε. Τὸ βιβλίο
αὐτὸ εἶναι δικό μου, εἶναι σκέψεις δικές μου,
ριχμένες ἀνάκατα ἐκείμ' ἐμένα.

Τὸ κλεισα μηχανικά καὶ τ' ἀπὶθωσα δίπλα
στὸ «Ἐνοχικό». Ἐνιωθὰ θρόμβους κρύου ἰδρώτα
νὰ σεργιανᾶνε στὸ μέτωπό μου. Καὶ δὲν ἤξερα,
δὲν ἤξερα πιά τί νὰ πῶ. Ἐκείνος ἐξακολουθεῖ
ἀνύποπτος, ἀγκομαχοῦσε. Τὸ πῆρε μὲ λαχτάρα
στὰ χέρια του, τὸ χάιδευε τρυφερά μὲ τὰ κοκ-
καλιάρικα δάχτυλά του. «Μονάχα τοῦτο μ' ἀπό-
μεινε μὲς τὴν καταστροφὴ, ἔλεγε. Θὰ μποροῦσα
νὰ σὰς τᾶψῃς γιὰ χίλια, μονάχα χίλια φράγκα

ζητάω... Ὅλο αὐτὸ τὸ βιβλίο, ὅλη μου ἡ ζωὴ, ἓνα χιλιάρικο. Διάβολο, δὲν ἀξίζει δὲ καὶ παρὰ πέντε, ἔτσι ποὺ κατάντησε...» Καὶ γέλασε. Ἦταν ἓνα περίεργο γέλιο, πρωτόκουστο. Γέλιο νεκροῦ, ποὺ ἤχοῦσε στριγγό, αἰχμηρό, σὰ στιλέτο ποὺ σκίζει τὴν κατάμαυρη σάρκα τῆς νύχτας. Ὑστερα, σάπασε. Καὶ στήλωσ' ἀπάνω μου τ' ἀπελπισμένα του βλέμματα.

— Λοιπόν, τί λέτε; Ξανάπε. Θὰ μοῦ κάνετε τὴ χάρι νὰ τ' ἀγοράσετε;

— Μὰ πῶς, πῶς θὰ μπορούσα; ἔκανα σαστισμένος. Καὶ μιὰ πίκρα, σὰν ἀνάσα καφτὴ, ἤρθε καὶ φώλιασε στὴν καρδιά μου. Δὲ βλέπετε δὲ πῶς ζοῦμε καὶ μεῖς; — κ' ἔριξα μιὰ ματιὰ θλιβερὴ γύρα στὴν κάμαρα. Ἐνιωθα τὸ μάτι του ν' ἀκολουθεῖ ἀνήσυχο τὸ δικό μου, νὰ πασπατεῖται τὰ φτωχὰ τ' ἀντικείμενα.

— Μήπως θέλεις νὰ πείξ, ξαναρώτησε, τί θάβγαίνει ἀπ' αὐτὸ, τί θάβγαίνει μ' ἓνα χιλιάρικο; Καὶ τὸ μούσι του σάλεψε γελαστό, κροτάλισε μέσα στὸ στόμα του κάτι σὰ γέλιο, σὰν σαρκασμός: Χαχά, μὰ εἶναι νὰ τὸ ρωτᾷς, φίλε μου, εἶναι νὰ τὸ ρωτᾷς; Μιὰ μέρα ζωὴ παραπίσω, ἄς ἦταν μιὰν ὥρα, θὰ τὴν ἐσπρωχνες. Θὰ ξέφυγες ἀπ' τὸ θάνατο! Εἶναι λίγο αὐτό; Θάριχνες κάτι στ' ἀνήμερα τοῦτα θεριά, στοὺς πεινασμένους τοὺς λύκους, ποὺ ἀλωνίζουσε μέσα σου, θὰ τοὺς ξεγελοῦσες! Μιὰν ὁλόκληρη μέρα, μιὰν ὥρα πιὸ πίσω, τὸ νιώθεις; Καὶ ξαναγέλασε τὸ πικρὸ του, σαρκαστικὸ γέλιο.

Ἀπὸ πάνου μᾶς ἤρθανε ξαφνικὰ ἤχοι χαρῶν ποὶ γραμμοφῶνου. Ἦτανε τυλιγμένοι μὲ τὸ σιγανὸ ψιθύρισμα τῆς βροχῆς, ἤρθαν ἀπότομα καὶ μᾶς ἔξφηνισαν — καί, ἄντε πιά, σὺρε ν' ἀκούσεις τὸ γέροντα! Αὐτός, σὰν κάτι νὰ τραυλίζ' ἀκόμα, τὸ μούσι του σάλευε, μὰ ποῦ νὰ ξεχωρίσεις πιά τί ἔλεγε. Τὰ λόγια του, οἱ ἐννοίες κ' οἱ εἰκόνες, περνοῦσαν μέσα μου σὰ σπιθοβόλημα, σὰ ρίγος. Εἶχε ξαπλώσει μπροστά μου ἓνα σύννεφο σκοῦρο καὶ τύλιγε καὶ σκέπαζε τὴν κάμαρα. Ἐκανα ἔτσι, νὰ ἰδῶ τὸ γέροντα, μὰ ἦταν, θαρρεῖς, σὰ νάχε ξεφτίσει. Σὰ νάχε ξεθωριάσει. Κ' ἦτανε θλιβερὴ ἡ ματιὰ του, σὰ νὰ ρχότανε ἀπὸ κάπου ἄλλου, ἀπῶνανε μακρινὸ, θεοσκότεινο κόσμο, δραπετὴς ἀπὸ λιτανεῖα πεινασμένων, ποὺ ξεψυχοῦν...

Ἐνιωσα ἓνα ρίγος νὰ πασπατεῖται τὸ δέρι μου, σὰ ν' ἄγγιζ' ἀπάνω μου σερπετό. Σηκώθηκα. Τὸ χέρι μου ζύγωσε στὸ δικό του, σὰ γιὰ χαιρετισμό. Τοῦ τόσφιξα. Ἦταν πολὺ κρύο. Ἦτανε παγωμένο. Πῆγα κάτι νὰ πῶ, μὰ κείνος ἔφυγε, γλύστρησε ἀκριβῶς ὅπως ἦρθε, σὰ σκιά καὶ σὰν ἄνθρωπος. «Καληνύχτα, ἀγαπητέ μου! Πρόλαβε νὰ τραυλίσει, ξεψυχισμένος. Καὶ νὰ μὲ συμπαθῶς... Ὅσο γιὰ τὸ σπῆτι...»

Δὲν ἀκούγα πιά. Μόνο τὸν κοίταξα, ποὺ χαλνότενε μέσα στὴ νύχτα.

Ἐκανε λίγα δῆματα στὴν ἀλλή, κοίταξ' ἀπάνου. Ὅμως, καθὼς περπάταγε στὴ βροχή, νὰ γλύστρησε τάχα, ἡ παραπάτησε μὲς τὰ σκοτάδια; Ποιὸς ξέρει; Μιὰ φορὰ, ἐγὼ τὸν εἶδα ποὺ τρέκλισε λίγο, κ' ὕστερα σωριάστηκε καταγῆς. Ἐβγαλε μιὰν ἄρρωστη, κοφτὴ φωνούλα, ἓνα ὦχ! μοναχά, ποῦ τ' ἄρπαξε τ' ἀνεμόδροχο καὶ ἡ μουσικὴ καὶ τὸ σκόρπισαν γύρα, στὴ νύχτα. Ὑστερα, σάπασε. Ἡ ἀνάσα του λές κ' εἶχε σβῆσει. Τὸ χτύπημα πρέπει νάταν πολὺ δυνατό. Βγήκαμε ὅλοι ἔξω, οἱ δικοί μου ὑπνησαν τρομαγμένοι, κ' εἴπαμε ναί. Θάτανε σίγουρα τελευταῖο του. Ἐκεῖνος δὲν ἐνιωθε τίποτα πιά, μόνο ἔσφιγγε γερά, μὲ τὴ γάρικη κοκκαλωμένη γροθιά του τὸ πολύτιμο τὸ βιβλίο του, ποῦ τὸ νάτιζε ἀδιάκοπα ἡ βροχή. Ἦταν σὰ νὰ κοιμόταν. Ξαπλωμένος φαρδῆς, πλατῆς κάτω στὶς λάσπες, δὲν ἔμοιαζε καθόλου νεκρός. Ἦταν σὰ νὰ θρῆκε τὴν εὐκαιρία, γιὰ νὰ ξαπλώσει νὰ κοιμηθεῖ, σὰ νὰ νύσταξ' αἰῶνες κ' ἤθελε νὰ χορτάσει γιὰ πάντα τὴν ἐξοῦραση καὶ τὸν ὕπνο. Κοιμόταν βαθειά, πεισματικὰ. Τὸν σκουντούσαμε, τὸν σκουντούσαμε, μὰ δὲν ἔλεγε νὰ ξυπνήσει.

Ἀπὸ μέσα ἦρθε σὲ λίγο καὶ ἡ γυναίκα του, σκυθρωπὴ καὶ βουβή. Δὲν ἤξερε τί νὰ κάνει, πῶς νὰ φερθεῖ. Τὸ γεροντίτικο μάτι ἀνοιγόκλεισε διαστικὰ, μιὰ μονάχα φορὰ, ἦταν σὰ νὰ πνιγε μέσα του ἓνα δάκρι — κ' ὕστερ' ἀπόμεινε ἔτσι: κοκκαλωμένο, δάανοιχτο. Δὲν ἔμπηξε κανένα ξεφωνητό, σὰ γυναίκα, δὲ μίλησε. Καθόταν ἀκούνητη, μόνο τὸνα τ' ἀχνεῖ τῆς σάλεψε λίγο, σὰν κίτρινο φυλλαράκι, ποῦ τὸ κουνᾷ ὁ βοριάς. Ἐμεῖς, τὴ βοήθησαμε ὅλοι καὶ ξάπλωσε τὸ γέροντά της μέσα, στὸ γυμνὸ του δωμάτιο.

Ὑστερα ἔγινε σιωπὴ· μόνο ποῦδρεχε σιγανὰ, ἐκνευριστικὰ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΒΕΤΙΑ

ΣΤΑ ΙΧΝΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ

Τῇ φιλόξενη ὀρεινῇ χώρᾳ τὴν ξέρω κ' ἐγὼ ὅπως ἀπειροὶ συμπατριῶτες μας, ἀπὸ περαστικά ταξίδια, μακρύτερες διαμονές, καὶ ἀπ' τῇ συμμετοχῇ μου στὰ χειμερινὰ σπόρ. Ἀπ' τὰ νεανικά μου χρόνια ὡς τὰ προχωρημένα, τὰ σημερινά μου.

Μὲ τὴν εὐκαιρίᾳ τοῦ περσινοῦ μου ταξιδιοῦ στὸ Σαϊν-Μόριτς, προσπάθησα νὰ μελετήσω καὶ νὰρθῶ σ' ἐπαφὴ μὲ μερικά πράγματα, ποῦ ἀπ' δῶ καὶ πολὺν καιρὸ τὰ εἶχα στὸ νοῦ μου. Μερικὲς λεπτομέρειες σχετικὲς μὲ τὴν κίνησιν τοῦ Ἑλβετικοῦ Φιλελληνισμοῦ σ' αὐτῇ τῇ χώρᾳ, στὰ χρόνια τῆς Μεγάλῃς μας Ἐπανάστασης.

Μὲ δρομολόγιον παρμένο ἀπὸ διάφορες παλιὰς πηγές, κ' ἀπ' τὶς ἐφημερίδες τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ποῦ ὑπάρχουν σ' ὅλες τὶς μεγάλες βιβλιοθήκες τῆς Ἑλβετίας, πῆρα τὸ δρόμο γι' αὐτὸ τὸ προσκύνημα ποῦ βάστηξε κάπου δέκα μέρες.

Ὁ Φιλελληνισμός, καθὼς ξέρουμε, εἶχε τρία κίνητρα: Πρῶτα τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ στὴν Ἀναγέννησιν πῆρε φόρμα ἐξελικτικὴ κ' ἐβγαλε ἀπ' τὸ μεσαιωνικὸ σκοτάδι τὸν Κόσμο τῆς Δύσης, δεύτερον τὴ χρυσιανασύνῃ γενικά, καὶ τρίτον τὴ φιλελευθέρῃ κίνησιν σ' ὅλην τὴν Εὐρώπῃ, μ' ἀφετηρίᾳ τῇ γαλλικῇ Ἐπανάστασιν. Πρωτοφάνηκε στὴν Ἑλβετία κ' ἀρχισε δειλά, δειλά, μὲ λίγες ἀτομικὲς πρωτοβουλίες, πρῶτα στὰ μεγαλύτερα κέντρα, ἔπειτα στὰ μικρότερα καὶ σὲ λίγο πέρασε καὶ στὰ γερμανικά κρατίδια τῆς ἐποχῆς.

Ἡ Γενεύη, ἡ συμπαθητικὴ πανεπιστημιούπολις, εἶχε, ταυτόχρονα μὲ τὴ Βέρνη, τὸ προβάδισμα σ' αὐτῇ τὴν κίνησιν, δὲν ἄργησαν ὅμως καὶ τὰλλα καντόνια νὰ τὴς ἀκολουθήσουν.

Ἀπ' τὶς εὐγενικὲς καὶ φιλεὐσπλαχνες αὐτὲς πρωτοβουλίες σώζονται, ἀκόμα καὶ σήμερα, ἔπειτ' ἀπὸ τόσα χρόνια, ἀρκετὲς ζωτανὲς εἰκόνες, ἐκκλησίαι, νοσοκομεῖα, δημαρχεῖα, ἰδιωτικά σπίτια, χάνια κλπ., ποῦ δίνουν ὀλόγλυφες παραστάσεις τῆς αὐτῆς κινήσεως.

Θὰ περιγράψω ἐδῶ ὅσα πρόφθασα νὰ ἐπισκεφθῶ στὸ δεκάημερο αὐτὸ Προσκύνημα.

Στὸ Rebluten ὑπάρχει καὶ σήμερα τὸ φαρμακεῖο Μῦκ, ποῦ ὁ βοηθὸς τοῦ φαρμακοποιοῦ Φοῦτερ κρέμασε κοντὰ στὸ ταμεῖο τοῦ φαρμακείου ἓνα τενεκεδένιο κουμπαρὰ γιὰ εἰσφορές. Ἦταν ἀπ' τοὺς πρώτους ἐράνους τῆς φιλελληνικῆς κινήσεως, ἡ «Spendung für die Griechen». Στὴν κάτω Βέρνη ὑπάρχει, ἀνακαινισμένος σὲ ἠλεκτρικὸ, ὁ φοβρνος ὅπου δούλευε μικρὸς ἐργάτης ζυμωτῆς ὁ Ἀμεδαῖος Χάν, ὁ ἔπειτα γνωστός Ἑλβετὸς φιλέλληνας στρατηγὸς καὶ συμπολεμιστὴς τοῦ Φαβιέρου. Μετὰ τὸν ἀγῶνα πῆρε πολλὰ ἑλληνικά ἀξιώματα γιὰ νὰ καταλῇ ἐκπαιστικὸς τοῦ Ὄθωνα. Στὸ Nidau, κοντὰ στὴ Βέρνη, διατηρεῖται ἐπισκευασμένο τὸ Δημαρχεῖο, ποῦ ἀνοίξε ἔρανο ἐπίσης γιὰ τὸν ἀγῶνα. Στὸ ἴδιο χωριὸ ὑπάρχει, ἀκόμα ἀκέραιο, στὸ βάθος μιᾶς αὐλῆς, τὸ Κατηχητήριον τοῦ πρεσβυτέρου Zwerl. Ἐνα στενὸ κάπου δύο μέτρα πλακόστρωτο σοκάκι, φθάνει ὡς τὴν πόρτα του. Αὐτὸ ἦταν μυστικὸ θρησκευτικὸ Κέντρο τῆς Προπαγάνδας, γιὰ ν' ἀποφεύγει τὴν παρακολούθησιν τῆς ἀστυνομίας, στὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀγῶνα, ἔπειτα ἀπὸ τὶς διαμαρτυρίες τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γαλλίας.

Στὸ ὀρεινὸ Graubünden σώζεται, καὶ μάλιστα σὲ καλὴ κατὰστασιν, ἡ ἐκκλησίαισα τοῦ χωριοῦ, ὅπου στὶς 13 Σεπτεμβρίου 1821 καθιερώθηκε ἡ «Ἡμέρα προσευχῆς» γιὰ τοὺς δυστυχισμένους Ἕλληνες. Στὴ Βέρνη ὑπάρχει ἀκόμα τὸ κτίριον (σήμερα κατοικία), ποῦ ἦταν Προγυμνάσιον. Ἐκεῖ ὁ καθηγητὴς τῶν κλασικῶν σπουδῶν Φέτσερες ἔκανε καθε βδομάδα εἰδικὲς ὁμιλίαις στοὺς μαθητὲς του, καὶ στὸ κοινόν, γιὰ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Στὴν ἴδια πόλιν βρίσκεται καὶ τὸ Νοσοκομεῖον, ὅπου ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἀλέξανδρος «Ὅτι, στὸ τέλος τῶν παραδόσεών του, ἔκαμε ἔρανον γιὰ τοὺς ἥρωας τῆς «Νέας Ἑλλάδας». Ἀπ' αὐτὸ σώζεται μόνον μιὰ μικρὴ πρόσοψη. Τὸ ὑπόλοιπον γκρεμίστηκε καὶ μαζὺ μὲ ἓνα μέρος τοῦ κήπου ἀποτελέσανε τὸ σημερινόν, τὸ μεγαλύτερον νοσοκομεῖον τῆς Εὐρώπης. Ἐπισκευασμένη ἀλλὰ καλὰ διατηρούμενη εἶνε στὸ Zofinger καὶ ἡ Τεκτονικὴ Στοά, ποῦ ἔκανε μεγαλεί-

τερη προσπάθεια απ' όλες τις άλλες οργανώσεις στους έβανους και στη γενικότερη κίνηση και βοήθεια για τον άγώνα. Ή Στοά προστάτεψε και διευκόλυνε το πέρασμα μέσα απ' το γαλλικό έδαφος μιας μεγάλης συντροφιάς Έλλήνων έθελοντών, που συγκεντρώθηκαν στην Έλβετία για να κατεβούν στην Ελλάδα. Απ' τ' αρχεία της, που διατηρούνται σχεδόν άθικτα, φαίνεται όλη της ή δράση. Κατόρθωσε, με τη συνεννόηση της Στοάς του Παρισιού, να υποχωρήσει ο ανένδοτος Ταλεϋράνδος στο ζήτημα του πέρασματος των σκορπισμένων εδώ κ' εκεί Έλλήνων έθελοντών, μέσ' απ' το γαλλικό έδαφος, παρ' όλο που τους χαρακτηρίζαν επικίνδυνους ταραχοποιούς. Η άδεια χορηγήθηκε αλλά με περιορισμούς, έλεγε. Επιτρέπεται το πέρασμα μέσ' απ' το γαλλικό έδαφος σε ομάδες από τρία ως τέσσερα άτομα. Έτσι, με άφετηρία την κοιλάδα του Langenthal, λίγοι-λίγοι φθάνανε στη Μασσαλία, που τους περίμεναν τα καράβια για την Υδρα. Το πέρασμα ήταν αρκετά επίπονο και είχε πολλές ταλαιπωρίες, γιατί οι κάτοικοι των χωριών, άμύητοι σ' όλη την κίνηση, ήταν δύσπιστοι και αδιάφοροι. Με πολλούς κόπους οι ταλαίπωροι, πεζοπορώντας, κατόρθωναν να βρίσκουν λίγα τρόφιμα.

Σε μια απ' αυτές τις πορείες έλαβε μέρος και κατέβηκε στην Υδρα ο μεγάλος Φιλλέλης Ι. Μάγερ, των «Χρονικών του Μεσολογγίου», που έπρεπε στην έξοδο, μαζί με δυο συχωριανούς του. Κ' οι τρεις είχαν κατεβεί απ' τ' όρεινό χωριό τους, το Schöffliisdorf, κοντά στη Ζυρίχη.

Στο Burgdorf της Βέρνης, το μεγάλο ιστορικό χάνι της έμποροπανήγυρης, δέν υπάρχει. Στη θέση του έγινε πλατεία και λίγα μαγαζιά. Σ' αυτό το χάνι μια νύχτα με χιονοθύελλα φθάσανε με τυλιγμένα τα κεφάλια τους καμιά πεννηνταριά Έλληνες από διάφορα μέρη της Εύρώπης, με το σκοπό να συνεχίσουν την πορεία τους προς την Μασσαλία, κι' από κει στην Υδρα. Νηστικοί κ' εξαντλημένοι απ' την πορεία άκουμπήσανε τους μπόγους τους έξω απ' το χάνι, γιατί ο νοικοκύρης κ' ή άστυνομία δέν τους άφιναν να μπουν μέσα. Τότε ο παπάς του χωριού, που αντίληφθηκε αυτή τη σκηνή, πήγε στην έκκλησία κ' άρχισε να χτυπά τρελλά την καμπάνα, ως που ξεσήκωσε όλο το χωριό. Μίλησε στους χωρικούς απ' τον άμβωνα. Τους είπε : «Δυστυχείς Έλληνες, κατατρεγμένοι και μάρτυρες της Χριστιανικής Πίστης, περαστικοί απ' έδω, δέ βρίσκουν άσυλο και προστασία. Αν τους άρνηθοίμε τη βοήθεια, κλείνουμε την πόρτα στο σπιτίο στόν Κύριο ήμυν Ίησοϋν Χριστό κ' ή άμαρτία αυτή θα είνε πάνω στο κεφάλι μας και στα κεφάλια των παιδιών μας».

«Ποτέ ! Ποτέ !» φωνάξαν όλοι. Τότε ο παπάς μπήκε μπρός, τόν άκολουθήσανε όλοι οι χωρικοί, και προχώρησαν προς το χάνι.

Καθένας πήρε στο σπίτι του όσους μπόρεσε απ' τους ταλαίπωρους εκείνους Έλληνες. Άθικτη και μεγαλοπρεπής είναι ή Μητρόπολη της Βέρνης, όπου ο έφημέριος Μπάϋ με τόν πρωθιερέα Βύς, στη λειτουργία της Πεντηκοστής, έπειτα από ένα συγκινητικό λόγο, μάζεψε για τόν Ίερό σκοπό του Άγώνα ένα μεγάλο ποσό από εισφορές των πιστών της ένορίας.

Έπεισόδια με την έλβετική άστυνομία στην αρχή, κ' έπειτα απ' τις διαμαρτυρίες των Γαλλοαυστριακών, έγιναν και στο Münden. Έκει κατέφθασαν συντροφιά από διάφορα μέρη της Εύρώπης περαστική για την Ελλάδα, αλλά που δέν μπόρεσε απ' την άπαγόρευση να προχωρήσει. Ο δήμαρχος, βλέποντας ότι το πράμα θα τραβούσε πολλν καιρό, τους πρότεινε να πιάσουν δουλειά, για ν' αντικρύσουν τα έξοδα της διαμονής τους. Στο άκουσμα αυτό άρχισαν οι διαμαρτυρίες τους. Για σκλάβους μας θέλετε ; Έμεις έχουμε σκοπό της ζωής μας να φθάσουμε στην πατρίδα μας για να βοηθήσουμε τους μαχομένους άδελφούς μας και να πέσουμε στον άγώνα για τη λευτεριά. Τότε οργανώθηκε συσσίτιο κι' αποφασίστηκε ή εκγύμνασή τους σε πορείες, στη σκοποβολή κι' άλλα, ως την άνοιξη που ήρθε ή άδεια για να περάσουν κι' αυτοί για τη Μασσαλία. Απ' αυτά και τόσα άλλα δεινά πέρασαν οι ταλαίπωροι πατέρες μας για την Πατρίδα, που έμεις οι απόγονοί τους τόσο την κακομεταχειριζόμαστε.

* * *

Η Γενεύη, ή σημερινή πρωτεύουσα του όμώνυμου Καντονιού, με το εκπαιδευτικό της χρώμα, έχει ευεργετήσει μυριάδες διηθνείς νεολαίες, που ζήτησαν εκεί να φωτισθούν και ν' αποβάλλουν τόν ανεξέλιχτον άνθρωπο. Πολλά, πάρα πολλά ιδιαίτερα της χρωστούν οι από τόν κάτω Δούναβη ως τα βάθη της Άνατολής λαοί. Έκει απέβαλαν τόν παλαιό άνθρωπο και έμυήθησαν στόν σύγχρονο Εύρωπαϊκό πολιτισμό. Έλληνες, Ρουμάνοι, Σλαβοί της Βαλκανικής, Τούρκοι Σύριοι, Άραβες, Αιγύπτιοι και τόσοι άλλοι. Αυτή ήταν ή χοάνη και το Καθάρτήριο όλων εκείνων των καθυστερημένων κοινωνιών.

Για μας τους Έλληνες του ζυγοϋ ήταν ακόμα πολυτιμότερη. Έκει βρήκαμε θαλαπή, φιλοξενία σαν πολιτικοί φυγάδες, και μας δόθηκε ή εύκαιρία να συμπήξουμε πυρήνες έθνικής δράσης και εξόρμησης για μια ελεύθερη πολιτική ζωή.

Το δνομα του Καποδίστρια, που έζησε εκεί κι' ένεργά αναμίχτηκε στη σύνταξη του Καταστατικού της Έλβετικής Όμοσπονδίας, είναι τόσο γνωστό κι' αγαπητό, όσο και όλων των Έλβετων πατριωτών, που διακριθήκανε σε άνώτερα αξιώματα της Πολιτείας.

Στην Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη της Ένα βροχερό άπομεσήμερο ζήτησα να μελετήσω ό,τι μου επέτρεπαν οι λίγες ώρες του περαστικού ταξιδιώτη.

Από παλιές πληροφορίες θυμούμαι ότι ύπηρχαν εκεί ανέκδοτα χειρόγραφα σχετικά με τη νεώτερη Ιστορία μας. Απ' αυτά που πρόφθασα να διαβάσω και ν' αντιγράψω, είναι, όπως πιστεύω, ανέκδοτα, μερικά του Ιακώβου Καμοράση Ρίζου, που τον ξέρουμε για Ιακωβάκη Ρίζο Νερουλό. Τό ένα είχε τό ύπ' αριθμόν 905 της Βιβλιοθήκης χειρογράφων Γενεύης από έννέα σελίδες. Έπιγράφεται «Αποχαιρετισμός στην Ιταλία 17 Ιουλίου 1826».

Αρχίζει έτσι :

Ω αδελφή της δυστυχούς Ελλάδος θαυμάσια θυγάτηρ δευτερότοκος της δόξης Ιταλία,
Ω άγκυρα πολιτισμού και της φιλοσοφίας
εις τόσας απάραυτος του χρόνου δυστυχίας.

Τό δεύτερο, τό ύπ' άρ. 235, είναι γραμμένο στή γαλλική γλώσσα. Είναι χειρόγραφο σέ μεγάλο σχήμα, από ογδόντα σελίδες και έπιγράφεται «Analyse raisonnée de l'ouvrage intitulé, Charte turque».

Σ' αυτό περιγράφεται σέ γενικές κρίσεις τό Δίκαιο, τά έθιμα, οι σχέσεις της Τουρκικής Ιεραρχίας, ό τρόπος της ανάδειξης

και προαγωγής των εκάστοτε ίσχυρών, τά σχετικά με τον μουσουλμανικό κλήρο, τους Γενιτσαρους, τό Πρωτόκολλο του Σεραγιού, πολλά Ιστορικά έπεισόδια, ή ζωή και ή χλιδή των Τούρκων, τέλος ή μαύρη ζωή των Χριστιανών. Παρ' όλη τη σοβαρή περιγραφή, έχει κι' άρκετό χιούμορ άναφορικά με την αντίθεση όπου βρισκότανε πολλές φορές ό Δυτικός πολιτισμός και ή άνατολίτικη πρωτόγονη αντίληψη και νωχέλεια των Τούρκων.

Τό χειρόγραφο που άναφέρεται στην έποχή εκείνη, όπου πολύ λίγα ήταν γνωστά στην Εύρώπη για την Τουρκία και τους Τούρκους, στις γενικές του γραμμές και στις λεπτομέρειες είναι πολύ ένδιαφέρον, ιδιαίτερα γιατί ό Ρίζος με τις σχέσεις, τά αξιώματά του και την Τουρκομάθειά του είχε την ευκαιρία να τά μελετήσει, να τά ψυχολογήσει, να τά κρίνει πιο βαθειά και να τά συσχετίσει με όλόκληρη την άφετηρία των Όσμανλίδων του Ικονίου.

Βέβαια στό διάστημα των εκατόν είκοσι χρόνων, που πέρασαν, πολλές άλλες μελέτες έγιναν πάνω στή ζωή και στην Ιστορία της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά ή σύντομη έπισκόπηση του χειρογράφου του Ρίζου παρουσιάζει μεγάλο ένδιαφέρον για την έποχή του και την πρωτοτυπία του.

ΚΩΣΤΑΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ

ΕΥΤΥΧΟΣ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΕΑ *

Α Φ Η Γ Η Μ Α

Τὰ χέρια της, ὠχρόλευκα καὶ μακρὰ, μὲ ποῦχτες μικρὲς ποὺ μιλοῦσαν γιὰ χάρδια, καὶ δάχτυλα μυτερά. Κι' ὅλη της ἡ ὑπαρξὴ συμμετρικὴ, μ' εὐγενικὲς γραμμὲς, χωρὶς καμμιὰ ἐπίδειξη, χωρὶς καμμιὰ προκλητικότητα. Φοροῦσε πάντα μιὰ μακρὰ μαθητικὴ ποδιά σὲ σχέδιο φορέματος, ἀπὸ βαθιὰ μπλὲ ποπλίνα, κλειστὴ ὡς πᾶνω καὶ μέχρι τῇ μέσῃ τοῦ λαιμοῦ, στολισμένη σ' αὐτὸ τὸ μέρος μὲ λίγο φαρδεῖα λευκὴ δαντέλα τοῦ χεριοῦ.

* *

Κι' ὁ Εὐτυχὸς θρόνηκε πλάι σ' αὐτὸ τὸ πανέμορφο λουλούδι ποὺ τὸ λέγαν Ἀριστεά.

Στὴν ἀρχή, συμμαζεμένος ἀπὸ χαραχτήρα, συγκινημένος ἀπὸ τὴν ἀπρόσμενη τιμὴ ποὺ τοῦ κάναν οἱ καθηγητὲς ξεχωρίζοντας τον μέσα ἀπὸ ὅλους μας, καὶ σοδαρός, ἀνάπνεε τὸ ἄρωμά της. Ἐπειτα, σιγά-σιγά, ξεθάρρευε κι' ἄλλαξε πότε-πότε μαζί της μερικὲς σύντομες λέξεις. Μὰ καὶ νάθελε περισσότερα δὲ θὰ τὸ κατῴρθωνε, γιατί ἡ Ἀριστεά, γλυκομίλητη καὶ καθόλου ὑπερήφανη, ἦταν ἀληθινὰ σοδαρή, λιγόλογη καὶ ἀξιόπρεπη καὶ ποτὲ δὲν ἄφηνε κανένα νὰ ξεθαρρευτεῖ μαζί της καὶ τὴ στάση της αὐτὴ τὴν τήρησε ὡς τὸ τέλος τῆς σπουδῆς ποὺ πῆρε τὸ ἀπολυτήριό τοῦ γυμνασίου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς μὲ τὸν Εὐτυχὸ εἶχε πάντα περισσότερες κουβέντες, τόσο γιατί κάθονταν πλάι της, ὅσο καὶ γιατί νωρὶς ξεχώρισε πῶς αὐτὸς ἦταν ἡ συμπαθεῖα ὅλων καὶ πρὸ παντός ἡ ἀδυναμία τοῦ καθηγητῆ Δωρόθεου. Κεῖνο ὅμως ποὺ τὴ ζάλιζε καὶ δὲ μπορούσε νὰ τὸ ἐξηγήσει ἦταν τὸ γιατί ὅλοι τοῦ φέρνονταν ἐτσι εὐγενικά, λὲς καὶ φοβούνταν μὴν τὸν λυπήσουν, ἐνῶ σ' αὐτὴν, ποὺ ἐπὶ τέλους ἦταν καὶ γυναίκα, δὲ δείχνονταν ὅμοια. Κ' ἦταν πιότερο αὐτὸς ὁ λόγος ποὺ ἐπιανε πότε-πότε μαζί του κουβεντολόι.

Ἔτσι, μὲ τὸν καιρό, ξεχώρισε ποῖος ἦταν ὁ χαρακτήρας αὐτοῦ τοῦ μεγάλου παιδιοῦ, ποὺ ἡ αἰσθαντικότητά καὶ ἡ παρατηρητικότητά του πάνω στὰ ἀνθρώπινα βαδίζαν πολὺ μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἡλικία του. Ἐμαθεν ἀκόμα πῶς ἦταν καὶ ποιητὴς καὶ ἔγραφε πεζοτράγουδα. Κάποτε μάλιστα τὸν ρώτησε· κι' ὁ Εὐτυχὸς, ξεθαρρεύοντας, τῆς ἔδωσε, κρυφὰ ἐννοεῖται ἀπ' ὅλους μας, μερικὰ χειρόγραφα του. Καὶ τὸ περίεργο εἶναι πῶς τῇ στιγμῇ ποὺ τῆς τὰ 'δινε ἦταν τόσο συγ-

κινημένος, ποὺ ἡ Ἀριστεά νόμιζε πῶς δὲν τὴν ἐμπιστευόνταν.

— Μὰ γιατί εἶσαι τόσο ἀναστατωμένος; τὸν ρώτησε· φοβάσαι μήπως καὶ δὲν σὰ ἐπιστρέψω;

Ντροπιασμένος τῆς ἀπάντησε:

— Ὅχι, ἀλλὰ πῶς νὰ στὸ 'πῶ; κάποια ἀνησυχία μὲ κατέχει γιατί πρώτη φορὰ διώχων μακρὰ τὰ χειρόγραφα μου· καὶ νιώθω τὴ συγκίνηση τῆς μητέρας ποὺ κατευοδώνει τὰ παιδιά της σὲ μακρινὸ ταξίδι.

Τοῦ χάρισε ἓνα γέλιο τόσο γλυκὸ ποὺ τὴν εἰκόνα τοῦ ὁ Εὐτυχὸς ποτὲ δὲν ξέχασε.

— Μὴ φοβάσαι, τοῦ εἶπε· τὰ παιδιά σου πάνε ταξίδι στή... γιαγιά τους!

Κι' ὅταν ἐκείνη τοῦ τὰ ἐπέστρεψε, ρώτησε ποῖα ἦταν ἡ ἐντύπωσή της.

— Νομίζω, τοῦ εἶπε, πῶς εἶναι λίγο μονότονα· πῶς οἱ ἥρωές σου εἶναι κάπως στατικοί· πῶς λίγο ἢ πολὺ ὅλοι μοιάζουν μεταξὺ τους.

Μὲ ὑπερήφανη μετριοφροσύνη ἀπάντησε:

— Μήπως θάθελες νὰ γράφω γιὰ σκάνδαλα καὶ ἀπιστίες, γιὰ ἐγκλήματα καὶ αὐτοχτονίες; Καὶ στὸ κάτω-κάτω ποῖα ἀξία ἔχουν ὅλ' αὐτὰ ποὺ ὄχι μόνο μᾶς φέρνουν μακρὰ ἀπὸ τὴ ρίζα καὶ τὸν προσρισμὸ μας ἀλλὰ καὶ δὲν ἱκανοποιοῦν καμμιὰ μας ἀνάγκη; Ἐγὼ πιστεύω στὸν ἄνθρωπο· στὸν κάθε ἄνθρωπο· γιατί ἀπὸ φυσικοῦ τοῦ ἔχει μέσα του ἓναν ὥραιον κόσμο· ἓναν κόσμο πλούσιο σὲ ιδέες καὶ αἰσθήματα· καὶ καμμιὰ σημασία δὲν ἔχει τὸ ὅτι κάθε τόσο τοῦ τὸν ἀναστατώνουν κι' ἄλλοτε τὸν ποδοπατοῦν τὰ περιστατικά τῆς ἰδίας του ζωῆς ἢ τῆς ζωῆς τῶν τριγυρῶν του μὲ ἀποτελέσματα τὰ σκάνδαλα, τίς ἀπιστίες καὶ τὰ ἐγκλήματα· γιατί ἂν τὸν κόσμος τοῦ αὐτοῦ καλλιεργεῖ ἐπίμονα καὶ προσεχτικά, καμμιὰ κακοτυχία δὲ θὰ τὸν παρασέρνει σ' αὐτὰ τὰ κατηφορίσματα· ἀντίθετα μάλιστα· θὰ τοῦ παραστέκει ὁλόρθιος καὶ σταθερός, χαρούμενος καὶ δυνατός καὶ παρηγοριὲς θὰ τοῦ δίνει· τίς παρηγοριὲς ποὺ κάθε κακοχισμένος ζητάει ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους· ποὺ ὅμως, ὅπως κι' ἂν τοῦ τίς δώσουν, ποτὲ δὲ θὰ τίς αἰσθανθεῖ τόσο δυνατὲς ὅσο ὅταν τίς παίρνει ἀπὸ τὸν ὥραϊοκοσμο του, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἐσώψυχό του.

Μὲ τὰ λόγια τοῦ αὐτὰ κατάλαβεν ἐκείνη καὶ ἐξηγήσε τὴν ἐκτίμηση ποὺ ἔδειχναν οἱ ἄλλοι, στὸν Εὐτυχὸ.

* *

Κι' ἄρχισε νὰ τὸν συμπαθεῖ καὶ πιότερο μάλιστα σὰν ἔμαθε — γιατί γίνηκε γνωστὸ σ' ὅλην

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

τὴν τάξη ἀπὸ κάποιον ποὺ κρυφάκουσε—πῶς ὁ Εὐτυχος κατὰπεισε τὸν καθηγητὴ Δωρόθεο νὰ δάξει καὶ τὴν Ἀριστέα νὰ λείει τὴν πρωινὴ προσευχή.

Τὴν προσευχὴ τὴ λέγαμε ὅλοι οἱ μαθητὲς στὴ σειρά, ἕνας κάθε μέρα. Ὃταν ἦρθεν ἡ Ἀριστέα ἡ ἀρχὴ γίνθηκε ἀπὸ τὸν Εὐτυχό· κι' ὅταν τὴν εἶπε κι' ὁ τελευταῖος τοῦ τελευταίου θρανίου, ἡ ἀρχὴ, ἀντὶ νὰ γίνεῖ ἀπὸ τὴν Ἀριστέα, γίνθηκε πάλι ἀπὸ αὐτόν.

— Καλὰ, σκέφτονταν ὅταν πρωτόρθε ἴσως νὰ μὴν ἤξερε τὴν προσευχὴ· τώρα ὅμως; κατὶ θὰ συμβαίνει; μήπως ὁ θεολόγος περιφρονεῖ τὴν Εὐα; Στὴ σκέψη αὐτὴ δοκίμασε κάποια ἀόριστη ἀγανάχτηση. Καὶ τὴν ἴδια μέρα, στὸ διάλειμμα, πλῆρξας τὸν καθηγητὴ Δωρόθεο καὶ μὲ πολὺ σεβασμὸ εἶπε τὴν ἀπορία του.

— Καὶ τί ἐνδιαφέρεσαι γι' αὐτό; ρώτησε κεῖνος γελώντας.

— Γιατὶ πιστεῖτε ἀπόλυτα πῶς ὅταν αὐτὴ—δὲν εἶπε τ' ὄνομά της γιὰ νὰ προλάβει καρμιὰ ὑποψία τοῦ καθηγητῆ—θὰ τὴν λείει, τὸ ἄκουσμα τῆς προσευχῆς θὰ πάψει νάναί κατὶ τὸ συνηθισμένον· τὴ γυναῖκα φωνή, ποὺ καίνας τις στιγμὲς θὰ δονεῖ τὸν ἄέρα τῆς αἵθουσας, καθένας μας θὰ τὴν πιστεῖται τῆς μάνας ἢ τῆς ἀδερφῆς του ποὺ προσεύχεται γι' αὐτόν· κι' ἔτσι τὸ τόσο βαθιὰ στοχαστικὸ αὐτὸ ποίημα ποὺ τὸ λένε «προσευχὴ» θὰ πάρει χρῶμα, ζωντάνια, οὐσία καὶ παλμό, ὅ,τι δηλαδὴ χρειάζεται γιὰ ἐνόραση καὶ ψυχικὴ ἀνάταξη.

Ἐνα τρεμουλιαστὸ γλυκὸ γέλο χαράχτηκε στὰ χεῖλη τοῦ καλοῦ καθηγητῆ καὶ τὰ μάτια του δειχτήκαν δακρυσμένα. Γι' ἀρκετὴν ὥρα ξεχάστηκε χαδεύοντας τὸν ἀγαπημένο του μαθητὴ κι' ἔπειτα εἶπε:

— Πήγαινε, Εὐτυχε, νὰ παίξεις μὲ τοὺς συμμαθητὲς σου καὶ μὴ σ' ἀπασχολεῖ αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Ἀκούγοντάς τον ὁ ὑπέροχος αὐτὸς ἄνθρωπος ἀναπόλησε μὴπως τὰ πρῶτα θήματα τῆς θρησκευτικῆς συνείδησός του; Θυμῆθηκε μὴπως τὴ μάνα του ὅταν, μικρὸς σὰν ἦταν, ἔκανε τὴν προσευχὴ γιὰ λογαριασμὸ του ἢ, κρατώντας του τὰ χέρια σταυρωμένα στὸ στήθος, τὸν βοηθοῦσε νὰ τὴν πεῖ ὑπαγορευοντάς του τὰ λόγια; Ἡ μὴπως ξύπνησε κανέν' ἀποξεχασμένο ὄνειρο τῆς πρώτης του νιότης καὶ τὸ ξανάζησε ὀλοζώντανον μὲ τὰ λόγια ἐκείνου; Ποιὸς μπορεῖ νὰ ξέρει; Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς ὅταν, μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ διάλειμμα, ξαναμπήκαμε στὴν τάξη, ὁ καθηγητὴς Δωρόθεος, μὲ θῆθεν ἀφορμὴ τὴν αὐτοῦς ἀκατοῖας «ἀδελφῆς νοσοκόμου» ποὺ γράφοντο οἱ ἐφημερίδες, παραμερίζοντας τὴ συνέχεια τοῦ μαθήματος, μᾶς μίλησε γιὰ τὴ θέση τῆς γυναίκας στὴν οἰκογένεια, στὸ σχολεῖο, στὴν κοινωνία.

Κι' ἀκόμα· ὅταν ὁ κύκλος τῆς ἀπαγγελίας τῆς προσευχῆς ἀπὸ τοὺς συμμαθητὲς συμπληρώθηκε, ἡ ἀρχὴ γίνθηκε ἀπὸ τὴν Ἀριστέα. Κι' ὁ Εὐτυχος, ἀκούγοντάς την, ἔσκυψε τὸ κεφάλι του τόσο ὅσο ἂν ἀκούγε τὴ φωνὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ. Κι' ὅταν καθίσαιε, κλεφτὰ σκούπισε τὰ μάτια του. Κι' ὁ καθηγητὴς Δωρόθεος, ποὺ τὸν παρακολουθοῦσε ὅσο δάσταξεν ἡ προσευχὴ, κάθισε

γλυκογελώντας. Κι' ὅμως γρήγορα ἀποδείχτηκε πῶς ἡ αἰσθαντικότητά τοῦ Εὐτυχου δυνατὰ εἶχε δοῇ τὴν καρδιά του· γιατί τὸ γλυκὸ γέλο του νωρὶς ἔσθηνε κ' ἡ σεβάσμια μορφή του δειχτήκε μελαγχολικὴ. Σταυρώνοντας τὰ χέρια πάνω στὴν ἔδρα καὶ μὲ μάτια θουτηγμένα στὴ νοσταλγία, δόθηκε σιωπηλὸς νὰ κοιτάζει πέρα στὸ δάθος, πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας, τόσο προσεχτικὰ, σὰ νὰ παρακολουθοῦσε τὸ ξετύλιγμα κάποιου πολυπόθητου ὀνείρου ποὺ ποτὲ δὲν τοῦγινε πραγματικότης. Κ' ἡ στάση του αὐτὴ κ' ἡ ἀφοσίωσή του βάσταξεν ὥς ποὺ ἕνας θαῦρος στεναγμὸς ἐφυγεν ἀπὸ τὸ στήθος του. Καὶ τότε μὲ τρόπο ποὺ φανέρωνε πόνον καὶ μ' ἑλαφρὸ τρεμουλιασμα στὴ φωνὴ εἶπε:

— Σήκω, Εὐτυχε, νὰ μᾶς πεῖς τὸ μάθημα.

Στὶς τέτοιες στιγμὲς τοῦ ἔξαμα πῶς ἐκείνος ποὺ θάλεγε τὸ μάθημα θὰ ἦταν ὅπως ὅποτε ὁ Εὐτυχός· κι' ἀκόμα εἶχαμε τὴ διαίσθηση πῶς ἂν δὲν φοδῶταν παρεξήγησθαι θὰ τὸν ἀγκάλιαζε καὶ θὰ τὸν φιλοῦσε. Τόσο ὀλοφάνερη ἦταν ἡ ἐχωριστὴ ἀγάπη του γι' αὐτὸ τὸ παιδί. Φαίνεται πῶς στὸν Εὐτυχο ἔβλεπε τὸν ἑαυτό του τὰ χρόνια τῆς πρώτης του νιότης.

* *

Καὶ οἱ μῆνες περνοῦσαν. Καὶ ἡ παράστασις τῆς Ἀριστέας, ἀφοῦ μᾶς γίνθηκε θέαμα συνηθισμένο, στὴν ψυχὴ μας ἔπαιρνε θέση ἀνάλογη μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ καθενός, μὲ ἀποτελεσμα νὰ διαιρεθοῦμε σὲ τρεῖς κύριες ὁμάδες.

Ἡ μιὰ ἦταν γύρω ἀπὸ τὸν Πᾶνον, τὸ «σοφόν» ἦταν ἡ ὁμάδα τῶν ἀδιάφορων. Ἡ ἄλλη γύρω ἀπὸ τὸ Γιώργη· ἦταν ἡ ὁμάδα τῶν κρυφοερωτευμένων· ἀπ' αὐτοὺς μονάχα ὁ Γιώργης δὲ δίσταζε νὰ δειχθεῖται τέτοιος· γιατί τώρα πιά, ἐκτός ποὺ παράσταينه τὸν «πολὺ θαρρῶς δαλαντωμένον», ἔβανε στὴν κομπότρυπα τοῦ σακκακιῦ του κι' ἕνα ἀνθάκι. Γι' αὐτὴν του τὴν αὐθάθεια κανένας καθηγητῆς δὲν τοῦκανε παρατήρησιν. Ὁ καθηγητῆς ὅμως τῆς ἱστορίας, ποὺ τοῦχε κολλήσει τὸ παρανόμι «Σταύρακας», ἀπὸ τὸν ὁμώνυμο ἥρωα τοῦ καραγκιόζη, κάποια μέρα ποὺ εἶδε τ' ἀνθάκι του μαρμαμένο φώναξε:

— Σταύρακά μου, ξέρεις πῶς εἶσαι ἡ συμπαθεῖά μου!... Δὲ μπορῶ λοιπὸν νὰ θλέπω τὸ ἀνθάκι σου μαρμαμένο!... Ἀλλαχ'το, κουρούνη, σοὺ μαρζήθηκε!

Ἡ τρίτη ὁμάδα ἦταν ὅσοι πλησίαζαν τὴν συμμαθητριά μὲ θολοὺς σκοποὺς κι' αὐτὴ τοὺς καταδικάζε σ' ἐσχάτη περιφρόνησιν.

Ἦταν καὶ οἱ... ἀνεξάρτητοι, ὅπως ὁ Ἀγγελος καὶ ὁ Μπίλυ. Ὁ Ἀγγελος γιατί εἶχε τὴν περίεργη εὐαίσθησιν νὰ παθαίνει ὠραιόπληξια σ' ἀντίκρουσμα καθὲς ἁμορφῆς κοπέλας μ' ἀποτέλεσμα νὰ τὴν ἐρωτεύεται ἀμέσως καὶ «κεραυνόβολως» ὥς τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ συναντοῦσεν ἄλλη!.. Ὁ Μπίλυ πάλι, ὅχι πῶς δὲ θαύμαζε τὴν ὁμορφιά τῆς Ἀριστέας, ἀλλὰ γιατί ἡ ἀνήσυχή ἐξυπνάδα του εὗρισκε πολὺ κωμικὴ τὴν προσπάθειαν νὰ ἐξιμολογῆται κανεῖς τὰ ἐρωτικὰ αἰσθηματά του. Ἀλλὰς τε δὲν τοῦ περιέσσευε καιρὸς γιὰ τέτοια δουλειά· ὅλη τὴ σπιρτόζα καὶ νευρώδικη

δραστηριότητά του σπαταλοῦσε στὸ πῶς θὰ σκάρωνε ὁμορφες φάρσες στοὺς ἄλλους καὶ πρὸ πάντων στοὺς κρυφοερωτευμένους· ἔχοντας φυσικὴ εὐχέρεια ν' ἀπομιμείται τὸ γυναικίῳ γραφικὸ χαραχτήρα, ἐστελενε ἐρωτικὰ γράμματα ποὺ σκανδαλίζαν κι' ἀναστάτωνα τοὺς συμμαθητές!... Κι' ἔκανε τόσο μουσικὰ αὐτὴ τὴ δουλειὰ ποὺ κανεὶς δὲν τὸν ἐπαιρνε ἐιδήση. Τὸ περίεργο ὅμως εἶναι πῶς ἀπὸ αὐτὴ του τὴν ἐπίδοση ἀφῆκεν ὁλότελα ἔξω τὸν Εὐτυχο· κι' ὅχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ, ἂν καὶ δὲν εἶχε πολλὰς σχέσεις μαζί του, τὸν προστάτευε ἐναντία στοὺς ἄλλους μὲ κῆθε τρόπο.

Ὁ Εὐτυχος δὲν ἀνῆκε σὲ καμμιά ομάδα. Ἀφ' οὗτου ἦρθε ν' Ἀριστέα πιότερο κλειστέκε στὸν αὐτό του κι' ὁλόφυγα δόθηκε στὰ ὄνειρα καὶ στὰ ἰδανικά του. Μαζί της ὅμως ὅλο καὶ κάτι συζητοῦσε. Κ' ἡ στάση του κι' ὁ τρόπος ποὺ τῆς μιλοῦσε καὶ τὴν κοίταζε δείχναν πῶς ἦταν ἐρωτευμένος. Ὡς τόσο προσεχτικὰ ἀπόφευγε νὰ ὁλοκληρώσει αὐτὸ του τὸ φανερωμα.

Μιά μέρα ὅμως ἡ καρδιά του γλύστρησε κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπίμονη προσοχή. Ἄνοιξη ἦταν. Στὴν ψηλὴ καὶ φουντωμένη λεύκα τῆς ἀντικρυνῆς ἀδελφῆς τὰ πουλάκια ὀργιάζαν καὶ σάλαγο μεγέλο ἔκαναν μὲ τὸ κυνηγητὸ καὶ τὰ τιτιθίσματά τους. Δοσμένος καθένας τους. — Ὁ Εὐτυχος κ' ἡ Ἀριστέα — στὶς σκέψεις καὶ στοὺς στοχασμούς του, παρακολουθοῦσαν ἀμνηστοὶ τὸ χαρούμενο ὄργιο, ὡς ποὺ κάποια στιγμή τὸν ρώτησε μὲ ἀπαλὴ φωνή:

— Σὺν ποιητής, Εὐτυχε, ποὺ εἶσαι πέρ μου εἰ νιώθεις ἀκούγοντάς τα;

Ἐαφνιάστηκε καί τους μέσ' στὸν ρεμβασμὸ του.

— Ἐγώ... Ἐγὼ σχεδιάζω ἕνα πεζοτράγουδο· κ' οἱ φωνοὺς τῶν πουλιῶν καὶ τὸ θρόισμα ἀπὸ τὸν ἀδιάκοπο πηγαινοερχομὸ τους ἀνάμεσα στὰ φύλλα τὸ συνοδεύουν σὺν μιᾷ ἑξέχρω ὑποβλητικῇ μουσικῇ.

Γλυκογέλασεν ἐκείνη χαϊδεύοντάς τον μὲ τὴν ματιὰ της καὶ μαζί τοῦ ὕμνησεν ἕνα ἄλλο δικό του· τὸ παίνεψε μάλιστα — μήπως ἡ ἀνοιξη δὲν ἀναμοχλεύει καὶ τὸ αἷμα τῶν ἀνθρώπων; — μὲ τὴν ἔκταση καὶ τέτοιον τρόπο ποὺ ποτὲ ὅμοια δὲν τοῦγε φανερωθεῖ. Κι' ὁ Εὐτυχος, ξεβαρρυνόμενος ἀπὸ τὰ ὠραία λόγια καὶ τὴ θερμὴ οἰκειότητα ποὺ τοῦδεχνε, εἶπε:

— Αὐτοὶ σου οἱ στοχασμοί, Ἀριστέα, δείχνουν τὸ πλούτος τῆς ψυχῆς σου· καὶ βρίσκω πῶς τὸ χρώμα τῶν μαλλιῶν καὶ τῶν ματιῶν σου τὴν ἀδικοῦν· θάπρεπε νὰ μαλλιὰ σου νὰ λάμπουν χρυσαφένια καὶ τὰ μάτια σου νάταν ἀχνὰ

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

μενεξελιά· θάμοιαζες ἑκαστερὴ κονταυγὴ χειροπιαστός ξανθὸς ἄγγελος!

Ἀκούγοντάς τον γίνονταν ὅλο καὶ πιὸ σοβαρὴ. Ἐκείνος ὅμως, παιχιδάκι πιὰ τῆς λαχτάρας τῆς καρδιάς, δὲν ἐσχώρισε αὐτὴ τῆς τῇ μεταβολῇ· κι' εἶπε· ἀπὸ μικρὴ σιωπῇ, εἶπεν ὁλοφάνερα συγκινημένος:

— Μὰ καὶ τώρα εἶσαι ὁμορφὴ· σὰ νύχτα ἀστροφεγγιάς καὶ γλυκεῖα σὺν ἀνοιξιάνικο θειλινό!... Μὰ εἰτε εἶσαι, εἰτε ἄλλοιως, ἐγὼ πάντα θὰ σ' ἀ...

Δὲν πρόφτασε νὰ τελειώσει· τοῦ φαλίδισε ἀμέσως κι' ἀπὸνα τὰ φτερά.

— Πάψε!... Θὰ σ' ἀναφέρω στὸ γυμνασιάρχην!

Σκέπασε τὸ πρόσωπό του καὶ μὲ τὰ δυὸ του χέρια, λές κ' ἤθελε ν' ἀποφύγει κάποιο χτύπημά της κ' εἶπε μ' ἐσχάτη ἀπελπισία:

— Ὡ... κι' ἐγὼ πιστέψα πῶς...

— Πάψε σοῦ εἶπα!... Τὸν διάκοψε αὐστηρὰ καὶ τὰ μάτια τῆς δείχτηκαν βουρκωμένα. Μὰ εἶπε· ἀπὸ λίγο δόθηκε νὰ γελάει κρυφοκοιτάζοντάς τον.

Ὁ Εὐτυχος ὅμως ἐνιωθε τὴν καρδιά καὶ τὴ φιλοτιμία του χιλιοπληγωμένη. Μαζεύτηκε στὴ θέση του χωρὶς νὰ πεῖ μιὰ λέξη, οὐτ' ἕνα παράπονο. Καὶ δὲν τῆς ξαναμίλησε ὡς ποὺ θώσαμε ἐξετάσεις.

Μιά βραδυὰ αὐτοῦ τοῦ καλοκαιριοῦ, καθὼς γύριζε ἀπὸ τὸ πατρικὸ του κτῆμα, συνάντησα ἔξω, μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλιν, τὸν Εὐτυχο ὁλομόναχο. Τὸν χαϊρέτησα κι' εἶπετα ἀπὸ συνθησιμένα λόγια, ρώτησα πῶς περνοῦσε τὸν καιρὸ του.

— Γράφω μ' ἀπάντησε μὲ κάποια ὑπερηφάνεια. Διαβάζω καὶ γράφω.

— Σὺν τί;

— Πιζοτράγουδα.

— Τόσα πολλὰ ξέρεις ποὺ μπορεῖς καὶ γράφεις τέτοια πράγματα;

— Ποιά σημασία ἔχει τὸ πόσα ξέρεις; μ' ἀπάντησε μὲ στέρεο ὕψος. Ἄν δὲ σὲ πλημμυρίζουν ιδέες, ἂν δὲν ἔχεις αἰσθαντικότητα ποὺ νάσαι τὸ χωνευτὴρὶ ἐκείνων ποὺ διαβάζεις καὶ κείνων ποὺ γύρω σου γίνονται ὥστε νὰ ξαναδραίνουν στὴν ἐπιφάνεια μὲ πρωτόφαντη μορφή ἱκανὴ νὰ γιομίζει τὰ ἄδεια τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ νὰ συγκινοῦν ὅσους τ' ἀκοῦν ἢ τὰ διαβάζουν, ποτὲ δὲ θὰ μπερέσεις νὰ γράφεις καὶ τὸν πιὸ ἀπλὸ στοχασμὸ σου, κι' ἂς ἔχεις μακάρι διαβάσει τίς διδλιωθῆκες ὅλου τοῦ κόσμου. Μὰ δὲ φτάνει μονάχα ἡ τέτοια αἰσθαντικότητά· πρέπει νάχεις καὶ τὴ δύναμιν νὰ ξεφεύγεις τὰ καθημερινά· κι' ἀκόμα νὰ μπορεῖς νὰ ἐξαυλῶνεις τίς πεζὲς ἀναζητήσεις τῆς ζωῆς.

ΔΙΟΝ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΠΡΩΤΗ ΚΑΙ Η ΤΕΤΑΡΤΗ ΝΕΟΤΗΣ*

Ὡς ἀντίρροπο τῆς δημιουργικῆς ἀκμῆς τῶν μεγάλων γερόντων, ἔχομε τὶς πρώιμες ἐκδηλώσεις τῆς μεγαλοφυΐας τῶσαν νέων, ποὺ ἀναψαν κ' ἐσβυσαν σάν φλογερά μετέωρα στοὺς ὀρίζοντες τῆς τέχνης. Κοντὰ στοὺς μεγαλοφυεῖς γέροντες, ποὺ ἄρχισαν τὴ σταδιοδρομία τους ἀπὸ θαυματουργὰ παιδιὰ, ὅπως ὁ Γκαίτε, ὁ Οὐγκώ, ὁ Λίστ, ὁ Τιτσιάνο, καὶ ἄλλοι, πόσοι νέοι ποιηταί, μουσικοὶ καὶ ζωγράφοι, δημιούργησαν τὰ ἔργα τους τ' ἀθάνατα, στὴ βραχύβια νεότητά τους, ἀπὸ τὰ εἴκοσι ὡς τὰ τριάντα τους χρόνια! Ὁ Φρανσουά Βιλιόν, ὁ Ραφαήλ, ὁ Μότσαρτ, ὁ Μπελλίνι, ὁ Μυσσέ, ὁ Μπαῦρον, ὁ Λαμαρτίνος, ὁ Χάινε, ὁ Σοπέν: Ὁ Ρονσάρ ἔγραφε τὶς «Ἀνθισμένες Ὠδές» του σὲ ἡλικία εἴκοσι δύο ἐτῶν. Ὁ Κορνέιγ καὶ ὁ Ρασίν, στὴν ἴδια ὀλόφωτη νεότητά λάμπρυναν τὸ Γαλλικὸ θέατρο μὲ τ' ἀριστουργήματά τους, τὸν «Σίδ» καὶ τὴν «Ἀνδρομάχη». Ὁ Μπαῦρον ἔγραψε τὸν περίφημο «Λάρα» ὅταν ἦταν δεκαεπτὰ χρόνων. Στὴν ἴδια ἡλικία ὁ Μέντελσον ἔγραψε τὸ ἀσύγκριτο «Ὁνειρο θερινῆς νύχτας» μὲ τὶς ἀνάερες ἄρμονίες. Ὁ Γκαίτε δημοσίευσε τὸν «Βέρτερ» ὅταν ἦταν εικοσιπέντε χρόνων, ὅπως καὶ ὁ Ἀλφρέ ντὲ Βινὺ τὰ ὠραιότερα ποιήματά του. Τὴν Ἀγγλικὴ ποίηση λαμπρύνουν τὰ ὀνόματα τοῦ Σέλλεϋ καὶ τοῦ Τζῶν Κήτς, ποὺ πέθαναν στὴν ἀκμὴ τῆς δημιουργίας τους πρὶν φθάσουν στὰ τριάντα. Ὁ Ἀρτῦρ Ρεμπώ ἔγραψε τὸ «Μεθυσμένο καράβι» στὴν ἐφηβικὴ του ἡλικία. Στὴν πρώτη τους νεότητά φανερώθηκαν οἱ ἑξοχες δραματικὲς μορφές τοῦ Ζὺλ Λαφόργκ καὶ τοῦ Σαρλ Πεκῦ, πραγματοποιώντας κ' αὐτοὶ τὸν προφητικὸ στίχο τοῦ Μαβίλη.

Ἡ «περίπτωση» τοῦ Ρεμπώ εἶναι ἡ καταπληκτικότερη ἀπ' ὅλες. Σὲ ἡλικία δεκαπέντε χρόνων γράφει τὸ μοναδικὸ καὶ πολυτιμότερο βιβλιαράκι τῶν «Illuminations» καὶ τῶν ποιημάτων του, ποὺ μὴ κληροδοτεῖ σάν ἐγκόλπιο μιᾶς νέας θρησκείας στίς ἐπερχόμενες ποιητικὲς γενεές. Μετὰ τρία χρόνια δημοσιεύει μιὰν ἄλλη μικρὴ συλλογὴ «Une Saison en enfer», μὰ καίει ἀμέσως, μὲνις ἐκτυπώθηκαν, ὅλα τῆς τ' ἀντίτυπα. Ὑστερα, ἀπότομα σωμαίνει καὶ χάνεται σὲ

μακρυνὰ ταξίδια καὶ σ' ἐπιχειρήσεις στὴν Ἀβησσυνία.

Τὸ «Μεθυσμένο Καράβι» — ποὺ δημοσίευσε πέρυσι ἡ «Νέα Ἑστία» σὲ μιὰν ἀριστοτεχνικὴ μετάφραση τοῦ ποιητῆ Ἀλέκου Μπάρα — εἶνε ἓνα πονεμένο καὶ βαθεῖα ἐντυπωσιακὸ ἀριστοῦργημα, ποὺ χύνεται σάν πύρινο ποτάμι. Γεμάτο εἰκόνες ὡμοῦ ρεαλισμοῦ καὶ τολμηρότητας, ποὺ ἐναλλάσσονται μὲ στροφές ἀγνοῦ λυρισμοῦ διανθισμένες μὲ διάχυτες ἐμπρεσιονιστικὲς πινελιές, ἀπομονώνεται μέσα σ' ὅλη τὴν ποιητικὴ φιλολογία. Δὲν γράφηκαν πιὸ βαρῦθυμοι στίχοι ἀπὸ αὐτοὺς τοῦ «Μεθυσμένου Καραβιοῦ».

«Mais vrai, j'ai trop pleuré. Les aubes
[sont navrantés,
Toute lune est atroce et tout soleil amer.»

Ἡ ποίηση τοῦ Ρεμπώ στάθηκε ἀποκαλυπτικὴ σάν μιὰ νέα θρησκεία. Γιὰ πρώτη φορὰ ἡ ἀσυνειδητοποιήθητ ἀκόμα τέχνη περιβάλλεται ἓναν ἱερὸ τελετουργικὸ χαρακτήρα. Αὐτὸς ὁ ἀπλόϊκός ἐφηβος, δημιουργεῖ ἓνα νέο σύμπαν ἡχῶν, χρωμάτων καὶ εἰκόνων. Τὰ ὁράματα ποὺ προβάλλει ἡ φαντασία του, ἀντίμαχα σὲ κάθε λογικὴ καὶ ἑσπερωμένη σκέψη, μένουν φλογερά κ' ἀκατάλυτα ὡς σήμερα. Ὁ Ρεμπώ, ἓνα παιδί ἀνίδεο δεκαπέντε χρόνων, ἀποκάλυψε μιὰν ἀσυνείδητη παντοδύναμη τέχνη, μακριὰ ἀπὸ κάθε φιλοσοφικὴ, ψυχολογικὴ, διδακτικὴ, ἢ ἠθικὴ ποίηση, ποὺ οὔτε ὑποπεύθηκε, οὔτε ἀναγνώρισε ποτὲ στὸ βραχύβιο πέρασμά του ἀπὸ τὸν κόσμον.

Μιὰ δεύτερη καταπληκτικὴ ἐκδήλωση πρώιμης μεγαλοφυΐας ποὺ κεραυνώνει μὲ τὴν ἀποκάλυψή της, εἶνε τὸ «Ὁνειρο θερινῆς νύχτας» τοῦ Μέντελσον, ποὺ ὁ συνθέτης ἔγραψε σὲ ἡλικία δεκαεπτὰ ἐτῶν, ὀλοκληρώνοντας στὴν ἐντέλεια τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ τὸ φανταστικὸ στοιχεῖο, καὶ μετουσιώνοντας σὲ ἀφάνταστο βαθμὶ τὴν ὄνειροφαντασία τοῦ Σαίξπηρ μέσα στὴ μουσικὴ του. Στὴ μουσικὴ αὐτὴ βλέπομε τὴν ἀποκρυστάλλωση τοῦ Ἑλληνικοῦ παγανισμοῦ μέσα στὴ λυρικώτερη ἐκδήλωση τῶν δημιουργικῶν του κύκλων, ποὺ τοὺς βλέπομε νὰ ξετυλίγονται μέσα στὸ μαγεμένο δάσος, ἐπάνω στὰ τόξα τῶν ἀχτίδων τοῦ φεγγαριοῦ, μέσα στὰ ὀργαστικὰ πανηγύρια τῶν ἐρώτων ποὺ ζοῦν οἱ φαῦνοι καὶ οἱ νύμφες καὶ τὰ ξωτικά

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο καὶ τέλος.

πνεύματα μὲ τις νεραΐδες τῶν δασῶν καὶ τῶν νερῶν. Ἔτσι, μαζί μὲ τὸ μουσικὸ πνεῦμα, ἀντικρύζομε σ' ἕνα ἀσύγκριτο δράμα ὅλα τὰ ὑπερβάτα, ὅλα τὰ ἀφθαστα, πλημμυρισμένα ἀπὸ τὸ φανταστικὸ φῶς ἑνὸς κόσμου, ποῦ σκορπίζει ἀγνώστα καὶ στιγμιαία φρικιάσματα ζωῆς. Τὸ μουσικὸ αὐτὸ δράμα καὶ τὸ ἀκουσμα, ἔχει διπλὴ ὑπόσταση καὶ διπλὴ σημασία: τῇ Φύσῃ καὶ τὴν Ἰδέᾳ ντυμένη στὸ σύμβολο. Νομίζει κανεὶς πῶς ἡ μουσικὴ αὐτὴ εἶνε τὸ χρυσοῦ κλειδί ποῦ ἀνοίγει τὰ φανταστικά παλάτια καὶ ζωντανεῖ τὰ μαγεμένα δάση μὲ τοὺς κόσμους τῶν αἰθέριων πνευμάτων: Οἱ ἱριδόχρωμοι ποιητικοὶ κόσμοι τοῦ Σαίξπηρ, μέσ' ἀπὸ τ' ἀνέρα βασιλεία τους τοῦ αἰσθηματος καὶ τῶν συμβολικῶν μύθων, μὲ τὴν πλαστικώτατη μουσικὴ τοῦ Μέντελσον βρίσκουν μίαν ὄνειρεμένην ἀναπαράστασιν σ' ἕνα ἀσύγκριτο διακοσμητικὸ φόντο. Μαζὶ μὲ τὰ παιχνίδια τῶν νεραΐδων καὶ τῶν σατύρων, ἡ μουσικὴ αὐτὴ ξεφεύγει χιμαίρικῃ, ἀσύλληπτῃ, σὲ μύριες φώτοσκιάσεις κι' ἀναλαμπές. Ὁλος ὁ αἰσθητὸς κόσμος τοῦ ὄνειρου, πραγματοποιημένος σὲ ἤχους. Μιὰ μουσικὴ ὅλη ἐξωτικὴ ἀτμοσφαῖρα καὶ ὅλη φῶς, ποῦ παιζολάμπει αἰθέριο μέσα στοὺς φτερωτοὺς τῆς ἡχους, σκορπᾷ καὶ χάνεται σὲ λαμπερὲς πολύχρωμες ἀρμονίες, πάλλεται στὸν ἀνάλαφρο κυματισμὸ τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ ὄνειρου, μᾶς δίνει τὸ ἀνατρίχισμα τῶν φύλλων τῇ μαλακῇ γαλήνῃ τῶν νερῶν, τοὺς ἀπαλώτατους τόνους τῶν ἀχιτίδων τοῦ φεγγαριοῦ, ὅλη τὴ μουσικὴ κλίμακα τοῦ καθρεφτισματος τῆς φύσεως μέσα στὸ ἐσώτατο ἐγὼ τοῦ καλλιτέχνη. Μιὰ μουσικὴ-ἄβρότατη ὀπτασία. Τὰ δοξάρια φτερουγίζουν ἀνέρα σὰν ἐκστατικοὶ ἄγεροι, μιὰ αἰθέρια ἀνταπόκριση ἤχων μὲ τ' ἀέρινα πέπλα καὶ τὸ ἀπόκοσμο φῶς τοῦ ὄνειρου, πλανᾷ γοητευτικὰ τὴ φαντασία. Μουσικὴ ἀγνὴ σὰν τὴ γέννηση τοῦ μύθου, παίρνει ἀπ' τὴν παγανιστικὴν ποίησιν τοῦ Σαίξπηρ τὰ δλοδρόσα καὶ πρωτόφαντα στοιχεῖα τῆς, καὶ ἡ γοητεία ποῦ ἐνσκει βυθίζει στὸν ποιητικὸ ὄνειρόκοσμο μὲ τὰ μάγια μιᾶς ὥραιοπλούμιστης καὶ θαυμαστὰ πλαστικῆς φόρμας.

Σὲ ἡλικία δεκαεπτὰ ἐτῶν ὁ Μέντελσον γράφει τὸ ἀριστοῦργημά του αὐτὸ ὠδηγημένος ἀπὸ τὸ φῶς μιᾶς ἀποκαλυπτικῆς ἀστραπῆς. Ὑστερὰ ἀπὸ τὴν ἀστραπὴ αὐτὴ, οἱ οὐρανοὶ κλείνουν γιὰ τὸν νέο μουσικόν. Ζεῖ ἀκόμα εἴκοσι χρόνια ἥσυχᾳ, ἄνετα, εὐτυχισμένα. Γράφει ἕνα πλῆθος ἔργα—δρατῆρια, συμφωνίες, τραγούδια, τρίο, κουαρτέτα, εἰσαγωγές, προλόγια, φούγκες, μουσικὲς τραγωδίαι, καὶ ὅλα τὰ εἶδη τῆς φιλολογίας τοῦ πιάνου. Μὰ οἱ ἀχιτιδόχαροι οὐρανοὶ κοί οἱ μεγάλοι ὀρίζοντες τῆς τέχνης δὲν ἀνοίγονται γι' αὐτὸν ἄλλῃ φορὰ. Εἶναι ὁ μεγάλος μαῖτρ τῆς φόρμας, τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ρωμαντισμοῦ, ὁ ὀρθόδοξος καὶ ἰσορροπημένος μουσικοσυνθέτης Φέλιξ Μέν-

τελσον Μπαρτόλδου. Δὲν εἶνε ὅμως πιά ποτὲ ὁ ποιητὴς τοῦ «Ὀνείρου θερινῆς νύχτας».

* *

Ὁ Χάϊνε... Ἐνας μεγάλος λησμονημένος ποῦ ἔγραψε τ' ἀριστοῦργηματικὰ τραγούδια του στὸ πρῶτο ἄνθισμα ποῦ σημάδεψε τὰ λυρικά του νεατά. Ὁ πλανομάρτυς αὐτὸς ποιητὴς δὲν ἔχει πατρίδα. Ἐξῆς ἀπατρις κι' ἐξόριστος. Γεννήθηκε στὸ Ντύσελντορφ, τῇ γραφικῇ πολίχνῃ τοῦ Ρήνου. Μὰ ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐξαλλῆς νεότητάς του ὁ ποιητὴς ἀποκηρύττει τὴν Γερμανία τὴν πατρίδα του, πρὶν τὸν ἀποκηρύξει ἐκείνη. Θαυμάζει κι' ἀγαπᾷ τὸν Ναπολέοντα «μὲ τὴν φλόγα τοῦ πρώτου καμποῦ» καὶ γράφει γι' αὐτὸν ὑπέροχες διθυραμβικὲς σελίδες. Σατυρίζει ἀμείλικτα καὶ εἰρωνεύεται χαριτωμένα καὶ διασκεδαστικώτατα κάθε τι τοῦ Γερμανικοῦ,—ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους, τοὺς θεολόγους, τοὺς μεταφυσικοὺς τοῦ Βερολίνου, ὡς τις ὥραιες θρησκὸλόγητες κυρίες «ποῦ τὰ στόματα τους εἶναι λαιμητόμοι γιὰ τὴν ὑπόληψιν τοῦ πλησίον», καὶ τις «αἰσθητικὲς» συγκεντρώσεις τῆς ἀριστοκρατίας τῆς ἐποχῆς. Ὁ νέος αὐτὸς τῶν εἴκοσι χρόνων ὀνειρεύεται τὴν ποίησιν τὴν ἀληθινὴν, σὰν «μιὰ πανώμορφη κόρη μαρμαρωμένη μέσα σ' ἕνα ἔρημο παλάτι, ποῦ ἔξαφνα ξυπνᾷ στὴ μαγεμένη λαλιά τοῦ Ποιητῆ, καὶ μεθυσμένη ἀπὸ ἔρωτα ὀρμᾷ καὶ κέφτει στὴν ἀγκαλιά του». Τὰ μεγαλειότερα ἔργα του—Ταξιδιωτικὲς Εἰκόνες—Ἄττα Τρόλλ ἢ Ἰστορία μιᾶς ἀρκούδας—Γερμανία, χιωματικὸ παραμῦθι—Ρομαντσέρο—Ράτκλιφ—Ἀλμαγκόρ—ὁ ποιητὴς τάγραψε στὴν πρώτη του νεότητι μακριὰ ἀπὸ τὴν Γερμανία, ἐξόριστος καὶ καταδιωγμένος. Ὁλὼν τῶν βιβλίων του, κι' αὐτοῦ ἀκόμα τοῦ κοσματοπληροῦ «Buch der Lieder», ἡ κυκλοφορία ἦταν αὐστηρότατα ἀπαγορευμένη στὴ Γερμανία.

Ὅλα τὰ ἱστορικὰ καὶ πολιτικὰ του συγγράμματα κατασχέθηκαν ὅπου βρέθηκαν ἀπὸ τοὺς φανατικοὺς διῶκτες τοῦ ποιητῆ, ποῦ τὸν κυνηγοῦσαν στίς περιπλανήσεις του μ' ἕνα ἐνταλμα συλλήψεως στὰ χέρια. Ὁ καταδιωγμένος ποιητὴς διατρέχει ὅλη τὴν Ἰταλία ψάλλοντας τὴς ὡμορφίαις τῆς σ' ἀθάνατους στίχους. Στους διωγμούς, τις βρισιές, τις ἀπειλές, ἀπαντᾷ μόνο μὲ τραγούδια. Θάβει ὡς ἀπάνω στὰ νησιά τῆς Βόρειας Θάλασσας, κι' ἐκεῖ ἐμπνέεται τοὺς θαυμάσιους κύκλους τῆς «Nordsee», μὲ τοὺς ἀπέραντους δραματισμοὺς μιᾶς φαντασίας ποῦ ξεπερνᾷ κάθε σύνορο τόπου καὶ χρόνου. Ἀνατρέχει ὡς τις ἐλληνικὲς πηγὲς τὴς ἀέρροας—«Die Götter Griechenlands»,—ἀνασκαλεῖ ὅλους τοὺς κόσμους τῶν θρύλων, δραματίζεται, αὐτὸς ὁ καταδιωγμένος Ἑβραῖος, τὸν ἴδιον τὸν Χριστό, «τὸ κοσμογονικὸ δράμα τῆς ἀνθρωπότητος ποῦ καρτερεῖ καὶ κλαίει», ἐμπνέεται ὕμνους πρῶτο-

φαντεὺς στὴ φιλοσοφικὴ τους προέκταση καὶ τὸ μεγαλεῖο.

Δὲν εἶνε ὁ Χάινε—φιλόσοφος καὶ σατυρικός ποιητὴς τὸν ὁποῖον ἀγάπησε μὲ τόσο ἄβολο πάθος ὅλη ἡ Εὐρωπαϊκὴ νεότης. Εἶνε ὁ Χάινε τοῦ «Βιβλίου τῶν τραγουδιῶν». Αὐτὸς ποὺ ψάλλει στὴν αὐγὴ τῆς πρώτης του νεότητος τὸ «Μάη τὸ μαγεμένο μῆνα», μὲ ὅλες τὶς λυρικές λιτανεῖες τῶν πουλιῶν, τῶν λουλουδιῶν, τῶν κρίνων, τῶν ἀστρῶν, τῶν ρεῖθρων τῶν ποταμῶν, τῶν ζεφύρων, τῶν ἐρώτων. Ἐρωτικές λιτανεῖες ἀτέλειωτες πρὸς τὴν ἀπιστὴ ἀγαπημένη τοῦ ποιητῆ, σύμβολα ἀπολοϊκὰ κι' αἰώνια, μαγεμένες ὄνειροφαντασίες ποὺ παρασύρουν μέσα στὰ παρθένα δάση τοῦ ἀγνότερου αἰσθηματισμοῦ,—δάση μυρωμένα ἀπὸ ἀνθισμένες φυλλῶρες ποὺ ρουφᾷς τὸ ἄρωμά τους σὰν μέλι, καὶ μεθᾷς ἀπὸ τὸ διάχυτο σεληνόφως καὶ μαγεύεσαι ἀπὸ τὶς τρίλλιες τῶν ἀηδονιῶν, σ' ἐναλλαγές μὲ τοὺς στεναγμοὺς τοῦ ποιητῆ, νοιώθεις τὰ δάκρυά του, βλέπεις τὶς μικρὲς ἀπατηλὲς φλόγες—«Irrlicht» — ποὺ ἀνάβουν καὶ σβύνουν μέσα στὰ φαράγγια. Σ' αὐτὸν τὸν Χάινε, ὁ Σούμπερτ, ὁ γλυκόστομος λυρικός μελλοθάνατος, βρίσκει τὸν θλιμμένο ἀδελφὸ τῆς ψυχῆς του. Καὶ βάζει σὲ μουσικὴ τὰ ὠραιότερά του τραγούδια, πρὶν ἀκόμα πατήσῃ στὰ εἴκοσί του χρόνια. Εἶναι τὸ «Κύκνειο τραγούδι», ἓνας κύκλος ποὺ ἀρχίζει μὲ χρυσόφιτρα τραγούδια τῆς αἰώνιας νεότητος, γιὰ νὰ φθάσῃ στὸ δραματικὸ μεγαλεῖο τοῦ «Ἀτλαντος», τοῦ γίγαντος τοῦ πόνου, ποὺ ἀγκομαχᾷ ὅλους τοὺς ρυθμοὺς τῆς ἀνθρώπινης ἀγωνίας, λυγίζοντας κάτω ἀπ' τὸ βάρος τὸ ἀβάσταχτο ὀλόκληρου τοῦ κόσμου τῶν πόνων, στὴν «Πόλη», τῇ συννεφιασμένη ὑποβλητικώτατῃ εἰκόνι, στὴ «Θάλασσα» τῇ βαθειᾷ αἰσθαντικῇ ἐλεγείᾳ, ποὺ μέσα της ἡ μελωδία κολπώνεται βαθειὰ κι' ὑπέροχα γιὰ νὰ ξεσπάσῃ σὲ πικροὺς ἀφροῦς...

Ἡ «Ἀγάπη τοῦ Ποιητῆ» εἶναι ὁ ἄλλος μαγεμένος κύκλος τῶν τραγουδιῶν, ποὺ ἐμπνεύσθηκε ἀπὸ τὸν Χάινε ὁ Σούμαν. Εἰδύλλια γεμάτα ἀπ' τὸ φῶς καὶ τὴ δροσιὰ τῆς πρώτης νεότητος, κι' ἐλεγεία θρηνητικά, καὶ δράματα συγκεντρωμένα σὲ λίγες γραμμές, κι' ἀμφιβολίες ψυχικές, καὶ θρήνοι.

Ἐνας κύκλος ποὺ ἀνοίγει μὲ τὶς χαρὲς καὶ τὶς λαχτάρες τοῦ Μάη, καὶ κλείνει μὲ τὸ σπαραχτικώτερο μοιρολόγι τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀγάπης.

Μὰ ἀπ' ὅλες τὶς φιλολογίες καὶ τὶς μουσικὲς τῆς πρώτης νεότητος, ἡ συγκινητικώτερη εἶνε ἐκείνη ποὺ γράφηκε μέσα στὰ χαρακώματα τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου, καὶ ποτίστηκε μὲ τὸ αἷμα τῶν νέων ποιητῶν-στρατιωτῶν. Τόσο στὰ συμμαχικά, ὅσο καὶ στὰ ἐχθρικά χαρακώματα, ἀλλοῖμονο, ὅπου κι' ἂν ἀνθίζε ἡ νεότης, ὅπου κι' ἂν θέριζαν οἱ ὀβίδες χωρὶς διάκριση τὰ παιδιὰ τῆς θυσίας. Τὰ κύκνεια αὐτὰ τραγούδια προμηνόσαν, μέσ' ἀπ' τὴ λάσπη καὶ τὴ φωτιά ποὺ ἀναδόθηκαν, τὴν ὠραιότερη ποιητικὴ ἀναγέννηση ποὺ μποροῦσε νὰ ὀνειρευθῇ ἓνα ἔθνος. Δὲν ὑπάρχει θλιβερότερο συναίσθημα ἀπὸ τὴν ἐπικαιρότητα ποὺ παίρνει σήμερα ἡ γαλλικὴ «Ἀνθολογία τῶν σύγχρονων νέων ποιητῶν ποὺ σκοτώθηκαν στὸν πόλεμο». Εἶνε μακρὸς ὁ κατάλογός τους. Κοντὰ σὲ λίγα γνωστὰ ὀνόματα, ὅπως τοῦ Γκιγλώμ Ἀπολλυναίρ, τοῦ Σάρλ Πηγύ, τοῦ Τριστάν Φρανκονί, τοῦ Ρενέ Νταλίτ, ἓνα πλῆθος ἀγνωστα ὀνόματα ὑπογράφουν μιὰ μοναδικὴ φορὰ στὰ ματωμένα τους χειρόγραφα τὶς στροφές ποὺ τοὺς ὑπαγόρευσε, ἀνάμεσα σὲ δυὸ βομβαρδισμοὺς, ἡ ὕψιστη ἀνάταση τῆς ψυχῆς ἐμπρὸς στοῦ θάνατο, καὶ ἡ ἀδάμαστη πίστη.

Ἐνας νέος ποιητὴς μόλις δεκαεπνέα χρόνων, ὁ Ἀλάν Σέγκερ, γράφει τοὺς ἐξῆς ἐπιγραμματικούς στίχους μιᾷ ὠραίᾳ μέρᾳ τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1916—τὸ πρωτὶ τῆς ἴδιας μέρας ποὺ σκοτώθηκε :

« Près d'une ardente barricade
J'ai rendez-vous avec la Mort.
Quand le printemps, mon camarade,
Rend le goût des pommiers, si fort,
Quand le printemps part en croisade,
J'ai rendez-vous avec la Mort ! »

Ὁ νέος ποιητὴς στάθηκε πιστὸς στὴ συνέντευξή του.

ΣΟΦΙΑ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ

ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ

ΣΤΟΝ ΗΛΙΑ ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟ

Μὲ τὴν καρδιά ἀπὸ πέτρα καὶ ὄνειρο
ταξιδεύει χιλιάδες χρόνια στὸ ἴδιο πλάτος στὸ ἴδιο μῆκος
χιλιάδες χρόνια στὴν ἴδια θάλασσα
πικρὴ ἀπὸ τὸ αἷμα καὶ τὸν ἰδρωτὰ
κι' αὐτὲς αἱ πέτρες λυωμένες
ἀπὸ τὸ μόχθο καὶ τὸν ἀγῶνα.

Ποιὸς θὰ σοῦ φέρει λίγο νερὸ
νὰ δροσίσεις τὸ φλογισμένο σου μέτωπο,
Ποιὸς θὰ σοῦ φέρει μιὰ χούφτα χῶμα
νὰ φυτέψεις τὴν ἱστορία σου
διὰ τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ θὰ ἐρωτεύεται τὰστρα
διὰ τὸ πιὸ μικρὸ σου ναυτόπουλο
θὰ γράφει κύκλους ἀπέλπιδους στοὺς οὐρανούς τοῦ Βανκούβερ
καὶ θὰ μαρτεύει τὸ Ἴονιο τὸν ἐρχομὸ τοῦ Ὀδυσσεά
ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πολίεθρον ἔπερσεν.

"Αχ οἱ μαννάδες ποὺ περιμένουνε
νὰ φέξει ἡ θάλασσα μιὰ καλημέρα
κι' αὐτὲς οἱ πέτρες ποὺ ζυμωθήκανε μὲ ὑπομονὴ καὶ μὲ δάκρυα
καὶ τὰ κρεββάτια ποὺ σκεπασθήκανε
μὲ κουρνιαχτὸ καὶ μ' ἀράχνες.

Μὴ δὲν τὸ ξέρεις πὼς φύγανε καὶ τὰ στεγνὰ χελιδόνια
Μὴ δὲν τὸ ξέρεις πὼς γδύθηκε τὴν πανοπλία του ὁ Αἴνως
ὅμως τίς νύχτες ξυπόλυτη τί τριγυρίζεις στὶς ροῦγες
καὶ ρίχνεις πέτρες καὶ φωτιά στὸ πρόσωπο τοῦ ἀνέμου;

Θάρρουνε μέρες Λαμπρῆς
ποὺ θὰ στολίσεις τίς ἐκκλησιὰς μὲ ἀρμπαρόριζα καὶ μυρσίνες
ποὺ θὰ γιομίσεις τοὺς λόγγους μὲ μπαϊράκια καὶ σήμαντρα
φτάνει ναρθεῖ τὸ ναυτόπουλο μὲ μιὰ γραβάτα πολύχρωμη
μ' ἓνα ρολόι ὁλόχρυσο μ' ἓνα ἀκριβὸν ἀρραβῶνα
καὶ νὰ λακίσουν οἱ πέριδες ἀπ' τίς πλαγὲς τοῦ Αἴνου
νὰ φέρουνε στεφάνια ἀγρόμπελης
ν' ἀστράφει ἀπὸ τίς ντουφεκιὰς τῆς Λειβαθῶς ὁ κάμπος
τὴν ὥρα ποὺ θὰ σβύνει τὴν πικράδα του ὁ γαμπρὸς
στὸν κρυσταλλένιο κόρφο τῆς Ἑλένης.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΟΘΩΝΙΟΣ

ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Μιὰ ξανθὴ κοπέλλα σὰν τὸ κρύο νερὸ
μὲ γλυκὰ γαλάζια βελουδένια μάτια
Στὴ μικρὴ μας πόλῃ, τὸν παλιὸ καιρὸ,
πλουμιστὲς βεντάλιες ἔπαιρνε γραμμάτια.

Κι' ἀπὸ τὶς βεράντες, κι' ἀπ' τὰ λιακωτά,
κι' ἀπ' τὶς νταντελένιες μυρωμένες ρούγιες
Βγαίνανε κοπέλλες μὲ μαλλιά χυτὰ
εἴτε γι' ἀπ' ἀτλάζι, γι' ἀπὸ ταρταρούγιες.

Πάρε τὴ γαλάζια, πάρε τὴ μαβιά
Τούτη ποῦχει πάνω τὰ χλωμὰ κοράλια
Τούτη μὲ τ' ἀστέρια ἢ μὲ τὰ βουνά
Κεῖνη μὲ τοὺς κάμπους, γιὰ τὰ περιγιάλια

Καὶ μακρονὰ τοῦ Πύργου ἢ καλοκυρά
Τῷμαθε καὶ κρᾶζει τὴ μικρὴ κοντά της
Ναῦση μιὰ βεντάλια μὲ λευκὰ φτερά
ν' ἀπαλοχαϊδεύουν τὰ διαμαντικά της.

Ρώτησε τὸ γυνὴ της — πές, νὰ σὲ χαρῶ —
πιότερο ἀπ' ὅλα τί νὰ μοῦ ταιριάζει,
Τούτη μὲ τ' ἀστέρια καὶ τὸν οὐρανὸ
ἢ νὰ γίνῃ μ' ἄσπρο καθαρὸ ἀτλάζι;

— Νὰ σοῦ, πῶ κυρά μου, μάννα μου καλή,
Πιότερο ἀπ' ὅλα, σκέφτηκες ποτέ σου,
καὶ στοὺς δυὸ μας πάρε τὸ μικρὸ πουλι
κι' ὅλες οἱ βεντάλιες θὰ γενοῦν δικές σου.

Κι' ἔτσι, πᾶνε χρόνια ... τὸν παλιὸ καιρὸ
μιὰ μικρὴ κοπέλλα μὲ γαλάζια μάτια,
Κέρδισε παλάτια ... ναι, νὰ σᾶς χαρῶ,
Κι' ἔμεινε δική της ἡ πολλὴ πρραμμάτεια.

ΑΣΠΑΣΙΑ Θ. ΞΥΔΗ

ΜΗΝ ΚΛΑΙΣ

Μὴν κλαῖς ! Κι ἂν ἄλλα σ' ἔμαθαν, τὰ κυπαρίσσια
ποὺ ἀπ' τὸν ἀντικρυνὸ τὸ λόφο μᾶς κνιτάζαν,
ὡς τραγουδῶντας ἔχορεύαμε — φιδίσια
κορμιὰ, στήθη ποὺ ἀγέρας καὶ χαρὰ σπαράζαν,
Ἰδια ἐσ' ἢ Νιότη δλάνθιστη κι ὅμοιος μ' Ἀπρίλη
κι ἐγὼ — τὰ πένθιμα τὰ μαῦρα κυπαρίσσια,
ὅπως στὸ μυρωμένο, τὸ ἥσυχο τὸ δεῖλι
ξάφνου εἶδες σοβαρὰ νὰ μᾶς κνιτάζουν, ἴσια.
Σοῦκοψαν τὸ τραγούδι, φανερώνοντάς σου
τὴν τραγικὴ, ποῦχαμε ξεχασμένη, ἀλήθεια.
Τότες νὰ μὲ καλοῦν τὰ μάτια σου κοντά σου
Τᾶδα καὶ μὲ λαχτάρα πέφτοντας στὰ στήθια
μου, ἀπ' τῆς ζωῆς νὰ πῆς μοῦ κάλειες τὸ ποτήρι
— Μὴν κλαῖς ! Τὰ κυπαρίσσια ἦταν στὸ κοιμητήρι...

ΒΑΣΙΛΗΣ Λ. ΣΥΚΙΩΤΗΣ

NIKOY KAZANTZAKH

ΣΟΔΟΜΑ ΚΑΙ ΓΟΜΟΡΡΑ *

“Αγγελος (ἤσυχα ξεκόβει ἀπὸ τὴν κολώνα, προχωράει μὲ βῆμα σταθερό, παίρνει τὸ τάσι, σκουντράει).— Στὴν ὑγιὰ σου, πατέρα!

“Ο βασιλιᾶς τινάζεται μιὰ στιγμή, τὰ χάνει. Πέφτει τὸ τάσι ἀπὸ τὰ χέρια του, χύνεται τὸ κρασί. Μὰ εὐτὺς συνεφέρει, κουνάει τὸ χέρι).

Βασιλιᾶς.— Καλά, καλά, πέτυχες τὸ παιχνίδι σου, μὲ τρόμαξες...

Πήγαινε παραπέρα... Τίς ἄλλες φορές δὲ μιλοῦσες· ἐρχόσουν, διάνεβες μιὰ στιγμή ἀνάμεσα ἀπὸ τίς κολώνες, κουνούσες κάτι φτέρουγες ἄσπρες μὲ κόκκινες βούλες ποὺ εἶχες καὶ γλυστρούσες κ' ἔφευγες καὶ χάνουσιν μέσα στὰ δέντρα.

Ποῦ βρῆκες ἀπόψε τῇ φωνῇ; Καὶ τί ἔκαμες τίς φτέρουγες (γελάει). Μάδησαν;

“Αγγελος (ἀδειάζει μονορούφι τὸ τάσι, τὸ ἀπηθώνει δίπλα στὸ ἄλλο).— Καλῶς σὲ βρῆκα, πατέρα!

Βασιλιᾶς.— Ποῦ βρῆκες τῇ φωνῇ; σὲ ρωτῶ· θαρρεῖς πὺς θὰ μὲ τρομάξεις; Σὲ γέλασαν, παληκάρι μου!

Περάσαμε ἐμεῖς ὅλους τοὺς τρόμους, περάσαμε ὅλες τίς ἐλπίδες, νικήσαμε τὸ Θεό! Μᾶς κόπιασες πολὺ ἀργά. Δὲν εἶδες γραμμένα ἀπάνω στὴν καστρόπορτα: «ΕΔΩ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΘΕΟΣ»; Αὐτὸ θὰ πεῖ: Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει φόβος!

“Αγγελος.— Φονιά!

Βασιλιᾶς (προσπαθώντας νὰ κυριαρχήσει τὸ φόβο του).— Παραπλήθυνη, θαρρῶ, ἡ δύναμη τοῦ ἀνθρώπου... Βάλαμε κάτω τὴ στεριά καὶ τὴ θάλασσα κ' ὕστερα,

πότε μὲ τὴν περίσσια ἀγάπη μας, πότε μὲ τὴν περίσσια δύναμή μας, βάλαμε κάτω καὶ τὸν ἀγέρα καὶ φτιάναμε φαντάσματα... Βουβὰ, ὑποταχτικά, γεμάτα φεγγαρόφωτο καὶ φαντασία... Τοὺς λέγαμε: Ἐλᾶτε! κ' ἐρχοῦνταν· Φευγάτε! κ' ἔφευγαν. Μᾶς κοίταζαν κ' ἔτρεμαν· τὰ κοιτάζαμε καὶ γελοῦσαμε.

Καὶ τώρα, παντοδύναμος ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου! Ἀρχίζουν κιόλα νὰ πῆξουν σάρκα, νὰ πίνουν κρασί, σὰ ζωντανοὶ ἀνθρώποι, καὶ νὰ μιλοῦν...

(γελῶντας) Σιγὰ - σιγὰ θὰ τὰ μάθουμε καὶ νὰ σκάβουν, νὰ κουβαλοῦν νερό, νὰ κόβουν ξύλα, νὰ μαγερέβουν, νὰ τραγουδοῦν.

Καὶ νὰ κοιμοῦνται μαζί μας! Δὲ θὰ στέλνω πιά τὸν Ἀράπη μου νὰ μοῦ περμαζώνει ἀγόρια ἀπὸ τοὺς δρόμους· θὰ τὰ φτιάνω ἐγὼ μὲ τὸν ἀγέρα — ὅπως τὰ θέλω. Νά, σὰν καὶ σένα. Νά στέκονται μπροστά μου καὶ νὰ μὲ κερνοῦν...

Κέρασέ με!

“Αγγελος.— Μὲ σκότωσες, πατέρα, θὰ σὲ σκοτώσω!

Βασιλιᾶς.— Αἶ, αἶ, μὴν ἀγριεύεις, σοῦ λέω! Ἐγὼ σ' ἔκαμα μὲ τὸ μυαλό μου, ἐγὼ θὰ σὲ ξεκάμω!

Παράπια ἀπόψε καὶ παραδυνάμωσες... Μὰ εἶσαι πάχνη τοῦ μυαλοῦ μου, θὰ φυσήξω ἀπάνω σου καὶ θὰ σκορπίσεις πάλι ἀνάμεσα στίς κολώνες...

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

(Ὁ Ἄγγελος ἀργά, ἤσυχα, ὅλο καὶ ζυγώνει· ὁ βασιλεὺς φυσάει νὰ τὸν διαλύσει).

Νέ, φυσῶ ἀπάνω σου μὴ, δύο, τρεῖς φορές... Φάντασμα τοῦ νοῦ, πᾶχνη τοῦ νοῦ, σκορπίσου!

(Ὁ Ἄγγελος μὲ ἀργὴ κίνηση, κοιτάζοντας τὸ βασιλεῖα, ξεζώνεται τὸ σκονι, κάνει μὲ σιγανὲς κινήσεις θελιά... Ὁ βασιλεὺς ἀνασηκώνεται ἀγκομαχώντας, ἀρχίζει πιά νὰ τὸν κυριεύει τρόμος).

Βασιλεῦς.— Γιατί ξεζώνεται; Τί 'ναι τὸ σκονι αὐτό; Γιατί ἐτοιμάζεις θελιά;

Ἄγγελος.— Πατέρα, συμπάθησέ με... Πρέπει νὰ σὲ σκοτώσω.

Βασιλεῦς.— Ποιὸς εἶσαι; Σάρκα ἀληθινὴ 'ναι ἐτούτη; Φωνὴ ἀληθινὴ ἀνθρώπου;
Δὲν εἶσαι φάντασμα;

Ἄγγελος.— Πατέρα, συμπάθησέ με... Πρέπει νὰ σὲ σκοτώσω.

Βασιλεῦς.— Πρέπει, τί 'πες; νὰ μὲ σκοτώσεις; Γιατί «πρέπει»;

Ἄγγελος.— Πολλὰ ρωτᾷς, δὲν ἔχουμε καιρὸ ξημερώνει.

Βασιλεῦς.— Ὅχι! Ὅχι! δὲν εἶσαι ὁ γυιὸς μου! Δὲ γίνεται! αὐτὸς πέθανε, πέθανε πέντε χρόνων παιδί, τὸν ἐπνιξε ὁ Λῶτ.

Ὁ Λῶτ, ὅχι ἐγώ, μ' ἕνα σκονι.

Ἄγγελος.— Μὲ τοῦτο. Ἀπλῶσε τὸ λαιμό.

Βασιλεῦς.— Θὰ φωνάξω! Θὰ κράξω τὸν πιστό μου τὸν Ἀράπη, μὲ τὸν μπαλτά!

(κάνει ν' ἀπλώσει νὰ χτυπήσει τὸ γόγκ, νὰ κράξει τὸν Ἀράπη δὲν μπορεῖ τὰ χέρια του ἔχουν κοπεῖ ἀπὸ τὸν τρόμο).

Ἀχ, δὲν μπορῶ! τὰ χέρια μου κόπηκαν...

(Ἀκούγεται πίσω ἀπὸ τὴν κολώνα τὸ σφύριγμα τῆς βασίλισσας. Ὁ Ἄγγελος κοιτάζει τὸ βασιλεῖα μὲ ταραχὴ καὶ σπλάχνος).

Ἄγγελος.— Πατέρα, σὲ λυπᾶμαι· μὰ πρέπει. Δόσε νὰ σοῦ φιλήσω τὸ χέρι!

(μηχανικὰ ὁ βασιλεὺς ὑπακούει· ὁ Ἄγγελος σκύβει, τοῦ φιλεῖ τὸ χέρι). Πατέρα, συμπάθησέ με... Πρέπει, πρέπει νὰ σὲ σκοτώσω.

(σφουγγίζει τὰ μάτια)

Βασιλεῦς.— Κλαῖς; Μετάνιώσεις; Κάμε μου τὴ χάρη, ἀγόρι μου, διαλύσου!

Ἄγγελος.— Ἀλλοῖμονο, πρέπει!

Βασίλισσα.— (τινάζεται ἀπὸ τὴν κολώνα) Πυρομάλλη, χτύπα!

Βασιλεῦς.— (μὲ φοβερὴ προσπάθεια χτυπᾷ τὸ γόγκ, φωνάζει πνιγμένα) Βοήθεια!

(Ἀνοίγει ἡ πόρτα, προβαίνει ὁ Ἀράπης, στέκεται ἀκίνητος)

Βασιλεῦς.— Βοήθα, δοῦλε πιστέ μου! (Ὁ Ἀράπης σταυρώνει τὰ χέρια καὶ γελᾷ)

(Ὁ Ἄγγελος πετάει τὴ θελιά, πιάνει τὸ λαιμὸ τοῦ βασιλεῦς, τραβᾷ. Ὁ βασιλεὺς κοιτάζει τὸν Ἄγγελο μὲ γοητωμένα μάτια, ἀναγνωρίζει ξαφνικὰ τὸ γυιὸ του, σέρνει βραχνὴ φωνὴ πνιγμένη)

Βασιλεῦς.— Παιδί μου! (καὶ σωριάζεται χάμω νεκρὸς)

Ἄγγελος.— (ἤσυχα, κοιτάζοντας τὸ νεκρὸ) Δὲν τὸ πίστεβα ποτὲ πῶς εἶναι τόσο εὐκολο νὰ σκοτώσεις.

Βασίλισσα.— (ἀγκαλιάζοντας μὲ πάθος τὸν Ἄγγελο) Μοῦ ἀρέσεις! Δὲν τῶλπιζα ποτὲ πῶς εἶσαι τόσο δυνατός, λυγερὸς καὶ σίγουρος.

Τέτοιον κ' οἱ κυνηγοὶ τῶν λιονταριῶν στήν ἔρημο.

Ἀγαπημένο μου ἀγόρι! (τοῦ ἀρπάζει τὸ κεφάλι καὶ τὸν φιλεῖ στὸ στόμα)

(Ὁ Ἀράπης ἀποτραβιέται πίσω ἀπὸ μιὰ κολώνα καὶ σκεπάζει μὲ τίς παλάμες τὰ μάτια. Ὁ Ἄγγελος βλέπει τὸ κουφάρι τοῦ βασιλεῦς, τινάζεται)

Ἄγγελος.— Βασίλισσα ἀγαπημένη, στάσου νὰ τοῦ κλείσω τὰ μάτια νὰ μὴ βλέπει!

Βασίλισσα.— Ὅχι, ὄχι, νὰ βλέπει! (ἀγκαλιάζει μὲ πάθος τὸν Ἄγγελο) Χρόνια καὶ χρόνια σὲ περίμενα, ἀγόρι μου, καλῶς ἦρθες!

Ἄγγελος.— Καλῶς σὲ βρῆκα ἀγαπημένο στῆθος!

Λῶτ.— (προβαίοντας ἀπὸ τὴν κολῶνα, χαρούμενος) Σκύβω καὶ προσκυνῶ τὰ δυὸ μεγάλα προσανάματα τῆς Φωτιᾶς!

Ἄγγελος.— (ἀγριεμένος) Βούλωσε πιά τὸ φαφούτικο στόμα, βαρέθηκα!

Φτάνει πιά!

(στὸν Ἀράπη) Ἐλα, σκύψε, Ἀράπακα, σήκωσε μὲ σέβας τὸ γέρο βασιλιά· σκάψε στὸ ἀμπέλι, δίπλα στὸ μνημὲν τοῦ γυιοῦ του, θάψε τον. (Ὁ Ἀράπης σκύβει νὰ λύσει τὴ θελιά ἀπὸ τὸ λαιμὸ τοῦ βασιλιά) Μὴν τοῦ λύνεις τὴ θελιά ἀπὸ τὸ λαιμό· θάψε τον μὲ τὸ σκοινί· νὰ πεθάνει κι αὐτὸ μαζί του!

Κι ἀκοῦστε ὅλοι ἐσεῖς: Θὰ βγάλω προσταγή: Τὰ περασμένα περάσαν· γυρίζω τὸ πρόσωπό μου καταμπροστά, κανένας πιά νὰ μὴ μιλήσει γιὰ τὰ ὅσα ἐγίναν· τὰ σβύνω!

Ἀκοῦς, Λῶτ; Καὶ σύ, βασίλισσα; Τὰ σβύνω!

Βασίλισσα.— (ἀγκαλιάζοντας μὲ πάθος τὸν Ἄγγελο) Ὅ, τι θές, ὅ, τι θές, ἀγόρι μου...

Ἐλα! Νά, σκοτείνιασε τὸ φεγγάρι, κανένας δὲ μᾶς βλέπει, ἔλα!

(στὸ Λῶτ καὶ στὸν Ἀράπη) Φευγάτε ἐσεῖς!

Ἄγγελος.— (ἀγκαλιάζοντας τὴ βασίλισσα, τὴν τραβάει στὸ βάθος) Ἐλα... Οὐρανὸς καὶ γῆς δὲ μὲ χωροῦσαν, ὁ κόρφος σου μὲ χωράει· τὸν ἀγγίζω, παίρνω δύναμη, δὲ φοβάμαι κανένα! Ἐλα...

(τραβιοῦνται στὸ σκοτάδι)

Λῶτ.— Πῶς πῆρε δύναμη, πῶς ἀγρίεψε καὶ προστάζει! Ἀλλάξε τὸ πρόσωπό του· τὰ μάτια του ρίχνουν φωτιές... Ἀλλάξε κ' ἡ φωνή του!

Παντοδύναμε, ποιὸς μπορεῖ ν' ἀντισταθεῖ στὸ θέλημά σου; Εἶσαι φοβερός, ποιηρός, κατασκότεινος!

(στὸν Ἀράπη) Σκέπασε τὰ μάτια, Ἀράπη, νὰ μὴ βλέπεις· φράξε τ' αὐτιά, νὰ μὴν ἀκοῦς... Μέσα στὸ σκοτάδι μουγκρίζει ὁ Πυρομάλλης, σὰν ταῦρος ποὺ πάει στὴ γελάδα...

(Μὲ μᾶς ἀκούγεται τρομαχτικὴ βροντή, ἡ γῆς σίεται. Πετιέται ἀπὸ τὸ σκοτάδι ὁ Ἄγγελος ἀγριεμένος. Κοιτάζει τὸ Λῶτ)

Ἄγγελος.— Γιατί χαμογελᾷς ἐσύ; Δὲν ἄκουσες τὴ βροντή; Μούγκρισε ὁ οὐρανὸς ἀποπάνω!

Λῶτ.— Χαίρουμαι, χαίρουμαι, ἀντάρτη Πυρομάλλη! Ναί, μούγκρισε ὁ Θεὸς ἀποπάνω, χαίρεται κι αὐτός! Γίνεται τὸ θέλημά του·

σκότωσες τὸ βασιλιά, χύθηκες κι ἀγκάλιασες τὴ βασίλισσα, ὅλα καλὰ! Τώρα πιά θὰ γίνουν τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα στάχτη!

Ἄγγελος.— Σφάλνα τὸ ἀδιάντροπο στόμα! Ἄσε τὸ Θεό, σοῦ λέω! Ἐπάτη θύμηση! Ποῦθε ἐρχομαι; Ποῦ πάω; Ποιὸς εἶμαι; Ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχουμε καιρό!

Ἄκουσες τὴ βροντή; Ἐχουμε πόλεμο, γέρο Λῶτ — θὰ διαφεντέψω τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα, εἶναι δικὰ μου! Δὲ θὰ καοῦν.

(Προβαίνει ἡ βασίλισσα ξαναμένη, ρίχνεται ν' ἀγκαλιάσει τὸν Ἄγγελο).

Βασίλισσα.— Ἀγόρι μου, γιατί ἔφυγες καὶ μὲ ἀφήκες; Ἀνοιξα τὴν ἀγκαλιά μου μὰ ἐσύ γλύστριξες κ' ἔφυγες... Φοβήθηκες;

Ἄγγελος.— Ἄσε τ' ἀγκαλιάσματα, βασίλισσα! Φοβερός ὁ ἐχτρός, δὲν ἔχουμε καιρό, ἀφησέ με!

(Στὸν Ἀράπη ποὺ βολόσεργε τὸ κουφάρι κατὰ τὴν πόρτα).

Ἄσετον ἐδῶ· οἱ νεκροὶ μποροῦν νὰ περιμένουν, οἱ ζωντανοὶ δὲν μποροῦν... Σκαρ-

φάλωσε στὸν πύργο τοῦ Παλατιοῦ, βάρα τὸ βούκινο· καινούριος βασιλιάς ἀνέβηκε στὸ θρόνο!

(Ὁ Ἀράπης ξεκρεμάει τὸ βούκινο ἀπὸ τὴ μέση του, φεύγει βιαστικός).

Βασίλισσα (πεισματομένη).— Βιάζεσαι, βιάζεσαι, θαρρῶ, Πυρομάλλη! Ποιανοῦ εἶναι ὁ θρόνος; Τοῦ γονιοῦ σου; Καὶ κάνεις κατοχὴ χωρὶς νὰ ρωτᾷς. Ρῶτα κ' ἐμένα!

Μὰ τώρα πᾶς μήτε γυρίζεις νὰ μὲ δεῖς... Ἀγαπημένε...

Ἀγγελος.— Βασίλισσα, λῦσε τὰ μπράτσα σου, μὴ μὲ ἀμποδᾷς, φτάνει! Ὑπάρχει κι ἄλλο σκαλοπάτι, πὶδ πάνω ἀπὸ τὸ φόνο, δύσκολο πολὺ... Ἀναμέρισε νὰ τὸ ἀνεβῶ!

Ὁ πόλεμος μὲ τὸ Θεό· αὐτὸ ἔχει τὸ τέταρτο σκαλοπάτι.

Βασίλισσα.— Θὰ τὸ ἀνέβω κ' ἐγὼ μαζί σου· κυνήγησα κ' ἐγὼ λιοντάρια.

Ἀγγελος.— Φοβερός εἶναι ὁ ἐχτρός, βασίλισσα· πὶδ φοβερός ἀπὸ λιοντάρια.

Κι ὁ καιρὸς λίγος.

Βασίλισσα.— Ποτὲ ὁ καιρὸς δὲν εἶναι λίγος γιὰ τίς μεγάλες ψυχές. Ἐχουμε καιρό, Πυρομάλλη!

Ἀγγελος.— Γέρο Λῶτ, μὴν τρίβεις τὰ χέρια, μὴ χαίρεσαι... Ξέρεις, καταραμένο προφητικὸ μυαλό, πὼς σωτηρία δὲν ὑπάρχει κι ὁ πόλεμος χαμένος. Μὰ θὰ πολεμήσουμε!

Λῶτ.— Πῶς θὰ πολεμήσουμε τὸ Θεό, Πυρομάλλη; Μὲ τὴν προσευχή; Δὲν ἀκούει. Μὲ τὴ μετάνοια; Πολὺ ἀργά. Νὰ φύγουμε; Ποῦ νὰ πᾶμε; Ὁλοῦθε εἵμαστε ζωσμένοι ἀπὸ Θεό. Ποῦ νὰ χωθοῦμε; Ἀπὸ ποῦ νὰ πιαστοῦμε;

Βρώμισε ὁ ἄνθρωπος, Πυρομάλλη, βρώμισε, κι ἔπου κι ἂν χωθεῖ, τὰ λαγονικά τοῦ Θεοῦ, ὁ σεισμός, ἡ φωτιά, ἡ χολέρα, θὰ τὸν βροῦν.

Μιά μονάχα σωτηρία ὑπάρχει· μιὰ πόρτα μονάχα λευτεριάς, γεμάτη λάμψη· τὴν ξέρεις, τὴν ξέρω κ' ἐγώ· γι' αὐτὸ μὲ βλέπεις κ' εἰμαι ἡσυχος.

Ἀγγελος.— Ἐνας ὅμως μπορεῖ νὰ τοῦ ἀντισταθεῖ· σὲ αὐτὸν ἔχω τὰ θάρρη μου.

Λῶτ.— Ἐνας; Ποιός;

Ἀγγελος.— Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου.

Λῶτ.— Σωστά, σωστά! Γι' αὐτό, γιὰ νὰ τοῦ ἀντιστέκεται, τὸν ἔκαμε ὁ Θεός. Μὰ θὰ πέσει!

Ἀγγελος.— Ἀς πέσει· ὅμως θὰ πέσει ἀπὸ ψηλά. Μεγαλῆτερη νίκη δὲν μπορεῖ νὰ περιμένει ὁ ἄνθρωπος. Μὰ τοῦ φτάνει. Πὶδ ντροπιασμένος βγαίνει ὁ νικητής.

Λῶτ.— Περήφανη ψυχὴ. Μοῦ ἀρέσει ὁ ἀκατάδεχτος ἀνέλπιδος λόγος σου· ἐμπρὸς λοιπόν, ἄς πολεμήσουμε κι ἄς χαθοῦμε!

(Ἀκούγεται δυνατὸ τὸ βουκίνισμα τοῦ Ἀράπη) Ἀκου, ὁ Ἀράπης βαράει τὸ βούκινο ἀπὸ τὴ στέγη τοῦ Παλατιοῦ· εἶσαι βασιλιάς κι ὄχι μονάχα μὲ τὸ σπαθί σου παρά,

ποιὸς ξέρει, καὶ μὲ τὸ δίκιο σου! Ἐχεις θαρρῶ δικαίωμα στὸ θρόνο!

(Στρέφεται σατανικὰ χαμογελώντας στὴ βασίλισσα) Ἀκουσες βασίλισσα, τὴ στερνὴ ἀνακραυγὴ τοῦ βασιλιά; Τὸ σκονί του εἶχε τυλίξει τὸ λαιμό, εἶχε γουρλώσει τὰ μάτια...

Βασίλισσα.— Σῶπα!

Λῶτ.— (... κοίταξε μὲ τρόπο τὸ Πυρομάλλη καὶ ξαφνικά, σὰ νὰ τὸν ἀναγνώρισε, ἔσυρε φωνὴ βραχνὴ καὶ φώναξε...)

Βασίλισσα.— (χοιμᾷ ἀγοιμένη νὰ τοῦ φράξει τὸ στόμα) Δὲν ἄκουσα τίποτα... τίποτα, γέρο καταραμένε. Φράξε τὸ στόμα!

Λῶτ.— (Φώναξε): Παιδί μου!

Ἀγγελος (μὲ θυμό).— Ὁ δεῦτερος ποῦ θὰ σκοτώσω θάσαι ἐσύ! Ἐσύ, ξαδιάντροπο στόμα! Μὰ τώρα ἔχουμε πόλεμο.

(Τὸ τέλος τοῦ ἐρχόμενου)

JOSEPH CONRAD

Ο ΝΕΓΡΟΣ ΤΟΥ "ΝΑΡΚΙΣΣΟΥ,"*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΤΖΙΝΑΣ ΠΕΣΚΕΤΖΗ

Απαντούσαν καθένας με τόνο διαφορετικό, άλλοι με υπόκωφο μουρμουρητό, άλλοι με λεπτές καθαρές φωνές, και μερικοί, λές και όλη αυτή η διαδικασία πλήγωνε τα αισθήματά τους, μεταχειρίζονταν ένα τόνο έχθρικό. Κι' αυτό γιατί στα εμπορικά καράβια ή πειθαρχία δεν είναι έθιμοτυπική, ή έργοια της ιεραρχίας είναι αδύναμη, κι' όλοι αισθάνονται τους έαυτούς τους ίσους μπροστά στην άνειπωτή απεραντοσύνη της θάλασσας και στην όμοιομορφία της εργασίας.

Ο Μπαϊκερ διάβαζε συνέχεια:— «Χάνσεν—Κάμπελ—Σμιθ—Βάμιμπο. Είπα Βάμιμπο, γιατί δεν άπαντάς; πάντα πρέπει να φωνάζω δυό φορές τ' όνομά σου.» Ο Ρώσος ξεστόμισε τελικά ένα αλλόκοτο μουρμουρητό, και φάνηκε στο φώς έξωτικός και επιδεικτικός, με την έκφραση ανθρώπου που διαβαίνει μεσ' άπ' ένα όνειρο. Ο ύποπλος αρχος προχωρούσε με γρηγοράδα—«Γκραίγκ—Σίνκλετον—Ντόνκιν... Μπά, Χριστέ μου!» φώναζε άθελα του, καθώς το άπιστευτα καταρακωμένο σώμα, φάνηκε στο φώς. Σταμάτησε και μ' ένα κακόδουλο μορφασμό ξεσκέπασε τα κίτρινα παλιόδοντά του: «Τί έχετε μαζί μου, κύριε ύποπλος αρχος;», ρώτησε με αυθάδεια, προσπαθώντας να κάμει όσο πιο πολύ μπορούσε άπλήγ τη φωνή του. Από τις δυό μεριές του καταστρώματος, ύπόκωφα ψιθυρητά άκούστηκαν.

«Έν τάξει είσαι, προχώρησε», γρύλλισε ο Μπαϊκερ κοιτάζοντας επίμονα με τα γαλάζια μάτια του το νεοφερμένο.

Κι' ο Ντόνκιν χάθηκε μονομιᾶς από το φώς, μεσ' στο σκοτεινό σύμπλεγμα των έπιθεωρημένων, όπου καθένας τον χτύπαγε φιλικά στην πλάτη, και του ψιθύριζαν κολακευτικά.

Γύρω οι άντρες σιγομιλούσαν ο ένας στον άλλο: «Δέ φοβάται τίποτα, θα του δώσει κανένα γερό μάθημα αυτός! Είδατε πώς τον κοίταζε ο ύποπλος αρχος; Μωρέ τί σου είναι αυτός!»

Όταν άκούστηκε πιά το τελευταίο όνομα, μιᾶ λιγούλεπτη σιγή άπλώθηκε. Ο ύποπλος αρχος έναγκάστηκε τον κατάλογο.

— «Δεκάξη, δεκαεπτά», μουρμούρισε σιγά, κι' ύστερα δυνατά: «Μου βγαίνει ένας λιγώτερος, ναύκληρε».

Στο πλάι του, ο πελώριος χωριάτης, μελα-

φός όλο γένεια, σάν κανένας γιγάντιος Ισπανός, άπάντησε με υπόκωφη θαυεία φωνή.

— «Μές το πλοίο δεν είναι κανένας. κύριε, κύτταξα παντού. Δεν έχει μπαρκάρει, αλλά μπορεί να φανεί πριν ξημερώσει».

— «Είτε έρθει είτε δεν έρθει, το ίδιο μου κάνει! Δέ μπορώ ούτε τ' όνομά του να διαβάσω, είναι όλο μιᾶ μουντζούρα!... Έντάξει, παιδιά», γύρισε προς το πλήρωμα, «πηγαίνετε κάτω».

Η άσάλευτη δυσκολοδιάκριτη μάζα κινήθηκε, κι' οι άντρες διαλύθηκαν κι' άρχισαν να φεύγουν.

— «Άλτ!» φώναξε μιᾶ θαυεία ήχηρή φωνή. «Όλοι στάθηκαν άπότομα. Ο Μπαϊκερ, που ξεμάκρυνε μ' ένα χασμουρητό, έστριψε με το στόμα όρθάνοιχτο. Τέλος θυμωμένος ξεφώνισε:

— «Τί είναι πάλι αυτό; ποιός είπε "Άλτ; Τί...».

Κείνη δά τη στιγμή ξεχώρισε έναν ψηλόκορμο άντρα στο κιγκλίδωμα. Έρχόταν προς τα κάτω άνοίγοντας δρόμο, σπρώχνοντας τους άντρες, περπατώντας με θαρείες πατημασιές προς το φώς του καταστρώματος. Ύστερα πάλι ή ήχηρή φωνή είπε μ' έπιμονή: «Άλτ». Το φώς της λάμπας φώτιζε το κορμί του. Είταν ψηλός. Το κεφάλι του είταν χωμένο μες στις οικίες των ναυαγισωστικῶν που έστεκαν στα σκαριά πάνω άπ' το κατάστρωμα. Μόνο τα κάτασπρα δόντια του και το άσπράδι των ματιῶν γυάλιζαν, άπ' το ύπόλοιπο πρόσωπο δεν ξεχώριζε τίποτα. Τα χέρια του είταν μακρῶς, και μοιάζαν γαντοφορεμένα. Ο Μπαϊκερ πλησίασε άφοβα. «Ποιός είσαι σύ; πώς τολμάς...» άρχισε. Ο μοδτός κατάπληχτος κι' αυτός σάν όλους τους άλλους, έριξε το φανάρι στη μούρη του ανθρώπου. Είταν κατάμαυρο!

Ένα μουρμουρητό έκπληξης, ένα σιγαλό βουητό άντήχησε, και σάν άδιόρατος ψίθυρος ή λέξη: «Νέγρος» γέμισε το κατάστρωμα, κι' άπλώθηκε μεσ' τη νυχτιά. Ο νέγρος φάνηκε σά να μὴν άκουσε. Έκεῖ όπου στεκόταν ίσορρόπησε, με κινήσεις ύπεροπτικές κι' έπιδειχτικές. Ύστερ' από λίγο είπε άτάραχα: «Τί όνομά μου είναι "Άλτ-Τζαίμς" Άλτ».

— «Ω!» φώναξε ο ύποπλος αρχος μπερδεμένος, και άμέσως ύστερα από λίγα δευτερόλεπτα σιωπής, έξέπασε ο θυμός του.

— «Α! ώστε έτσι, τ' όνομά σου είναι "Άλτ».

* Συνέχεια άπ' το προηγούμενο.

καί τί μ' αὐτό; Τί θέλεις, παρακαλῶ; Τί συμβαίνει κι' ἔρχεσαι φωνάζοντας, ἐδῶ;»

Ο νέγρος στεκόταν ἥρεμος, παγερός, υπερέφυλος, ἐξάίσιος!

Οἱ ἄντρες εἶχαν πλησιάσει ὅλοι μαζί, καί στέκονταν περίεργοι πίσω του. Θά εἶταν ἴσαμε μισό κεφάλι ψηλότερος, ἀπό τόν πιό ψηλό ἐκεῖ μέσα.

— «Ἀνῆκω στό καράδι», ἀπάντησε, προφέροντας ἀργά, καθαρά, μέ μαλακή ἀκρίβεια. Οἱ χαμηλοὶ τόνισαν τῆς φωνῆς του κυλούσαν χωρίς προσπάθεια καί γέμιζαν τὸ κατάστρωμα.

Ἀπό φυσικό του εἶχε ἕνα ὕψος περιφρονητικό, ἀλλά μαζί κι' ἀνεπιτήδευτα καταδεχτικό. Λές κι' ἀπό τὸ ὕψος τῶν δύο μέτρων του, εἶχε χωρομετρήσει ὅλη τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς ἀνθρώπινης ἀφροσύνης κι' εἶχε ἀποφασίσει νὰ μὴν τῆς φέρεται μέ σκληρότητα. Συνέχιζε νὰ μιλάει: «Ὁ καπετάνιος μέ ναυτολόγησε σήμερα τὸ πρωί. Δὲ μπορεῖς νὰ μπαρκάρω νωρίτερα. Σὰς εἶδα ὅλους μαζεμένους στὴν πρύμνα, καθὼς ἀνέβαινα τὴν ἀνεμόσκαλα, καί ἐξώριστα ἐσὰς ποὺ ἐπιθεωροῦσατε τὸ πλήρωμα. Φυσικά φώναξα τ' ὄνομά μου, νόμιζα πὼς θὰ τὸ εἶχατε γραμμένο στὸν κατάλογό σας καί θὰ καταλαβαίνατε. Ἀλλὰ παρεξηγήσατε», σταμάτησε ἀπότομα. «Ὅλοι ἐνοίωθαν μπερδεμένοι. Εἶταν ἀπόλυτα σωστά, τὰ ὅσα εἶχε πεῖ, ὅπως πάντα εἶταν ἔτοιμος νὰ συχωρέσει. Οἱ ἀποδοκιμαστικὲς φωνὲς κόπασαν. Βαρυνασάινοντας καθόταν τώρα ἀσάλευτος, περιτριγυρισμένος ἀπ' ὅλους τοὺς λευκοὺς ἄντρες. Κρατοῦσε ἀγέρωχα τὸ κεφάλι: στὸ φῶς τοῦ φαναριοῦ, ἕνα κεφάλι ἀδρά πλασμένο μέσα σὲ θαθεῖες φωτοσκιάσεις, ἕνα κεφάλι ἰσχυρὸ καί καλοσχηματισμένο, μ' ἕνα βασιανισμένο πλατὺ μοῦτρο, τρυφερὸ καί γτηνῶδικο—ἡ τραγικὴ, ἡ μυστηριώδικη ἀποκρουστικὴ μάσκα τῆς ψυχῆς ἐνὸς νέγρου.

Ὁ Μπαίκερ, ἀνακτώντας τὴν ψυχραιμία του, κῆνταξε τὸ τελευταῖο ὄνομα στὸ χαρτί. — «Ναί, ναί, ἐσὶ εἶναι. Ἐντάξει. Ἄλτ, μπορεῖς νὰ πᾶς μέ τοὺς ἄλλους».

Ἐάννου τὰ μάτια τοῦ νέγρου γούρλωσαν, οἱ κόρες χάθηκαν κι' ἔμεινε μόνο τ' ἀσπράδι. Ἐπιασε μέ τὸ χέρι τὰ πλευρά του κι' ἐβῆξε δύο φορές, μ' ἕνα βῆμα μεταλλικό, ὑπόκωφο καί τρομερὰ δυνατό. Ἀντήχησε σὰν δύο διαδοχικὲς ἐκρήξεις σὲ ὑπόγεια σὺραγγα. Ὁ ὁθλος τοῦ οὐρανοῦ ἀντιλάλησε καί οἱ λαμαρίνες τοῦ πλοίου δόνησαν ὁμόφωνα. Ἐπειτα, μαζί μέ τοὺς ἄλλους ἀποτραβήχτηκε. Οἱ ἀξιωματικοὶ ποὺ δρόζυαν μπροστά ἀπ' τὴν πόρτα τῆς καμπίνας, ἀκούγαν πάλι νὰ λέει:

— «Δὲ θὰ δώσετε κανένα χέρι, παιδιά, στὰ πράματά μου; Ἐχῶ μιὰ κασέλα κι' ἕνα ἀκό». Οἱ λέξεις, ἡχηρὲς καί τονισμένες, ἀκούγονταν σ' ὅλο τὸ καράδι, κι' ἡ ἐρώτηση γίνονταν μέ τέτοιο τρόπο ὥστε ἔκαμε ἀδύνατη κάθε ἀρνήση. Ὁ γρήγορος μικρὸς σурφетὸς τῶν ἀντῶν ἐφυγε κρατώντας κι' ἀπὸ κάτι θαρὺ στὰ χέρια, ἀλλὰ ὁ ψηλόκορμος νέγρος ἀργοποροῦσε στὸ σκοτεινὸ διάδρομο, ἀστέια μισοφωτισμένους. Σὲ λίγο ἀκούστηκε νὰ ξαναρωτάει. — «Ὁ μάγεράς σας εἶναι μαῦρος;» Στὴν πληροφωρία, ὅτι ὁ μάγερας εἶταν

ἕνας ἀπλὸς λευκὸς ἄνθρωπος, ἀπάντησε μ' ἕνα ἀπογοητευμένο τόνο διαφωνίας. «Ἀχαχοῦχα!». Κι' ὅμως ὅπως πῆγαιναν ὅλοι μαζί κατὰ τὸν ὑπονόταμο, καταδέχτηκε νὰ χῶσει τὸ κεφάλι του ἀνάμεσα στὴν πόρτα τῆς κουζίνας καί νὰ βροντοφωνάξει ἕνα ὑπέροχο «καλησπέρα, γιαιτρέ!». Ἔτσι ποὺ ὅλα τὰ κατσαρόλια κουδούνισαν. Μὲς τὸ μισόφωτο ὁ μάγερας λαγοκοιμόταν πάνω στὴν κάσσα μέ τὰ κάρβουνα, μπροστὰ στὸ δειπνο τοῦ καπετάνιου.

Τινάχτηκε ἀπάνω, λὲς καί τὸν ἔτσουξαν μέ καμτσίκι, καί χούμηξε ἀγριεμένα στὸ διάδρομο, ὅπου ἀντίκρουσε τοὺς ἄντρες ποὺ ἐξιμύκρηναν χαχανίζοντας. Ἰντερ' ἀπὸ χρόνια πολλά, σὰν ἀναθυμῶνταν ἐκεῖνο τὸ ταξίδι, πάντα συνήθιζε νὰ λέει: «Ὁ φουκαρὰς μέ εἶχε κατατρομάξει, θάρρεφα πὼς εἶχα δεῖ τὸν ἔξ' ἀπὸ δῶ!»

Ἐπτά ὀλάκαιρα χρόνια εἶχε ὁ μάγερας στὸ καράδι μαζί μέ τὸν ἴδιο καπετάνιο. Εἶταν ἕνας σοδαρὸς μυαλωμένος οἰκογενειάρχης, μέ γυναίκα καί τρία παιδιά, ποὺ χαίρονταν τὴ συντροφιά τους, πάνω κάτω ἕνα μῆνα τὸ χρόνο. Σὰν δρισκόταν στὴν ξηρά, πῆγαινε τίς Κυριακίδες δύο φορές τὴ μέρα τὴ φαμίλια του στὴν ἐκκλησιά. Ὅταν εἶταν στὴ θάλασσα, κάθε βράδυ τὸν ἔπαιρνε ὁ ὕπνος μέ τὴ λάμπα ἀναμμένη, μέ τὴν πίπια στὸ στόμα καί μέ τὴ Βίβλο ἀνοιχτὴ στὰ χέρια. Ἐπρεπε πάντα κάποιος νὰ πηγαίνει μέσα στὴ νύχτα, νὰ σβύσει τὸ φῶς, νὰ πάρει τὴ Βίβλο ἀπ' τὸ χέρι του καί τὴν πίπια ἀνάμεσ' ἀπ' τὰ δόντια του. «Γιατί», ὅπως συνήθιζε νὰ τοῦ λέγει πάντα ὁ Μπέλφαστ φουρκισμένος καί παραπονιάρης, «κανένα βράδυ, βρὲ ἡλίθιε μαγειράκο, θὰ καταπιεῖς τὴν παλιοστοιμπούκα σου, καί δὲ θὰ ἔχουμε πιὰ μάγερα!»

— «Ἄ! παιδί μου, εἶμαι ἔτοιμος γιὰ τὸ κάλεσμα τοῦ Κυρίου... μακάρι νὰ εἰσασσε ὅλοι σας», ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος μέ καλοκάγαθη ἡρεμία, ποὺ εἶταν μαζί συγκινητικὴ κι' ἀνόστη.

Ὁ Μπέλφαστ ἔξ' ἀπ' τὴν πόρτα τῆς κουζίνας χοροπηδοῦσε ἐρεθισμένος. «Δὲ θέλω νὰ μὲ πεθάνεις ἐσύ, ὅσιε δλάνκα», ξεφώνιζε κυττάζοντάς τον μέ ὀργισμένο τρεμάμενο μοῦτρο καί τρυφερὸ βλέμμα. «Τί διάζεσαι, εὐλογημένε, ξεροκέφαλε γέρο αἰρετικέ! Δὲ θ' ἀργήσεις νὰ σὲ πάρει ὁ σατάνας, ἀλλὰ σκέφου καί μᾶς... ἐμᾶς... ἐμᾶς!» Κι' ἐφευγε ὀλαταχῶς, φτύνοντας στὸ πλάι ἀηδιασμένος κι' ἀνήσυχος. Ἐνῶ ὁ ἄλλος ξεπρόβαλλε μέ τὴν κατσαρόλα στὸ χέρι ζεστός, ἀγριεμένος καί γαλήνιος, παρακολουθώντας μ' ἕνα χαμόγελο ἀνωτερότητας καί μαγειρικῆς σιγουριάς τὴ ράχη τοῦ «ἀλλόκοτου μικρούλη» ποὺ ἔβραζε ἀπὸ μανία. Εἶταν καρδιακοὶ φίλοι.

Στὸ πάνω κατάστρωμα ὁ Μπαίκερ, συντροφιά μέ τὸν δεύτερο ὑποπλοίαρχο, σιγοπερπατοῦσε ἀνασαίνοντας τὸν ὑγρὸ νυχτιάτικον ἀέρα.

— «Ἄδτοι οἱ νέγροι τῆς ἀνατολικῆς Ἰντίας πιάνουν πουλιά στὸν ἀέρα, μερικοὶ ἀπ' αὐτούς... χχρ... δὲν εἶναι ἔτσι; Ἐτούτος ἐδῶ μοιάζει σπουδαῖος, κύριε Κρέγκτον, ἔ; τί λέτε, χχρ. Νομίζω ὅτι θὰ τὸν πάρω στὴν ὑψηρεσία μου».

Ὁ δεύτερος ὑποπλοίαρχος, ἕνα εὐγενὲς δίκαιο παιδί, μέ πρόσωπο ἀποφασιστικὸ καί μέ ὑπέροχη σωματικὴ διάπλαση, παρατήρησε ἡσυχά

πώς αυτό δά τό περίμενε. Στή φωνή του μπορούσε κανείς νά ξεχωρίσει ένα πικρόχολο τόνο, πού ὁ Μπαϊκερ πολύ εὐγενικά προσπάθησε νά διώξει. «Έλα, έλα, νεαρό μου», εἶπε γρυλλίζοντας ἀνάμεσα στίς λέξεις. «Έλα! μὴν εἶσαι τόσο πλεονέχτης, ἐσύ εἶχες σ' ὅλο τό ταξίδι ἐκεῖνον τόν πελώριο Ράσσο στήν ὑπηρεσία σου. Θά κάμω ὅ,τι εἶναι δίκαιο καί σωστό, ἐσύ νά πάρεις ἐκεῖνους τοὺς δύο νέους τοὺς Σχαντιναούς κι' ἐγώ... χχρ... ἐγώ θά πάρω τό νέγρο καί θά τόν ντύσω ἐκεῖνον τόν... χχρ... κείνον τόν ἀδιάντροπο φιλαράκο μὲ μαῦρο ἐπίσημο ἔνδυμα· θά τόν κάμω... χχρ... θά τόν κάμω νά ἐκτελεῖ κατὰ γράμμα τίς διαταγές μου... εἰδάλλω νά... χχρ... νά μὴ μὲ λένε Μπαϊκερ, χχρ, χχρ, χχρ», γρύλισε τρεῖς φορές ὀργισμένος. Εἶχε αὐτὴ τὴ συνήθεια νά γρυλλίζει ἀνάμεσα στίς λέξεις, καί σὺν τῷ τέλει κάθε φράσης.

Εἶταν ένας λεπτός ἀποτελεσματικός γρυλλισμός, πού ἀρμόζε ὑπέροχα μὲ τὴν ἀπειλητικὴ ἀπαγγελία του, μὲ τὸ βαρὺ σκελετό καί τόν ταυριστὸ σβέρκο του, τὸ κουνιστὸ πλαστικὸ βάδισμά του, τὸ πλατὺ σημαδεμένο μούτρο, τὸ σταθερὸ βλέμμα καί τὸ σαρωτικὸ στόμα του, μὰ εἶχε πάψει πιά νά ἔχει ἀποτέλεσμα στοὺς ἄντρες ἢ ἐπιδρασὴ του.

Τὸν συμπαθοῦσαν πολλοί. 'Ο Μπέλφαστ—πού εἶταν ἡ συμπάθειά του καί τότες—τοῦ φώναζε τὰ παρατσούκλια του σχεδὸν κατὰ πρόσωπο, κι ὁ Τσάρλυ—αὐτὸς μὲ μεγαλύτερη προφύλαξη—προσποιοῦνταν τὸ βάδισμά του. Μερικὰ ἀπ' τὰ λεγόμενά του, εἶχαν γίνει πιά ἱστορικά, καθημερινὰ φράσεις, μέσα στὸν ὑπνοθάλαμο εἶχαν πλέρια δημοτικότητα! 'Εχθρὰ ἀπ' αὐτὰ ὅλα, οἱ ἄντρες παραδεδόντουσαν πῶς σὲ περιπτώσει καυγᾶ, ὁ ὑποπλοίαρχος «ἤξερε μιά χαρὰ νά βάξει κάτω τὸν ἀντίπαλο, μὲ τρόπο καί στυλ καθαρά ἀνατολίτικο».

Ἐκεῖνη δὲ τὴν ὥρα ἔδινε τίς τελευταῖες του διαταγές: «Χχρ... 'Ε! ἐσύ Νόσοις! νά ξυπνήσει ὅλο τ' ἀσκέρι στίς τέσσερις. Θέλω χχρ, νά σηκώσωμε ἀγκυρα προτοῦ ἔρθει τὸ ρυμουλκὸ. Καί κύτταξε γιὰ τὸν καπετάνιο, ἐγώ θά ξαπλώσω λίγο ἔτσι δὲ ντυμένος... χχρ... ὅταν δεῖς τὸ πλεούμενο νάρχεται φώναξε με... χχρ!... χχρ!... Σίγουρα ὁ γέρος θάχει κάτι νά μᾶς πεῖ ὅταν ἀνέβει στὸ καράβι». παρατήρησε στὸν Κρέγκτον. «'Ε! λοιπὸν καληνύχτα... χχρ... 'Εχθρὺ μετὰ ὀλάκαιρη μέρα αὔριο... 'Ε! ἄς πᾶμε τώρα μέτα καλλίτερα... χχρ! χχρ!»

Πάνω στὸ θεοσκότεινο κατὰστρωμα μιά φωτεινὴ δέση φάνηκε, ὕστερα μιά πόρτα θρόντηξε, κι ὁ ὑποπλοίαρχος Μπαϊκερ θρέθηκε στήν καθαρὴ περιποιημένη χαμπίνα του.

'Ο νεαρός Κρέγκτον ἔμεινε ἀκουμπισμένος πάνω στήν κουπαστή, κι' ὅπως ρέμβαζε μέσα στὸ χλιαρὸ ἀνατολίτικο θράδι, εἶδε ἕνα ἐξοχικὸ μονοπάτι, ὅπου ἀπαλοθρόνιζαν τὰ φουγάματα κι' οἱ φωτερὲς ἀχιτίδες σιγογλυστοῦσαν ἀνάμεσα του. Εἶδε ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ κεῖ μεγάλα κλαριά

αἰωνόβιων δέντρων π' ἀργασάλευαν στὸν ἀέρα, καί στήν ἀψίδα πού σχημάτιζαν, πλαισιωμένο τὸν ἀπαλὸ χαϊδευτικὸ γαλάζιο οὐρανὸ τῆς 'Αγγλίας. Καί μέσ' ἀπ' τὴν ἀψίδα μιά κοπέλα χαμογελαστή μὲ πεντακάθαρο φουστάνι, καθισμένη στὴ θροῦα ἐνὸς δέντρου, ἔμοιαζε σὰ νάχε κατέβει ἀπ' τὸν ἀπαλότατο οὐρανὸ.

Στὴν ἄλλη ἀκρία τοῦ πλοίου, στὸν ὑπνοθάλαμο, ὅπου ἀναβε τώρα πιά χαμηλωμένη μόνο ἡ μιά λάμπα, ὅλοι εἶχανε πέσει γιὰ ὕπνο. Τὸ θολωμένο κενὸ διάστημα διέσχιζαν δυνατὰ βογκητὰ καί ξαφνικὰ μικροαναστενάγματα. Οἱ διπλὲς σειρὲς τῶν κρεβατιῶν ἔχασκαν, μαῦρες σὰν τὰ φοι κατοικημένοι ἀπὸ ἀνήσυχια κορμιά. Ποῦ καί πού κανένα φανταχτερό κουρτινάκι μισοτραβηγμένο σημειώνει τὸ στέκι κάποιου μαλθακοῦ.

Ἐνα ποδάρι κρεμόταν ἀπὸ ψηλά, ἀσπρουλιά-ρικο κι' ἄψυχο. Κι' ἕνα χέρι ἐπερδῶναι τεντωμένο πρὸς τὰ ἔξω μὲ μιά μαυριδερὴ παλάμη καί μισοκλειστά χοντρά δάχτυλα.

Δυὸ ἀσυγχρόνιστα ψηλόχηα ροχαλητά, τσακωνόνταν σ' ἀστείοτατο διάλογο.

'Ο Σίνκλετον, ταῖσιδος πάλι—ὁ φουκαρᾶς ὑπόφερε πολὺ ἀπὸ κάποιο ἐγκέσμα—ἀκουμπισμένος πάνω στήν πόρτα, θρόσισε τὴν πλάτη του, μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα πάνω στὸ γυμνὸ πλουμιστὸ στέρνο του. Τὸ κεφάλι του ἀγγίζει τὰ δοκάρια τοῦ πάνω καταστρώματος.

'Ο νέγρος μισόγδυτος, ἀπασχολημένος, ἀνοίγει τὴν κασέλα του κι' ἄπλωνε τὰ στρωσίδια του, σὲ μιά ψηλὴ κουκκέτα. Πηγαινοερχόταν μὲ τίς κάλτσες, ψηλὸς κι' ἀθύρνος, καί στὰ πόδια του κρεμόνταν ἕνα ζευγάρι τινάτρες.

Χωμένος ἀνάμεσα στίς σκιὲς τῶν δοκαριῶν, ὁ Ντόνκιν ροκάνιζε μιά θεόξερη γαλέττα, καθισμένος πάνω στὸ κατὰστρωμα μὲ τ' ἀνήσυχια μάτια του, καί τὰ ποδάρια τεντωμένα πρὸς τ' ἀπάνω. Βίσταγε τὴ γαλέττα μ' ὅλη τὴ χούφτα του, καί τὴ δάγκανε μανιασμένα μ' ὅλη τὴ μασέλα του. Ἀνάμεσα στ' ἀνοιχτὰ σκέλια του πέφταν ἕνα σωρὸ ψίχουλα. Σηκώθηκε.

—«Ποῦ εἶναι τὸ βαρέλι μας μὲ τὸ νερό;» ρώτησε μὲ χορτάτη φωνή. 'Ο Σίνκλετον ἀμύλητος ἔδειξε τὸ μέρος μὲ τὸ μεγάλο χέρι του, πού κρατοῦσε μιά μικρὴ μισαναμένη πίπα. 'Ο Ντόνκιν ἐσκυφε πάνω ἀπ' τὸ βαρέλι κι' ἤπιε μέσ' ἀπ' τὸ ντενεκεδάκι πιτσιλίζοντας ὀλοῦθε. Κάνοντας ἔτσι τὰ μάτια παρατήρησε τὸ νέγρο, πού τὸν κύτταζε πάνω ἀπὸ τὸν ὦμο μὲ ἀτάραχη ἀνωτερότητα. Τραβήχτηκε στὸ πλάι.

—«Αὐτὸ εἶταν γεῦμα μιά φορὰ! γεῦμα γιὰ ἕναν ἄνθρωπο», φιθύρισε μὲ πικρία. «Ὅυτε ὁ σκύλος μου δὲ θά τώρωγε αὐτὸ στὸ σπίτι μου, ἀλλὰ γιὰ μᾶς εἶναι ὅ,τι πρέπει. Μωρὲ νὰ σοῦ πετύχει γιὰ καράβι! οὔτε ἕνα παλιοκόμματο κρέας δὲν ὑπάρχει. Κύτταξε κι' ἔφαξα ὅλα τ' ἀρμάρια».

(Ἀκολουθεῖ)

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΗΣ ΧΑΛΙΜΑΣ ΤΟ ΚΑΪΡΟ, ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

Δ'.

Καθώς βγαίναμε από τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀη-Γιωργίου, σταθήκαμε σ' ἓνα γεφυράκι, πού εἴταν κομμάτι τῆς τοιχογυριῖδας κ' ἐξέδοσης ἀνάερος, καί κοιτάξαμε κάτω, βαθιά, τὸ δρομάκι τὸ στενό, τὸ λιθόστρωτο· μιά συνοδεία περνοῦσε, παπάδες καί ψάλτες καί πολίτες πολλοὶ μελαψοί, μὲ καταπόρφυρα συλλογιζόμενα «ταρμπούσια», μιά συνοδεία παράδοξη πού χαμηλόφωνα ψαλμωδοῦσε, μέσα στὴν ἄψη τοῦ μεσημεριοῦ, σὸ κατακαλόκαιρο τοῦ χειμῶνα τῆς βορινῆς Ἀφρικῆς. Εἴταν οἱ Κόπτες, πού λιτάνευαν μίαν ἁγία εἰκόνα, καί τὴν κρατοῦσαν ψηλά, σοβαρά, ἔναν ἁγιο μελαψό, σκυθρωπὸ, μὲ μάτια μεγάλα, μὲ κατάμαυρα μουστάκια καί γένια. Ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι, θρέμματα τῆς μαύρης καί τῆς πράσινης γῆς, μονοφυσίτες πεισματικοί, ἀπὸ τὸν πέμπο αἰῶνα καί δῶθε, βρίσκονται σπαρμένοι σ' ὅλη τὴν Αἴγυπτο κι ἀνάμεσα στὸ ποτάμι τὸ Νεῖλο καί στὴν Κόκκινη θάλασσα καί στὰ βουνὰ τὰ βροχερά τῆς Ἀβησσυνίας κ' εἶναι δεμένοι συναμεταξύ τους μὲ δεσμοὺς ἀράγιστους καί τὴν κρατοῦν τὴν παράδοση ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ ἀμετουσίωτη, ἀναλλοίωτη. Ἐνα νησί μέσα στὴ θάλασσα τὸ Ἰσλάμ. Φανατισμένοι κ' ἐνεργητικοί, ἐνωμένοι καί σήμερα στὴν εἰρήνη, καθὼς στάθηκαν ἐνωμένοι καί στοὺς καιροὺς τῶν φοβερῶν διωγμῶν, τότε πού οἱ αὐτοκράτορες οἱ Ἰσαπόστολοι βάλθηκαν, σώνει καὶ καλά, νὰ ξεριζώσουν τὴν αἵρεση ἀπὸ τὰ μεγάλα τῆς κέντρα τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι μιά δύναμη, πού πάντα πολὺ τὴ λογοριάζουν στὴν Αἴγυπτο. Συμμάχησαν μὲ τοὺς Ἀραβες γιὰ νὰ χτυπήσουν τοὺς Βυζαντινοὺς· συμμάχησαν μὲ τὸ Ναπολέοντα, γιὰ νὰ χτυπήσουν τοὺς Μαμελούκους. Εἴταν πάντα στὴν Αἴγυπτο λιγοστοί, σ' ὀχτακόρες χιλιάδες τὸ πολὺ τοὺς ἀνεβάζουν σήμερα μέσα σὲ δεκαοχτὼ ἑκατομμύρια ψυχές, καί γιὰ τοῦτο βρίσκονταν πάντα μαζί σὰν τὰ χέλια πού τόνα χτυπᾷς καί μάτσο τὰ σέρνεις ἀπάνου ἀπὸ τὴ λάσπη τῆς λιμνοθάλασσας. Ἀνάμεσα σ' ἓνα κόσμο πού ἄλλαξε τὴν πίστη του, στὸν κόσμο τὸν αἰγυπτιακὸ πού πέρασε ἀπὸ τοὺς Ἀλεξαντρινούς καί τοὺς Ρω-

μαίους τῆς παρακμῆς καί τοὺς πολέμαρχους τῆς θεοφύλαχτης Πόλης, γιὰ νὰ κατασταλάξει στὸ νικηφόρο Ἰσλάμ, οἱ Κόπτες ἔμειναν οἱ ντόπιοι, οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς τους, καί γιὰ χρόνια πολλὰ, αἰῶνες δλάκερους, μπόρεσαν νὰ φυλάξουν καί τὴ γλῶσσα τους καί τὴ γραφὴ τὴν πανάρχαια ἴσαμε πού οἱ ἐπιδράσεις, καί μάλιστα οἱ βυζαντινές, τοὺς ἀνάγκασαν νὰ κάμουν ἓνα βῆμα μπροστά— καί στὸ βῆμα ἐκεῖνο ἀπέμειναν, σταματημένοι μέσα στὸν καιρὸ πού περνᾷ. Πήραν καί τὸ ἀλφάβητο τὸ ἐλληνικὸ, γράμματα εἴκοσι πέντε, μὲ τὸ ζ' μαζί, στὴ σειρά τους τὴν ἀριθμητικὴ, πρόσθεσαν κ' ἕξι σημάδια δικὰ τους γιὰ τοὺς φθόγγους πού δὲν ὑπάρχουν στὰ ἐλληνικά, τοὺς δικούς τους, κ' ἔφεραν στὴ γλῶσσα τους τὰ κείμενα τὰ χριστιανικά τῆς Ἀνατολῆς καί τὰ συναξάρια καί τοὺς βίους καί τὶς πολιτεῖες τῶν αὐστηρῶν ἀσκητῶν τῆς μεγάλης ἀκμῆς τοῦ ἀσκητισμοῦ. Οἱ Κόπτες καλόγεροι μιμήθηκαν τὰ πιδ ἀπάνθρωπα πρότυπα, τὴ νηστεία καί τὴν προσευχὴ ἴσαμε τ' ἀκραία τους οὐνορα, ἴσαμε κεῖ πού γίνεται φλοῦδι ὁ ἄνθρωπος, ὀλόγυρα σ' ἓνα ξεραγκιανὸ σκελετό, ἓνα ἄδροσο κι ἄχαρο πνεῦμα, μιά φλόγα μονάχη, πού ἀνεβαίνει κατανοχτικὴ στὰ μισοῦρανα. Ἀτελεῖες εἶναι οἱ ἀκολουθίες τους κ' οἱ προλήψεις πού σώριασαν στὴν ὑπαρξὴ τους οἱ σκοτεινισμένοι καιροὶ ἀκαταμέτρητες. Κρατοῦν ἀκόμα τὴν παράδοση τῆς περιτομῆς, τὴν ἀρχαία αἰγυπτιακὴ καί τὴν ἐβραϊκὴ καί τὴν ἰσλαμικὴ, πρὶν ἀπὸ τὸ βάφτισμα κ' εἶναι μελαψοὶ οἱ Χριστοὶ τους κ' οἱ Παναγιές τους σὰν τὶς γυναῖκες τῆς ἐρημιᾶς, παλιά βυζαντινὰ ὑποδείγματα χωνεμένα μέσα στὴ μυστικοπάθεια μιᾶς τέχνης ἀπλοϊκῆς, λαϊκῆς. Τὸ Κάιρο εἶναι γεμάτο κοπτικὲς ἐκκλησιᾶς καί κοπτικὰ μοναστήρια, καί τὸ κάστρο τῆς αἰγυπτιακῆς Βαβυλώνας ἐπίσης. Δὲ μπόρεσα παρὰ ἐλάχιστα ἀπὸ τὰ μνημεῖα τοῦτα νὰ ἰδῶ. Μὰ στάθηκα μὲ περισσὴ προσοχὴ στὶς αἰθουσες τὶς πολυδαίδαλες τοῦ μουσείου τοῦ κοπτικοῦ καί περπάτησα στὶς κρύες τὶς πλάκες τὶς χλωρὲς ἀπὸ ὕγρασία καί μούχλα, ἴσαμε κάτω στὰ ρέματα τοῦ Νεῖλου τ' ἀπόκρυφα, γιὰτὶ δὲν εἶναι ἓνα μουσεῖο ἐκεῖνο, εἶναι μιά μικρὴ γειτονιά, μὲ χτίσματα ἄλλόκοτα καί λείψανα

παλιῶν χτηρίων, ἕνας οἰκοδομικὸς συρφετός, ὅπου ἀνασαινεῖς τὸν ἀέρα μᾶς τέχνης, στὴ μεσογειακῇ αἰσθησὶ σου, ἀλλόκοτης. Πολλοὶ τὴν ἀγαποῦν τὴν τέχνην τὴν κοπτικὴ καὶ τὴ μελετοῦν μὲ στοργή — καὶ μάλιστα τὰ σκαλισμένα ξύλα καὶ τὰ ὑφάσματα τὰ πολῦτιμα καὶ τὰς εἰκόνας τὰς φορητές, εἰν' ἕνα κλίμα παλιό, πολυκαιρινό, ὅπου συχνά, ἀνάμεσα σὲ πρωτογονικά φανερῶματα, μπορεῖς ν' ἀνακαλύψεις κάποιες σελίδες εὐαισθησίας καὶ μιὰ μαστορινὰ ἀληθινὰ ἀξιόλογη. Τὰ κειμήλια τοῦ μουσείου ἀρχίζουν ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς κοπτικῆς ἱστορίας, γιὰ νὰ καταστολεῖ οὐκ ἀποφάτα ἔργα, ὅπου, γιὰ νὰ φέρω ἕνα παράδειγμα, κάποιος Θεόφιλος τῆς Ἀβησσυνίας εἰκονίζει τὸν πόλεμο μὲ τοὺς Ἰταλοὺς. Στὰ περισσότερα, ὥστόσο, ἐκθέματα ἐγὼ τουλάχιστο ὁ ἀμύητος δὲ συναπάντησα παρὰ ἕνα ὕφος βυζαντινὸ παραμορφωμένο καὶ τὴν παρεμβολὴ τοῦ Ἰσλάμ καὶ τὴν ἀπλοϊκότητα, ποὺ εὐφραίνει τοὺς κουρασμένους τῆς ἐποχῆς μας καὶ ποὺ δὲν εἶναι πάντα ἡ νομιμότερη μορφή τῆς ἔκφρασης καὶ δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ποτὲ ἡ *ἔκφραση* ὅλη. Τὸ πόσο συλλογίστηκα τὸ Θεόφιλο καὶ τοὺς ἄλλους Θεόφιλους τοὺς δικούς μας μέσα στὸ κοπτικὸ μουσεῖο δὲ λέγεται! Καὶ τὸ πόσο ἐνίωσα τὴν ἀγωνία τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὸ ἴδρυσαν καὶ τ' ὀργάνωσαν, τοῦ Μάρκου Σιμαῖκα πασᾶ, τοῦ μεγάλου τοῦ χορηγοῦ, καὶ τῶν ἄλλων, νὰ συγκεντρῶσουν ὅ, τι καλύτερο μπόρεσαν, ἀπὸ παλιὰ μοναστήρια, ἀπὸ παλιές ἐκκλησίες, γιὰ νὰ παρουσιάσουν θησαυροὺς ἀνεχτίμητους ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπῆρχαν παρὰ μέτρια, ὡσεπιτοπολύ, ἐπιτεύγματα! Ἡ ἐυλογητικὴ κ' ἡ ὕφαντουργία τους, ἡ ὑφασματοποιικτικὴ τους σωστότερα, εἶναι οἱ κλάδοι, ὅπου ἔχουν κατορθώσει τὰ περισσότερα. Καὶ γιὰ τοῦτο τὰ κοπτικὰ ὑφάσματα τὰ παλιὰ τὰ τιμοῦν καὶ στὴν Αἴγυπτο καὶ στὸν ἄλλο κόσμῳ πολὺ. Μὰ ἐκεῖνο ποὺ θὰ ὀνομάζαμε «τέχνη μεγάλη» ἀπουσιάζει. Δὲν ὑπάρχει καθορισμένη μορφή, ἕνα βέβαιο ὕφος, ἄς τὸ ποῦμε προσωπικό. Εἰν' ἕν' ἀμάλαγμα, ἕνα κράμα, ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ, ἕνα σταυροδρόμι ὅπου συναπαντήθηκαν οἱ πρὸ διαφορετικὲς ἐπιδράσεις, ὅπου οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς πρόσφεραν ὁ καθένας τὸ χάρισμά του, χωρὶς ἀπὸ τὰ χαρίσματα τοῦτα, ἀφομοιωμένα καὶ συγκροτημένα μὲ τὸν ἀρμόδιο τρόπο, ν' ἀποτελεσθεῖ ἕνα σύνολο. Δὲν ξέρω, ἂν ἄλλοι διαφορετικὰ βλέπουν τὰ πράγματα. Καί, φυσικά, θὰ τὰ βλέπουν. Ἐδῶ πέρα δὲν καταγράφω παρὰ μονάχα τὴν προσωπικὴ μου ἐντύπωση. Ἡ βιβλιογραφία τῆς κοπτικῆς ἱστορίας καὶ τέχνης εἶναι ἀπέραντη. Ἄν εἶχα τὴν ὑπομονὴ νὰ τὴν περᾶσω ποτὲ, θὰ μποροῦσα μὲ περισσότερη βεβαιότητα νὰ πῶ, ἂν ἡ ἀληθινὴ αἰσθητικὴ συνείδηση ἢ ἡ ροπή πρὸς τὸ μοναδικὸ καὶ τὸ περιέργῳ καὶ τὸ ἀλλότροπο τὴν ἔχει πυργώσει. Γιατί συχνὰ δὲν εἶναι ἡ δὴσά τῆς αἰσθητικῆς εὐφροσύνης, κ' ἕνα

βέβαιο πρόσωπο ὁμορφιάς, παρὰ ἡ τέρψη τῆς ἔρευνας, καὶ μάλιστα σὲ σκοτεινὰ καὶ κάπως ἀπρόσιτα κατατόπια, ποὺ κινεῖ τοὺς τεχνολόγους καὶ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς τέχνης.

Καὶ τώρα, ἡ ὥρα τῆς Γκεζίρας. Εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ τ' ὁμορφότερο ἀπὸ τὰ δυὸ νησιά τοῦ Νείλου στὸ Κάιρο. Ὁμορφο εἶναι καὶ τὸ νησί τοῦ δεύτερο, ἡ Ρόντα, καὶ μάλιστα σὰ στέκει ἀντίκρου στὴ βορινὴ τῆς αἰχμῆ τὴν ὥρα ποὺ βασιλεῦει μαγευτικὰ ὁ ἥλιος τῆς Ἀφρικῆς. Οἱ μνημένοι, ποὺ ξέρουν τί νὰ κοιτάζουν καὶ ἀπὸ ποῦ νὰ κοιτάζουν, τὴ γεύονται μὲ βαθιὰ ἀναγάλλια τὴ θέα ἐκείνη. Μὰ ἡ Γκεζίρα εἶναι ἄλλο πράμα, εἶναι τὸ καθαυτὸ «παραμῦθι τῆς Χαλιμάς», ἕνα δνεῖρο ποὺ ἔχει ἀκίνητησιν ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες καὶ ἀνάμεσα στὸ χρυσάφι τοῦ νεροῦ, αὐτὸ τὸ κίτρινο ποὺ φλέγεται, ποὺ αὐλακώνεται ἀπὸ τοὺς καταπληχτικότερους φωσφορισμούς, ποὺ τὴν πᾶσαν ὥρα καὶ τὴν πᾶσα στιγμή γίνεται κ' ἕνας καθρέφτης στὰ χέρια πολύτροπης μάγισσας. Τέσσερα γεφύρια δένουν τὴ Γκεζίρα μὲ τὴν ἀντικρινὴς τῆς ἀκροποταμίας, τὰ δυὸ ἄκρη ἄκρη στὸ νοτιά, τ' ἄλλα δυὸ στὸ βοριά. Κ' ἕνας δρόμος θαυμασῖος καὶ πυκνὰ φυτεμένος τὴν περιζώνει. Ἡ Γκεζίρα δὲν εἶναι ὁ μόχθος καὶ ὁ θόρυβος καὶ ὁ πυρετός τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ ρέμβη. Ὡρα τῆς αὐγῆς καὶ ὥρα τοῦ καταμεσήμερου καὶ ὥρα τοῦ βραδιοῦ καὶ τῆς ἑσπερας, τῆς πολύαστρης νύχτας, ὅλες οἱ ὥρες περνοῦν ἀπάνου ἀπὸ τὸ πρόσωπό τῆς μαγευτικῆς, καθὼς τὸ ἀνοιξιὰτικο ἀνεμοφύσημα ἀπάνου ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς νέας γυναίκας.

Κυριακὴ πρὸς τὸ μεσημέρι, περπατῶ στὸν ἀσφαλτό, ποὺ μαρμαίρει κάτω ἀπὸ τὴν πυκνὴς θολιές, ποὺ ἀποστάζουν τὸν ἥλιο καὶ τὸν στομώνουν, κάτω ἀπὸ κεῖνα τὰ δέντρα τ' ἀρχαῖα, τὰ κάθυρα, τὰ στοργικά, ποὺ κρεμνιοῦνται στίς ἀκροποταμίας, καὶ τὴν συστάδες καὶ τὴν δεινροστοιχίες τοὺς φοίνικες, ποὺ ἀνεβαίνουν στὴ ὕψη καὶ τινάζουν χαρούμενους τοὺς μελίχλωρους θύσανους τῶν καρπῶν. Ἐνα νησί γεμάτο περιβόλια καὶ σπιτὰ περιποιημένα ἀρχοντικά, γεμάτο λουλούδια, ὅλα τὰ λουλούδια τῆς γῆς καὶ κεῖνα ποὺ ζωγράφισε ὁ Watteau στὸ «Ταξίδι» του «γιὰ τὰ Κύθηρα» καὶ δσα δὲν πρόφτασε νὰ ζωγραφίσει σ' ὅλη του τὴ θλιμμένη ζωῆ. Τόνοι ρόδινοι καὶ μπλάβοι καὶ λευκοὶ καὶ χρυσοί, ὅλοι οἱ φωσφορισμοὶ τοῦ ἡλιοφωτοῦ στὰ νερὰ καμωμένοι νιάτα χλωρά, τὰ νιάτα τοῦ μίσχου τοῦ τρυφεροῦ καὶ τοῦ πολυμορφου φύλλου. Κι ἀνάμεσα στὸν παράδεισο τοῦτο τὰ «flamboyants», ἔτσι ἄκουσα νὰ τὰ λένε, ἀνοιχτὰ σὰν ἀγκάλες, μὲ τὰ φύλλα τὰ βαθυπράσινα, μὲ τὰ λουλούδια τὰ κατακόκκινα τὰ μεγάλα, ἀνοιχτὰ καὶ κεῖνα σὰν κύπελλα καὶ σὰ χεῖλη, λιπόθυμα μέσα στὸ φῶς, μιὰ χαρὰ γιὰ τὰ μάτια, μιὰ θαυμάσια μνήμη ποὺ σὲ πονεῖ, σὰν

τῇ συλλογιέσῃ ἀπόδῃμος πιά. Αὐτὰ τὰ «flamboyants» δὲν εὐωδιάζουν, μὰ δὲν ἔχουν καὶ τὴν ψυχρὴ ὁμορφιά ἄλλων λουλουδιῶν χωρὶς ἄρωμα, τῆς τουλίπας, νὰ ποῦμε. Εἶναι ζεστά καὶ ἀνεβοκατεβαίνουν δλους τοὺς τόνους ἀπὸ τὸ χλομό τὸ ρόδινο τῶν κοραλλίων ἴσαμε τὸ βυσινोकόκκινο τὸ καφερό. Καὶ καθὼς πέφτουν στὴν ἀκροποταμιά καὶ καθὼς ἀνοίγονται στὰ περιβόλια, ἀνάμεσα στοὺς ψηλόκορμους φοίνικες, δημιουργοῦν ἐξαίσιες ἀρμονίες χρωμάτων καὶ σχημάτων, μιὰ φαντασμαγορία, ποὺ τὴν κοιτάζεις καὶ συλλογιέσαι, πὼς παρόμοια ὁμορφιά στὸν κόσμο ὁλάκερο δὲν ἔχει ματασταθεῖ. Εἶν' ἓνα πράμα πολὺ πονεμένο νὰ κάθῃσαι καὶ νὰ ὀνειρεύῃσαι τὸ ἀπρόσιτο. Μὰ δὲν ὑπάρχει καὶ πιὸ πονεμένο πράμα ἀπὸ τὸ νὰ νιώθεις τ' ὄνειρο σαρκωμένο μπροστὰ σου καὶ νὰ πλαταίνεις καὶ νὰ βαθαίνεις τὴν ὑπαρξή σου καὶ νὰ τὸ ξέρεις, πὼς δὲ θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ τὸ χωρέσει ὁλάκερο, καὶ πὼς καὶ τοῦτο, ἐπιτέλους, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ στιγμή, μιὰ στιγμή ἀπόδῃμος, καθὼς ὅλες. Νομίζω, πὼς μονάχα μπροστὰ σὲ τέτλια ὁμορφιά ἀποχτοῦμε τὴν ἀκέρια συνείδηση τῆς ματαιότητάς. Κάποτε, ποὺ περιδιάβαζα στὴ Νάπολη, στὸ Παυσίλυπο, θυμόμουν τὸ στίχο ποὺ συμβουλεύει νὰ ἰδεῖς τὴ Νάπολη κ' ὕστερα νὰ πεθάνεις. Ποὺ θέλει νὰ πεί δηλαδὴ, πὼς θάναί κρίμα προτοῦ πεθάνεις νὰ μὴ τὴ δεῖς. Τὸν θυμήθηκα ξανά στὴ Γκεζίρα. Καὶ μοῦ φάνηκε καὶ πάλι ἀνόητος, καθὼς μοῦ εἶχε φανεῖ καὶ τὴν πρώτη φορά. Μὰ ἴσως ἴσως τότε ὁ θάνατος γίνεται πιὸ σκληρὸς, ὅταν ξέρεις, πὼς ἡ γῆς εἶναι τόσο ὁμορφὴ, πὼς ὑπάρχει ἡ φύση κ' ἡ τέχνη, κ' ἐοὺ θὰ πρέπει αὐτὴ τὴν ὁμορφιά νὰ τὴ χάσεις καὶ νὰ σαπίσεις στὴ νύχτα τοῦ τάφου σου.

Τὸ Κάιρο χωρὶς τὰ νησάκια τοῦ Νείλου καὶ μάλιστα χωρὶς τὴ Γκεζίρα δὲ θὰ εἶταν ἡ πολιτεία τοῦ παραμυθιοῦ. Θὰ τοῦ ἔλειπε τὸ κυριότερο στοιχεῖο τῆς ὁμορφιάς του, αὐτὰ τὰ πλωτὰ περιβόλια, τὰ περιβόλια τῆς Ἀνατολῆς, ποὺ τὰ εἶδανε στὸν ταραγμένο τους ὕπνο οἱ μεγάλοι πολέμαρχοι κ' οἱ ἀφεντάδες τῆς χώρας καὶ τὰ στηῖσαν καταμεοὶς στὸ ποτάμι, γιὰ νὰ βλογοῦνε τὴ μνήμη τους οἱ γενιὲς ποὺ περνοῦν. Ἡ Γκεζίρα δὲν εἶναι μονάχα ὁ τόπος τῆς βέμβης. Εἶναι κ' ἓνα μεγάλο κοσμικὸ κέντρο: ἐνυδρεῖα καὶ δημόσιοι κήποι καὶ ἱππόδρομοι, ὁ καίρινος ἱππόδρομος, ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ φημισμένους τοῦ κόσμου, καὶ γῆπεδα καὶ λέσχες ἀθλητικὲς καὶ μέγαρα πρεσβειῶν, μιὰ ζωὴ φανταχτερή, γεμάτη χλιδῇ, τὴ χλιδῇ τῆς Ἀνατολῆς, γεμάτη ὁμορφιά, τὴν ὁμορφιά τῆς νέας μελαφρῆς γυναικας καὶ τῆς ξένης τῆς παρεπίδημης, ποὺ εἶναι ὁ ἄλλος τόνος ὁ ποθινός. Κι ἀπάνου σὲ τοῦτο θυμοῦμαι στὴν Ἀλεξάνδρεια μιὰ βραδιά, ἐκ' ἄλλου δημόσιο, τὸ θάμπος καὶ τὸ μάγεμα ποὺ προκάλεσε ἡ παρουσία μιᾶς ὁμορφῆς, βορινῆς, ἀπὸ κείνες τὶς σπάνιες, τὶς ἀγγελικές,

μὲ τὰ μάτια τῆς θάλασσας καὶ τὸ δέρμα τοῦ ἀχνὰ φωτισμένου χιονιοῦ, μὲ τὸ παράστημα τὸ λιγερὸ καὶ τὰ λεπτογραμμένα χεῖλη καὶ τὰ μάγουλα, τ' ἀνθισμένα. Λές κι ἀναστένανε ὁλάκερη ἡ Ἀνατολὴ μπροστὰ σὲ κείνο τὸ πρόσωπο, σὲ κείνα τὰ μαλλιά τὰ ξανθά, ποὺ εἶχαν τὴ χάρη τῆς σπανιότητάς. Μὰ καὶ ποὺ δὲν ἀναστενάζει ἡ Ἀνατολή! Καὶ στῆς Γκεζίρας τὰ περιβόλια, ὅπου ὁ πλανόδιος ἔρωτας βρῖσκει σκέπη καὶ προστασία, αὐτὸς ὁ ἱππότης ποὺ ἀλητεύει καὶ ποὺ δὲν εἶναι πάντα, δὲν εἶναι καθόλου ἐκεῖ πέρα τῆς ἐλλεινῆς μορφῆς.

Ὁ ἥλιος βασιλεύει στὸ Νεῖλο κ' οἱ βάρκες μὲ τ' ἀνοιγμένα πανιά τὰ πολυχρώμα τραγουδοῦν. Φύλλο δὲ σεῖεται κ' εἶναι ὅα νὰ τραγουδεῖ ἡ ἀπανεμιά, γλυκὰ καὶ σεργιῶν, ἓνα τραγοῦδι γεμάτο αἰωνιότητα, ἐκεῖνο τὸ τραγοῦδι ποὺ «ὅλο ἀρχίζει, γυρίζει, δὲν τελειώνει». Καὶ τὰ μεγάλα καράβια μὲ τὶς πραγματικὲς ἀνηφορίζουν καὶ κατηφορίζουν ἀνέμελα. Καὶ τίποτε δὲ βιάζεται ἐκεῖ πέρα. Δὲν ὑπάρχει τὸ ἀγκομαχητὸ τῆς χαμοζωῆς, κι ἄς σέρνεται ἔτσι πονεμένη καὶ λασπερή ἡ πιὸ συνταραχτικὴ χαμοζωή, δὲν ὑπάρχει ἡ ἀγωνία. Ἡ φύση ὁλόγυρα γαληνεύει τὰ πάντα. Καὶ τὰ πάντα εἶναι σταματημένα ἀνάμεσα στὴ φθορά καὶ στὴν ἀφθαρσία. Νομίζω, πὼς τίποτε ἄλλο δὲ μπορεί νὰ μᾶς δώσει τὴ συνείδηση τοῦ αἰώνιου ὅσο τὸ νερὸ ποὺ κυλᾷ: ἡ θάλασσα, τὸ ποτάμι, ἡ πηγὴ ἡ ἀστείρευτη, αὐτὴ ἡ ἰσόχρονη κίνηση, ὁ ἀσταμάτητος θρὸς, τὸ νερὸ τὸ ζωντανό, ποὺ εἶναι τόσο ἀνθρώπινο, ἀκόμα κι ὅταν ἀπάνθρωπο δείχνεται. Μὰ ὁ Νεῖλος ὁ πατέρας ἀπάνθρωπος δὲν εἶναι ποτέ. Στὴ ράχη του ταξιθεοῦν οἱ ἄνθρωποι, τραγουδοῦνε κι ἀναγαλλιάζουν. Στὶς ἀκροποταμιές του τὶς δασωμένες ζοῦν τὴ ζωὴ τους καὶ πεθαίνουν τὸν πεπρωμένο τους θάνατο. Καὶ κείνος ὁλοένα κατηφορίζει καὶ πηγαίνει νάβρει τὴ θάλασσα κ' εἶναι γεμάτος ἀπὸ τοὺς καημοὺς καὶ τὶς ἀναγállιες τῆς πολιτείας καὶ τῆς μοναξιάς καὶ τῆς ἐρημιάς τῆς μεγάλης.

Ἡ ἐπίσκεψη στὸ ζωολογικὸ κῆπο, ποὺ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ μεγάλους καὶ πιὸ φημισμένους τοῦ κόσμου καὶ ποὺ ὁλοένα πλουτίζεται μὲ εἴδη καίνουρια καὶ σπάνια, ἀνήκει στ' ἀναπόφuga χρέη τοῦ περαστικοῦ. Ἀλήθεια, αἰσθάνομαι κάποια ξεχωριστὴ εὐχαρίστηση τὴν ὥρα τοῦτη ποὺ πρόκειται νὰ μιλήσω γιὰ τὸς «κατώτερους ἀδερφοὺς τοῦ ἀνθρώπου», γι' αὐτὸν τὸν κόσμο ποὺ μᾶς περιζώνει καὶ ποὺ μᾶς εἶναι τόσο οἰκτιρὸς καὶ τόσο, οὐσιαστικὰ, μακρινός. Ὑπάρχει ἓνα φράγμα σιωπῆς, ποὺ ὁλοένα πασικίζουμε νὰ τὸ προσπεράσουμε κι ἄλλο δὲν κατορθώνουμε παρὰ νὰ ξεγελιοῦμαστε, πὼς τὸ προσπερνοῦμε. Μὰ οἱ «κατώτεροι ἀδερφοὶ» στέκονται πάντα στὴν ἄλλη ὁχθῇ: κάτι θέλουν νὰ μᾶς ποῦν, κάτι θέλουμε νὰ τοὺς ποῦμε κ' ἐμεῖς. Μὲ τὸν ἄναρθρο,

μέ τόν ἑναρθρο λόγο, μέ τήν κίνηση, μέ τή στάση. Καμιά φορά συλλογιόμηναι τή γή χωρίς τοὺς ἀνθρώπους. Ἰσως νά εἶταν ἀγγελικότερη ἡ κοινωνία τῶν ζώων. Καί πάντα, θά εἶταν εὐλικρινέστερη. Γιατί ὁ νόμος τῆς ζούγκλας δέν ξέρει φιλοσοφία· δέ σοῦ διδάσκει τή μεταφυσική καί τήν ἠθική τοῦ Σπινόζα, προτοῦ σέ καταβροχθίσει. Χιλιάδες χρόνια περάσανε καί τὸ νόμο τῆς ζούγκλας δέν κατόρθωσαν νά τὸν ἀφανίσουν οἱ ἄνθρωποι. Τὸν ὥραιοσαν μόνο. Κ' ἐρχεται μιὰ στιγμή πού στέκονται μπροστά στὰ θηρία τὰ δαμασμένα καί τὰ περιεργάζονται, αὐτὰ τὰ τίμια ζῶα, πού τὰ καταδίδαν νά περάσουν τῆ ζωῇ τους μέσα σέ δυὸ τετραγωνικά μέτρα κλουβὶ καί νά γλείφουν ἀπελπισμένα τὰ σίδηρα.

Κ' ἔπειτα, ἕνας ζωολογικός κήπος εἶναι πάντα ἡ ἐπιστροφή στὰ παιδιάτικα χρόνια. Ξαναγίνεται κι ὁ μεγάλος φιλόμυθος καί γεμίζουν τὰ μάτια του θάμπος. Ἀναθυμᾶται τὴ «Ζωολογία», πού ἀνοίξε γιὰ πρώτη φορά, μέ τίς ἀτεχνες κακοτυπωμένες ξυλογραφίες, μέ τὴν ἀφιλόξενη καθαρεύουσα τῆς καί κείνα τὰ χοντρά κεφάλια καί τὰ ζύπνια μάτια καί τὰ μουστάκια καί τίς οὐρές, ὅλο τὸν τρόπο τοῦ δάσους μεταφερόμενο στὴν ἡσυχὴ κάμαρα τοῦ ἐπαρχιακοῦ σπιτιοῦ μέ τὸ μεγάλο τραπέζι τῆς μέσης καί τὴ θαμπόφωτη λάμπα, πού βρωμοῦσε πετρέλαιο: «ὁ λέων», ὁ «κερκοπίθηκος», «ἡ μυγαλὴ». Ἀνεμος παγερός φυσοῦσε τότε σέ κείνη τὴν κάμαρη, τί ταξίδια καί τί περιπέτειες καί τί ἐφιάλτες, τί ἀπέραντος πού εἶναι ὁ κόσμος τῶν ζώων καί πόσο μονότονοι δείχνονται κατάντικρό του οἱ ἄνθρωποι! Ἐκεῖ πέρα, στὸ Κάιρο, ὑπάρχει τόπος γιὰ κάθε ζῶο· καί τὸ ξεγέλασμα, πὼς τὸ καθένα κάνει τὸ κέφι του! Ἄλλο βρίσκεται στὸ νερό του κι ἄλλο στὴ χλόη του κι ἄλλο στὴν ἀμμουδερὴ ἐρημιὰ του καί στὴν κουφάλα τοῦ βράχου του καί στὸ κλαδί καί στὴ λάσπη του. Ὅλα τὰ σχήματα, τὰ χρώματα, οἱ φωνές, οἱ κινήσεις. Ἡ πολιτεία μᾶς μαθαίνει νά λησμονοῦμε τὴ φύση· νά νομίζουμε κιόλας, πὼς ἡ φύση ὅλη δέν εἶναι παρὰ τὸ δέντρο τὸ σκονισμένο, τὸ ψωριασμένο τῆς κυριακάτικης ἐκδρομῆς καί τὸ κύμα πού δέν προφταίνει νά ξεπλυθεῖ, ἀφοῦ μᾶς ξεπλύνει. Μπροστά σέ κείνα τὰ ζῶα ξαναθυμούμαστε λίγη φύση, τεχνητή, φυσικά, καί τοῦτη, σχεδιασμένη μέ τὴν πονηρία τοῦ ἀνθρώπου, μιὰ σύναξη ἔρμης φωνῆς θλίβερες, μιὰ συμπύκνωση, πού σέ κάνει, ὡστόσο, νά νομίζεις, πὼς κάπου ἔχεις περπατήσει πολὺ, ἀνάμεσα σέ λόχμες καί σέ δρυμούς, ἐνὼ δέν ἔχεις κατορθώσει παρὰ μονάχα πηδημάτα ἐπιτόπια. Ἐνα ἀνοιγμα παραθύρου, ἐπιτέλους, πρὸς τὸν ἀπέραντο κόσμο, πρὸς τὴν ἀδιάκοπη πολυμορφία τῆς πλάσης! Κάθεσαι καί συλλογιέσαι, ἂν τὸ καθετὶ πού ὑπάρχει ἔχει καί τὸ λόγο τῆς ὑπαρξῆς του. Καί δὲ βραδύνεις νά συμπεράνεις πὼς ὁ λόγος ὁ πιὸ μεγάλος, ὁ πιὸ

βαθὴς εἶναι ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξή. Ἀπόδειξη, πὼς ὅλοι οἱ σοφοὶ τῶν αἰώνων δέν ξέρουν περισσότερα ἀπ' αὐτὸ τὸ αἶνιγμα τοῦτο ἀπὸ τὴν ἀπραγὴ καμηλοπάρδαλη, πού τεντώνει τὰ χιλιόμετρα τοῦ λαιμοῦ της, γιὰ νά φτάσει τὸ μετέωρο φύλλο.

Ὁ φύλακας γίνεται δαμαστής, γιὰ νά πετύχει τὸ φιλοδώρημα. Ἀναγκάζει τὸ ζῶο, τὸ ἀναπαμένο λιοντάρι, νά σηκωθεῖ στὰ πόδια του ὀρθο καί τὸ κεντρίζει μέ τὴ σιδερένια του βέργα, γιὰ νά οὐρλιάσει τρομαχτικά καί ν' ἀνοίξει τὸ στόμα του, δείχνοντας δυὸ σειρὲς κατακίτρινα δόντια. Κ' οἱ περαστικοὶ διαδέχονται τοὺς περαστικούς. Καί τὸ λιοντάρι πρέπει νά δώσει τὴν παραστασή του τὴν κάθε φορά, χιλιάδες φορές, μόνотонη, στερεότυπη. Κι ὁ ἐλέφαντας πρέπει νά ψάξει ἀνάμεσα στὸ χῶμα καί στὸ χορτάρι καί νά πιάσει μέ τὴν ἐκκίνητη προβοσκίδα του τὸ χάλκινο γρόσι καί νά τὸ ἀποθέσει στὴ λαίμαργη παλάμη τοῦ φύλακα του. Κι ὁ πίθηκος πρέπει νά ξετυλίξει ὅλα του τὰ καμμάτια μπροστά στὰ μάτια τῶν ξαφνιασμένων παιδιῶν, πού διασκεδάζουν μέ τὴν καρδιά τους, κ' ἐμάς τῶν ἄλλων πού ἀποχτοῦμε κείνη τὴ στιγμή παιδιάτικα μάτια. Κ' ἡ φώκια πρέπει νά κολυμπήσει στὸ στεκόμενο νερό της καί πάλι νά βγεῖ νὰ λιαστεῖ στὸ μαῦρο τῆς βράχο, μέ τὰ μεγάλα τῆς μουστάκια χαμηλωμένα, μέ τὸ μουςοῦδι τῆς τὸ τόσο ἀνθρώπινο, σάν ἀπόστρατος συνταγματάρχης στὸ δέκατο ἔνα του αἰῶνα, βιδωμένος σέ μιὰ καρέκλα, στὸ καφενεῖο τῆς ἐπαρχίας του. Ὅλα κερὸ τὸ ἀπέραντο περιβόλι βρίσκεται σέ ἀδιάκοπο συναγεμώ. Οἱ κλουβες φωνάζουν, σειοῦνται οἱ φράχτες, βαριὰ πατήματα παταγοῦν. Καί τὸ ζῶο τὸ φοβερότερο μέσα κεῖ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ περιελαστής, ὁ διασκεδαστής, πού μεταχειρίζεται τὴν πλάση ὀλάκερη γιὰ τὸ κέφι του. Βαριὰ μελαγχολία σέ πιάνει, καθὼς κοιτάζει τὸν ἄσπλο, δαμασμένο κι ἀβοήθητο κείνο κόσμο, πού ξεστράτισε ἀπὸ τὴ μυστικὴ του μονιά, ἀπὸ τὸ φυσικὸ του περίγυρο κ' ἔγινε παίγνιο τοῦ κάθε περαστικοῦ. Πού ἔχασε τὴν ἀξιοπρέπεια του, τὴν αὐτοπεποίθησή του, τὴν ἡσυχία του. Πόσο θλιβερά στέκονται πάνου στ' ἀκρωτηριασμένα κλαδιά τους καί τεντώνουν τίς μελαγχολικὰς τους φτεροῦγες τὰ μεγάλα σαρκοβόρα πουλιά, οἱ βασιλιάδες τῶν ἀποτομῶν βράχων, τὰ γεράκια κ' οἱ γύτες κ' οἱ ἀητοὶ κι ὅσα ἄλλα ὀνόματα μὲ παραδοξὰ ὀνόματα ὁ σοφὸς κι ἀνασαινοῦν τὸν χλιδὸν ἀγέρα τῆς γῆς, αὐτοὶ οἱ ἀφεντάδες τῆς μοναξιάς καί τοῦ ὕψους! Ὅλα φαίνονται σὰ νάχουν χάσει τὴ φυσικὴ τους διάσταση μέσα κεῖ. Κατάντησαν ὑποταχτικά, φιλόκερδα, πονηρά. Ζητιανεύουν τὸ ψιχούλο καί καλλιεργοῦν μ' ἐπιμέλεια τὴν αὐταπάτη, γιὰ νά μωρέσουν νά ἐπιζήσουν. Ἐγιναν περισσότερο ἀπ' ὅσο πρέπει ἀνθρώπινα. Ἐνας βράχος, ψεύτικος καί τοῦτος, ἀντι-

προσωπεύει τις μεγάλες όροστοιχίες. Κ' ένα κλαδί τὰ δάση τὰ σύμμιχτα, τὰ παρθένα. Καί μιά λακκούβα νερό τις θάλασσες καί τις λίμνες καί τὰ ποτάμια. Καί δυό μέτρα χλόη τὰ λιβάδια τὰ πράσινα τ' ατελεύτητα. Πόσες χιλιάδες μάτια μελαγχολούν ἐκεῖ μέσα! Κοιτάζουν ἀπραγα πέρα δώθε, στυλώνονται κάπου, περιεργάζονται, ἀδημονούν, συλλογιούνται, λές καί πασκίζουν νά καταλάβουν, καί σωπαίνουν μπροστά στοῦ αἰνίγματος νικημένα. Ποιά ἀνταπόκριση νά πετύχεις μέ κείνα τὰ μάτια πού θρηνοῦν τὸ χαμένο παράδεισό τους! Νομίζω, πῶς οἱ ζωολογικοὶ κῆποι εἶναι οἱ κῆποι τῆς ἀπειρης νοσταλγίας. Κ' εἶναι πολὺ διδακτικὸ νά περιδιαβάσουμε ἀνάμεσα στὰ κλουβιά τους καμιά φορά, γιὰ νὰ νιώσουμε βαθύτερα καί τὴ δική μας τὴν ἀπειρη νοσταλγία, αὐτὴ τὴ νοσταλγία τοῦ ἀνθρώπου πού ξέφτισε, πού δαμάσθηκε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ δύναμή του καί πού, ὅπου κι ἂν λάχει, πάντα θρηνεῖ καί πάντα συλλογιέται μιά εὐτυχία χαμένη. Ἴσως εἶναι ἡ εὐτυχία τοῦ πράσινου δάσους, ἴσως ἡ εὐτυχία μιᾶς λευτεριάς, πού ὀλοένα τὴν ἀφανίζουν ἡ τύχη, ἡ ζωὴ, οἱ ἄνθρωποι γύρω μας!

Εἶναι χειμῶνας καί κοιμοῦνται τὰ σερπετά. Σὲ βράχους, σὲ γυάλες, σὲ σπηλιές, σὲ κλαδιά βρίσκονται πεσμένα στὴ χειμωνιάτικη νάρκη τους. Ἐνας κροκόδειλος, μισὸς ξαπλωμένος στὴν ἴοια του πέτρα, μισὸς μετέωρος ἀπάνου ἀπὸ τὸ νερὸ τὸ ἀκίνητο, σταχτοπράσινος, μέ τὰ μάτια κλεισμένα, μέ τὸ στόμα μισάνοιχτο, μέ τις παραμαγούλες ἀδειανές καί κρεμάμενες, βυθισμένος στὸν πολὺμνο ὕπνο του, ἔχει ξεκόψει ὁλότελα ἀπὸ τὴν ὁλόγυρα πλάση. Δαμασμένος ἀπὸ τὴ βαρὺτατὴ χαύνωση μῆτε ἀνανογιέται μῆτε σαλεύει. Οἱ πύθωνες συμμαζῶζαν τὸ χοντρό τους κορμὶ ὁλόγυρα στὸ ψεύτικο δέντρο τους καί κοιμοῦνται καί κείνου. Καί μιά κόμπρα τὴ βρῆκε ὁ λήθαργος στὴ μέση τοῦ δρόμου κ' ἔχει ἀπομείνει μέ τὸ κεφάλι ὀρθό, ἓνα χάλκινο κεφάλι γυαλιστερό, ἀνάμεσα στὴ φθορά καί στὴν ἀφθοραῖα, λές καί τὴ μάγεψε τὸ σουραῦλι τοῦ μελαψοῦ ἀσκητῆ. Ἄλλα φίδια μόλις πού σαλεύουν νωθρά. Ὁ θεὸς ὁ ἀνίκητος, ὁ «λουσιμελής», πού ξεκλειδώνει τὸ κορμὶ ἵνα τὴν ἵνα καί νεκρώνει τὸ νοῦ, ἔχει φυσηθεῖ ἀπάνου τους τὴ βαριά του ἀνάσα. Κ' εἶν' ἓνα θεάμα ἀληθινὰ καταπληκτικὸ αὐτὴ ἡ πολιτεία τῶν φιδιῶν πού κοιμοῦνται, ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα ἴσασιν ἓνα τεράστια, τὰ πιὸ φοβερά, αὐτὴ ἡ δύναμη τοῦ χειμωνιάτικου θανάτου, τοῦ προσωρινοῦ, πού τὰ ὑποτάζει μεσοστρατίς, ξαφνικά, ὅπου βρέθηκαν, ὅπου στάθηκαν. Σὰ νὰ πέρασε τὸ πνεῦμα τοῦ ὀλέθρου ἀπάνου τους καί ν' ἀκίνητησαν ὅλα, νὰ πέτρωσε ἡ φύση καί νὰ μεταμορφώθηκαν τὰ πλάσματα τὰ ζωντανὰ τοῦ Θεοῦ σὲ ἀριστοτεχνήματα πλαστικῆς. Κάθε χειμῶνα τέτα ἐντύπωση δίνει ἡ γειτονιά τῶν φιδιῶν:

ἓνα τεράστιο πλαστικὸ ἐργαστήρι ὅπου δουλεύονται στὸ χάλκῳ καί στὸ μπρονζινο καί στὸν ἀλάβαστρο τ' ἀσάλευτα σερπετά. Κι ὁ τεχνίτης ὁ ὕπνος περιφέρεται ἀνέμελος μέσα κει καί μοιράζει τὴν εὐλογία του καλοκάγαθα στοὺς πονηρούς καί στοὺς δικίους. Ἔτσι τὸ φίδι τὸ πράο, τὸ σπιτικό, τὸ περίφοβο ἡσυχάζει σιμὰ στὸν τρόπο τοῦ δάσους. Γίνονται ἓνα κ' ἡ κακία κ' ἡ ἀρετὴ. Ὁ ὕπνος κι ὁ θάνατος, τὰ δίδου' ἀδέρφια, σταλάζουν ἀπὸ τ' ἀκροδάχτυλά τους τὴν καλοσύνη, γαληνεύουν τὰ πάθη, τις φουσκοθαλασσίες τῆς ψυχῆς. Κάτω ἀπὸ τὸ μεγάλο τους ἴσκιον δὲν τὸ ξέρεις πιά, γιὰτὶ πρέπει νὰ σὲ ἀναφλογίζουν τοῦ κόσμου τούτου οἱ ἔγνιες, οἱ φιλοδοξίες κ' οἱ ταραχές. Καί, χωρὶς, φυσικά, νὰ τὸ θέλεις κι ὁ ἴδιος, καθώς περιδιαβάξεις ἀνάμεσα στὰ κοιμισμένα φίδια, κατανταίνεις κ' ἐσὺ ὕπνοβάτης καί νιώθεις τὰ μέλη σου νὰ μουδιάζουν καί νιώθεις τὸν ὕπνον καί τὸ θάνατο νὰ σοῦ παραστέκουν κι ἄλλο δὲν ποθεῖς παρὰ νὰ λυτρωθεῖς μονομιᾶς ἀπὸ κείνη τὴ νάρκη καί νὰ ξαναγυρίσεις στὸ φῶς καί στὴ χαρὰ τῆς ζωῆς.

Τότε πρέπει νὰ ξεκινήσεις γιὰ τὰ πουλιά. Μεγάλια κλουβιά, σιδερένια, χῶρος περίφραχτος ὅπου χιλιάδες πουλιά κελαῖδου, ναρκισσεύονται, φλυαροῦν, ἀπομιμοῦνται τις περίτεχνες κινήσεις καί στάσεις τῆς φιλάρεσκης γυναικός, πού θαυμάζει στὸν καθρέφτη τὴν ὁμορφίαν της. Δὲν εἶναι μάθημα ζωολογίας αὐτὴ ἡ συναγωγὴ ἐντυπώσεων ἢ γοργή. Ἐνα πέρασμα μ' ἀραιὰ σταματήματα εἶναι. Καί γιὰ τοῦτο μέ κατέχει ὁ πόθος νὰ σταθῶ μόνχα μπροστὰ στὰ πουλιά τὰ παραδείσια κι ὄχι σ' ὅλα τὰ παραδείσια, γιὰτὶ πολλὰ κι ἀπὸ δαῦτα παμμιγέστα εἶναι, μοναχὰ στὰ μικρά, καί στὰ κολύβρια, στὰ ἐλάχιστα ἐκείνα κομψοτεχνήματα, πού σὲ ξαφνιάζουν μέ τὴν ἀκαταμέτρητη ποικιλία τους. Θεέ μου, πόσο ὁμορφος εἶναι ὁ κόσμος σου καί πόσο ἀσκήμο τὸν ἔχουν κάμει οἱ ἄνθρωποι! Αὐτὴ τὴ φράση τὴν κοινὴ, τὴν τριμένη, αἰσθάνεσαι τὴν ἀνάγκη νὰ τὴν πεις καί νὰ τὴν ξαναπεις μπροστὰ σὲ κείνο τὸ θέαμα! Αὐτὲς οἱ χιλιάδες τὰ πουλάκια, σὰν ἓνα καρύδι καί σὰ μιά δαχτυλίστρα, ὄχι μεγαλύτερα, τὸ καθένα τους, πού δὲν ἡσυχάζουν μῆτε στιγμή κι ὀλοένα πηγαίνουν κ' ἐρχονται στ' ἀγέρινα σύρματά τους καί ξεχειλίζουν ἀπὸ νιάτα καί πόθο ζωῆς, δὲν εἶναι παρὰ φωτεινοὶ σταλαγμοὶ συμποκνωμένοι σὲ μορφὲς ἀψεγάδιαστες. Ἐνα φῶς πού γίνεται ράμφος καί φτερά καί χρῶμα καί κίνηση. Μιά ἐντέλεια καί μιά πλησμονή. Τὸ κορμὶ τους ὀλάκερο δὲν εἶναι παρὰ μιά μπαλίτσα, πού μπορεῖς νὰ τὴ συνθλίψεις χωρὶς κόπο στὰ δυό σου δάχτυλα. Μὰ ἡ μπαλίτσα τοῦτο εἶναι στολισμένη μέ τὴν εὐγένεια καί τὴ χάρη τῶν χρωμάτων, πού θ' ἀπέλπιζαν καί τοὺς πιὸ ρωμαλέους

Βενετσιάνους τῆς Ἀναγέννησης. Πουλᾶκια ἀσημένια καὶ πουλάκια χρυσά, πουλάκια βουτηγμένα στὸ ζεστότερο πράσινο τοῦ Προφήτη καὶ στὸ ἡγεμονικότερο πορφύρο, πουλάκια γαλάζια καὶ πουλάκια σταχτιά καὶ πουλάκια ἄσπρα καὶ μαύρα καὶ πορτοκαλιά, σὰν σκαλισμένα στὸν ἁλάσαστρο τὸν πορτοκαλὴ τὸν πολύτιμο, καὶ πουλάκια πολὺχρωμα, μαγευτικά, ὅλα τὰ χρώματα ἁρμονισμένα σὲ λίγα φτερά καὶ τὸ ράμφος τὸ κεραμιδί καὶ τὸ ράμφος τὸ κόκκινο καὶ τὸ ράμφος τὸ μαύρο νὰ τὴ δένει τῇ χρωματικῇ συμφωνίᾳ σὲ ἁρμονία ἀνέκφραστη. Ἕνα μεθόσι, μιὰ περιπέτεια τῆς φαντασίας ἀπὸ τίς πὶο τολμηρές. Ἐκεῖ πέρα τὸ νιώθεις καὶ πάλι, πόσο μάταιο πράμα εἶναι ἡ γλώσσα, πόσον ὁ λόγος εἶναι ἀνίκανος, καὶ μ' ὅλα τὰ σοφὰ του τεχνάσματα, νὰ ἐκφράσει τὰ μέγιστα. Θυμῆθηκα τὸν «Κορυδαλὸ» τοῦ Shelley. Τί χοντροκοπιὰ μπροστά σὲ κείνο τὸ θέαμα! Ὁ κορυδαλὸς εἶναι περίπου τὸ μεγαθήριο —κι ὥστόσο, εἶναι ἡ ποίηση βέβαια, αὐτὴ ἡ ἔφεση τοῦ λυρικοῦ τραγουδιοῦ. Τὰ «κολύβρια» δὲν εἶναι ἡ ποίηση. Εἶναι ὁ κόσμος ὁ μετέωρος, ὁ ἀστάθμητος, ὁ ἀπεριόριστος πού βρίσκεται πρὶν ἀπὸ τὴν ποίηση καὶ πού θρέφει τὴν ποίηση. Μιὰ λαχτάρα ψυχῆς πού γίνεται χρῶμα καὶ σχῆμα καὶ φῶς. Ἕνα φιλὶ πού παίρνει ζωντάνια κι ἀνεβαίνει στὸ σῶμα του νὰ κοιτάξει τὴν πλάση. Ἕνα ὄνειρο φευγάτο, πού βρίσκει γιὰ μιὰ στιγμή τὴ μορφὴ του, γιὰ μιὰ καὶ μόνη στιγμή, καὶ φεύγει ξανά γιὰ τὰ ξένα. Ἕνα φύσημα τῆς αὔρας πού σταματᾷ γιὰ λίγο σ' ἕνα λουλούδι. Μιὰ τέτια παρουσία εἶναι τὸ «κολύβριο»: τὸ ἐλάχιστο καὶ τὸ πολύτιμο, ἡ ἀνεμόσαρκη ὁμορφιά, μιὰ μαρμαρυγή, ἀπὸ τ' ἄστρα τῆς νύχτας, ἀπὸ τὸν ἥλιο τοῦ ἥθρου. Μιὰ στροφή τραγουδιοῦ, ἕνα τραγοῦδι πού μόλις ἀρχίζει, ἕνας φθόγγος, μιὰ λέξη. Κ' ἡ σιωπὴ. Ἡ πολὺχρωμη σιωπὴ τῶν ὀνείρων, ἡ σιωπὴ τοῦ ἔρωτα, τὸ ἄγγιγμα τοῦ χεριοῦ, αὐτὸ τὸ σφίξιμο τῆς καρδιάς πού γίνεται πόθος καὶ δυνάστευσι τὸν ἄνθρωπο. Εἶναι τὰ πουλάκια πού περίπου δὲν κελαιδοῦν, γιατί κελάδημα εἶναι ὅλη τους ἡ ὑπαρξὴ. Δὲν ἀπευθύνονται στὴν ἀκοή, στὴν ὄραση ἀπευθύνονται. Ἀγγελιοὶ ἐνὸς κόσμου παράδοξοι, μαντατοφόροι ἀπὸ τίς χώρες τῆς μαγικῆς, πού πρέπει νὰ ὑπάρχουν κάποιες, ἂν ὅχι γιὰ τίποτε ἄλλο, μόνο καὶ μόνο γιατί τίς νοσταλγοῦμε τόσο πολὺ, ταξιθεῖον στὰ μάτια μας, μέσα σ' ἕνα ποτάμι ἀσημένιας φωταύγειας, ἵππεύουν τὴν ἀχτίνα καὶ ταξιθεῖον κ' ἔρχονται νὰ μᾶς ποῦνε, πὼς εἶναι πολὺ ἀπογνωσμένο πράμα ἡ ὁμορφιά, γιατί δὲ μπορούμε νὰ τὴν κλείσουμε ὅλη στὴν περιορισμένη συνειδήσι μας, γιατί δὲ μπορούμε νὰ τὴν ἀκινήτησούμε μέσα μας.

Εἶναι δύσκολο κάπως ἀπὸ τὸν παράδεισο τῶν πουλιῶν νὰ ξαναπέσεις στὴ νύχτα

τῆς πολιτείας τὴν καφετή, τὴν πλασμένη ἀπὸ σάρκα πού τρέμει. Μὰ δὲν εἶναι, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, καὶ σωστὸ ν' ἀφήσεις τὸ Κάιρο, πρὶν σημαδέψεις καὶ μιὰ ἐκφρασὴ τοῦ ἀπὸ τίς πὶο χαρακτηριστικές. Ξεκίνησες, συμμαχώντας ἐντυπώσεις καὶ λογισμούς, ἀπὸ τοὺς πολυθρόνους δρόμους καὶ σὲ κείνους κατασταλάξεις ξανά, πρὶν ἀποφασίσῃς ν' ἀναζητήσεις στὶς λαγκαδιές τοῦ νοτιά τοὺς μεγάλους νεκροὺς βασιλιάδες. Ἐκεῖ πέρα σὲ καρτερεῖ ἡ ἄσκησις ἡ φοβερὴ τοῦ θανάτου. Ἄς σταματήσῃς γιὰ λίγο, κοιτάζοντας τὸ λουλούδι τὸ καταπύρο τῆς Ἀνατολῆς, τὸ λάγγεμα καὶ τὸ πάθος πού εἶναι ἡ μοῖρα τῆς!

Στὴν καρδιά τοῦ Καίρου, ἀνάμεσα σ' ἕνα πλῆθος πού πηγαινόρχεται ἀναισθημένο, βρίσκεται ὁ κῆπος τῆς Ἐσπερίας, ἔργο τοῦ 1867, ἀπάνου σὲ σχέδια γαλλικά, πλούσιος σὲ φυτὰ τροπικά, ἕνας κῆπος πού τὸν ἐξέφτισε σήμερα τὸ πηγαινέλα τῆς ἀγορᾶς. Κ' ἡ πλατεία πού ἀπλώνεται μπροστά του εἶναι ἡ πλατεία τῆς Ὁπερας, μὲ τὸν ἀνδριάντα τὸν ἱππικὸ τοῦ Μπραίμ. Ἡ Ὁπερα χτίστηκε τὸν ἴδιο καιρὸ, στὰ 1869, μέσα σὲ πέντε μῆνες, ἀπὸ τὸ χεδιβὶ Ἰσμαῖλ τὸ δραστήριο, πού θέλησε νὰ γιορτάσῃ μεγαλόπρεπα τὰ ἐγκαίνια τοῦ καναλιοῦ τοῦ Σουέζ. Ὁλὴ ἡ ἡγεμονικὴ Εὐρώπη εἶχε μαζωχτεῖ στὸ Κάιρο τότε. Κι ἀνάμεσά της ἔλαμπε, μὲ τὴ φλόγα τοῦ ἔρωτα, ἡ Ἰσπανικὴ ὁμορφία τῆς αὐτοκράτειρας Εὐγενίας τῶν Γάλλων. Τὸ θέατρο ἄνοιξε μὲ τὴν «Αἶντα» τοῦ Verdi, πού, πρωτοπαίχτηκε ἐκεῖ πέρα. Καὶ δὲν ἔπαψε ἀπὸ τότε νὰ φιλοξενεῖ ξένους θιάσους ἀπὸ τοὺς πὶο φημισμένους.

Εἶναι νύχτα προχωρημένη. Ἡ Ὁπερα σκοτεινὴ. Καρτερεῖ καὶ πάλι ἕνα θιάσο γαλλικόν. Σιμὰ τῆς μιᾶς ἐπιγραφῆς μὲ γράμματα φωτεινὰ ἀυλακῶναι τὸ μισόφωτο. Πρόκειται γιὰ ἕνα θέαμα, πού, θέλοντας καὶ μὴ, ὁ περαστικὸς θὰ τὸ γευτεῖ ἢ θὰ τὸ ὑποστεί, κατὰ τὴν τύχη του καὶ κατὰ τὴ διάθεσίν του, στὸ Κάιρο: ὁ θιάσος τῆς Μπαντίας. Ἡ Μπαντία, εἶναι μιὰ γυναίκα ἄσπρη καὶ ρούσα καὶ παχουλὴ, μὲ χιλιάδες νύχτες στὴ ράχη τῆς, κ' ἔχει ὀργανώσει τὸ μικρὸ τοῦτο θέατρο, γιὰ νὰ διατηρήσῃ τὸ ντόπιο χρῶμα ἀμόλευτο, αὐτὸς εἶναι ὁ μεγάλος σκοπὸς τῆς. Αἰγύπτιοι μουσικοὶ καὶ ὄργανα λαϊκά καὶ μίμοι καὶ χορευτές καὶ θεατρίνοι καὶ ταχυδαχτυλοῦχοι, μιὰ σειρά σκηνῆς ἀσυναίριστοι συναμεταξύ τους, καθὼς στὴν ἐπιθεώρηση, ἕνα θέαμα, ἐπιτέλους, ἀπὸ τὰ συνηθισμένα σὲ κάθε πολιτεία. Μὰ ἡ μεγάλῃ ἔλξη εἶναι μιὰ: ὁ χορὸς τῆς Ἀνατολῆς —καὶ τὸ θεατράκι τῆς εἶναι πάντα κατὰμεστο ἀπὸ ξένους καὶ ντόπιους. Εἶναι κάπως δύσκολο νὰ μιλήσῃ κανεὶς γιὰ ἕνα χορὸ πού μεταφερμένος ἀπὸ κατατόπι σὲ κατατόπι σ' ὅλα κερῆ τὴν Ἀνατολὴ καὶ στὰ περιγιάλια τῆς Μεσογείου τὰ μακρινότερα ἔχει ξεπέσει στὴν ἔσχατη ἀπαθλῶσι καὶ κατάνησε δείγμα τοῦ χειρότερου γούστου καὶ γιὰ κείνον πού τὸν

χορεύει και για κείνον που τον παρακολουθεί. Μ' ας υποθέσουμε, πώς ή Μπαντία κα-
τορθώνει να τον πετύχει τό στόχο της. "Ας
κλείσουμε τὰ μάτια στὰ νοθεμένα και στὰ
ξενόφερτα στοιχεία τὰ θλιβερά, στίς παρεμ-
βολές της «Ευρώπης» τίς καταγέλαστες,
πού δέ μπορεί νά τίς ἀποφύγει, γιά νά εἴ-
ναι πιό εὐχάριστη, καταπώς φαίνεται, στό
ντόπιο κοινό. Κι ας σταθούμε μονάχα σέ
κείνο τό θέαμα, πού εἶναι ὁ χορός τῆς 'Α-
νατολῆς, ἀνεβασμένος σέ κάποια περιωπή
μέ τή σοφή της διδασκαλία. Φίλος, πού
τή σπούδασε καλά τήν 'Ανατολή, μέ πλη-
ροφόρησε, πώς ή μαθητεία σέ τούτη τήν
δρῆση εἶναι μακρόχρονη και πώς ή κάθε
στάση κ' ή κάθε κίνηση ἔχει πάρει τήν ὀρι-
στική της μορφή μέσα στά σπλάχνα μιᾶς
παράδοσης προαιωνίας. Οἱ χορεύτριες κα-
θοσιώνονται στήν τέχνη τους ἀπό τὰ πρῶτα
τους χρόνια και γυμνάζονται συστηματικά
και σκληρά, ἴσαμε πού νά καταχτήσουν τόν
ἀληθινό ρυθμό και τό νόημα τό ἀκέραιο τοῦ
χοροῦ, πού θά γίνει ή μοῖρα τους και πού
θά τόν χορεύουν ὅσο ἀνθίζουν τὰ νιάτα
τους κι ἄν εἶναι ἀπρόσεχτες και πάρα πέρα.
"Αν οἱ κοσμικοὶ χοροὶ τοῦ καιροῦ μας ἔχουν
καταντήσῃ ἀπλή κι ἀνούσια διασκέδαση ή
μωρόλογη φλυαρία, κι ἄν μονάχα μερικές
συντροφικές και στήν ἄλλη Εὐρώπη κ' ἐδῶ
σ' ἐμάς, και σπουδαστήρια και σχολές, καλ-
λιεργοῦν τήν δρῆση σάν ὕψηλότετη τέχνη
πού εἶναι, ή τέχνη ή πρώτη, ή 'Ανατολή
κατορθώνει ἀκόμα νά τόν ζεῖ τό χορό σέ
μερικές ἀπό τίς πρωτόγονες και γιά τοῦτο
ἐξαιρετικά ἀποκαλυπτικές μορφές του. 'Επι-
στροφή στίς πηγές. 'Ο χορός τῆς 'Ανατολῆς,
δταν χορεύεται, φυσικά, καθώς τόν ταιριάζει,
ξαναγίνεται ή πρωτόρμητη *φυσιολογική πράξη*,
δχι ή ἄσκοπη κίνηση. Εἶναι μιὰ σύνθεση, πού
δέν τῆς λείπει τό βαθύτερο θρησκευτικό, θά
μπορούσαμε νά τό ποῦμε, νόημα, μιὰ περι-
πέτεια, ὅπου ἀρχίζει και τελειώνεται τό
σύντομο δράμα τοῦ φύλου. Στό ρυθμό του,
στίς διαδοχικές του μορφές, στήν ὅλη του
ἐκφραση διασώζεται τό στοιχεῖο τό ἀρχαῖο
τό μαγικό, ή δίψα τῆς κατάκτησης, ή προσ-
φορά κ' ή ἀντιπροσφορά, ὁ ἀγώνας ἀνάμε-
σα στόν ἄντρα και στή γυναῖκα, αὐτός ὁ
ἔρωτας, πού δέ γίνεται λόγος, πού δέ γίνε-
ται ὄνειρο, πού ἀπομένει στίς ρίζες του, μιὰ
πράξη ζωῆς, γεμάτος κορμί, γεμάτος λα-
γνεία. 'Η χορεύτρια ξαναβρίσκει ὀλάκερη
τή θηλυκή της υπόσταση: εἶναι ή νέα κόρη
πού συλλογιέται τόν ἔρωτα, πού νιώθει τόν
ἔρωτα, πού ἀναφλογίζεται και παραφρονεῖ
ἀπό ἔρωτα. Χορεύει μονάχη, μά χορεύει γιά
τόν ἄντρα πού παραστέκει ἀόρατος. Αὐτός
εἶναι ὁ σκοπός τοῦ χοροῦ της. 'Αρχίζει μέ
τήν κίνηση τήν ἀνάλαφρη, και τό ρυθμό τό
λικνιστικό, μέ τό κάλεσμα και μέ τή φυγή,
μέ τούς ἀγέρνιους ἀκκισμούς, πού προκα-
λοῦν τίς πρῶτες ὑπόνοιες· δέν προσφέρεται
ἀκόμα, δέν παραδίνεται. Κατέχει ὅλη τή

σοφία τοῦ φύλου της και ξέρει ἴσαμε
πού ταιριάζει τήν κάθε στιγμή νά προ-
χωρήσει και πού νά σταθεῖ. Κι ὅλο τοῦτο
προβαίνει σιγά σιγά και μεγαλώνει κ' ἐντεῖ-
νεται κ' εἶναι σά ν' ἀναβλύζει ὁ ρυθμός
ἀπό τό κορμί, γιατί τό κορμί ξαναβρίσκει
τόν ἑαυτό του και γίνεται ή πρώτη ὅλη, ή
μοναδική, ὅπου ή χορεύτρια πλάθει τό καλ-
λιτέχνημά της, δημιουργεῖ. Τό κάθε μέλος
ἔχει τήν ἰδιαίτερη σημασία του και δέν ὑ-
πάρχει σημάδι τοῦ κορμιοῦ πού νά μή με-
τέχει, στή στιγμή τήν ἀρμόδια, σέ κείνο τό
κάλεσμα, σέ κείνη τήν προσφορά και στήν
τελική παράδοση και στή λύτρωση. 'Ολάκε-
ρος ὁ κύκλος τοῦ ἔρωτα, τοῦ ἔρωτα τοῦ
κορμιοῦ, ξετυλίγεται μπροστά στό θεατή σέ
μιὰ σύνθεση, ὅπου ὁ ρυθμός, ή κίνηση, ή
ἐκφραση, ή ψυχὴ ἀποτελοῦν ἓνα σύνολο
ἀδιάσπαστο. 'Η γυναῖκα πού χορεύει δέ
δείχνει, πώς βρίσκεται σ' ἓνα δημόσιο χῶρο,
ὅπου ἀναρίθμητα μάτια τήν παρακολου-
θοῦν. Εἶναι μονάχη μέ τόν ἀθέατο ἔραστή.
Μά τὰ μάτια τήν παρακολουθοῦν. Κ' εἶναι
χρήσιμο νά τὰ προσέξει κανεῖς — χαῦνα και
λάγνα και παραδομένα στό φρένισμα τοῦ
χοροῦ, πού ὁλοένα και δυναμώνει ἀγκομα-
χώντας, κοντανασαίνοντας ἴσαμε πού νά
λυθεῖ στόν τελικό του παροξυσμό. Τό κοινό
μετέχει ὀλοκληρωτικά. Αὐτή ή ἐκφραση εἴ-
ναι δική του, εἶναι ἀτομική του ὑπόθεση.
Τήν ἀποδέχεται ἄμεσα, δέν ἔχει τόν καιρό
νά τή συζητήσει. Γιατί συνεπαίρνεται και
χορεύει και κείνο μέ τήν ψυχὴ του τή ρά-
θυμη, μέ τόν ἀποκαρῶμένο του νοῦ. "Αν ἄ-
νυψώσουμε τό φαινόμενο σέ πνευματικότερα
ἐπίπεδα, μπορούμε νά νιώσουμε ἄμεσα δχι
μονάχα ποιές εἶναι οἱ πρῶτες ρίζες τῆς
καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, μά και ποιά εἴ-
ναι ή οὐσία τῆς *μέθεξης*, τῆς κοινωνίας τοῦ
τρίτου προσώπου μέ τό καλλιτέχνημα. Τό με-
λαψό κορμί πού σάν ολισθηλατημένο και σάν
ἀπό βακχεῖα ἀπερίοριστη κατεχόμενο φρε-
νιάζει μπροστά μας και λευτερώνεται μέ τή
δύναμη τοῦ ρυθμοῦ, μέ τήν ἀναγωγή σέ μιὰ
θαυμαστή ὑπερένταση ὅλων τῶν κυττάρων
τῆς ὑπαρξῆς του, μᾶς ἐπιτρέπει ξανά νά
αἰσθανθοῦμε τή *ζωική*, τή *φυσιολογική* κατα-
γωγή τοῦ χοροῦ, νά τόν δοῦμε σάν ἀνθρώ-
πινη πράξη πού ἔγινε τέχνη, δχι ἀντίτρο-
φα. "Υστερα, ἔχουμε ὅλον τόν καιρό νά θυ-
μηθοῦμε τίς αἰγυπτιακές τοιχογραφίες και
τ' ἄγγεῖα τ' ἀττικά τοῦ Ε' αἰῶνα και τὰ μπα-
λέτα τὰ ρούσικα και τό χορό τῶν δερβίσηδων
στά «'Ερεΐπια τῶν 'Αθηνῶν» τοῦ Μπετόβεν
και τή Μό'ιρα Σῆρερ στά «Κόκκινα παπού-
τσια» τὰ πρόσφατα και ἄλλα τόσα και τόσα.

'Αφήνουμε τό Κάιρο μέσα στήν κατά-
φωτη νύχτα του. Μιά πολιτεία τῆς 'Ανατο-
λῆς, μιὰ πολιτεία τῆς 'Αφρικῆς, πού μᾶς συ-
νοδεύει μέ τίς βαθιές, τίς σερνάμενες μου-
σικές της φωνές, μέ τό κορμί της παραδομένο
στήν κόλαση.

I. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

JOHN STEINBECK

Φ Υ Γ Η *

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΕΥ. ΜΩΡΑΪΤΗ-ΒΑΣΣΟΥ

Τό φεγγάρι ἦρθε πάνω και γιόμισε τήν κοιλάδα με κρύο μπλὲ φῶς κι ὁ ἀνεμος ψιθυρίζοντας ἀπ' τίς κορφὲς σάρωνε χάμω. Οἱ κουκουβάγιες ἔψαχναν πάνω και κάτω στίς πλαγιὲς γιὰ κουνέλια. Κάτω στὰ χαμόκλαδα τοῦ βάραθρου ἕνας λύκος μουρμούριζε. Οἱ βελανιδιὲς ψιθύριζαν σιγανὰ στοῦ βραδυνοῦ ἀεράκι.

Ὁ Πίπης πετάχτηκε κι ἄκουγε. Τάλογο του εἶχε χλιμιντρίσει. Τό φεγγάρι γλιστροῦσε πρὶν ἀπὸ τὴ θυτική ράχη, ἀφήνοντας πίσω του τὴν κοιλάδα στοῦ σκοτάδι. Ὁ Πίπης καθόταν κρατώντας σφιχτὰ τὸ ντουφέκι του και πρόσχε ἐντατικά. Ἀπὸ μακριὰ πάνω στοῦ μονοπάτι ἄκουσε σὰν ἀπάντηση ἕνα χλιμιντρίσμα και ποδοβολητὸ πάνω στοὺς σπαμμένους βράχους.

Πετάχτηκε ὀρθός. Ἐτρεψε στ' ἄλογο του και τῶφερε κάτω ἀπὸ τὰ δένδρα. Ἐρριξε πάνω τὴ σέλλα και τὴν ἔδεσε σφιχτὰ γιὰ νὰ ναι σίγουρη στ' ἀπόκρημνο μονοπάτι. Ἐπιασε τ' ἀπρόθυμο κεφάλι κ' ἔβαλε με τὴ βία τὸ χαλινάρι μέσ' στοῦμα. Ἀγγίξε τὴ σέλλα γιὰ νὰ βεβαιωθεῖ ἂν ἦταν στὴ θέση του τὸ παγούρι. Τὸ σακκὶ με τὸ κρέας ἦταν ἐκεῖ, ὕστερα ἀνέθηκε στ' ἄλογο κ' ἔστριψε πάνω στοῦ λόφο.

Ἦταν βελουδένιο σκοτάδι. Τ' ἄλογο βρῆκε τὸ μονοπάτι κεῖ ποῦ ἀφηνε τὴν πεδιάδα κι ἄρχισε ν' ἀνεβαίνει σκοντάφτοντας και γλιστρώντας πάνω στοὺς βράχους.

Ὁ Πίπης σήκωσε τὸ χέρι στοῦ κεφάλι. Δὲ φοροῦσε τὸ καπέλλο. Τόχε ἀφήσει κάτω ἀπ' τὴ βελανιδιά.

Τ' ἄλογο με δυσκολία προχωροῦσε στοῦ μονοπάτι ὅταν ἡ πρώτη ἀλλαγὴ τῆς αὐγῆς ἦρθε στὸν ἀέρα ἀσταλένια, γκρίζα, σὰ νάταν φῶς ἀνακατεμένο καλὰ καλὰ με σκοτάδι. Σιγὰ σιγὰ ἡ μυτερὴ ὀδοντωτὴ ἄκρη τῆς ράχης φάνηκε μπροστά του· σαπισμένους γρανίτης, θαλασσιμένους, φαγωμένους ἀπ' τοὺς ἀνέμους στοὺς αἰῶνες. Ὁ Πίπης εἶχε παρατήσει τὰ χαλινάρια πάνω στοῦ χερούλι, ἀφήνοντας τ' ἄλογο νὰ βρεῖ τὴ διεύθυνση.

Τὰ χαμόκλαδα ἄρπαζαν τὰ πόδια του στοῦ σκοτάδι· ὥσπου ἕνα γόνατο τῆς φόρμας του σχίστηκε.

Σιγὰ σιγὰ τὸ φῶς χυνόταν κάτω, πᾶν ἀπὸ τὴ

ράχη. Τὰ ἑσὰ χαμόκλαδα και τὰ βράχια στέκονταν μες στοῦ μισόφωτο παράξενα και μόνα ἀπὸ ψηλά. Ὑστερα ἦρθε ζεστασιά με τὸ φῶς. Ὁ Πίπης στάθηκε ἴσια και κοίταξε πίσω, μὰ δὲ μπορούσε νὰ δεῖ τίποτα μες τὴ σκοτεινὴ ἀκόμα κοιλάδα.

Ὁ οὐρανὸς ἔγινε γαλάζιος με τὸν ἐρχομὸ τοῦ ἡλίου.

Στὴν ἐρημὴ πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ, τὰ φτωχὰ χαμόκλαδα φύτρωναν μόνο τρία πόδια ψηλά. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ ὄγκοι ἀπὸ γερὸ γρανίτη ὑψώνονταν κ' ἔμοιαζαν με παράξενα σπίτια.

Ὁ Πίπης χαλάρωσε λίγο. Ἦπια ἀπὸ τὸ παγούρι νερό και δάγκωσε ἕνα κομμάτι κρέας. Ἐνας μόνος ἀετός πέρασε ἀπὸ πάνω ψηλά μες στοῦ φῶς.

Ἀέσφανα τοῦ Πίπης τῶλογο τινάχτηκε κ' ἔπεσε με τὸ πλᾶϊ. Ἦταν σχεδὸν χάμω πρὶν ὁ κρότος τοῦ ντουφεκιοῦ ἀντηχῆσαι ἀπὸ τὴν κοιλάδα. Ἀπὸ μιὰ τρύπα, πίσω ἀπὸ τὸν πονεμένο ὄμο, μιὰ γραμμὴ ἀπὸ ἀνοιχτὸ πορφύρεο αἷμα ἀνάρουε και σταματοῦσε και πάλι πηδοῦσε και σταματοῦσε. Τὰ πόδια σπαρταροῦσαν πάνω στὴ γῆ. Ὁ Πίπης κοιτόταν σχεδὸν ἀναίσθητος πλᾶϊ στ' ἄλογο. Κοίταζε ἀργὰ κάτω στοῦ λόφο. Ἐνα κομμάτι φασκομηλιάς κόπηκε κι ἔπεσε πλᾶϊ στοῦ κεφάλι του κ' ἕνας ἄλλος κρότος ἀντήχησε ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά στὴν ἄλλη στὴ ρεματιά. Ὁ Πίπης ρίχτηκε σὰν τρελλός πρὶν ἀπὸ τοὺς θάμνους.

Σύρθηκε πάνω στοῦ λόφο με τὰ γόνατα στηριγμένους στὸνα του χέρι. Στὸ δεξιὸ του χέρι κρατοῦσε τὸ ντουφέκι πᾶν ἀπὸ τὴ γῆ και τῶσπρωχνε μπροστά του. Κινῆθηκε με τὴν ἐνστικτώδη προσοχὴ ζωῶ. Γρήγορα σερνάμενος ἀνοίγει τὸ δρόμο του κι ἀνέβαινε σ' ἕνα μεγάλο βράχο πάνω στοῦ λόφο. Ὅπου τὰ χαμόκλαδα ἦταν ψηλά διπλωνόταν κ' ἔτρεχε, μὰ ὅπου δὲν κρύβονταν ἀρκετὰ κουλουριασμένους προχωροῦσε με τὸ στομάχι, σπρώχνοντας τὸ ντουφέκι μπροστά του. Στὴν τελευταία μικρὴ ἀπόσταση δὲν ἦταν τίποτα νὰ τὸν κρύψει. Στάθηκε στὰ πόδια του κ' ὕστερα σὰν ἀστραπὴ ἔστριψε στὴ γωνιά τοῦ βράχου.

Στηρίχτηκε λαχανιασμένος στοῦ βράχο. Ὅταν ἡ ἀναπνοὴ του ἤσυχασε, προχώρησε πρὶν ἀπὸ τὸ μεγάλο βράχο, ὥσπου ἔφτασε σὲ μιὰ στενὴ σχι-

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο και τέλος.

σμάδα που τον άφηνε να θέλει κάτ' από τό λόφο.

Ο Πίπης έπεσε μπρούμυτα. έσπρωξε την κνήμη στη σχισμάδα και περίμενε.

Ο ήλιος τώρα κοκκινίζει τις δυτικές ράχες. Τά γεράκια πιά κατέβαιναν εκεί πουταν πεσμένο τ' άλογο. Ένα μικρό καφετί πουλί έξυνε τά νεκρά φύλλα της φασκομηλιάς μπροστά στη μύτη του ντουφεκιού. Ο άετός που πετούσε ψηλά, κυματιστά στον άέρα, πήγαινε προς τον ήλιο, που μόλις είχε φανεί.

Ο Πίπης είδε μιá μικρή κίνηση μες τά χαμόκλαδα μακριά κάτω. Έσφιξε τά χέρια του πάνω στο ντουφέκι. Ένα μικρό καφετί ζαρκάδι μπήκε με χάρη στο μονοπάτι κ' ύστερα χάθηκε μες στά χαμόκλαδα. Για πολλή ώρα ο Πίπης περίμενε. Μακριά κάτω μπορούσε νά δει τή μικρή πεδιάδα με τις θαλασιές και τή ζάρα του πράσινου. Σαφηνικά τά μάτια του άστράφταν πάνω στο μονοπάτι πάλι. Σέ τετρακόσια μέτρα απόσταση κάτω γίνθηκε μιá γρήγορη κίνηση μες στά πρινάρια. Τό ντουφέκι κινήθηκε σ' αυτή τή διεύθυνση. Σημάδεψε ίσια. Σκέφτηκε μιá στιγμή κ' ύστερα σήκωσε τό ντουφέκι και σημάδεψε καλλίτερα. Η μικρή κίνηση στά χαμόκλαδα ξαναγίνθηκε και τότε γύρισε τό ντουφέκι σέ κείνο τό μέρος και τράβηξε τό λύκο. Η ντουφεκιά άκούστηκε κάτω στο θουού και πάνω στην άλλη πλαγιά και ξαναγύρισε ο κρότος της πίσω. Όλη ή κατηγορία ήσυχασε. Καμμιá άλλη κίνηση. Έγστερα μιá άσπρη γραμμή έκοψε τό γρανίτη της σχισμάδας και μιá σφαίρα σφύριξε κ' ένας κρότος άντήχησε πάνω, από κάτω. Ο Πίπης έβινωσε ένα δυνατό πόνο στο δεξιό του χέρι. Μιά λεπίδα γρανίτη στεκόταν όρθια ανάμεσα στο πρώτο και δεύτερο δάχτυλο κι ή μύτη πέρασε πίσω από την παλάμη του. Προσεχτικά τράβηξε κ' έθγαλε τήν πέτρινη λεπίδα. Από τό τραύμα έτρεχε τό αίμα ήρεμα. Δεν κόπηκε ή φλέδα, ούτε ή αρτηρία.

Ο Πίπης έσκυψε μέσα σέ μιá μικρή σκονισμένη σπηλιά στο δράχο. Μάζεψε μιá χούφτα δίχτυα άράχνης και τάβαλε πάνω στο κομένο χέρι. πιάζοντας τό μαλακό δίχτυ στο αίμα. Σχεδόν άμέσως σταμάτησε τό αίμα.

Τό ντουφέκι ήταν χάρμω. Τό πήρε, σήκωσε τό μοχλό κ' έβαλε μέσα μιá καινούργια σφαίρα. Έγστερα γλύστρησε μπρούμυτα μες στά χαμόκλαδα. Σύρθηκε στά δεξιά και προχωρούσε στο λόφο προσεχτικά με την κοιλιά, σταματούσε νά ξεκουραστεί όπου εβρισκε κάλυμμα, και ξανά πάλι σερνόταν.

Στά βουνά ο ήλιος πήγε ψηλά πριν ακόμα μπει σάν φαράγγια. Τό ζεστό του πρόσωπο κοίταζε πάλι άπ' τό λόφο κ' έφερε άμέσως θερμότητα.

Τό λευκό φώς χτυπούσε πάνω στους δράχους, άντανακλούσε και σηκώνονταν ξανά άπ' τή γή τρέμοντας, κι οι βράχοι κι οι θάμνοι φαίνονταν νά τρέμουν κι αυτοί μες στον άέρα.

Ο Πίπης σύρθηκε προς τήν κορφή της ράχης προχωρώντας ζικ-ζάκ για νά κρύβεται. Τό θαύ

κόψιμο ανάμεσα στα δάχτυλα άρχισε νά θρομπιάζει. Έφτασε σερνάμενος κοντά σ' ένα προταλία χωρίς νά τον δει. Και σάν τόν φίδι σήκωσε τό σκληρό του κεφάλι κι άρχισε τό σιγανό τό σφύριγμα, ο Πίπης τινάχτηκε τρομαγμένος προς τά πίσω και πήρε άλλο δρόμο. Τρεχάτες οι σταχτιές σαφές σάν άστραπή φεύγανε από μπροστά του και σήκωναν μιá λεπτή γραμμή σκόνης.

Βρήκε μιάν άλλη μάζα από δίχτυ άράχνης και τήν πίεςε στο πληγωμένο χέρι.

Έσπρωχνε μπροστά του τό ντουφέκι με τ' άριστερό του χέρι τώρα. Μικρές σταγόνες ιδρώτα τρέχανε στις άκρες των άγριων μαύρων μαλλιών και κυλούσαν στα μάγουλα. Η γλώσσα και τά χείλη του ήταν στεγνά και θαρειά. Έγλυφε τά χείλη του για νά τραθήξουν λίγο σάλιο άπ' τό στόμα. Τά μικρά του σκοτεινά μάτια ήταν άνήσυχα και γιομάτα ύποψια. Μιά στιγμή που μιá γκριζα σαύρα αναπαυόταν για ένα λεπτό μπροστά του με γεμιστό κεφάλι, τήν πλάκωσε με μιá πέτρα και τήν έλωσε.

Όταν ο ήλιος γύρισε και πέρασε τό μεσημέρι ούτ' ένα μίλλι δέν είχε προχωρήσει. Σύρθηκε άποκαμωμένος έκατό μέτρα ακόμα σ' ένα κομάτι γής γιομάτο από άγκυλωτούς ψηλούς θάμνους, σύρθηκε άπελπισμένος, και σάν έφτασ' έκει κουλουριάστηκε ανάμεσα στους σκληρούς ροζιασμένους κορμούς κ' έπεςε τό κεφάλι του πάνω σ' άριστερό του χέρι.

Δέν έδιναν πολú σκιά τά σκόρπια χαμόκλαδα, μά τον κρατούσαν ασφαλισμένο.

Άποκοιμήθηκε εκεί ο Πίπης, ένω ο ήλιος χτυπούσε τήν πλάτη του. Λίγα πουλάκια χοροπήδησαν κοντά του, τον περιεργάστηκαν και χοροπηδώντας φύγανε. Στριφογύριζε άνήσυχα στον ύπνο του κ' άνεδοκατέβαζε τό πληγωμένο του χέρι.

Ο ήλιος κατέβηκε πίσ' από τις κορφές και τό δροσερό βραδάκι ήρθε και νά, τό σκοτάδι.

Ένας λύκος ούρλιαζε άπ' τήν πλαγιά του λόφου.

Ο Πίπης έαφνιασμένος ξύπνησε και κοίταξε γύρω με τά νυσταγμένα μάτια του. Τό χέρι του ήταν πριμένο και θαρύ. Μιά λεπτή κλωστή πόνου διαπερνούσε τό χέρι του κι άνεβαίνοντας φώλιαζε σέ μιá τσμπούλα κάτ' από τή μασχάλη. Ο Πίπης περιεργάστηκε γύρω κι ύστερα σηκώθηκε.

Τά βουνά ήταν σκοτεινά. Τό φεγγάρι δέν είχε σηκωθεί ακόμα. Ο Πίπης στεκόταν στο σκοτάδι. Τό σακκάκι του πατέρα του θάρανε τό χέρι του. Η γλώσσα του ήταν τόσο κρησμένη, που γιόμιζε τό στόμα του. Στριφογύριζοντας έθγαλε τό σακκάκι του και τάφνησε νά πίεςει στά χαμόκλαδα. Έγστερα με δυσκολία άνέβαινε τό λόφο πέφτοντας πάνω στους δράχους, άνειγοντας τό δρόμο από τά χαμόκλαδα.

Καθώς προχωρούσε τό ντουφέκι χτυπούσε πάνω στις πέτρες. Μικροί σωροί από χαλίκια και σπασμένες πέτρες κατρακυλούσαν με θόρυβο πίσω του.

"Γάτορ' από λίγο τὸ φεγγάρι ἀνέβηκε κι ἔδειξε τὴν ὁδοντωτὴ κορφή τῆς ράχης μπροστά του. Μὲ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ ὁ Πίπης προχωροῦσε πρὶν ἀνετα. Ἐσκυθεῖ μπροστά ἑτοίμῳ τὸ πρησιμένο χέρι κρεμόταν χωρὶς νάγγιζαι τὸ σῶμα του. Ἡ πορεία στ' ἀνηφορικὰ γινόταν ὀρμηκὴ καὶ ξεκούρασμα. μὰ τρελλή ὀρμηκὴ γι' ἀνέδρασμα λίγα μέτρα καὶ ὑστερα ἀνάπαυση. Ὁ ἀνεμος βούιζε στὴν πλαγιά κάτω κόνοντας νὰ τρίξουν τὰ ξερά κλαδιά τῶν θάμνων. Τὸ φεγγάρι εἶχε μεσουρανήσει ὅταν ὁ Πίπης ἔφτασε στὴ μυτερὴ κορφή τῆς ράχης. Στὰ τελευταῖα ἑκατὸ μέτρα τῆς ἀνηφορίας, τὸ ὕψωμα δὲν εἶχε καθόλου χῶμα γιατί τὸ σῆρωναν οἱ δυνατοὶ ἀνεμοί.

Ὁ δρόμος ἦταν ὅλο πέτρες. Σκαρφάλωσε στὴν κορφή καὶ κοίταξε κάτω στὴν ἄλλη πλαγιά. Ἦταν κι' ἄλλως καθήφορος κάτω μπροστά του, λουσμένος μὲ τὸ φῶς τῆς σεληνῆς, γιομάτος πρινάρια καὶ πυκνὲς φασκομηλιές.

Στὴν ἄλλη πλαγιά ὁ λόφος ὕψωνόταν ἀπὸ τομα. Οἱ ὁδοντωτὲς φαγωμένες κορφὲς τοῦ βουνοῦ φαίνονταν νάγγιζουν τὸν οὐρανό.

Στὰ πόδια τῆς πλαγιάς τὰ χαμόκλαδα ἦταν πυκνά καὶ σκοτεινά.

Ὁ Πίπης σκόνταψε κατεβαίνοντας τὸ λόφο. Ὁ λαίμος του ἦταν σχεδὸν κλεισμένος ἀπὸ τὴ δίψα. Δοκίμασε νὰ τρέξει μὰ ἀμέσως ἔπεσε καὶ κατρακύλησε. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ πήγαινε πρὶν προσεχτικὰ.

Τὸ φεγγάρι σχεδὸν χανόταν πίσ' ἀπ' τὸ βουνό, ὅταν ὁ Πίπης ἔφτασε στὴ ρίζα τοῦ λόφου. Σῦρθηκε μὲς τὰ πυκνὰ χαμόκλαδα φάχνοντας μὲ τὰ δάχτυλα γιὰ νερό. Μὰ καθόλου δὲν ἦταν νερό στὴν κοίτη τοῦ ρυακιοῦ, μόνο βρεμένο χῶμα.

Ἐβαλε χῶμα τὸ ντουφέκι του. Ἐσκυψε καὶ πήρε μιά χοῦφτα λάσπη καὶ τὴν ἔβαλε στὸ στόμα του.

"Ὑστερα ἔφτυσε κ' ἔβυσε τὸ χῶμα ἀπ' τὴ γλῶσσα του μὲ τὸ δάχτυλο γιατί ἡ λάσπη κόλλησε στὸ στόμα του σὰν κατὰπλασμα. Ἐσκυψε μιά τρύπα στὴν κοίτη τοῦ ρυακιοῦ μὲ τὰ δάχτυλα καὶ σχημάτισε μιά μικρὴ λακκούβα γιὰ νὰ πιᾷσει νερό. Μὰ πρὶν γίνει θαθεῖα, ἔπεσε τὸ κεφάλι του πάνω στὴ βρεγμένη γῆ καὶ ἀποκοιμήθηκε.

Ἡ χαρραυνὴ ἤρθε κ' ἡ ἔσση τῆς μέρας ἔπεσε στὴ γῆ καὶ ἀκόμα ὁ Πίπης κοιμόταν. Ἀργὰ τ' ἀπόγεμα τὸ κεφάλι του τινάχτηκε. Κοίταξε σιγὰ σιγὰ γύρω. Τὰ μάτια του ἦταν σχισιμάδες—παρρητηρία. Δέκα μέτρα μακριὰ, μὲς τὰ πυκνὰ χαμόκλαδα, ἓνα μεγάλο βουνίσιο λιοντάρι, καστανόκιτρινο, στεκόταν καὶ τὸν κοίταζε. Ἡ μεγάλη μακριὰ οὐρὰ κυμάτιζε μὲ χάρη. Τ' αὐτιά του ἦταν ὀρθωμένα μὲ περιέργεια καὶ ὄχι κατεσπασμένα ἐπικλίνοντα. Τὸ λιοντάρι ἐπαλώθηκε μὲ τὸ στομάχι καὶ τὸν παρατηροῦσε.

Ὁ Πίπης ἔρριξε τὸ βλέμμα του στὴν τρύπα ποῦχε σκάψει στὴ γῆ. Μισὴ παλάμη λασπομένο νερό, εἶχε μαζεῦτῃ κάτω κάτω. Ἐσχίσε τὸ μανίκι ἀπὸ τὸ πληγωμένο χέρι μὲ τὰ δόντια του, τράβηξε ἓνα μικρὸ κομμάτι, τὸ μούσκαψε στὸ

νερό καὶ τῶραε στὸ στόμα του. Ξανά καὶ ξανά μούσκαψε τὸ πανὶ καὶ τὸ βύζαινε.

Τὸ λιοντάρι ἀκόμα τὸν κοίταζε. Τὸ σκοτάδι ἔπεσε, μὰ κίνηση δὲν εἶχε πάνω στοὺς λόφους. Δὲν σύχναζαν πουλιὰ στὴν ἔρη κοίτη τῆς λαγκαδιᾶς.

Ὁ Πίπης κοίταζε ποῦ καὶ ποῦ τὸ λιοντάρι. Τὰ μάτια τοῦ κίτρινου θηρίου ἀνοιγόκλειναν σὰ νὰ κόντευαν ν' ἀποκοιμηθοῦν. Χασμουρήθηκε καὶ ἡ μακριὰ λεπτὴ κόκκινη γλῶσσα του ἐξεδιπλώθηκε. Ξαφνικὰ τὸ κεφάλι του τινάχτηκε γύρω καὶ τὰ ρουθούνια του τρέμανε. Ἡ μεγάλῃ του οὐρὰ δίτταζε.

Σηκώθηκε καὶ γλύστρησε σὰν κίτρινι σκιά στὰ πυκνὰ χαμόκλαδα.

Ἐνα λεπτὸ ἀργότερα ὁ Πίπης ἄκουσε μακρινὸ ποδοβολητὸ ἀλόγου πάνω στὶς πέτρες. Κι ἄκουσε ἀκόμα κάτι σὰν ψηλὸ κλαφιάρικο γαβύγισμα σκύλου.

Ὁ Πίπης πήρε τὸ ὄπλο στ' ἀριστερὸ τοῦ χέρι καὶ γλύστρησε μὲς τὰ χαμόκλαδα τόσο ἡσυχα, σχεδὸν σὰν τὸ λιοντάρι. Στὸ μισοσκόταδο ξαρωμένος ἀνέβαινε τὸ λόφο, πρὸς τὴν ἄλλη ράχη. Μόνον ὅταν τὸ σκοτάδι ἤρθε, σηκώθηκ' ὀρθος.

Ἡ δύναμή του εἶχε λιγοστεύει. Καθὼς ἦταν σκοτάδι σκόνταψε πάνω στοὺς θράχους καὶ γλυστρώντας ἔπεσε στὰ γόνατα. Ὅμως ἐξακολουθοῦσε ν' ἀνεβαίνει στὸ λόφο καὶ γρατζούνιζε σκαρφαλώνοντας τὴ σπασμένη πλαγιά τοῦ λόφου. Σὰν πλησίασε στὴν κορφή ἐπαλώθηκε καὶ κοιμήθηκε λίγη ὥρα. Τὸ ξαρωμένο φεγγάρι ἔπεσε στὸ πρόσωπό του καὶ τὸν εὐπνήσε. Σηκώθηκε καὶ ἐξακολούθησε ν' ἀνεβαίνει πάνω στὸ λόφο. Σὰν εἶχε προχωρήσει πενήντα μέτρα σταμάτησε καὶ γύρισε πίσω. Εἶχε ξεχάσει τὸ ντουφέκι του. Κατέβηκε θαρρὲς καὶ σκάλισε μᾶσα στὰ χαμόκλαδα, μὰ δὲ μπόρεσε νὰ τὸ βρεῖ. Ἀποκαμωμένος ἐπαλώθηκε νὰ ξεκουραστεῖ ἐπιτέλους.

Ὁ πόνος στὸ τσεπάκι, κάτω ἀπὸ τὴ μασχάλη, γίνηκε πρὶν δυνατός. Τὸ χέρι του φαίνονταν πῶς φούσκωνε καὶ θάπερτε μὲ κάθε χτύπο τῆς καρδιᾶς του. Δὲν ἦταν τρόπος, ἐκεῖ ποῦταν ἐπαλωμένος, νὰ μὴν πιέζει τὴ μασχάλη τὸ θαρὺ τοῦ χέρι.

Σὰν πληγωμένο ζῶο σηκώθηκε καὶ προχώρησε πάλι πρὸς τὴν κορφή. Κράτησε τὸ πρησιμένο τοῦ χέρι, μακριὰ ἀπὸ τὸ σῶμα, μὲ τ' ἀριστερό.

Σῦρθηκε πρὸς τὸν ἀπόκρημνο λόφο. Λίγα δῆματα κ' ὑστερ' ἀνάπαψη καὶ ξανά λίγα δῆματα. Ἐπιτέλους κόντευε νὰ φτάσει στὴν κορφή. Τὸ φεγγάρι ἔδειχνε τὴν ἀνώμαλη ραχοκοκκαλιά τοῦ βουνοῦ κατὰ τὸν οὐρανό.

Τὸ μυαλὸ τοῦ Πίπης στριφογύριζε πρὸς τὰ πάνω καὶ τοῦφευε. Ἐπεσε στὴ γῆ κ' ἔμεινε ἀκίνητος. Ἡ πέτρινη κορφή τῆς ράχης ἦταν μονάχα πενήντα μέτρα μακριὰ.

Τὸ φεγγάρι ὕψωνόταν στὸν οὐρανό. Ὁ Πίπης μισογύρισε τὴν πλάτη του. Προσπάθησε νὰ μιλήσει, μὰ μόνο ἓνα χοντρὸ σφύριγμα βγήκε ἀπὸ τὰ χεῖλη του. Σὰν ἤρθε ἡ αὐγὴ, ὁ Πίπης κατὰ-

φερε νά σηκωθεί. Τὰ μάτια του ξαναπῆραν ζωή. Τράβηξε τὸ πρηγμένο χέρι κοντὰ του καὶ κοίταξε τὴ φρικτὴ πληγὴ. Ἡ μαύρη γραμμὴ ἔτρεχε ἀπὸ τὸν καρπὸ στὴ μασχάλη. Αὐθόρμητα ἔβαλε τὸ χέρι στὴν τσέπη γιὰ τὸ μεγάλο μαῦρο μαχαίρι, μὰ δὲν ἦταν ἐκεῖ.

Τὰ μάτια του ἔφαχναν στὴ γῆ. Πῆρε μιὰ μυτερή, σὰν λεπίδα, πέτρα κ' ἔβυσε τὴν πληγὴ. Πριόνισε τὸ σκληρὸ κρέας κ' ἔσטיפε τὸ πράσινο ὕγρo, ποὺ πετάχτηκε σὲ χοντρές στάλες.

Στὸ λεπτὸ ἔρριξε πίσω τὸ κεφάλι του κι' οὐρλιαξε σὰν σκύλος. Ὁλόκληρη ἡ δεξιὰ του πλευρὰ σπάραιε ἀπὸ τὸν πόνο, μὰ ὁ πόνος ξαστέρωσε τὸ μυαλό του.

Στὸ γκριζο φῶς μὲ ἀγωνία ἀνέβαινε τὴν τελευταία ἀνηφοριά. Σύρθηκε ὡς τὴ ράχη καὶ ξαπλώθηκε πίσω ἀπὸ μιὰ σειρά θράχους. Κάτω, μπροστὰ του, ἀνοίγε ἕνα βαθὺ φαράγγι ἀνυδρο κ' ἔρημο. Καμμιὰ πεδιάδα δὲν ἦταν, οὔτε θελανιδιές καὶ πυκνὰ χαμόκλαδα στὴ ρίζα τῆς πλαγιᾶς. Καὶ στὴν ἀντίπερα μιὰ μυτερὴ ράχη ὕψωνόταν στρωμένη μ' ἀραιὴ φασκομηλιά καὶ σκόρπιους σπασμένους γρανίτες. Πάνω στὸ λόφο ἦταν τεράστιες προεξοχές καὶ στὴν κορυφὴ τὰ γρανιτένια δόντια φάνταζαν στὸν οὐρανό.

Ἡ κλειούργια μέρα ἦταν φωτολουσμένη τώρα. Ἡ φλόγα τοῦ ἡλίου ἦρθε πάλιν ἀπ' τὴ ράχη κ' ἔπεσε πάνω ἀπ' τὸν Πίπη. Τ' ἄγρια μαῦρα μαλλιά του ἦταν πλεγμένα μὲ κλαδάκια καὶ μὲ δίχτυα ἀράχνης. Τὰ μάτια του δάθαιναν. Ἀνάμεσα στὰ χεῖλη του φαίνονταν ἡ ἄκρη τῆς μαύρης γλώσσας του.

Μισοκαθισμένος, τράβηξε τὸ μεγάλο χέρι μέσα στὴν ἀγκαλιά του, τὸ νανοῦριζε κουνώντας τὸ κορμὶ του κι ἀναστέναζε. Ἐρριξε πίσω τὸ

κεφάλι, κοίταξε στὸν χλωμὸ οὐρανό. Ἐνα μεγάλο μαῦρο πουλὶ ἔκανε κύκλους ἀπὸ πάνω του, καὶ μακρυὰ ἀπ' τ' ἀριστερὰ ἕνα ἄλλο πετοῦσε κυματιστὰ κατὰ θῶ.

Σήκωσε τὸ κεφάλι του ν' ἀκούσει γιὰτ' ἑνας γνώριμος ἦχος ἦρθε ἀπ' τὴν κοιλάδα ποῦχε περάσει. Ἦταν τὸ κλαφιάρικο οὐρλιασμα σκύλου ἐρεθισμένου ἀπὸ τὸ κυνήγι.

Ἐσκυψε τὸ κεφάλι. Κάτι πῆγε νά πεῖ, μὰ μονάχα ἕνα παχὺ σφύριγμα βγήκε ἀπὸ τὰ χεῖλη του.

Μὲ τρεμάμενο τ' ἀριστερὸ του χέρι ἔκαμε τὸ σταυρὸ του. Ἐκαμε μεγάλο ἀγῶνα νά στυλωθεῖ στὰ πόδια του. Σύρθηκε σιγὰ σιγὰ σὰν αὐτόματο σ' ἕνα μεγάλο θράχο στὴν κορυφὴ τῆς ράχης. Κ' ἐκεῖ μὲ κλονισμένα πόδια στάθηκε ὀρθιος.

Μακρυὰ, κάτω, ἔβλεπε τὰ σκοτεινὰ χαμόκλαδα, τὸ μέρος ποῦχε κοιμηθεῖ. Στερέωσε τὰ πόδια του καὶ στάθηκε κεῖ, σκοτεινὸς μπροστὰ στὸν πρωῒνὸ οὐρανό.

Ἐνας ἦχος ἦρθε, σχίζοντας τὸν ἀέρα στὰ πόδια του. Ἐνα κομμάτι γρανίτη πετάχτηκε καὶ μιὰ σφαῖρα βούϊξε μέσα στ' ἄλλο φαράγγι. Ὁ κρότος ἀντήχησε πίσω. Ὁ Πίπης κοίταξε κάτω γιὰ μιὰ στιγμὴ κ' ὕστερα στάθηκε ὀρθιος πάλιν.

Τὸ κορμὶ του τινάχτηκε πίσω, τ' ἀριστερὸ του χέρι ἔτρεμε ἀδοήθητο στὸ στήθος του.

Δεύτερος κρότος ἀκούστηκε ἀπὸ κάτω.

Ὁ Πίπης ταλαντεύτηκε πρὸς τὰ μπρὸς κι ἔπεσε ἀπὸ τὸ θράχο μὲ τὸ κεφάλι.

Τὸ κορμὶ του χτύπησε καὶ καταρακῦλησε μαζὶ μὲ τίς πέτρες.

Κι ὅταν ἐπὶ τέλους σταμάτησε κοντὰ σ' ἕνα θάμνο, οἱ πέτρες γλύστρησαν σιγὰ σιγὰ, καὶ τὸν σκέπασαν.

Μεταφρ. Ε. ΜΩΡΑ·Ι·ΤΗ - ΒΑΣΣΟΥ

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΡΚΑΚΗ

Ο “ΝΟΥΜΑΣ,”*

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ — ΤΟΜΟΣ Α' (1903)

272. DANTE μετφρς Γιά ν. Περγι-
λίτης (=Ι. Γ. Γιαννούκος):

Purgatorio XI. 1-21. «Πάτερ ἡμῶν».

Φύλλο 33 (27 Ἀπριλίου) σελ. 1.

Ἀρχή: «Πατέρα μας πού κατοικεῖς
παντοτεῖνὰ στὰ οὐράνια».

273. ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ μετφρς (Σ. Μενάρδος):

Κύκλωπ.

Φύλλο 71 (23 Νοεμβρίου) σελ. 4.

Ἀρχή: «Σὺν τὴν ἀγάπῃ γιαιτρικὸ δὲν
εἶν' ἄλλο κανένα».

274. ΚΟΥΤΣΑΚ (Nahabet) μετφρς Γ.
Περγιλιτίτης (=Ι. Γ. Γιαννούκος)
Ἀρμενικὴ φιλολογία:

Ἑρωτικά τραγούδια.

Φύλλο 64 (12 Ὀκτωβρίου) σελ. 4.

[Προτάσσει ὁ μεταφραστὴς σύντομο βιογραφικὸ σημείωμα].

- I. Ἀρχή: «Πουλᾶκια τοῦ μαγιάπριλου
λαλοῦνε τὴν αὐγούλα».
II. » «Δυὸ πόρτες εἶναι στὴν καρ-
διά ἡ μιά κρυφή...».
III. » «Λούλουδο νουφαράκι μου
ριζώνω στὰ νερά σου».
IV. » «Σὺν πεισματάρικο παιδί
κλαίει ἡ καρδιά μου κλαίει».
V. » «Ψυχούλα μου σ' ἀγάπησα,
στὸν κόσμο τοῦτο τόσο».
VI. » «Ἐχεις φεγγάρι πρόσωπο νύ-
χτα πυκνὴ μαλλιά σου».
VII. » «Τὸ πρόσωπό σου ἀγάπησα,
γιατὶ ἔχεις τόση χάρη».
VIII. » «Μὲ δυὸ δοξάρια φρύδια
τοὺς τὰ μαῦρα σου τὰ μάτια».
IX. » «Σὰ ρόϊδι καὶ σὺν μύγδαλο,
καλή μου, ἔχεις τὸ στόμα».
X. » «Στὰ τρυφερά χαμόκλαρα
τὰ ὁμορφοβλαστημένα».
XI. » «Μικρὸ χελιδνάκι σου νᾶ-
μουνά ἐποθοῦσα».

- XII. Ἀρχή: «Λουλούδι μου τῆς μυγδα-
λιάς στολίδι καὶ καμάρι».

- XIII. » «Φεγγάρι μου ἀγαπημένο μου,
στὰ οὐράνια πού διαβαίνεις».

- XIV. » «Στὸν κόσμο ἐτοῦτο ἀγάπη
μου ἐσὺ σαι δαχτυλίδι».

- XV. » «Ἦταν λουλούδι ἀληθινὸ
καὶ κείνο ἦταν γιὰ μένα».

- XVI. » «Τρυγόνι ἐγὼ φιλέημο, κυρά
μου, ἄμα σοῦ φύγω».

- XVII. » «Σὺν θάλασσα τῆς Αἴγυπτος
τὰ μάτια σου εἶναι πάλι».

- XVIII. » «Ὅποιος τὸν νιὸ δὲν συμπο-
νεῖ πού μοναχὸς παλεύει».

275. ΜΑΙΤΕΡΛΙΓΚ (Μωρίς) μετὰφρς Ἀγί-
Θέρος (=Σπ. Θεοδωρόπουλος):

Τραγούδια.

Φύλλο 4 (12 Ἰανουαρίου) σελ. 3.

Ἀρχή: «Μέσα σὲ μιὰ σπηλιὰ τὴν ἄλυσ-
σόδεσε».

276. Ἴδιος, μετφρς ἴδιος: *Τραγούδια.*

Φύλλο 7 (23 Ἰανουαρίου) σελ. 2.

II Ἀρχή: «Τριάντα χρόνια γύρευα ἀ-
δερχοῦλα μου».

277. Ἴδιος, μετφρς ἴδιος: *Τραγούδια.*

Φύλλο 10 (2 Φεβρουαρίου) σελ. 1.

III. Ἀρχή: «Τρία κορίτσια ἀπάρθενά
τὰ σφάζουν».

278. Ἴδιος, μετφρς ἴδιος: *Τραγούδια.*

Φύλλο 12 (9 Φεβρουαρίου) σελ. 2.

IV. Ἀρχή: «Τρεῖς κορῶνες μάλαμμα
εἴχανε...».

279. Ἴδιος, μετφρς ἴδιος: *Τραγούδια.*

Φύλλο 16 (23 Φεβρουαρίου) σελ. 2.

VI. Ἀρχή: «Κι' ἂν γυρίσει καμιά μέρα».

280. Ἴδιος, μετφρς ἴδιος: *Τραγούδια.*

Φύλλο 18 (2 Μαρτίου) σελ. 1.

V. Ἀρχή: «Οἱ κόρες μὲ τὰ μάτια τὰ
δεμένα».

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

281. BURNZ μετφρς 'Α λ. Π ά λ λ η ς :

Καλή ψυχή.

Φύλλο 54 (3 Αὐγούστου) σελ. 5.

'Αρχή: «Γιάννη μου, ἀγάπη μου, Γιαννάκη».

282. ΟΜΗΡΟΣ μετάρφς 'Α λ. Π ά λ λ η ς :

'Η ἀσπίδα ἀπὸ τὸ Σ τῆς 'Ιλιάδας.

Φύλλο 66 (26 Ὀκτωβρίου) σελ. 4-5.

[Ἀπόσπασμα, στίχοι 93].

'Αρχή: «Ἐφτιαξε μέσα ἐκεῖ τῇ γῆς, μέσα γιαλὸ κι' οὐράνια».

Τέλος: «Κοντὰ στὸ γῦρο τὸ στερνὸ τῆς σκαλιστῆς ἀσπίδας».

283. ΟΣΣΙΑΝ μετάρφς Ι. Α.:

Κόλμα.

Φύλλο 70 (16 Νοεμβρίου) σελ. 6.

[Πεζὴ μετάφραση].

'Αρχή: «Εἶναι νύχτα καὶ μονάχη».

284. HUGO (Οὐγκώ) (Victor) μετάρφς Κ λ. Δ ι τ ά κ η ς :

Δύσις 'Ηλίου.

Φύλλο 62 (28 Σεπτεμβρίου) σελ. 6.

'Αρχή: «Δὲν εἶχε ἀκόμα καλὰ νυχτώσει».

285. ΟΥΔΑΝΤ μετάρφς Α. Μ.:

'Ο μακάριος θάνατος.

Φύλλο 57 (24 Αὐγούστου) σελ. 1.

'Αρχή: «Εἶχα πεθαίνει».

286. REGNIER (Henri de) μετάρφς Γ. Π ε ρ γ ι α λ ί τ η ς (= Ι. Γ. Γιαννουῆκος):

Ι. Τραγουδάκι.

'Αρχή: «Κοιμήσου μὲ τὰ ὄνειράτα τ' ἀνάλαφρα ποὺ φέρει».

ΙΙ. Ἰσκιος στὸ νερό.

'Αρχή: «Τ' ἀγαλμα τοῦτο πρόσχαρο κορμάκι σμιλεμένο».

Φύλλο 5 (16 Ἰανουαρίου) σελ. 4.

287. ΣΑΙΞΠΗΡ: μετάρφς Μ ι χ. Χ α ρ α λ ά μ π ο υ ς :

'Αφροδίτη καὶ Ἀδωνις.

Φύλλο 65 (19 Ὀκτωβρίου) σελ. 7. Φύλλο 66 (26 Ὀκτωβρ.) σελ. 8, φ. 67 (2 Νοεμβρ.) σ. 6, φ. 68 (9 Νοεμβρ.) σ. 6-7, φ. 70 (16 Νοεμβρ.) σ. 7, φ. 71 (23 ἰδίου) σ. 7, φ. 72 (30 Νοεμβρ.) σ. 7, φ. 73 (7 Δεκεμβρ.) σ. 6-7 [Ἀπὸ τὸ 73 φύλλο διακόπτεται ἡ δημοσίευσή του].

'Αρχή: «Μόλις ὁ πορφυρόχρῳμος ὁ ἥλιος».

288. SAMAIN (Alb.) μετάρφς Γ. Π ε ρ γ ι α λ ί τ η ς (= Ι. Γ. Γιαννουῆκος):

Τὸ δειλινὸ [Σονέττο].

Φύλλο 20 (9 Μαρτίου) σελ. 2.

'Αρχή: «Ροδόχρυσος ὁ οὐρανὸς σιγὰ - σιγὰ χλωμιάζει».

289. Ἰδιος: Μετφρς 'Α π. Μ ε λ α χ ρ ι ν ό ς .

[Ποίημα ἄιτιλο].

Φύλλο 59 (7 Σεπτεμβρίου) σελ. 3.

'Αρχή: «Εἶσαι θλιμένη μυροφόρα».

290. ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ μετάρφς 'Α γ. Θ έ ρ ο ς (= Σ. Θεοδωρόπουλος):

Δανάη.

Φύλλο 60 (14 Σεπτεμβρίου) σελ. 4.

'Αρχή: «Σὰν φυσσομάναγε ὁ ἄνεμος τὴν πλουμιστὴ τὴν κάσα».

291. ΧΑΪΝΕ (Ἐρῖκος) μετάρφς Π α ὕ λ ο ς Γ ν ε υ τ ό ς :

Τραγούδια.

Φύλλο 39 (18 Μαΐου) σελ. 1.

Ι. 'Αρχή: «Μὲ μαῦρα πανιά τὸ καῖκι μου».

ΙΙ. » «Ἐπάνω σ' ἓνα βράχο στὸ γιαλὸ κοντά».

ΙΙΙ. » «Σὰν ἀποθάνω ἀδέρφια μου».

ΙV. » «Παχνὴ τοῦ φθινοπώρου, ὅ- νειρα κρύα».

Wο ?

'Αρχή: «Τοῦ κουρασμένου ὁδοιπόρου τὸ κορμί».

'Ανοιξη.

'Αρχή: «Λαμποκοποῦν τὰ νερά, τὸ ποτάμι διαβαίνει».

Τὸ νεκρὸ παιδάκι.

'Αρχή: «Ἀπέθανες καὶ δὲν τὸ ξέρεις ἀκόμα».

Sonettes:

α) 'Αρχή: «Ἦθελα γὰ κλάψω μὰ δὲν ἤμπορῶ».

β) » «Ὁ κόσμος ἦτανε βαρὺ μαρτύριο γιὰ μένα».

Στὴ μάνα μου.

'Αρχή: «Στὴν τρέλλα μου σ' ἄφησα μιὰ μέρα».

292 [Συνέχεια].

Φύλλο 41 (25 Μαΐου) σελ. 1.

Ι. 'Αρχή: «Ὠνειρεύτηκα ἀγάπες κι' ἐγὼ μιὰ φορὰ».

- II. Ἀρχή: «Στάξουν τὰ δάκρυά μου καὶ φυτρώνουνε».
- III. » «Κουτὸς ὁ κόσμος καὶ τυφλὸς κακολογεῖ ὀλοένα».
- IV. » «Σὲ βλέπω νὰ μὲ χαιρετᾷς».
293. [Συνέχεια].
Φύλλο 42 (29 Μαΐου) σελ. 1.
- V. Ἀρχή: «Μ' ἐπαίδεψαν καὶ τί δὲν μ' ἔχουν κάμει».
- VI. » «Καὶ νὰ τόξευραν τὰ λουλούδια τ' ἀνθισμένα».
- VII. » «Νὰ σὲ ξεχάσω δὲν μπορῶ μικρὴ μου συλλογήσου».
- VIII. » «Φαρμάκι στάξουν τὰ τραγουδάκια μου».

294. —

Ἡ Γυναίκα.

Φύλλο 1 (2 Ἰανουαρίου) σελ. 3.
[Μετάφραση ἰνδικοῦ τραγουδιοῦ γιὰ τὴ γυναίκα στὰ ἀρχαῖα].

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Κεφάλαιο πρῶτο

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

295. ΒΟΥΤΙΕΡΙΑΔΗΣ (Ἡλίας):

«Οἱ συκοφάντες».

Φύλλο 69 (13 Νοεμβρίου) σελ. 1-3.
[Μελέτη. Παρουσιάζει τὴ δημοτικὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, καὶ τοὺς ἐχθροὺς τῆς κοινῆς συκοφάντες].

296. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ (Ἀλ.):

«Γλῶσσα καὶ δουλοσύνη».

Φύλλο 76 (28 Δεκεμβρίου) σελ. 5-7.
[Ἀρθρο. Ἀναπτύσσει τὴν ἐθνικὴ ἀξία τῆς δημοτικῆς καὶ τοὺς λόγους γιὰ τὴν πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ].

297. ΚΛΑΨΙΑΡΗΣ (Κώστας) (=Ψευδώνυμο)

«Ὁ μαστορεμμένος λόγος».

Φύλλο 72 (30 Νοεμβρίου) σελ. 6.
[Γλωσσολογικὸ σημεῖωμα πάνω στὴ μετάφραση τῆς «Ὁρῶσ τεῖας» τοῦ Αἰσχύλου ἀπὸ τὸν Γ. Σωτηριάδη].

298. ΠΑΛΑΜΑΣ (Κωστής):

«Μαθήματα γιὰ τὴ γλῶσσα μας».

Φύλλο 26 (30 Μαρτίου) σελ. 2.
[Ἀρθρο. Ἐπαινεῖ τὰ γλωσσολογικὰ μαθήματα ποὺ κάνει ὁ καθ. Σ. Στ. α. τ. ι. α. δ. η. ζ.]

(=Ἐλ. σ. Γιαννίδης,) στὴ Σχολὴ Ρομσοπολύου καὶ μιλάει ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς].

299. ΠΑΝΤΑΖΗΣ (Ἀλέξ.):

«Μαλιαρὸς καὶ Μαλιαροί».

Φύλλο 56 (17 Αὐγούστου) σελ. 2-4, φ. 57 (24 Αὐγούστου) σελ. 2. φ. 58 (31 ἰδίου) σελ. 2-4, φ. 59 (7 Σεπτεμβρίου) σελ. 2-3. φ. 60 (14 Σεπτεμ.) σελ. 2-3 καὶ φ. 61 (21 Σεπτεμβρίου) σελ. 2-4.

[Διαφοριστικὴ μελέτη γιὰ τὸν ἀγῶνα τῶν δημοτικιστῶν].

300. ΦΙΛΗΝΤΑΣ (Μένος) (= Μενέλαος Φιλανθίδης):

«Κατὰ δασκάλων δωρούμενος».

Φύλλο 64 (12 Ὀκτωβρ.) σελ. 2-3.
[Γλωσσικὴ μελέτη. Μ' ἔντονο ὕφος ἀναιρεῖ τὴν ἐπιχειρηματολογία ἐνὸς καθάρευσσιάνου δάσκαλου τῆς Πόλης].

301. Ἴδιος:

«Ἡ Γλῶσσα τῆς Ὁρέστειας».

Φύλλο 74 (14 Δεκεμβρ.) σελ. 7.
[Σημείωμα. Ποιὰ γλῶσσα χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ νὰ γράφουν τίς τραγωδίαις τους].

Κεφάλαιο δεύτερο

ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

302. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ (Δημ. Π.):

«Ὁ ποιητὴς τοῦ «Ρωμιοῦ».

Φύλλο 16 (23 Φεβρουαρίου) σελ. 2.
[Κριτικὴ θεώρηση πάνω στὸ συνολικὸ ἔργο τοῦ Γ. Σοφροῦ καὶ εἰδικὰ στὸ «Φασοβλήφι ὁ σοφὸς φωνή»].

303. Ἴδιος:

«Ἐνα ἔργο καὶ ἕνα κοινόν».

Φύλλο 63 (5 Ὀκτωβρ.) σελ. 1-2.
[Μία κριτικὴ θεώρηση πάνω στὸ συνολικὸ ἔργο τοῦ Γ. Κ. α. μ. π. ὅ. σ. η. με τὴν εὐκαιρίαν ποὺ ἡ «Νέα Σκηνὴ» ἔπαιξε, μ' ἐπιτυχία, τοὺς «Κούρδοις» τοῦ].

304. ΨΥΧΑΡΗΣ: Ἀπὸ τὰ «Ρόδα καὶ Μῆλα»

Βιογραφία.

Φύλλο 59 (7 Σεπτεμβρ.) σελ. 4.
[Ἀντιοβιογραφικὸ σημεῖωμα.]

305. ΨΥΧΑΡΗΣ: Ὁ Σολωμός.

Ἐνα γράμμα τοῦ Ψυχάρη.

Φύλλο 63 (5 Ὀκτωβρ.) σελ. 4-8.

[Γράμμα σὴν Κ. Ἐπιτροπῇ τοῦ γιορτασμοῦ τῶν 100] χρόνων τοῦ ποιητῆ. Μιλάει πλατεῖα γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ποίησιν καὶ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ].

Κεφάλαιο τρίτο.

ΔΙΑΦΟΡΑ

306. ΒΑΣΣΑΜΟΣ (Ὁ δόκτωρ) (= Ψευδώνυμο): Ἐπιστημονικαὶ διαλέξεις:

Τὰ ἔχει τετρακόσια.

Φύλλο 5 (16 Ἰανουαρίου) σελ. 2.

[Ἐγκυκλοπαιδικὸ ἄρθρο].

307. ΒΕΒΗΛΟΣ (= Ψευδώνυμο):

Οἱ μασόνοι.

Φύλλο 53 (27 Ἰουλίου) σελ. 12.

[Ἄρθρο. Ὑποστηρίζει τὴν ἀξία τοῦ τέκτονισμοῦ].

308. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ (Μ. Ι.):

Ἡ Αὐτοδιοίκησις.

Φύλλο 7 (23 Ἰανουαρίου) σελ. 4.

[Μελέτη πάνω σὴν κοινοτικὴ καὶ δημοτικὴ αὐτοδιοίκησιν].

Κεφάλαιο τέταρτο

ΔΟΚΙΜΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

309. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ (Προκλῆς) (= Ἡλίας Βουτιερίδης):

Τὰ ἀποκαλυπτήρια τῶν λογίων μας.

Φύλλα 39-55 [ἐκτὸς τοῦ φύλ. 51] (18 Μαΐου — 10 Αὐγούστου).

[Μελέτη. Ἀποκαλύπτει ἀπὸ ποιоὺς ἐπηρεάζονται ἢ ποιоὺς ξένους ἀντιγράφουν οἱ ἑλληνες λόγιοι τῆς ἐποχῆς του. Στὸ φ. 39 (18 Μαΐου) σελ. 2-3 μιλάει γιὰ τὸν Π. Νιρβάνα, στὸ φ. 40 (22 Μαΐου) σελ. 2-4 γιὰ τὸν Ἐπισκοπὸν Πουλο, καὶ γιὰ τοὺς ἑλληνες θεατρικοὺς συγγραφεῖς: Ν. Λάσκαρη, Δεληκατερίνη, Στρατηγόπουλο, Περεσιάδη, Ἐπαμ. Ἀννίνο καὶ συνεχίζει στὸ φ. 41 (25 Μαΐου) σελ. 2-4 γιὰ τοὺς Π. Δημητράκοπουλο, καὶ Καλοπαθάκη. Στὸ ἴδιο φύλλο μιλάει γιὰ τὰ περιόδικὰ πού ἀντιγράφουν

ξένους συγγραφεῖς, ὅπως τὸ περ. «Διώνυσος». Μιλάει γιὰ τὸν Μ. Χατζόπουλο, πού στὸ ἀμέσως φύλλο 42 (29 Μαΐου) σελ. 2-3—τὸν παρουσιάζει ὡς ἀντιγράφον τὸν Γ. Καμπύση. Στὸ ἴδιο φύλλο μιλάει πάλι γιὰ τὸν Π. Νιρβάνα καὶ ἐξακολουθεῖ καὶ στὸ φύλλο 43 (2 Ἰουνίου) σελ. 4. Στὰ φύλλα 43 (2 Ἰουν.) σελ. 4, φ. 44 (5 Ἰουνίου) σελ. 4, φ. 45 (8 Ἰουν. σελ. 4, μιλάει γιὰ τὸν Γρ. Ξενόπουλο σὰν μυθιστοριογράφον. Στὸ φύλλο 46 (12 Ἰουν.) σελ. 2, γιὰ τὸν ἴδιον σὰν θεατρικὸ συγγραφέα. Στὸ φύλλο 47 (15 Ἰουν.) σελ. 4, φύλλο 48 (19 Ἰουν.) σ. 4, φ. 49 (22 Ἰουνίου) σελ. 4 καὶ φ. 50 (29 Ἰουν.) σ. 5-6 γιὰ τὸν Ραμᾶ (= Μ. Τσιριμῶκο). Στὸ φύλλο 50 (29 Ἰουν.) σελ. 5-6, φ. 51 (6 Ἰουλ.) σελ. 7-8, φύλ. 52 (13 Ἰουλ.) σελ. 2-3 καὶ φύλλο 53 (27 Ἰουλ.) σελ. 2 γιὰ τὸν Γ. Γρουπάρη, στὸ φύλλο 53 (27 Ἰουλ.) σελ. 2-3 γιὰ τὸν Ἀγγ. Σημηριώτη, στὸ ἴδιο φύλλο καὶ στὸ 55 (10 Αὐγούστ.) σελ. 2-3 γιὰ τὸν Πέτρο Βασιλικὸ (= Κ. Χατζόπουλο). Στὸ φύλλο 55 (10 Αὐγούστ.) σελ. 5-6 μιλάει τέλος γιὰ τοὺς Π. Ζητουνιάτη, Α. Πορφύρα, Α. Παπαδιαμάντη, Γ. Βλαχογιάννη, Α. Καρακαβίτσα, Α. Μωραϊτίδη, Α. Πάλλη, Α. Ἐφταλιώτη καὶ Μ. Μαλάκση].

310. ΠΑΛΑΜΑΣ (Κωστής):

«Τὸ μετὰ ξιν».

Φύλλο 1 (2 Ἰανουαρίου) σελ. 4.

[Δοκίμιο. Ὑποστηρίζει πῶς οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ ἐναρμονίσουν τὸν πολιτισμόν τους μετὰ τὸν ἐξωπαῖσμόν τους].

311. Ἰδιος:

«Φιλολογικὰ ἀναθέματα».

Φύλλο 6 (19 Ἰανουαρίου) σελ. 4.

[Θεατρικὴ μελέτη. Κατακρίνει τὸν Νεοκλασικισμόν τοῦ Βερναρόδακη, καὶ ἐπαινεῖ τὴν ἀξία καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ἔργων τέχνης καὶ μιλᾷ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν «Αμαξᾶ Ἐρσελ» τοῦ Σούντερχμαν].

312. Ἰδιος:

«Ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ τάφου»

Φύλλο 17 (27 Φεβρουαρίου) σελ. 4.

[Μελέτη. Ποιὸ εἶναι τὸ χρέος τοῦ ποιητῆ καὶ μάλιστα τοῦ ἐθνικοῦ].

ΣΗΜΕΙΩΜΑ: Ὁ ποιητὴς μετὰ τὸ ψευδώνυμον Θύμιος Σφύκος πού ἀναφέρεται στὸ προηγούμενον τεύχος (λήμματα 234-237) εἶναι ὁ Ἄγις Θέρος (= Σπ. Θεοδωρόπουλος).

('Ἀκολουθεῖ)

Τόδεκαπενθήμερο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

‘Ο νέος ‘Ακαδημαϊκός.
(‘Ο καλλιτέχνης και ο άνθρωπος)

Οἱ ἄνθρωποι τῆς παλιᾶς γενιᾶς ἔχουνε κάτι τό θρυλικό. Εἶναι συνυφασμένοι μέ μιάν ἐποχή ἀγύριστη. Θαρρεῖς κι’ εἶναι ἰδέες ἐνσαρκωμένες. Κάθε ἕνας εἶναι κόσμος μυστικός, ἔξωρος. ‘Ανάμεσό τους κι’ ὁ ἄνθρωπος, γιά τόν ὁποῖο θά μιλήσουμε.

Τό σπῖτι τοῦ γνωστοῦ καλλιτέχνη δρῖσκεται στά Πατήσια. Σ’ ἕνα, ἄλλοτε ἐξοχικό, τώρα πολυσύχναστο δρόμο. Πριν ἀπό εἰκοσιπέντε καί πάρα πάνω χρόνια, ἐπίτηδες τό διάλεξε ἀπό-μερο, γιά νά τό κάνει ἀτελιέ μακριά ἀπό τή θούλη καί τόν κόσμο. ‘Οποῖος ὁμως τόχε γνωρίσει στά πρῶτα χρόνια, δέν μπορεῖ νά πιστέψει πῶς εἶναι τό ἴδια μέ τό σημερινό. ‘Οσο κι’ ἂν περιβάλλεται ἀπό κοινά ἀστικά σπῖτια, μέ τό πρῶτο βλέμμα, νοιώθεις τήν ποίηση νά τό στολίζει. Εἶναι κι’ οἱ γειτονικές καμπάνες, πού κάθε γιορτή τό τραγουδοῦν μέ τὰ πολλά τους κουδουνίσματα.

Δυό πανύψηλοι τοῖχοι κρύβουνε τήν ὁμορφιά τοῦ περιβολιοῦ στό διαβάτῃ. Τοῦς ἀγκαλιάζουν κισσοί, λεῦκες κι’ εὐχάλυπτοι. Μιά βαρειά, σιδερένια πόρτα, ἕνα ρόπτρο καί μιὰ μισοφθαρμένη ἐπιγραφή. Νά ὁλόκληρο τό ἐξωτερικό τῆς βίλλας τοῦ νέου ‘Ακαδημαϊκοῦ...

‘Οποτε διαβαίνω τήν εἴσοδο, θές γιατί μέ ραντίζουν οἱ περικοκλάδες καί μέ τυλίγουν οἱ γαζίες, αἰσθάνομαι μιὰ δροσιά παράξενη. ‘Η αὐλή γιομάτη πράσινο, τὰ χαλίκια μέ γοῦστο σπαρμένα καί τὰ παπαγάλια, πού ἄλλοτε μέ τὰ τιτιθίσματα καί τὰ πολύχρωμα φτερά δίναν μιὰ σκηνοθεσία στόν κήπο. Μέ ἀνεση σέ ὑποδέχονται οἱ πάγκοι καί τὰ παρτέρια σέ προσμένουνε. ‘Οσο κι’ ἂν τό ἐσωτερικό σπῖτι, πού ὀρθώνεται ὑποβλητικό μέ τό φωταγωγό του—τελ- λάρο ἴδιο—εἶναι πολὺ νεώτερο, δέν ξαίρω γιατί. μού φέρνει στή θύμηση τήν «‘Αμαρυλλίδα», τήν ἐπαυλὴ τοῦ ἀγαπημένου Γεωργίου Δροσίνῃ στήν Κηφισιά. ‘Εκείνη ἀναθύει ἕνα ἄρωμα ἀπό τόν περασμένον αἰῶνα, νοιώθεις μέσα της μιὰ νότα γοητικῶν ρυθμῶν φερμένη ἀπ’ τό Βορρᾶ, ἐνῶ τό ἀτελιέ τῶν Πατησίων μυρίζει Παρίσι σ’ ὅλη του τήν ἔκταση.

Μά καί τὰ δυό τὰ συνδέει ἡ ἀνάμνηση, τό παρελθόν, ἱστορίες παλιές θλιμένες κι’ ἕνας ἀόρατος μυστικισμός. Θαρρεῖς καί ζοῦνε θρύλοι μέσα τους, κινιῶνται ἱππότες μεσαιωνικοί, λημονη-μένα, θλιβερά παραμύθια.

Μέ τήν πρώτην ἐπίσκεψη σέ κυριεύει μιὰ γοητεία. Τό περιβάλλον, ὅσο κι’ ἂν ἔχει χάση τήν παλιά μοναξιά κι’ ἄρμονία μέ τή φασαρία καί τήν κίνηση, πού πασχίζει νά μεταβάλλῃ τήν περιοχὴ σέ κοσμοπολίτικο κέντρο, διατηρεῖ ἐδῶ, μέσα στήν αὐλὴ τοῦ καλλιτέχνη, κάτι ἀπό τήν περασμένη του αἰγλή. Εἶναι κι’ ὁ ἴδιος ὁ καλλιτέχνης!

‘Η ἀρχοντιά προσωποποιημένη. ‘Ελληνική ἐκφραση, γιομάτη ἀταραξία καί πλημμυρισμένη γαλήνη. Τό αἰώνιο ταμποῦκι στό στόμα. κι’ ἕνα δλύμπιο χαμόγελο. Μέ μιὰ σπάνια εὐγένεια δέ-χεται τόν κάθε ξένο καί μέ προσήνεια συζη-τεῖ. Γιά ὅλα τὰ ζητήματα, ἀνάλογα μέ τόν ὁμιλητὴ του. Χαρακτηριστικό εἶναι, πῶς ποτέ δέν προσπαθεῖ νά πείσῃ γιά τήν ὀρθότητα τῶν ἀπόψεών του. Δέν εἶναι δογματικός. Μά οἱ «θέσεις» του εἶναι ἐπιγραμματικές. Μιλάει μ’ ἕναν τρόπο φιλικό, πού διώχνει κάθε συμβα-τικότητα κι’ ἀπόσταση. ‘Η πρώτη ἐπικοινωνία εἶναι ἀρκετὴ γιά νά διαισθανθῇ κανεῖς τήν κα-λωσύνη του. ‘Η νεανικὴ λάμψη τῶν ματιῶν, πού κλείνουν γέλιο καί στόχασση, ἐξωτερικεύει μιὰ πλούσια ψυχικότητα καί τὰ δαθεία καλλι-τεχνικά του διώματα.

‘Η πνευματικὴ του ἀνάπτυξη εἶναι σπάνια γιά καλλιτέχνη. ‘Εξῶ ἀπ’ τὴ θεωρητικὴ κατάρ-τιση σχετικὰ μέ τόν κλάδο του, ὁ Μαθιόπουλος μιλάει γιά τό κάθε θέμα, ἀπό τὰ πιό πολυσύν-θετα ὥς τ’ ἀπλούστερα, καί τὰ ἀντλῶει ἀπ’ ὅ-λες τους τίς πλευρές. Δέ σταματᾷ τό διάβασμα, παρ’ ὅλη του τήν ἡλικία—εἶναι 73 ἐτῶν—καί προτιμᾷ γάλλους λογοτέχνες. Μιὰ πλούσια δι-βλιοθήκη μέσ’ στό ἀτελιέ, δείχνει τήν ἐφεση πρὸς τήν Τέχνη τοῦ λόγου.

‘Ο καλλιτέχνης κατάγεται ἀπὸ ἐξαιρετικὴ οἰ-κογένεια. ‘Ο πατέρας του Γεώργιος Μαθιόπουλος σπούδασε σ’ ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπῃ καί ὥς τό θα-σίλεμα τῆς ζωῆς του—ἔφτασε τὰ 92 χρόνια—τόν θεωροῦσε ἡ παλιά γενιά γιά... φορητό Πανεπι-στήμιο. ‘Ο ἀδελφός τοῦ πατέρα του Εὐσέβιος Μαθιόπουλος εἶναι ὁ γνωστός σ’ ὅλο τόν κόσμο ἀναμορφωτὴς τῆς ‘Εκκλησίας μας, κι’ ἔχει γί-νει πιά συνειδηση στοὺς ὑπεύθυνους τοῦ τομέα πού ἐδρασε, πῶς εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς λίγες, τίς ἐλάχιστες, φαινογνώμιες τῆς ‘Ελληνικῆς ‘Εκ-κλησίας στά ἑκατὸ χρόνια τῆς ‘Ελευθερίας. ‘Από εὐγνωμοσύνη καί ἀγάπη ὁ Μαθιόπουλος—πού γιά εὐκολία μετέτρεψε τό δυσκολοπρόφερτο Μαθιόπουλος σέ Μαθιόπουλος καί τόν ἀκολου-θήσαμε ὅλοι οἱ νεώτεροί σ’ αὐτὸ καθεπώνοντάς το—ἔχει ἀποθανάτισει ὅλους τοὺς προγόνους του.

* *

‘Ο καλλιτέχνης δὲ γνωρίζει τί σημαίνει ἐμ-

πάθεια. "Όταν ἀναφέρεται σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἐχθρεύονται, μένει ἀνὰγλυφῇ στὸ πρόσωπό του μιὰ βιβλικὴ πραγματεία. "Ο τόνος τῆς φωνῆς του εἶναι ἥρεμος, ὅπως ταιριάζει σ' ἕναν ἀληθινὰ πολιτισμένον ἄνθρωπο. Μόνο σὰν ἀντικρύζει κάτι τὸ ἀντιαισθητικό, σκοτεινιάζει ἡ ὄψη του, μὰ καὶ πάλι δὲ θυμώνει. "Όταν μιλᾷ γιὰ τὴν ἀκαδημαϊκὴ σχολή, δὲν εἶναι πάντα σύμφωνος μαζί της. Οὐτε κατακρίνει τοὺς ἐκπαιδευτικούς. Μὰ δὲν μπορεῖ νὰ νοιώσῃ τί συναίσθηματα φωλιάζουν στὸ ὑποσυνείδητό των πολλῶν μοντέρνων: τῶν Κυβιστῶν. Ἐκεῖ, πιστεύει πὼς πάσχει τὸ μάτι τοῦ καλλιτέχνη, πὼς εἶναι νόθο.

— Μπορεῖ κανεὶς βέβαια—μουῖλεγε μιὰ μέρα—να ἀισθάνεται καὶ νὰ βλέπει ἀλλοιώτικα. Μπορεῖ μιὰ σύνθεση νὰ δοθῇ καὶ δίχως κλασσικὴ γραμμὴ. Μὰ τὸ φτάσιμο σὲ ἐξωφρενισμούς, εἶναι σχιζοφρένεια.

— Καὶ πὼς σὰς φαίνονται τὰ σκαριφήματα τοῦ τελευταίου καιροῦ, ποὺ ὁ τίτλος τους μπορεῖ νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι nature morte μὰ κάλλιπτα μπορεῖ νὰ λέγῃ πὼς εἶναι καὶ ἡ ἀρπαγὴ τῆς Ἑλένης; τὸν ρώτησα.

— "Όσο γιὰ τοὺς τίτλους, ἡ τελευταία λέξη εἶναι νὰ μὴν τιλοφοροῦνται τὰ ἔργα. Ἀτίτλα μποροῦν νὰ φαντάζουν γιὰ ὅτι δῆποτε. "Ο δημιουργοὺς τους ἐπλάσε καὶ καὶ τὸ κοινὸ ἄς τὸ ὀνομάσει, ἄς τὸ πάρει ὅπως θέλει. "Όσο γιὰ τὰ ἑκτρώματα ποὺ προβάλλουν στὶς ἐκθέσεις, τὰ βλέπω σὰν φυσικὸ ἐπακόλουθο τοῦ ἀρνητικοῦ ρεύματος κάθε πνευματικῆς δημιουργίας. Δὲν μποροῦσε νὰ ὑστερήσῃ ἡ ζωγραφικὴ. Μόνο δυστύχημα εἶναι ἡ ἀφέλεια τοῦ πληθους, τῆς μάζας, ποὺ ὅ,τι τῆς δίνεται γιὰ πνευματικὴ τροφὴ τὸ ἀγκυλιάζει ἡθονικά, καὶ τῶν «ἐπαιδόντων», ποὺ θαυμάζουν γιὰ νὰ μὴν πᾶν ἀντίθετα στὸ ρεύμα,—ἦταν ἡ ἀπόκρισή του.

"Ο ἴδιος ἐδημοσίευσε μιὰ κριτικὴ στὴν «Ἑστία» σχετικὰ μὲ τὴν ἐκθεση τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου, ποὺ ἔγινεν ἀφορμὴ πολλῶν συζητήσεων στὸς καλλιτεχνικοὺς κύκλους.

— Τέχνη δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ—μουῖλεγε μιὰ μέρα στὸν κήπο του—ἅμα δὲν διαίνει ἀπὸ μέσα σου. "Όταν δὲν συγκεντρώνῃς ὅλα τὰ στοιχεῖα ἐνὸς καλλιτέχνη, γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἕνα ἔργο, δὲν ἀρκεῖ μονόπλευρο δόσιμο, χρειάζεται τὸ πᾶν. Θυσία γιὰ τὴν ἐπιτυχία, τόσο ψυχικὴ ὅσο καὶ ὁλική. "Ο πνευματικὸς ἄνθρωπος εἶναι διαρκῶς ἀγωνιστής. Ἀλλοῦς δὲν κάνει τέχνη. "Ο,τι ἄλλο θές ἐπιτυχᾶναι ἐκτὸς ἀπ' αὐτήν. Γιατὶ δὲν εἶναι μιὰ εὐχάριστη ἐνασχόληση, ἡ μιὰ στυγναία ἐκδύλωση, παροδική. Ἡ τέχνη εἶναι ἀποτέλεσμα ἀγῶνα καὶ πόνου καὶ κατὰ βάθος εἶναι μιὰ μορφή ἐκφράσεως κοσμοθεωρίας. Γιὰ τοῦτο καὶ ἀποτελεῖ στοιχεῖο τοῦ Πολιτισμοῦ δίπλα στὴ φιλοσοφία, τὴ θρησκεία καὶ τὴν Ἑπιστήμη. Ἡ Τέχνη λυτρώνει τοὺς πιστοὺς της. "Οπως ἡ φιλοσοφία τὸ διανοητὴ. Μὰ μονάχα σὰν εἶναι πηγάδα, αὐθόρμητη, ἀληθινή. "Όταν ἐκφράζει μὲ τὰ μάτια τοῦ πλάστη τῆς τὰ διώματα καὶ τίς βαθύτερες κινήσεις τῆς ψυχῆς των συγχρόνων του. Τότε ὑψώνεται στὴν περιοχὴ τῆς ἀξίας, φτάνει στὴν πατρίδα της...

"Ο καλλιτέχνης ἐργάζεται ἀδιάκοπα. Μὲ σηκωμένα μανίκια τὸ καλοκαίρι, μὲ θερμάστρα τὸ χιονιὰ, κλεισμένος στὸ εὐρύχωρο ἀτελιέ του. Μιὰ μυρωδιά μέντας, ὁ ἐγγλέζικος βαρὺς καπνὸς καὶ τ' ἀγαπημένα πορτραῖτα γιὰ συντροφιά. Ἡ μητέρα του—τὸ γένος Χρυσοχοΐδου ἀπὸ τὸ Βόλο—ὁ πατέρας του, καὶ ὁ Λύτρας. Τὸ ἔργο τοῦτο, παρ' ὅλον ὅτι τὸ πλάσε νεώτατος, εἶναι, νομίζω, τὸ πιὸ ἀντιπροσωπευτικόν. "Ο ἴδιος ὁ Λύτρας ἅμα τ' ἀντίκρουσε δημιουργημένο μέσα σὲ δυὸ ὥρες, τὸν χτύπησε συγκινημένος στὸν ὦμο καὶ πρόβλεψε θαυμασία ἐξέλιξη.

Στὸ εἶδος του, τὸ πατσέλ, ὁ Μαθιόπουλος εἶναι πρωτότυπος καὶ ἀξεπέραστος. Τὰ ἔργα του ἔχουν ντυθῇ στὰ χρώματα τῆς Πατρίδας του. Εἶναι λουσμένα στὸ φῶς τὸ Ἑλληνικόν. Γι' αὐτὸ καὶ ἀντέχουνε στὸν ἥλιο, στίς ἀπαιτήσεις τοῦ κλασσικοῦ ιδεώδους. Τὸ φῶς τὰ ζωογονεῖ καὶ τὰ τρέφει.

Ἀκατανόητο γιὰ μᾶς τοὺς νεώτερους εἶναι πὼς, ἀφοῦ ὁ τεχνίτης τοὺς ἔζησε στὴ ρωμαντικὴ Γαλλία καὶ τὸν λίκνισ' ἡ νύχτα τῆς, δὲν πῆρε τίποτα ἀπ' τὴ θλίψη της γιὰ νὰ τὰ τοὺς δώσῃ. "Όλα τὰ ἔργα του, κυττώντας τα στὸ μούχρωμα τὸ ἀττικό, σοῦ μιλοῦνε βουδᾶ γιὰ τὴν ἀδράχουσα μέρα τους. Στους σπασμούς τῆς μορφῆς τοῦ Λύτρα ζεῖς τὸ δράμα τῆς νεώτερης Ἑλλάδας, μὰ καὶ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀποφασιστικότητά ἀπ' τὰ σπλάχνα μέσα ποὺ δγῆκεν ἡ γενιά τοῦ 1912.

Μήπως οἱ ἀτθίδες του δὲν εἶναι πρότυπα; Οἱ γραμμὲς ἐδῶ εἶναι ἀπόλυτα κλασσικές. Ἀλλὰ τὰ πορτραῖτα δέχονται νεώτερες Ἑλληνίδες μὲ τὴν ἐκφράση τῆς νοσταλγίας καὶ τοῦ πόνου, γέννημα τῶν μεταχριστιανικῶν αἰώνων.

"Ο δυναμισμός δὲν εἶναι βέβαια γρόφισμα τῆς ἀκαδημαϊκῆς σχολῆς. Μὰ τὰ γυναικεῖα πλαστικά σώματα τοῦ Μαθιόπουλου—ποὺ ἀνήκουν στὴν ἴδια σχολή—κάθε ἄλλο παρά στατικὴ τεχνοτροπία ἔχουν. Ζητᾶνε μ' ἕνα τρόπο παράδοξο νὰ ἀλλάξουν ρυθμὸ, νὰ σπάσουν τὴ γραμμὴ, νὰ φτάσουν σὲ δράση καὶ σὲ χαρακτηρισμοὺς ἐντονούς. Μπορεῖ ἀπόλυτα ὁ δημιουργὸς τοὺς νὰ δικαιωθῇ ἀναφορικά μὲ τὴν ἀποψή του, πὼς ὁ ζωγράφος εἶναι καὶ γλύπτης. Γιατὶ τὰ ἔργα του μοιάζουνε μὲ γλυπτὰ περασμένων ἐποχῶν. Ἡ ἔντασι καὶ ὁ πόθος τῆς νοσταλγίας θυμίζουν τὸν πόνον τῆς ἐσωτερικῆς τραγικότητος τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ Μεσαίωνα.

Τίποτα μέσα σ' ὅλα του τὰ δημιουργήματα δὲν θυμίζει τὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς του. Τὸν καιρὸ ποὺ σπούδαζε στὴ σχολὴ τοῦ Β. Κονσταντὸ Παρίσι κυριαρχοῦσε στὴν τέχνη ὁ ρεαλισμός καὶ ἡ φυσιοκρατία. Μὰ δὲν τὸν ἐθέλξαν οὔτε ὁ ἐνας οὔτε ἡ ἄλλη. Τίποτα δὲν δανεῖσθηκεν ἀπὸ τὴν ὁλιστικὴ ἐκείνη ἀντίληψη, ποὺ στὰ τέλη τοῦ 19' αἰῶνα ἀγνοοῦσε τὰ ἱδανικά αἰτήματα τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης. Ἡ θέση του εἶναι προσωπικὴ, μακριὰ ἀπὸ τοὺς φιττατισμούς. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα Ἑλληνική. Ἄν αὐτὸ εἶναι «ῥαδιοπάθεια»—ὅπως τὴν καλοῦν οἱ ἀντίπαλοί του—

εἶναι ἔργο τῆς ἀντικειμενικῆς κριτικῆς νὰ τὸ πιστοποιήσῃ.

Ὁ Μαθιόπουλος δὲν ἔμεινε μονομερής. "Ἐκαμε τὶς προσωπογραφίες τῶν βασικωτέρων ἐκπροσώπων τῆς πνευματικῆς, πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῆς γενιᾶς του — τοῦ *Χαριλάου Τρικούπη*, τοῦ *Ἀγγέλου Βλάχου*, τοῦ *Μπενάκη*, τοῦ *Δ. Γούναρη*, τῶν Βασιλέων *Γεωργίου τοῦ Α'* καὶ *Κωνσταντίνου*, — θεωρήθηκε ὁμῶς ὁ πιὸ ἀληθινὸς ἐρμηνευτὴς τῆς γυναικειᾶς καλλονῆς. Οἱ κομφότερες κυρίες καὶ δεσποινίδες τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, ἐξιδανικεύθηκαν μὲ τὸ παστὲλ τοῦ Μαθιόπουλου — Ἀφύπνιση, *"Ἡ κυρία μὲ τὸ σκυλάκι*. Ἀπὸ τὶς ἱστορικὰς συνθέσεις καὶ τοπεῖα τὰ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὰ εἶναι: *Σιέρη στὸ Βυζάντιο*, *ὁ Τοῦρκος πέσσε*, *Σοβαρὲς ἀσכולίες* καὶ ἡ *Λεωφόρος Πανεπιστημίου*, Ἀκόμα καὶ γελοιόγραφες ἀπαράμιλλες ἐφιλοτέλεσεν μὲ δάστη τὸ σατυρικὸ του πνεῦμα: ἀνάμεσα τοὺς διακρίνεται μιὰ τοῦ *Ἰακωβίδη* (γλυπτικὴ ἀπὸ ξύλο).

* *

Στὴν ἰδιωτικὴ του ζωὴ τέρπεται πιὸ πολὺ μὲ τὸ νὰ φροντίζῃ τὸν κήπο του. Οἱ μενεξέδες, τὰ πεῦκα καὶ τὰ τριαντάφυλλα ὀφείλονται ἀποκλειστικὰ σ' αὐτόν. Μόνος του τὸ καλοκαίρι: τὰ ποτίζει φορῶντας ἕνα γραφικὸ καπέλλο ψάθινο. Εἶναι τόσο ὠρορφα νὰ βλέπῃς τὸν ἄνθρωπο ὅπως εἶναι στὴν πραγματικότητά, μὲ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν καλωσύνη. Ἡ ἀγάπη του γιὰ τ' ἀπορριμμένα καὶ τὰ ταπεινά, ἕνα δεῖγμα ἀκόμα τῆς καλλιτεχνικῆς ψυχῆς. Σοῦ ἐμπνέει τὸ σεβασμὸς.

— Δὲν στενοχωρεῖσθε — τὸν ρώτησα ἕνα ἀπόγευμα — ποὺ μένате ἀνύπαντρος;

— Καθόλου, ἦταν ἡ ἀπάντησή του. Μπόρεσα ἔτσι ἀπερίσπαστος νὰ ἐργάζομαι πενήντα ἀδιάκοπα χρόνια. Κι' ἐλεύθερος ταξίδεψα ὅποτε ἐνοιώθα τὴν ἀνάγκη.

Κι' ἀλλῆθια. Ἡ χαρὰ λάμπει ζωγραφιστὴ στὸ πρόσωπό του.

Ὁ Παῦλος Μαθιόπουλος ἔχει ἀνάμεσα στ' ἄλλα ἕνα σπάνιο προτέρημα. Ἀποφεύγει τὶς ἐπιδείξεις. Ὁ θόρυβος γιὰ τὸνόμά του τὸν στενοχωρεῖ καὶ τὸν αἰσθάνεται σὰν δυσβάστακτο βάρος. Τοῦ ἀρέσει ἡ μοναξιά, δίχως νὰ τοῦ λείπη ἡ κοινωνικότητα. Μὲ καλωσύνη δέχεται τοὺς νέους ποὺ θέλουν νὰ τὸν συμβουλευτοῦν καὶ στοργικὰ τοὺς χαράζει κατευθύνσεις. Μὰ δὲν προσπάθισε ποτὲ — αὐτὸ ὅλοι τοῦ τὸ ἀναγνωρίζουν — νὰ δημιουργήσῃ νέους ἐπηρθεσμένους ἀπ' αὐτόν.

— Ποτέ μου δὲ συμπάθησα Μαθιοπουλάκια! εἶπε κάποτε σοδαρά. Ἀποτρέπει ὅσους δὲν ἔχουν ταλέντο, μὲ κάθε τρόπο, ἀπὸ τὴν προσπάθεια νὰ «γίνουν» ζωγράφοι. Κι' ἐνθαρρύνει ὅσους ἔχουν τὴν ἐφεση λέγοντας συνάμα, ὅτι ἡ πρωταρχικὴ πηγὴ κάθε καλοῦ εἶναι ἡ ἐργασία. Ταλέντο κι' ἐμπνευση, δίχως μόχθο κι' ἀγῶνα μέχρις αἵματος, δὲν εἶν' ἀρκετὰ.

— Εὐκόλο εἶναι νᾶσαι — ἔλεγε σ' ἕνα νεαρὸ ζωγράφο — νέος ζωγράφος. μὰ ζωγράφος νέος, πρῶτος τύπος... that is the question!

Οἱ συμβουλές του ἔχουν τὸ χροῖα τῶν ἔργων του. Δὲν εἶναι ἡθικὸ κήρυγμα. Μοιάζουνε πιό-

τερο μ' ἐπιστήμη. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐπιζητεῖ νὰ τὶς ἐγκολπωθῶν ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἀκούνε. Δὲν εἶναι ἕνα καταστύλαγμα ἀπλῆς πείρας. μὰ ἀποτελεσμά ἐνός δυναμικοῦ δώματος, μιᾶς δλόκληρης ζωῆς ἀφιερωμένης σὲ κάτι ἀνώτερο, στὴν Τέχνη.

Ἡ πιὸ κρυφὴ του θλίψη εἶναι τὸ πνευματικὸ κατάντημα τῆς Γαλλίας.

— Τὴν ἀγάπησα — μούπε μὲ πόνο — σὰ δεῦτερη Πατρίδα μου. Καὶ νὰ τὴ βλέπω τώρα σ' αὐτὴ τὴν ἔσχατη τῆς παρακμῆς ἀκμῇ...

Ἡ Γαλλία... μονολόγησε. ποὺ τὴν ἔκαναν ἀθάνατη καλλιτέχνες ὕψους σὰν τὸν Lorrain, τὸν Puget, τὸν Antoine Watteau, τὸν Constable καὶ τὸν Delacroix... πόσο ἀποκαρδιωτικὸ εἶναι τὸ σημερινὸ φτάσιμό της στὸν κυδισμό τοῦ Pablo Picasso στὴ ζωγραφικὴ καὶ στὸν ἐξιστανισμὸ τοῦ J. P. Sartre στὴ λογοτεχνία... Τί θὰ τοὺς διαδεχθῇ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὁλοκληρωτικὴν αὐτὴ ἀρνήση;

Ὡστόσο ἐμφορεῖται ἀπὸ μιάν ἔμφυτη διάθεση ὀπτιμισμού γιὰ τὸ μέλλον. Πιστεύει, ὅτι οἱ ἀλλοθιδοῖχοις ἀκμὲς καὶ πτώσεις τῶν πολιτισμῶν θὰ περάσουνε κι' ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας. Καὶ μὲ τὴ δύναμη τῆς διοράσεως ὁπτασιάζεται μιὰ καινούργια περίοδος ἀνόδου καὶ σύνθεσης, ποὺ θὰ βιαδεχτοῦν τὴ σημερινὴν ἀπαξίωση. Τὰ μνημόματα μιᾶς νέας ἐποχῆς τὰ νιώθει νᾶρχουνται καὶ πάλι ἀπὸ τὴν γέφυρην "Ἡπειρο. Ἡ ἀναγέννηση μονάχα ἀπ' τὰ σπλάχνα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος θ' ἀναπαθήσῃ.

* *

Γιὰ τὸν Παῦλο Μαθιόπουλο — τὸ θεῖο Παῦλο — ἦμουν πάντα περήφανος. Καὶ τὰ χρόνια ποὺ-παίζα μὲ τὰ κραγιόνια του χωρὶς νὰ μαντεύω τὸν προορισμό του, τότε ποὺ μὲ συγκινητικὴν ὑπομονὴ μοῦ μάθαινε πράγματα ξένα καὶ πρωτόγνωρα, καὶ μαζῶντας τὴν πλῆπα του μοῦ διηγόταν ἱστορίες μὴν ἀντέχοντας νὰ βαστάξῃ τὰ γέλια του σὲς ἀπορίες μου τίς ἀπειρες. Καὶ τότε, ποῦτρεχα μὲ λαχτάρα μόλις ἀντίκρουζα τὴ σιλουέττα του ἀπὸ μακριὰ νὰ διαγορᾶται — ἡ φλοττὰν γραβάτα καὶ τὸ μπαστούνι τὸ χοντρὸ — νὰ τὸν φιλήσω στὸ σοδαρὸ μὰ καὶ τόσο ἀγαπημένο πρόσωπο. Ἀλλὰ καὶ τώρα, — πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ — ὅταν τὸν ἔκρινε, δριφύωνα σχεδόν, ἄξιο μέλος τῆς ἡ Ἀκαδημίας καὶ τοῦ θώρου τὴν τελικὴ μ' αὐτὸ τὸ τρόπο σφραγίδα τῆς δικαίωσης καὶ τῆς τιμῆς.

Καταλήγοντας γιὰ μιὰ στερὴν φορὰ θᾶξελα νὰ ὑπογραμίσω τὴν προσωπικὴ συμβολὴ καὶ προσφορά τοῦ ἀνθρώπου στὸν τομέα ποὺ τάχτηκε.

ΒΑΣΟΣ Π. ΜΑΘΙΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ ἑλληνικὴ χαρκτηκὴ.

Ὁ κ. Ζὴν Βαλλερὸ-Ραντό, ἐπιμελητὴς τοῦ πρυτανικοῦ «Cabinet des Estampes», μὲ ἐπισήμο ἔγγραφο τῆς «Bibliothèque Nationale» ἀνιγγαίλει στὸν ἐκλεκτὸ ζωγράφο-χαρκτη καὶ συνεργίτη μας κ. Εὐθύμη Παπαδημητρίου, ὅτι ἡ σύγ-

χρονὴ ἑλληνικὴ χαρακτηριστικὴ θὰ ἀντιπροσωπεύεται στίς συλλογὰς τοῦ Μουσείου μὲ βίκο τοῦ χαρακτηριστικοῦ ἔργου.

Πρόκειται γιὰ τὴν περιφνημὴν βυλογραφία «Τοπιό Ἀττικῆς», ποὺ ἡ ὀργάνωσις τῆς «Διεθνοῦς Ἐκθέσεως τῆς Σύγχρονης Χαρακτικῆς» δημοσίευσε στὸν κατάλογο τῆς Ἐκθέσεως, θεωρώντας τὴν σὺν τὸ ἀντιπροσωπευτικότερο καὶ χαρακτηριστικότερο ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ ἔργα, ποὺ εἶχαν ἐκτεθεῖ.

Ἡ εἰσδοὺς ἔργου ἑλληνικῆς χαρακτηριστικῆς στίς πλούσιες συλλογὰς τοῦ παγκοσμίου κύρους παριστιανοῦ Μουσείου, ποὺ κατέχει ἔργα καλλιᾶς καὶ σύγχρονης χαρακτηριστικῆς, εἶναι ἀναγνώρισις καὶ τιμὴ γιὰ τὴν χαρακτηριστικὴν μας.

Τὸ «Χρονικὸ τοῦ Θεάτρου».

Τὸ «Χρονικὸ τοῦ Θεάτρου» τοῦ κ. Γιάν. Σιδέρη, ποὺ συγκροτεῖται μὲ τόσο μόχθο ἀλλὰ καὶ τόσες ὑπηρεσίας προσφέρει, θὰ δημοσιευεῖ σὺν τευχὸς τῆς 1ης Σεπτεμβρίου γιὰ νὰ περιλάβει καὶ τὴ ζωρὴν καλοκαιρινὴν θεατρικὴν κίνησιν.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ἔνα δροσερὸ ἔργάκι.

Θέατρο Ντὸ - Ρέ, θίασος «Δραματικὴ Σκηνὴ»:
Ἑρμὼν καὶ Ζερμπιντώ, «Σχολεῖο Κοκοιτῶν», τρίπραχτὴ κωμωδία.

Εἴμαστε δικαιολογημένοι ὅταν καταδικάζομε μὲ ἀμελίχτην ἀυστηρότητα τὸ μπουλδάρ; Καθὼς παρακολουθοῦσα τὸ «Σχολεῖο Κοκοιτῶν» δὲν μπόρεσα νὰ μὴ θέσω σὺν ἑαυτοῦ μου αὐτὸ τὸ ἐρώτημα. Ὡ! δέδαια διέκρινα ὅλη τὴ ρηχέτητα τῆς κομεντί αὐτῆς τοῦ Ἑρμὼν καὶ Ζερμπιντώ, ποὺ εἶναι ἐντοῦτοις ἕνα ἀπὸ τὰ καλεῖτερα δειγμάτων τῆς παραγωγῆς τοῦ μπουλδάρ, ὅλη τὴ συμβατικότητα τῆς, τὴ συνταγὴ μὲ τὴν ὁποία συνυφαίνονται σ' αὐτὴν ἡ εὐκόλῃ ἐξυπνάδα, τὰ ἐπιφανειακά σπινθηρίσματα τοῦ διαλόγου, μὲ τὴ γλυκερὴ συναισθηματικότητά, ἡ ὁποία προπνέων σὺν τῷ τέλος δίνει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν μᾶς προσφέρθηκε τίποτε ἄλλο παρὰ ἕνα κατευθυντικὸ αἰσρῶν, καὶ ὅμως πῶς νὰ ἀρνηθῶ ὅτι ἀπ' αὐτὴν ἀναδίνεται κάποιον θέλητρο, κάποια μαγεία; Τὴν παρακολούθησα μὲ τὴν ἰδίαν τέρψιν ὅπως ὅταν τὴν πρωτοεῖδα, νομίζω τὸ 1920, στὸ Παρίσι. Ἐπαύει τότε τὸν κύριο ρόλο ὁ Σιγγορέ καὶ ἡ ἀριστή, ἡ ἐξοχὴ ἐκείνη παράστασις εἶναι μιὰ ἀπὸ καίνας ποὺ διατηρεῖ ἐναργέστερα ἢ μνήμη μου. Ἀργότερα, καθὼς πληροφοροῦμαι, παίχθηκε στὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ θὰ εἰπα, καὶ φαντάζομαι τότε στὸ ἐξωτερικόν, γιὰτὶ αὐτὴ τὴν παράστασιν καθόλου δὲν τὴν θυμᾶμαι.

Πῶς νὰ ἐξηγήσω ὅτι τώρα ποὺ ξαναεῖδα, ὅστερα ἀπὸ τριάντα σχεδὸν χρόνια, τὸ «Σχολεῖο Κοκοιτῶν», δὲν μοὶ φάνηκε καθόλου ρυτιδωμένο, ὅτι ἔφυγα ἀπὸ τὸ θέατρο ἀποκομίζοντας τὸ ἴδιον συναίσθημα εὐεξίας ποὺ εἶχα πᾶν ἄλλοτε ἀπὸ τὸ παριστιανὸν θέατρο; Μπορεῖ αὐτὸ νὰ ὀφείλεται

μόνο σὺν ὅτι ἡ ἀνάμνησις εἶχε διαμορφώσει μέσα μου εὐνοϊκὴ προδιάθεσις, ὥς ποῦμε, προκατάληψιν; Δὲν τὸ νομίζω.

Κι ὅμως τὸ θέμα τοῦ «Σχολείου Κοκοιτῶν», τὸ ἀνέδραμα μιᾶς ἐταίρας ποὺ ἀρχίζει σὺν ἀπλῇ μιντινέττα, καὶ ποὺ θὰ καταλήξει, ὅταν θὰ γίνῃ ἡ ἐρωμένη ἐνὸς Ὑπουργοῦ, καὶ ἀποθυσιάσει, μὲ ἀρκετὸ πόνο, τὴ συναισθηματικὴν τῆς ζωὴν, νὰ κατευθύνῃ, ἴσως, τὴς τύχης τῆς Γαλλίας, δὲν ἔχει πιά καμιὰ ἐπικαιρότητα. Ἀλλὰ, πολὺ ἐπιταχυντικότερα προβλήματα, μᾶς ἀπασχολοῦν σήμερα. Κι οὗτε εἶναι ἡ ἀπόχρησις καλῶν τρόπων σήμερα πιά ἀπαραίτητη γιὰ τὴς ἀνάδους. Στὸ «Σχολεῖο Κοκοιτῶν», ἡ ἐταίρα ἀνεβαίνει χάρις, φυσικὰ, σὺν προσόντα τῆς — μιὰ ἄλλη συνάδερφος τῆς, ἐπίσης ὁμορφῇ σὺν καὶ αὐτῇ, ἀνεπίδεχτη ὁμοῦ καλλιέργειας, θὰ παραμείνῃ στάσιμη — ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ ἀνέλαβε τὴν «ἀνατροφή» τῆς ἑνὸς καλῶς ἀριστοκράτης. Σήμερα ἀνεβαίνει κανένας πολὺ περισσότερον μὲ τὴς γροθιὰς του, καὶ μὲ τὸν δόλο του, παρὰ μὲ τοὺς τρόπους του, πιθανόν δυστυχῶς, γιὰτὶ οἱ ἐπίλοιποι, τὸ εἶπα καὶ ἄλλοτε, δὲν εἶναι κατὰ τὸσο ἐπιπόλαιο ὅσο φαίνεται.

Ἐνα ἔργάκι ρηχόν, καὶ ἐπὶ πλέον ἀνεπίκαιρον. Σὲ τί νὰ ἀποδώσωμε τὸ ὅτι διατηρεῖ, σχεδὸν ἀνεπαφή, τὴ νεότητά του; Στὴ διάρκεια τῆς παράστασις δὲν μπόρεσα νὰ μὴ σκεφθῶ: Ἄν ξαναβλέπαμε σήμερα τὴν «Μάγισαν», τὸν «Ἀνθρωπο ποὺ ἀλλάζει κεφάλαια», ἀκόμα καὶ τὰ δράματα τοῦ Δανουβίου, ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα ποὺ μᾶς ἠλέκτρισαν καὶ μᾶς θάμπωσαν σὺν μεσοπόλεμῳ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προσδοκοῦσαμε μιὰ ἀνανέωσιν τοῦ θεάτρου, θὰ αἰσθανόμαστε νὰ ἀναδίνεται ἀκόμα ἀπὸ μέσα τοὺς δροσὰς;

Ἡ ἀντοχὴ σὺν χρόνῳ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἕνα στοιχεῖον ἀξίας. Μήπως ὅταν καταδικάζομε τὸ μπουλδάρ ὑποτιμοῦμε τὸ ρόλο ποὺ παίξει στὴν τέχνη ἢ τεχνικὴ, ἢ μορφὴ, καὶ ἐπίσης τὸ παιχνίδι; Εἶναι ἕνα πρόβλημα ποὺ θέτει τὸ «Σχολεῖο Κοκοιτῶν», ποὺ ἀξίζει νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον θὰ μὲ ἀνάγκαιε νὰ ξεπεράσω τὰ ὅρια τῆς στήλης μου ἂν καταπιανόμουν αὐτὸ τώρα.

Τώρα ὥς περιορισθῶ στὴν παράστασιν. Ὁ θίασος «Δραματικὴ Σκηνὴ» ἀπέδειξε ὅτι ὁ τίτλος ποὺ θὰ τοῦ ἄρμοζε καὶ τὸν ὁποῖον ἀπὸ μετριοφροσύνης δὲν πῆρες, εἶναι «θίασος τῶν ἄσων». Σπάνια ἔχομε δεῖ στὴν ἑλληνικὴ σκηνὴ μιὰ παράστασιν ὅπου ὁ κάθε ρόλος ἔχει ἀνατεθεῖ σ' ἕναν ἡθοποιὸν ὁλίκεν. ὅπου δὲν εἶταν οὕτως μιὰ λεπτομέρεια ἐλαττωματικὴ. Νὰ ἀναφέρω χωριστὰ τὴς ἐπιτελεύσεις τοῦ κάθε ἡθοποιοῦ; Πρὸς τί; Τὸ ἄριστον δὲν συζητεῖται. Ὡς ἀναγράφω μόνο τὰ ὀνόματα ἐκείνων ποὺ συντέλεσαν ὥστε νὰ παρουσιασθῇ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιβλεψὴν τοῦ ἐξαίρετου σκηνοθέτη κ. Κατσέλη ἕνα ἀμείψτο, καὶ ἐξαισιόσυνολο: Β. Κύρου, Α. Ραυτοπούλου, Θ. Κωτσόπουλος, Γ. Γληνός, Θ. Μορίδης, Ν. Παρασκευᾶς. Στὴν κ. Κατσέλη θὰ εἶχα νὰ παρατηρήσω ὅτι δὲν τῆς μένει πιά παρὰ ἀκόμα λίγο νὰ θερμάνῃ τὴν κάποια ψυχρότητα τῆς, νὰ προσδώσῃ στίς ἐρμηνείας τῆς τὴν ἐξοχὴν εὐκαμφίαν ποὺ ἔχει τὸ σῶμα τῆς, ὅπως τὸ ἔδειξε στὴ σκηνὴ τῆς γυμναστικῆς, γιὰ νὰ φτάσῃ ἐκεῖ ὅπου ἔχομε τὴν πεποίθησιν ὅτι

εἶναι προορισμένη νὰ ἀνέδει. Βρίσκεται στὸν καλὸ δρόμο· χρειάζεται ὅμως ἀκόμα νὰ καταβάλει μόχθους.

Τὸ Ἑθνικὸ Θέατρο ὁργάνωσε μιὰ δεξίωση γιὰ νὰ ἀναγγεῖλει ἐπίσημα τὴν ἀναρξὴν τὸ φθινόπωρο τῶν παραστάσεων ἀρχαίων δράματος ποὺ θ' ἀποτελέσουν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ἀθηναϊκῶν φεστιβάλ. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν κατανόησα καλὰ τί θέσθ' ἔχουν οἱ λόγοι καὶ οἱ προκαταβολικοὶ πανηγυρισμοί, ὅταν ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει εἶναι τὰ ἔργα. Ἀλλ' ἄς μὴ μεμφιμοιροῦμε· ἄς παρμερίσουμε ἐπίσης τὴς ἀμφιβολίας ποὺ ἐνστάλαξε μέσα μας ἡ ἱσμε σήμερα ἔργασίᾳ τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου γιὰ τὴν δυνατότητα ποὺ ἔχει, μὲ τὰ στελεχῆ ποὺ σήμερα διαθέτει, νὰ δώσει καλλιτεχνικὴ πνοὴ καὶ ζωὴ στὰ σχέδιά του, γιὰ τὴν πραγματοποιήσῃ τῶν ὁποίων καταβάλλει ἀναμφισβήτητα τεράστιους μόχθους καὶ πολλὴ ἔργατικότητα. Δὲν μ' ἀρέσουν οἱ ἀπὸρίτοι κρίσεις κι' ἄς τὴς παραδειγμάτισε, δυστυχῶς, τὸ ἴδιο τὸ Ἑθνικὸ Θέατρο. Σήμερα, ἐν ἀναμονῇ, ἄς χοροῦμε ἀπερίσπαστοι τὸ εὐφρόσυνο γεγονός, ποὺ ἀνήγγειλε.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Οἱ Συναυλίες τῆς Κρατικῆς Ὁρχήστρας.— Φυτώρια νέων καλλιτεχνῶν.— Νίκος Μοσχονάς.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μουσικοῦ κοινοῦ συγκεντρώνεται τώρα στὶς συμφωνικὰς συναυλίες τῆς Κρατικῆς Ὁρχήστρας στὸ θέατρο τοῦ Ἡρώδη. Καὶ τὸ κοινὸ ποὺ τὶς παρακολουθεῖ ὅλο καὶ πληθαίνει κι' εἶται μεγαλώνει ἡ ἐδῶν τῶν ἀρχιμουσικῶν γιὰ τὸ ποιόν, τόσο τῶν προγραμμάτων ὅσο καὶ τῆς ἐκτέλεσης. Τὸ εἶπαμε πολλὰς φορὰς: Οἱ συμφωνικὰς συναυλίες τῆς Κρατικῆς Ὁρχήστρας πρέπει ν' ἀποβλέπουν σὲ δυὸ σκοποὺς, ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ στὴ μουσικὴ διαπαιδαγώγησιν τοῦ κοινοῦ, ἀπὸ τὴν ἄλλη στὴν προώθησιν τῆς μουσικῆς δημιουργίας, μὲ τὸ νὰ ἐκτελοῦνται ἔργα ἑλλήνων συνθετῶν, ποὺ μόνον ὅταν τ' ἀκοῦν ἐκτελεσμένα τὰ ἔργα τους θὰ μπορέσουν οἱ μουσουργοὶ νὰ τὰ κρίνουν, νὰ καταλάβουν τὴς ἐλλείψεις των, κι' εἴται νὰ ἐξελιχθοῦν καὶ νὰ ἔχουν τὸ θάρρος νὰ συνεχίσουν, τὴ δημιουργικὴν τὴν προσπάθειαν. Δὲ φαίνεται ὅμως νὰ ἐπιδιώκουν τὸ διπλὸν αὐτὸ σκοπὸ ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ τὰ προγράμματα τῶν συναυλιῶν. Στὶς δυὸ πρώτες συναυλίες δὲν ἐκτελέστηκε κανένα ἑλληνικὸ ἔργο. Μήπως δικαιολογούνται ὅτι δὲν ὑπάρχουν καινούρια γιὰ νὰ τὰ παρουσιάσουν σὲ πρώτες ἐκτελέσεις; Ἀλλὰ τί σημασία ἔχει ἂν παίχτηκε ἓνα κομμάτι συμφωνικὸ τώρα καὶ δυὸ χρόνια; Ὑπάρχουν τόσα καὶ τόσα ποὺ θὰ θέλαμε νὰ τὰ ξανακοίμε κάθε τόσο καὶ θὰ μπορούσα ν' ἀναφέρω ἀρκετὰ. Ὡς τόσο στὶς πρώτες συμφωνικὰς συναυλίες παίχτηκαν κλασικὰ ἔργα, τὰ περισσότερα χιλιοπαιγμένα ποὺ πάντα μᾶς εὐχαριστεῖ νὰ τ' ἀκοῦμε καὶ ἡ ὀρχήστρα τὰ ἐκτελεῖ λαμπρά, γιὰτὶ τὰ ξαίρει καὶ δὲ βρίσκεται μπροστὰ σ' ἐκ-

πλήξεις. Ἀλλὰ πόσο ἀποδοτικώτερη θὰ ἦταν ἡ τόσο ἐπιμελημένη ἔργασίᾳ τῶν μαέστρων, ἂν συμφωνοῦσαν μεταξὺ τους καὶ οἱ τρεῖς νὰ κατάρτισουν μὲ πολλὴ προσοχὴ ἓνα πρόγραμμα γιὰ ὅλη τὴ σειρά τῶν συναυλιῶν, ποὺ νὰ εἶναι εἰς γνώστὸ ἀπὸ πρὶν τὸ κοινὸ καὶ νὰ μποροῦν ὅσοι ἐνδιαφέρονται νὰ μελετοῦν ἀπὸ πρὶν τὴν παρτιτούρα τῆς ὀρχήστρας τῶν καινούριων ἔργων. Ἔτσι θὰ μπορεῖ ὁ ἀκροατὴς νὰ παρακολουθεῖ τὴς συναυλίας προετοιμασμένος, νὰ συγκρίνει ἀναμεταξύ τους τὴς διαφορὰς σχολῆς καὶ τεχνολογίας. Πρὸ πάντων ὅμως πρέπει νὰ ἐκτελεῖται κάθε φορὰ κι' ἓνα ἑλληνικὸ ἔργο. Τὸ χρωστάμε αὐτοῖς τοῖς ἡρωϊκοῦς μας μουσουργοῦς, ποὺ ἀντὶ νὰ γράφουν ταχὺ καὶ ὀρεγμένα, ποὺ νὰ τοὺς ἀποδίδουν γενναίως εἰσπράξεις καὶ νὰ γεμίζουν μαζὶ τὴς προβῆκες τῶν μουσικῶν οἰκῶν, προτιμοῦν νὰ γράφουν μουσικὴ σοβαρὰ, μὲ μοναδικὴ φιλοδοξία νὰ προσφέρουν καὶ αὐτοὶ κάτι στὴ μουσικὴ τῆς πατρίδας μας.

Ἀμφιβάλω ἀκόμα ἂν εἶναι πρόσφορὸ τὸ νὰ παίξονται ἔργα δευτερώτερα τῶν μεγάλων μουσουργῶν, ποὺ δὲν εἶναι καὶ ἀντιπροσωπευτικὰ, ὅπως π. χ. τὸ μπαλέτο «Προμηθεὺς» τοῦ Μπετόβεν, ποὺ παίχτηκε στὴ συμφωνικὴ τῆς 29 Ἰουνίου, ἔργο νεανικὸ, ἓνα «Παλινδρόμο», ὅπως τὸ χαρμηλὸν ἀκόμα κι' ὁ πιὸ φανατικὸς λάτρης τοῦ Μπετόβεν, ὁ Ρομαίν Ρολλάν. Ἰσως σ' ἓνα φεστιβάλ Μπετόβεν, σὲ μιὰν ἱστορικὴν σειρά ἔργων τοῦ Μπετόβεν, θὰ εἶχαν τὴ θέσιν τους τέτοια ἔργα, νεανικὰς προσπάθειες ἢ κομμάτια ἐπικαιρικὰ, γιὰ νὰ φανεῖ ἡ ἐξέλιξιν τῆς τέχνης τοῦ μεγάλου Δημιουργοῦ.

Στὴ συναυλία τῆς 27 Ἰουνίου παίχτηκε ἓνα εὐχάριστο καὶ καλογραμμικὸν ἔργο τοῦ Γ. Σκλάδου, Ἰντερμέτζο καὶ Εἰσαγωγή ἀπὸ τὸ Λυρικὸν δράμα «Κρίνο στ' ἀκρογιάλι». Ἐπὶ τέλους.

* *

Παρακολουθώντας τὴς διπλωματικὰς ἐξετάσεις τῶν διαφόρων Ὁδῶν, μπορούμε νὰ σχηματίσουμε κάποιον προγνωστικὸν γιὰ τὸ μουσικὸ μέλλον τοῦ τόπου μας. Τὰ ἰδρύματα δέδωκαν εἶναι πολλὰ καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὰ παρακολουθῇ κανένας ὅλο, μιά καὶ οἱ ἐξετάσεις γίνονται ὅλες τὴν ἴδια ἐποχῇ. Ὡς τόσο ἀπὸ τὴς διπλωματικὰς ἐξετάσεις καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῆς Μελοδραματικῆς Σχολῆς τοῦ Ἑθνικοῦ Ὁδείου, ποὺ χωρὶς ἀμφιβολία, εἶναι τὸ πλουσιώτερον φυτῶριον καλλιτεχνῶν τοῦ τραγουδιοῦ στὸν τόπον μας, μπορούμε νὰ δῶμε πολὺ αἰσιόδοξα συμπεράσματα. Στὴ φετινὴ ἐπίδειξιν τῆς Μελοδραματικῆς Σχολῆς τοῦ Ἑθνικοῦ Ὁδείου, μὲ διδασκαλίαν καὶ σκηνοθεσίαν τῆς κ. Μάγνης Καρατζᾶ, ἀναδείχτηκαν νέοι καλλιτέχνες, ποὺ θὰ ἐξελιχτοῦν σὲ πολὺτιμους μελοδραματικοὺς παράγοντας, φτάνει νὰ χρησιμοποιήσῃ ἡ Λυρικὴ Σκηνὴ τὴς νέες αὐτὰς ἐλπιδοφόρας δυνάμεις. Στὴν ἐπίδειξιν αὐτὴν παίχτηκαν μονωμένες σκηνὲς ἀπὸ διαφόρους ὕπερους, ἀπὸ τὴ «Μποῆμ» τοῦ Πουτσίνι, τὴν «Ερωτικὴν Πονηρίαν» τοῦ Λεκόκ, τὴν «Ἀρπαγὴ ἀπὸ τὸ Σερᾶν» τοῦ Μότσαρτ καὶ τὸ «Σαμφὼν καὶ Δαλιὰ» τοῦ Σαῖν Σάνς. Στὶς παραστά-

σεις αὐτὲς ξεχώρισαν οἱ νεαροὶ καλλιτέχνιδες Μ. Μωραΐτου, ἐξαιρετικά χαριτωμένη στὸ ρόλο τῆς Μπλόντ ἀπὸ τὴν «Ἀρπαγή», Σ. Κατσαροῦ στὸ ρόλο τῆς «Δαλιδᾶς», δραματική μεσόφωνος μὲ πλούσια φωνητικά χαρίσματα ποὺ φαίνεται νὰ τὰ μεταχειρίζεται καὶ μὲ ἐξαιρετὴ ἡθοιοίαι, καὶ ὁ Τ. Ἀξιώτης (Σαμφών) ἀξιόλογος καὶ ὥριμος καλλιτέχνης. Ἀξίζει ἀληθινὰ κάθε ἐπαινος στὶς καθηγήτριες, κυρίως Σμαράγδα Γεννάδη, Μαρίνα Καλφοπούλου καὶ Μάγνη Καρατζᾶ, ποὺ μὲ τὴ μακρόχρονη πείρα καὶ τὴ φωτισμένη τους διδασκαλία μόρφωσαν τοὺς νέους αὐτοὺς καλλιτέχνες.

* *

Ἀκούσαμε μὲ χαρὰ καὶ περηφάνεια τὸ μεγάλο μας καλλιτέχνη τοῦ τραγουδιοῦ, βαρύτονο Νίκο Μοσχονά, στὴ συναυλία ποὺ ἔδωσε μὲ τὴ Λυρική Σκηνὴ στὸ θέατρο τοῦ Ἡρώδη. Καὶ θεβαιωθήκαμε πῶς, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι συνήθως συμβαίνει, ὁ Μοσχονάς ξεπερνᾷ σὲ καλλιτεχνικὴ ἀξία τὶς διαφημίσεις ποὺ τοῦ εἶχαν γίνει. Εἶναι ἓνας ολοκληρωμένος καλλιτέχνης. ποὺ δὲν ἐπιζητεῖ νὰ καταπλήξει τὸν ἀκροατὴ. Ἐχει σπάνια φωνητικά χαρίσματα, μουσικότητα ἀντίληψη τοῦ ἔργου ποὺ ἀποδίδει, καθαρότατη ἀρθρωση στὴν ἀπαγγελία του — ἃς προσπαθῶσιν νὰ τὸν μιμηθοῦν ὅλοι οἱ τραγουδισταὶ μας. Εἶναι ἓνας ἀκόμα ἑλληνας καλλιτέχνης μαζί μὲ τὸν Μητρόπουλο καὶ τὴν Ἑλένη Νικολαΐδου, ποὺ τιμοῦν τὴν Ἑλλάδα στὴν Ἀμερική.

ΑΥΡΑ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἀναστ. Κ. Ὁφλάνδου : «*Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Ἑκκλησιαί τῆς Ρόδου*».

Ἀμέσως μόλις ἐλευθέρωθηκε ἡ Δωδεκανήσος ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ κατοχή, εἶδαμε ἀπὸ κάθε πλευρὰ καὶ μὲ κάθε τρόπο νὰ ἐκδηλώνεται τὸ ἐνδιαφέρον κι' ἡ ἀγάπη τῶν Ἑλλήνων στὰ μαρτυρικά αὐτὰ νησιά, ποὺ ἐπτάμισυ σχεδὸν αἰῶνες ὑπόδουλα, κρά-

τησαν ἀσθεστὴ καὶ περήφανη τὴ φλόγα τοῦ ἐλληνισμοῦ τους. Μὲ τὸ ἀγκάλιασμά τους ὅμως ἐπήραμε ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες καὶ ἓνα μάθημα πολιτισμοῦ. Ἐμάθαμε ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν Ἰταλῶν, στὴ Ρόδο ἰδίως, τί θὰ πῇ σεβασμὸς στοὺς ἱστορικοὺς τόπους καὶ στὶς φυσικὲς ὁμορφιές τῶν τοπίων. τί θὰ πῇ τουριστικὴ ὁργάνωση τέτοιων θησαυρῶν φύσης καὶ ἱστορίας.

Ἐργάστηκαν οἱ Ἰταλοὶ γιὰ τὴν τουριστικὴ ἀνάδειξη τῆς Ρόδου σὲ ὅλα τὰ πεδία ποὺ μποροῦσαν νὰ συμβάλουν σ' αὐτό, ἀκόμα καὶ στὸ

πνευματικόν : Μὲ τὴν ἔρευνα τῶν μνημείων τῆς ἱστορίας της, μὲ τὴ συντήρηση καὶ τὴν ἀποκατάστασή της καὶ μὲ τὴν περισυλλογὴ καὶ τὴν διαφύλαξη τῶν ἀρχαιοτήτων της. Περιερίστηκαν ὅμως πρὶς πολὺ στὴς Φραγκοκρατίας τὰ μνημεῖα, γιατί αὐτὸ συνέφερε στὸ σκοπὸ τους, νὰ τονίσουν ἐκείνην τὴν περίοδο, γιὰ νὰ στηρίξουν κατὰ κάποιον τρόπο δικαιώματα κατοχῆς τῶν νησιῶν. Ἀσχολήθηκαν καὶ μὲ τὴν ἀρχαιότητά της, χωρὶς ἔμφαση ὅμως, μέσα στὰ αὐστηρά ὅρια τῆς ἐπιστήμης καὶ ὅσο χρειάζοταν γιὰ τὸ τουριστικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ τόπου. Τὸ θέμα ὅμως ποὺ τοὺς ἀπασχόλησε λιγώτερο εἶναι οἱ ἐκκλησίες τῶν Δωδεκανήσων ὅλων τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, ἀπὸ τοὺς

πρωτοχριστιανικοὺς ἕως τοὺς μεταβυζαντινοὺς, γιατί αὐτὲς μαρτυροῦν τὴν ἀκατάλυτη συνέχεια τοῦ ἐλληνισμοῦ τῶν νησιῶν.

Γι' αὐτὸν τὸ λόγο ἀκριβῶς τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ εἶχε ὁ καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικῆς μνημειολογίας καὶ ἀκαδημαϊκός κ. Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος, ν' ἀφήσει κάθε ἄλλη ἀσχολία ἀπὸ τὸ πολὺπλευρο ἐπιστημονικὸ του ἔργο καὶ νὰ ἐργασθεῖ στὴ Ρόδο ἐπὶ τρεῖς μῆνες γιὰ νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ περιγράψῃ τὰ μεσαιωνικὰ τῆς μνημεῖα, ἀμέσως μετὰ τὴν ἔνωση τῶν Δωδεκανήσων μὲ τὸ ἐλεύθερο ἑλληνικὸ κράτος, ὅχι μόνον ἐμπρακτὴ καὶ ἀνώτερης ἀξίας ἐκδήλωση στοργῆς ἐσήμανε καὶ ἐπιστημονικὴ ἀνάγκη ἱκανοποίησε, ἀλλὰ καί, ἀπὸ καθαρά ἐθνικὴ ἀποψη, ἦταν μὲ ἀπάντηση στὸ ἐπιστημονικὸ πεδίο πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς, ποὺ ἄξιζε νὰ συνοδεύσῃ τὴν κατάλυση τῆς κατοχῆς τους.

ΝΙΚΟΣ ΜΟΣΧΟΝΑΣ

Πραγματικά είναι αξιοθαύμαστη ἡ συγκομιδὴ τοῦ υλικοῦ ποὺ ἀπὸ τὴν ἐργασία του ἐκείνου μᾶς παρουσιάζει στὸν πρῶτο τόμο τῆς νέας περιόδου τοῦ Ἀρχείου του ὁ κ. Ὁρλάνδος. Μὲ τὴν μεθοδικότητα καὶ τὴν ἀκριβολογία ποὺ τὸν χαρακτηρίζει σὲ ὅλο του τὸ ἔργο, περιηγήθηκε ὅλη τὴ Ρόδο, ἀναζητήσας σὲ κάθε τόπο τὰ ἀπομεινάρια τῶν μεσαιωνικῶν τῆς μνημείων καὶ μᾶς δίνει τὴν περιγραφή καὶ τὴν ἐρμηνεία τους, συμπληρωμένη μὲ παραστατικά σχέδια καὶ μὲ φωτογραφίες. Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου του τὸ ἀφιερώνει στὰ παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τοῦ νηιοῦ. Ἐρευνᾷ τὰ ἀπομεινάρια αὐτῆς τῆς περιόδου, καὶ πρῶτα-πρῶτα ὅσα συντηροῦνται στὸ Μουσεῖο τῆς Ρόδου. ποὺ μαρτυροῦν ὅτι ὑπῆρχαν πολὺ ἀξιόλογες βασιλικὲς στὴν περιοχή τοῦ κέντρου τῆς, ποὺ ἡ μεταγενέστερη οἰκοδόμησις ἐξαφάνισε ἢ ἔχει σκεπάζει τὰ θεμέλιά τους. Στὴν ὑπαίθριον χώρα τοῦ νηιοῦ, καὶ εἰδικὰ στὴ νῆα πλευρά του, στοὺ Ἀφάντου, στὴ Λάρδο, στὸ Γεννίδι, στὴν Ἀρνια, στὸ Μερναγρό, στὸ Πλημμύρι καὶ στὴν Γαλυτὸ, εὗρηκε καὶ μελέτησε ἕνα πλῆθος ἀπὸ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη παλαιοχριστιανικῶν ἐκκλησιῶν. Ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀπὸ τὰ φανερά ἐρείπια ποὺ ἀνίχνευσε ἐπεστήμειαν ὀκτώ βασιλικές, ποὺ ὁ ἴδιος ἀργότερα θὰ ἀνασκάψει τὰ ἐρείπια τους. Στὸ δεῦτερο μέρος πραγματεύεται ὁ κ. Ὁρλάνδος τὰ θυζαντινὰ καὶ μεταδυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ρόδου. Ἐξετάζει πρῶτα τὶς ἱστορικὲς περιστάσεις, ἀνάμεσα σὺς ὁποῖες ἐξελίχθηκε ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ τόπου καὶ οἱ ὁποῖες ἐπιβάρυναν τὴν ἔκφρασή της, καὶ μπλίνει ὕστερα σὲ μεθοδικὴ κατὰ τάξιν καὶ περιγραφή τῶν τύπων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς περιόδου αὐτῆς, μὲ τὶς διαφορὰς παραλλαγὰς τους. Διαφορετίζει ἔτσι, κατὰ τρόπο καθαρά ἀκαδημαϊκὸ, στὸ σύνολό του τὸν χαρακτήρα τῆς Ρωδικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ μᾶς δίνει συγχρόνως τὴν περιγραφή καὶ τὴν ἐρμηνεία τοῦ καθενὸς μνημείου χωριστὰ. Ὅπως καὶ σὲ ὅλα του τὰ ἄλλα ἔργα. ὁ κ. Ὁρλάνδος συνοδεύει τὴν πραγματεύσει καθενὸς θέματος μὲ ἐξαντλητικὴ μνεία τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας. Δὲν τὴν ἀφήνει ὅμως νεκρὴ νὰ θαυάζει τὶς σελίδες τοῦ ἔργου του. Ἀλλὰ τὴ μὲν παλαιότερη χρησιμοποιοῦ γιὰ νὰ ἀντικεῖ στοιχεῖα ποὺ δὲν ὑπάρχουν πιά στὴν πραγματικότητα, τὴ δὲ νεώτερη ἐλέγχει καὶ συμπληρώνει μὲ τὴ δική του ἐρευνα. Ἄν σ' αὐτὰ προσθέσουμε τὴ σαφήνεια καὶ τὴ χάρι τοῦ λόγου ποὺ χαρακτηρίζει τὸ γράψιμό του, τὴν ἀκρίβεια καὶ τὴν ἀπλή καλὴ σθησιὰ τῆς ἐκδόσεως, μπορούμε, χωρὶς καμμιὰ ὑπερβολή, νὰ προσβάλουμε τὸ ἔργο του σὺν ὑπόδειγμα ἀπόδοσης πνευματικῆς ἐργασίας.

ΚΩΣΤΑΣ Η. ΜΠΙΡΗΣ

ΝΕΑ ΑΓΓΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Sidney Keyes, Minos of Crete, Routledge, σελ. 190, 10/6.

Εἶναι τὰ πρωτόλεια ἑνὸς νέου ποιητῆ, τοῦ Κήξ, ποὺ σκοτώθηκε στὴν Ἀφρική, στὸν τελευταῖο πόλεμο. Δυὸ θεατρικὰ ἔργα, διηγήματα καὶ δοκίμια, ἀπο-

τελοῦν τὰ ἄπαντα αὐτὰ, ποὺ εὐλαβικά κάποιοι φρόντισαν νὰ μαζέψουν καὶ νὰ ἐκδώσουν. Τὰ θεατρικὰ ἔργα φέρουν τὴν σφραγίδα τῶν κλασικῶν σπουδῶν, εἶναι πάρα πολὺ ἐπηρασμένα ἀπ' τοὺς Ἑλληνες κλασικούς. Τὰ διηγήματα, ἂν καὶ ἀνώριμα ἀκόμα κι ἀτελῆ, συμπεκνώνουν ἰδέες, ἔχουν τὴν σφραγίδα τοῦ ταλέντου. Ὅσο γιὰ τὰ δοκίμια, αὐτὰ εἶναι τὰ καλύτερα ἀπ' τὰ πεζογραφήματα τοῦ Κήξ, ἐπηρασμένα διὰς ἀπ' τὸν Ἑμερσον, νομίζω. Τὰ ποιήματα του εἶναι ἰσως τὰ καλύτερα πρὸς τὴν τέχνη τοῦ νεαροῦ σπουδαστῆ ποιητῆ, ποὺ δὲν μπόρεσε, δυστυχῶς, νὰ φτάσει στὴν ὠριμότητα. Ἀπ' τὰ τρία εἶδη ποὺ δοκίμασε, τὸ θέατρο, τὸ διήγημα, τὸ σίχιο, ὁ Κήξ ἀναδεικνύεται, ἀναμφισβήτητος, στὸ τελευταῖο. Εἶναι ἕνας ποιητής. Ἐπίσης πολλὰ ποιήματα ἔχουν τὰ νράματά του, γραμμένα τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, καὶ πολλὴ ἀλήθεια οἱ σκέψεις του.

Καλλιτεχνικὲς ἐκδόσεις Ζωγράφων. Faber & Faber.

Ὁ ἐκδοτικὸς αὐτοὺς οἶκος ἐκδίδει σὲ χωριστὰ φυλλάδια καλλιτεχνικάτα, καὶ μὲ ὥστες εἰκόνες καὶ κείμενα ἀπὸ ἐκλεκτοὺς τεχνοκρίτες, τὰ πρὸ ἀντιποσωπευτικά ἔργα τῶν μεγάλων ζωγράφων, τοῦ Manet, τοῦ Chardain καὶ ἄλλων κλασικῶν. Ἡ ἐκδογραφία εἶναι πραγματικά πολὺ ἱκανοποιητικὴ, καὶ σὲ κάθε εἰκόνα ὑπάρχει μιὰ ἐξηγηματικὴ λεζάντα καὶ συνοπτικὴ κριτικὴ τοῦ εἰκονιζομένου ἔργου. Τὰ πρὸ ὥστες καὶ πρὸ ἀντιποσωπευτικά ἔργα τοῦ καθὲς ζωγράφου ἀποδίδονται μὲ μεγάλη ἀκρίβεια, καὶ ἡ κριτικὴ ἀνάλυση ποὺ τὰ συνοδεύει εἶναι διαφωτιστικὴ. Τὸ κάθε καλλιτεχνικὸ φυλλάδιον περιέχει κείμενο γραμμένο ἀπὸ τὸν εἰδικότερο, γιὰ τὸν ζωγράφο αὐτόν, τεχνοκρίτη. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὰ ἔργα τῶν κατὰ τὴν ζωγραφίαν γίνονται προστάτ' ὅλα τὰ βαλάντια.

Canadian Painters, Phaidon, 25/—.

Μὲ τὸ λεύκωμα αὐτὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Phaidon μπαίνομε σὲ περιοχὲς τῆς ζωγραφικῆς, ποὺ γιὰ τὸ πολὺ κοινὸ εἶναι ἀπείρητες. Ἰσως ὁ κριτικὸς, ποὺ ἔχουμε ζήσει στὴν Ἀγγλία καὶ στὸν Νέο Κόσμο, νὰ γνωρίζον τὴν ἐργασία τῶν Καναδῶν ζωγράφων, διὰς οἱ ὑπόλοιποι Ἑυρωπαῖοι τὴν ἀγνοοῦσιν ὀϊσθησῶτε. Τὸ λεύκωμα, συνεπῶς, προσφέρει ὠθησέας στὴν Κοινοπολιτεῖα, γιὰ τὴ φανερῶναι ὠρίμασμα, στὸ καλλιτεχνικὸ πεδίο, τῶν Κηξέων. Ἐνας δολοκίρος κόσμος ἐξηπᾷ μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες αὐτῆς, καὶ τὸ λιγοστέρο κείμενο μᾶς δίνει σύντομος μὰ ἀποκαλυπτικὴς πληροφῶριες γιὰ τὸ τί γίνεαι στὸν Καναδὰ στὸν τομέα τῆς ζωγραφικῆς. Παράλληλα μὲ τὴν οἰκονομικὴ καὶ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξή του, ὁ Καναδὰς παρουσιάζει ἔντονον πνευματικὴν πρόοδο. Τὰ θέματα ποὺ ἐνδιαφέρουν τοὺς Καναδοὺς ζωγράφους εἶναι παρμένα, πρῶτιστα, ἀπ' τὶς ἀπειρεὶς ποικιλίες ποὺ παρουσιάζει ἡ φύσις τῆς ὠραίας τους χώρας. Γι' αὐτὸ εἶναι κυρίως τοιοιογράφοι, πρᾶμα ποὺ δὲ σημαίνει ὅτι τὸ πορτραῖτο ἔχει ἀδύνατον παραμεληθεῖ. Καὶ ἡ δύναμις τῆς ἔκφρασης τοῦ ἔργου τοῦ Πῶλ Κέην (Χρῖθ. Ι) εἶναι πραγματικὰ ὑποβλητικὴ. Ὑποπεύσομαι, διὰς, ὅτι ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ πορτραῖτο εἶναι σπάνιον στοὺς Καναδοὺς ζωγράφους, ὁ ἐκδοτὴς ἔβαλε πρῶτον πρῶτον αὐτὸ τὸ ἔργο ἔργο. Ὅπως καὶ νᾶναι, ἡ πλούσια καὶ ἀγρία φύσις, τὰ βουνά, οἱ λίμνες, τὰ χιόνια, οἱ βουνοκορφές τοῦ Βορρά, καὶ τοῦ Μτικουνοῦ Βορρά, εἶναι ὅλα θέματα ποὺ οἱ Καναδοὶ ζωγράφοι μεταχειρίζονται, μ' ἀστείρευτες τὶς πηγὰς τῆς ἐμπνεύσεως τους.

Γ. Ν. Α.

ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δελτίο ἀναλυτικῆς βιβλιογραφίας.

169.— Costas F. Biris, L'architecture de l'Athènes moderne. Extrait de l'Hellénisme Contemporain No 6 Novembre—Décembre 1948. Athènes 1949. 80, σελ. 17.

Μελέτη που ἀναλύει αισθητικά τούς ἀρχιτεκτονικούς οὐμους που επικράτησαν ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση καὶ δώδης στὴν οἰκοδόμησιν τῆς σημερινῆς Ἀθήνας.

170.— *Δ Τασολάτρου* [=Φρίξου Λαμπρίδη]. «Ο Κάρλος Μάρξ ἐκκρίνει τὸν Σλαβόν». Ἡ Ρωσικὴ πολιτικὴ ἀπέναντι τὸν Βαλκανικὸν λαόν.—Ἡ Κωνσταντινούπολις—Πανσλαβισμὸς—Τὸ Ρωσοῦριλο κομματὶς ἐποχῆς. Ἀθήνα—1949. <Τυπογραφεία: Χρ. Λουκά Έμμ. Μπενάκη 42> 80, σελ. 64.

Ὁ συγγραφεὺς μεταφράζει ἀποσπάσματα ἀπ' τὶς ἀντιποκρίσεις, πού ὁ Μάρξ—ἔνας ἀποκατάλιτος τότες κοιτῆς—ἐπέστελνε σὲ μιὰν ἐφημερίδα τῆς Νέας Ὑόρκης, ὅσο βαστοῦσε ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1853, γιὰ ν' ἀποδειχθεῖ πὺς ἡ ἐξωτερικὴ τῆς Ρωσίας πολιτικὴ ἀντιμαχότανε πάντα τὰ ἔθνη τῆς Ἑλλάδας συμφέροντα.

171.— *Μάνη Παναγιωτόπου, Ἀλειτοῦργησις I*. Ἑκδόσεις Βιβλιοπωλεῖον Πέτρου Δ. Καραβάκου, Πεσματζίου 3Δ Ἀθήναι, 1949. 80, σελ. 63.

Συμπαθητικὸ ποιητικὸ πρωτοφανέροισι μὲ εἰκοσιπέντε λυρικά τραγούδια. Ἀντιγράφω τὴν «Ψαροπούλα»:

Καθὼς ἀποσιπῶν τῆς ψαροπούλας
τὸ πλάνο φῶς ἀνάβει καὶ φωτίζει
τῆς θάλασσας τὰ βύθια
καὶ γελασμένα μύρια ψάρια
τὰ μαζεύει καὶ παράλυτα
τὸ χέρι τοῦ ψαρά [sic] τὰ καμνίζει
ἔτσι καὶ τὸν κριμάτων μου τὰ πλῆθια
τὰ μάζωξε τὰ στρίμωξε τὸ φῶς...

172.— *Νανῆς Ρ. Χαβαλιῶ, Ἀρμονία*. Πειραιᾶς, 1949. <Τυπογραφεία «Χρονογράφος»> 80, σελ. 31. Συμπαθητικὸ ποιητικὸ πρωτοφανέροισι μὲ εἰκοσιπέντε λυρικά ποιήματα. Ἀντιγράφω τὸ «1943»:

Σκέψ' ἀνέγες	Λύπες κοινές
Ἀλαργιές	Χορὲς γιγνέσ
Μορφές ἀνέγες	Μορφές λογνέσ
Τί μικροῖς	Στοιγμάς φωνῆς
Φαντάσματα...	Χαλάσματα!

173.— *Νίκου Τουντουζιᾶκη, Καὶ οἱ τοῦ Αἰγαίου*, θλασσινὸν ὄραμα μὲ πρόλογο καὶ τρεῖς πράξεις. Ἀθήνα, 1948 <Τυπογραφεία Ἀποστόλου Παπαδόπουλου στοὺς Κάστρους Λήμνου> 80, σελ. 62.

Τὸ γνωστὸ ἡθοιογραφικὸ θεατρικὸ ἔργο πού παιχτηκε μ' ἀρετὴν ἐπιτυχίᾳ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1947 ἀπ' τὸ θίασο Τ. Καρούσου στοὺς θεάτρο «Μακέδον».

174.— *Σάνθου Λυσιώτη, Κύπριον ἄμμα*. Κύπρος, 1949. 160, σελ. 7 + 5 λευκ. Χωρὶς ἐξώφυλλο.

Ἐνας ἕμνος στὴν ποδοπλάνταξιν λευτεριά τοῦ ἀλύτρωτου νηπιού, πού βραβεύτηκε στὸ «Διαγωνισμὸ Ρωσοσὶδη» καὶ πού ἀρχίζει μὲ τὴν στίχον:

Ὡ Λευτεριά, πού σὲ ἔμνησαν
τῶν Ποιητῶν οἱ ἄδρες
καὶ πού τῶν οὐλῶν πάλλουνε
γιὰ σὲ οἱ μικροὶ καρδές,
ἀγγίζει τὴ φτεροῦνά σου
τὴν αἵματιβαμένη
στὸν ἄδριο μα, θοίζοντα,
τὰ σαρκωθῶν εἰ εὐχές.

175.— *Ρίτσα: Ἐλευθερίου—Καπετανάκη, Πικραμένα χαμόγελα* (βραβεῖον Φιλῶς Φειου Διαγωνισμοῦ). Ἀθήνα—1949. <Τυπογραφεία Ε. Χριστοδούλου, ὁδὸς Χαλκοκονδύλη 5> 80, σελ. 44. Στις σελ. 5-6 πρόλογος τοῦ Διον. Βογδούλου.

Συλλογὴ μ' εἰκοσιδύο λυρικά ποιήματα.

176.— *Τάκη Λάπη, Θανάσιος Διάκος*. Ἀθήνα 1949. <Τυπογραφεῖα τῶ Νικ. Γιλπεργουλου, Ἀθήνα, Μελιδώνη ἀρ. 15> 80, σελ. 160.

Μιά ἱστορικὴ μονογραφία, βασισμένη σ' ἀρχαϊκὰ ἔγγραφα καὶ σ' ὅλες τὶς ὁς τὰ τόπων γνωστὰς πηγὰς καὶ βοηθήματα καὶ συνθετικὴ λογοτεχνία, πού μᾶς παρουσιάζει τὴ ζωὴ τοῦ θάνατο μᾶς αὐτὴς τὶς ἀγνωστες καὶ τὶς ἡρωϊκάτερες μορφὲς τοῦ 21. Τὸ βιβλίο πῆρε στὰ 1946 τὸ βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

177.— *Τάκη Μ. Τσιάνου, Πεταλίδες*, ποιήματα. Μαυρίδης, <Γυμνάσιον στὰ τυπογραφεία Ἀριστ.

Μαυρίδη [Ἀθήνα], ὁδὸς Θεμιστοκλέους 11, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1949> 80, σελ. 24.

Συλλογὴ μὲ δεκατρία λυρικά ποιήματα, δονισμένα ἀπ' ἔντονη φυσιοκρατικὴ διάθεσι:

Γύρε σὴ φτέρη ἀπάνω τῇ ἀουρῇ
κονιά πτεν πλοῖα γούνα, σόπα καὶ ἄκου
πὺς γονγοννίζει τὸ νεράκι, καὶ ἄουρη
πὺς τραγουδαὶ ἡ πηγή πρὶν πάει τοῦ κάκου.

178.— *Χρήστον Λεβάντα, Ταξίδι στὸ ἄγνωστο*, διηγήματα. Πρόλογος Γ. Βιλιέτα. Ἀθήνα, Ἑκδόσεις Ράνου, 1949 <Τυπογραφεῖο Κώστα Σερμπίνη, ὁδὸς Πεσμαζόγλου 6> 80, σελ. 192.

Τριαντατέσσερα καινούρια σύντομα διηγήματα—οἷστα τὸ πὺς πολὺ θὰ μπορούσαν νὰ τ' ἀποκαλέσεις—τοῦ συγγραφέα τῆς «Φαιλίας τοῦ Νῶε», πού ψυχογραφοῦνε μὲ λίγες ἀδρές πινελιὲς τύπους κοινοὺς καὶ τύπους ξεχωριστοὺς, διαλεγμένους ἀπ' τὸ λιμάνι καὶ ἀπ' τὶς φτωχογειτονιὲς τοῦ Πειραιᾶ.

179.— *Χρ. Ν. Κουλοῦρη, Ἡ Βεντάλια τῆς ἄνοιξης*, νουβέλλα. Μαυρίδης. <Ἀθήνα 1949> 80, σελ. 79.

Μιά νουβέλλα συνθετικὴ ἀπὸ νεανικὰς μνήμης τοῦ συγγραφέα. Σελίδες πού ἀποκαλύπτουν τὸ ταλέντο ἑνὸς καινούριου πεζογράφου.

Γ. Ι. ΦΟΥΣΑΡΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ Κ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Δυὸ ἦταν, τὸν τελευταῖο καιρὸ, οἱ μεγάλες συζητήσεις ἀπὸ τὶς στήλες τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων. Στὴν πρώτη εἰώσε ἀφορμὴ ἡ ἐρμηνεία τοῦ «Προμηθεὺς Δεσμώτης» τοῦ Ἀλσχόλου ἀπὸ τὸν «Θυμολικό θίασο» τοῦ κ. Λίνου Καρζή, στὴ δεύτερη ἡ κρίσις τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου. Διεξοδικὰ ἦσαν τὰ ἄρθρα τοῦ κ. Γρ. Ξενοπούλου (16 Ἰουν.),—δὲα στὴν «Καθημερινή»,—γύρω στὸ ἀρχαῖο δρᾶμα, τοῦ κ. Αἰμ. Χουρμούζιου (17 Ἰουν. καὶ 5, 6, 7 καὶ 15 Ἰουλ.) καὶ τοῦ κ. Λίνου Καρζή (28, 29 καὶ 30 Ἰουν.), καὶ ποικίλας οἱ ἀκρίβεις πού διατυπώθηκαν γιὰ τὴν ποιητικὴ καὶ τὴ θεατρικὴ ἀξία τοῦ ἀρχαίου ἀντικειμένου θεάτρου, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἀναβίωσιν του στὴν ἐποχὴ μᾶς. Ἀπ' ὅλες δὲως τὶς πλευρὰς ἐξετάστηκε στὸ «Βῆμα» καὶ ἡ κρίσις τοῦ βιβλίου ἀπὸ τοὺς κ. κ. Κ. Θ. Δημαρά (17 Ἰουν.), Ε. Π. Παπανοῦτσου (23 Ἰουν.), Χρ. Εὐελπίδου (24 Ἰουν.) καὶ Π. Παλαιολόγου (30 Ἰουν. καὶ 1 Ἰουλ.) καὶ ἀρκετὲς θετικὰς προτάσεις ἔγιναν γιὰ τὴν ἐνίσχυσιν του,—πρωτόσεις πού θὰ ἔπρεπε νὰ τὶς προσέξουν ὅσοι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή.

— Στὴν «Καθημερινή» (ἀπὸ 23 Ἰουν.) ἐντυπώσεις τοῦ κ. Κλ. Παράσχου ἀπὸ ἐνδιαφέροντα παρινοῦ θέατρου καὶ ἀκρόασης, τακτικὴ ἡ κριτικὴ παρακολούθησις τοῦ θεάτρου ἀπὸ τὸν κ. Αἰμ. Χουρμούζιου, τῶν συναυλιῶν, ἀπὸ τὸν κ. Μ. Δούνη καὶ τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τὸν κ. Ἀγγέλου Προκοπίου, καὶ ἄλλες ἀξιοσημειώτες συνεργασίαι (Κ. Μπέρη «Ἡ στοὰ τοῦ Ἀττάλου, μουσικὴ τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς», 12 Ἰουν.) κλπ.

— Ἀπὸ τὶς στήλες τῆς ἰδίας ἐφημερίδας καὶ τοῦ «Ἐθνος» δεξιάται διαμάχη τῶν κ. κ. Αἰμ. Χουρμούζιου καὶ Ἀγγέλου Τερζάκη (ἀφορμὴ ἡ κριτικὴ τοῦ πρώτου γιὰ τὴν «Ἀγνή» τοῦ δευτέρου). Τὴν σημερινήν ἀπὸ χρονολογικὴ ὑποχρέωσις καὶ δὲν ἀποτολόμε κανένα σχόλιον, γιὰτὶ θέλωμε νὰ τὴν ξεχάσουμε.

— Στὸ «Ἐθνος» καλογραμμένους ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴ Μύκονο τοῦ κ. Κώστα Οἰκονομίδου, («Οἱ ἐκκληροῦλες τῆς Μυκόνου», 15 Ἰουλ.), ἀξιοσημειώτων προτάσεων τοῦ κ. Κώστα Κοτζιά (15 Ἰουλ.) γιὰ τὴν ὀργάνωσιν «Φεστιβάλ Ἀθηνῶν» μὲ τὴν ἀρμονικὴν συνεργασίαν ὅλων τῶν καλλιτεχνικῶν μᾶς δυνάμεων (τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου, τοῦ Θυμολικού θιάσου, τῆς Χωρᾶς Οἰκονομίδου κ. ἄ.) καὶ μὲ τὴν μετέκλησιν τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ (τοῦ Μητροπούλου, τῆς Νικολαΐδου κ. ἄ.), ἀκόμη μιὰ πρότασις, τοῦ κ. Θεμ. Ἀθανασίου (Νῆβα (12 Ἰουλ.), γιὰ τὴν καθιέρωσιν ἐτήσιου βραβείου μὲ τὴν ἐπωνυμίαν «Χρυσὴ μάσκα» ἢ «Χρυσὸς ὕμνος» πού ν' ἀπονέμει ἀπὸν καλύτερον ἡθοιοπὸν, καὶ δὲα ἄρθρα (23 καὶ 25 Ἰουλ.) τοῦ κ. Φανη Μιχαλόπουλου γιὰ τὸν «Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη καὶ τὸ ἡρωϊκὸν πνεῦμα τοῦ Ἐθνους».

— Στην «Ελευθερία» ταχτικές πάντα οι συνεργασίες του 'Ακαδημαϊκού κ. Νίκου Α. Βήη («Ο 'Απόστολος Παύλος και αι άρχαι του Χριστιανισμού εις τας 'Αθήνας», 3 'Ιουλ., «Ο Ρήγας Φεραίος και δ Στέφανος Κουμανούδης 24 'Ιουλ. κ. ά.), του Καθηγητού του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. 'Ιω. Θ. Κακριδῆ («Τά άλογα του 'Ομήρου, θνητοί ήρωες κι' άθάνατα άλογα», 25 'Ιουν. κ. ά.), του κ. Πέτρου Χάρη («Η ώρα της κριτικής— οι άνθρωποι και τά πνευματικά λειτουργήματα», 21 'Ιουλ. κ. ά.), του κ. Φώτη Κόντογλου («Ο Χριστιανισμός και ή φιλοσοφία», 17 'Ιουλ.) κ. ά.

— Στην ίδια έφημερίδα κριτική των λογοτεχνικών βιβλίων από τον κ. Πέτρο Χάρη, του θεάτρου από τον κ. Μ. Πλωρίτη, των συναυλιών και των άλλων μουσικών έκδηλώσεων από τον κ. Δημ. Χαμουδόπουλο και των έκθέσεων από τον κ. Μαν. Χατζηδάκη, που έξετάζει και γενικότερα καλλιτεχνικά ζητήματα (δπως τά «Βυζαντινά μνημεία», 19 'Ιουλ.).

— Στο «Βήμα» κάθε Κυριακή έντυπώσεις του κ. 'Ηλτα Βενεζή από τό τοξίδι που κάνει για την 'Αμερική με τό λιμπερτυ «Κάπταιν Πατάζογλου»: από τους ανθρώπους και τη ζωή του караβιού κι από τά λιμάνια που πιάνει. 'Ενδιαφέροντα, επίσης, τά άρθρα του κ. Γεωργ. Φτέρη («'Αλέξανδρος Πούσκιν», 28 'Ιουν. και 12 'Ιουλ.), του κ. 'Αγγελού Τερζάκη, του κ. Ε. Π. Παπανούτσου και του κ. Κ. Θ. Δημαρά («Λογοτεχνικές γενιές», 1 'Ιουλ., «Προβλήματα της Ιστορίας», 8 'Ιουλ.).

— Στα «Νέα» (15 'Ιουλ.) σκέψεις του κ. Βάσου Βαρίκα για την καλλιτεχνική δημιουργία, κρίσεις και αποδείξεις του Καθηγητού του Πολυτεχνείου κ. Δημ. Εθαγγελίδη για γενικά καλλιτεχνικά ζητήματα, θεατρικές επιφυλλίδες του κ. Τ. Μουζενίδη και ποικίλη άρθρογραφία της κυρίας Σοφίας Κ. Σπανοδύη και της δ. Μαρίας 'Αμαριώτου.

— Στους «Καιρούς» (14 'Ιουν.) δ κ. Μιχ. Περάνθης δίνει σκέψεις και ανέκδοτα του Κονδυλάκη, δ κ. Δημ. Λεβίδης σχολιάζει την Παρισινή μουσική κίνηση κι δ κ. Λεων. Ζώρας πραγματεύεται διάφορα μουσικά θέματα.

— Στη «Βραδυνή» (από 16 'Ιουλ.) και σε σειρά άρθρων του 'Ακαδημαϊκού κ. Θεοφ. Βορέα: «Ο Πλάτων και ή διδασκαλία του».

— Στην «Ελλάδα» συνεργασίες του κ. Πέτρου Χάρη («Η έννοια της πατρίδας στη μεταπολεμική κρίση», 12 'Ιουν., «'Απομνημονεύματα πολιτικά, φιλολογικά, στρατιωτικά», 10 'Ιουλ. κ. ά.), του κ. Α. Καραντώνη («'Ενα νησί...», ή 'Ανδρος), 10 'Ιουλ.), του κ. Τάκη Μπαρά («Τό έθνικό μαρτυρολόγιο και οι σημερινές ήρωίδες του», 12 'Ιουν.), του κ. 'Αδαμ. Α. Παπαδήμα («Οι σύγχρονες ποιητικές σχολές και τά διεθνή ρεύματα», 12 'Ιουν.).

— Στην «Πειραϊκή Ζωή» (25 και 27 'Ιουν.) δ ταχτικός συνεργάτης της κ. Γ. Σταυρόπουλος σχολιάζει την τριαντάχρονη φιλολογική ζωή του κ. Πέτρου Χάρη, έπιμένει στή γενικότερα γνωρίσματα της και καταλήγει στό συμπέρασμα ότι «είναι θαυμαστή ή ίκανότης του Χάρη να προσαρμόζει ένα θέμα αισθητικής στις ανάγκες της εποχής μας, να δείχνει την παρουσία της τέχνης μέσα στή γειγνόντα, να ανακαλύπτει την σημασία της και να διεκδικεί τη θέση που της άρμόζει». — Στην ίδια έφημερίδα (16, 17 και 19 'Ιουλ.) ανάλυση της «Ωδής στον Κόρακα» του κ. Γερ. Σπαταλά από τον κ. Φαίβο Δέλη.

— Στον «Παληδό Ρώμη» βρίσκουμε και μερικούς διασκεδαστικούς στίχους για τά παράξενα της πνευματικής μας ζωής.

— Στον «Προσφυγικό Κόσμο» (12 'Ιουν.) ολόκληρη σελίδα αφιερωμένη στον Μιχ. 'Αργυρόπουλο. Συνεργάζονται δ Σεβ. Μητροπολίτης Μυτιλήνης κ. 'Ιάκωβος και οι κ. Στέλιος Σπεντάρας, Χρ. Βασιλακάκης, Σωκρ. Α. Προκοπίου, Νίκος Τουτουτζάκης και Η. Γ. 'Αμπαρά.

— Στη φιλολογική σελίδα του «Ταχυδρόμου» του Καίρου συνεχίζονται οι καλογραμμένες συνεντεύξεις της δ. Γιολλάνης Τερέντια με γνωστούς λογοτέχνες μας, τον κ. 'Αγγελο Τερζάκη (3 'Ιουλ.) κ. ά.

— Τά περιεχόμενα της «'Αγγλοελληνικής 'Επιθεώρησης», των «Νέων Ρευμάτων» και των άλλων περιοδικών θά σχολιαστούν στό έρχόμενο.

— 'Ελάβαμε, ακόμη, «Νέους Καιρούς» Πειραιώς, με συνεργασίες νέων προπάντων λογοτεχνών (Μαν. Ρούνη «Τό άρχαιό του Ν. Χαντζάρα», 4 'Ιουν., Δ. Ι. Ρίτσου «Τά πρώτα ποιητικά βήματα του Τέλλου 'Αγρα», 25 και 26 Μαΐου), «Κρητική 'Εστία», με σκοπό την πνευματική αποκέντρωση και με αξιόλογες συνεργασίες στή δύο πρώτα τεύχη της, «Τό Δάσος», «'Εύρωπαικήν 'Ενωσιν», με άρθρα των κ. κ. Α. Μακκά, Ν. Κ. Λούρου, που πραγματεύεται τό ενδιαφέρον θέμα «Ο πνευματικός κόσμος και ή 'Ευρωπαϊκή 'Ενωσις», και Νικ. Γ. Ροδοπούλου, «Βιβλιοθήκη Γονέων», «'Εύβοϊκήν 'Εξόρμησιν» με τη διεξοδική μελέτη του κ. Γ. Ι. Φουσάρα «Μιά παλιά βιογραφία του Νεοφύτου», «Τυφλό Καλλιτέχνη», με έμμετρα και πεζά των κ. κ. Α. Καραντώνη, Γ. Μ. Πολιτάρη, Φ. Δέλη, Κλ. Μαρκίνα, Χρ. Ν. Κουλούρη, Γιάν. Τρίκη κ. ά., «Σφίγγα», «Κερκυραϊκά Νέα», «Ξενία», «Τό Ναυτικό μας», «Νέμεσις» και «Πελαργός», «Νέαν Μόκνον», «'Αλήθειαν», «Νεοπολιτικήν», «'Εθνικήν Δοσολογίαν», «Δελτίον 'Υπουργείου 'Ανοικοδομήσεως», «Κυπριακά Νειάτα», «'Αττικόν», «Δελτίον 'Εγνώσεως διανοσυσμένων Δωδεκανησιών γυναικών», «Δελτίον 'Αγροτικής Τραπέζης», «Ναξιακόν Μέλλον», «Θεοσοφικόν Δελτίον», «Τό Γαλαξίδι», «'Ηπειρωτικόν Μέλλον», «'Αύγη», «Σέγας», «Φωνή του Βυζαντίου», «'Εθνικήν 'Εφημερίδα», «Φωνή της Γορτυνίας», «Συνεταιριστική», «Νέον Μαχητήν», «Λουλούδια», «'Επιθεώρηση», «Θάρρος», «Καθολικήν» και «Κυνούριαν».

Ω

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

— Στις 21 'Ιουλίου ή διοίκηση του 'Εθνικού Θεάτρου ανάγγειλε σέ συγκέντρωση αντιπροσώπων του έλληνικού και ξένου Τύπου την όργάνωση έτήσιου φεστιβάλ με παραστάσεις άρχαίου δράματος.

— Από τις 23 ώς τις 31 'Ιουλίου έκθεση εργασιών των σπουδαστών της 'Ανωτ. Σχολής 'Αρχιτεκτόνων του 'Εθνικού Μετσόβου Πολυτεχνείου στις αθουσες της Σχολής.

— Ο Κωνστ. Ψάχος θά νεκρολογηθεί στό έρχόμενο τεύχος.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

28 'Ιουλίου

κ. Παν. Γρυσπ. Γιάννενα. Διατηρούμε ζωντή την άνάμνηση της γνωριμίας σας.—κ. Γ. Δημ. Τ. 'Ενταύθα. Ευχαρίστως θά φιλοξενούσαμε την έπιστολή-διαμαρτυρία σας, άν δέν είχαν προηγηθεί τόσο ανάλογα κείμενα στις έφημερίδες.—κ. Δημ. Πομ. 'Ενταύθα. Ο «'Ιερός πόλεμος» του προηγούμενου τεύχους είχε κι αυτή την έννοια: Δέν είμαστε ποτέ αποκλειστικοί, αλλά όσο βρίσκονται κοντά μας ό λό κληροί έχουν, φυσικά, στις σελίδες μας τουλάχιστον τη νόμιμη προτεραιότητα. Οι άλλοι θά περιμένουν την σειρά τους... "Όσο για τό χειρόγραφο σας, λυπόμαστε που δέν μπορούμε νά σας ευχαριστήσουμε. Δέν τό βρήκαμε στους φακέλους μας.—'Αναγνώστη. "Ως ένα σημείο έχετε δίκιο. 'Αγία κατέγει κ' έμάς... 'Αλλά δέν μπορείς νά μένεις πάντα μακριά από τά γεγονότα. 'Η σιωπή κάποτε γίνεται συνεχής.—κ. Γ. Παπαδ. Πειραιά. Μην άγανακτήτεις που απέσπασε άπ' την κριτική έκείνη δτι νόμιζε πως μάς ένοχλεί και παρέλειψε κάθε έπιδοκιμασία. 'Απόδειξη και τίς το κολοπίστης πνευματικής έργασίας...—δ. 'Ελ. Σ. υρ. Θεοίληκη. Πολύ σωστά. 'Η τιμωρία του βρίσκεται άκριβώς σ' αυτές τις έπιστολές που δημοσιεύει στό τελευταίο τεύχος του περιοδικού του και που τις περισσότερες, άν όχι όλες, αναγκάστηκε νά τις γράφει δ... 'Ιδιος! 'Οπωςδήποτε, κρατήσαμε σημείωση: τό συγχαρητήριο πρτγματι όπογράφονται από τουτ... Μπέρναρτ Σω, Ο'Νηλ, Τόμας Μάνν και άλλους Ισότημους.

Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

Τὸ βιβλίο τοῦ 1949 ποὺ ἐκρίθη εὐρύτερα καὶ εὐμενέστερα

ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗ
ΥΠΑΡΧΟΥΝ "ΘΕΟΙ";

Ἀποσπάσματα ἀπὸ μερικά ἄρθρα.

Ἡ καθημερινὴ πραγματικότητα, μὲ τὰ προβλήματα ποὺ ἀνακινεῖ, ἀποτελεῖ τὸν βασικὸ στόχο τοῦ συγγραφέα. Κι' ὅταν ἀκόμη τολμάει ἀναδρομὲς στὸ παρελθόν καὶ δημιουργεῖ στὸν ἀναγνώστη τὴν ἐντύπωση ὅτι βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς, στὸ βάθος δὲν παρμένει παρὰ δέσμιός τῆς. Καὶ ἡ ἐπικαιρότητα αὐτῇ, ποὺ ὑπογραμμίζει τὴν παρουσία ἑνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου ποὺ παρακολουθεῖ βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ἐποχὴ του, προσπαθώντας νὰ συλλάβει τὸ βαθύτερο νόημά τῆς, ἀποτελεῖ, νομίζω, τὸν καλλίτερο τίτλο τιμῆς γιὰ τὴν ἐργασία του.

«Τὰ Νέα», (28-1-49)

ΒΑΣΟΣ ΒΑΡΙΚΑΣ

Γεννημένος κριτικὸς κινεῖται μὲ ἀπόλυτη ἄνεση καὶ σιγουριά στὴν περιοχὴ ποὺ τοῦ προσφέρει κάθε φορὰ ἡ ἔρευνά του καὶ καὶ μᾶς δίνει ἀπαντήσεις σημαντικὰς σὲ πολλὰ καὶ ἐπιτακτικὰ ζητήματα... Συμπληρώνεται ἡ πορεία ἑνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου ποὺ δὲν ἀπουσίασε οὔτε στιγμή ἀπὸ τὸ λογοτεχνικὸ προσκήνιο. Ἰσα-ἴσα ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς λίγους ποὺ εἶχαν τὸ θάρρος νὰ δώσουν τὸ «παρὼν» καὶ σὲ τίς πρὸς δυσκολες στιγμὲς, ἀπὸ κείνους ποὺ τόλμησαν νὰ πολεμήσουν τὸν κατακτητὴ στὸ πολεμικὸ πεδίο.

«Ποιητικὴ Τέχνη», (1-4-49) ΜΗΝΑΣ ΔΗΜΑΚΗΣ

Εἶτε μὲ τὸ ἡμερολόγιο καὶ τὶς ἀναμνήσεις ἀγγίζει τὴν ὑποκειμενικὴ ἔκφραση, εἶτε φθάνει σὲ ὁλότελα πραγματικὰ προβλήματα, σὲ κάθε του σελίδα μέσα νιώθουμε τὴν ἐπαφὴ μὲ τὴν ζωὴ.

... Κριτικὴ εἶπαμε, ναι, καὶ ἀντιδογματισμός· ὅμως ὅταν διαβάσουμε τὰ δοκίμια τοῦ Πέτρου Χάρη ξεκαθαρίζει σαφέστερα κ' ἕνα τρίτο χαρακτηριστικὸ τοῦ δοκιμίου: τὸ ἔμμεσα διδακτικὸ στοιχεῖο.

«Τὸ Βῆμα», (2-4-49)

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

Τὸ τελευταῖο του φωτισμένο βιβλίο μὲ τὸν τίτλο «Υπάρχουν θεοί;» θάπρεπε κάθε κα-

λὴς προαιρέσεως ἄνθρωπος νὰ τὸ μελετήσῃ.
«Ἐμπρός», (28-2-49)

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΟΞΑΣ

Οἱ ὑποδείξεις τοῦ βγαίνουν ἀπὸ τὸ στενὸ κέλυσος τῆς λογοτεχνικῆς ἐποπτείας κι' ἀπενθύνονται σ' ἕνα μεγαλύτερο τομέα: στὴν ἀρτιώτερη ὁργάνωση τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

«Ἑλληνικὴ Πορεία»,

ΤΑΚΗΣ ΔΟΞΑΣ

(Ἀπρῆλ.-Μάιος 1949)

Οἱ «Μικροὶ καὶ μεγάλοι ἀγῶνες» εἶναι ἕνα ἀπ' τὰ πρὶ ἐνδιαφέροντα δοκίμια τοῦ νέου βιβλίου τοῦ Πέτρου Χάρη. Μᾶς γνωστοποιεῖ τίς νέες προσπάθειες γιὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ δημοτικοῦ κινήματος — σὲ ὅλες τίς σφαῖρες τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

«Νέα Χρονικά», (7-8-49) ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

Πλαταίνει τοὺς ὀρίζοντες τῆς συζήτησης, συμπληρώνει τὴ γενικὴν εἰκόνα μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια, εἰσχωρεῖ στὴν ἀκρότατη πτυχὴ τῶν πραγμάτων, ἀναλύει τὰ ἐπὶ μέρους συστατικὰ κι' ἀνακαλύπτει τὴν οὐσία γιὰ νὰ προβάλῃ στὸ τέλος καινούργια ἐρωτήματα καὶ νὰ χαρίσῃ στὸν ἀναγνώστη τοῦ τὴν ἄνεση καὶ τὴ γοητεία τῆς ἐλεύθερης πνευματικῆς περιπλάνησης καὶ τοῦ ἐλευθεροῦ συμπερασμοῦ. Πολὺ σπάνια ὑπάρχει σὲ σελίδες ἑνὸς βιβλίου τόσο πολλὴ συμπυκνωμένη πνευματικὴ πείρα, ὅση σὲ σελίδες τῶν δοκιμίων αὐτῶν... Τὸ νέο βιβλίο τοῦ κ. Χάρη εἶναι ἕνα πραγματικὸ ἀπόκτημα τῆς νεοελληνικῆς δοκιμογραφίας καὶ ἕνας καλὸς σύντροφος γιὰ κάθε λογοτέχνη καὶ στοχαστή.

«Κυπριακὰ Γράμματα». ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

(Ἰούνιος 1949)

Μία προσφορὰ πείρας, λόγος μὲ ἀναλυτικὴ ματιά, σκέψη ἐκφρασμένη ἄνετα, βέβαιη αἰ-
(Ἡ συνέχεια στὴν ἐπομένη σελίδα)

Διευθύνσεις σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 6 § 1 τοῦ Α. Ν. 1092/1935:

Διευθυντὴς τῆς «Νέας Ἑστίας»: Πέτρος Χάρης, κατοικία: Π. Τσαλδάρη (Πειραιῶς), 78.

Ἐκδότης: Ἰωάνν. Δ. Κολλάρος, καὶ Σία Α. Ε., Τσῶρτσιλ 38.

Προϊστάμενος τυπογραφείου: Χαρ. Μαυρομαμάτης, κατοικία: Κορυζή 11 (συνοικ. Βύρωνος).

σθητική διάθεση, χαρακτηρίζουν τὰ δοκίμια της συλλογής αυτής.

«Παιδεία», (15-3-49) ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

Στὸ τελευταῖο βιβλίο — μιὰ σειρά καλογραμμένων δοκιμίων μετὰ τὸν τίτλο «Υπάρχουν θεοί;» — τοῦ κ. Πέτρου Χάρη διατυπώνεται μετὰ λιτότητα καὶ σαφήνεια τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ δημοτικισμοῦ.

«Τὸ Βῆμα», (14-4-49) Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Δὲν μπορῶ κι' ἐδῶ νὰ μὴν ἐξάρω μιὰ νοικοκυρώσυνήν στὸ σχέδιο, μιὰ προσοχήν στὸ λόγο καὶ στὴ διατύπωση, μιὰ πείρα κι' ἓνα σύμπλεγμα συλλογισμῶν, ποὺ δλοκληρώνουν μιὰ ἐργασία προσφορῶς ἀναμφισβήτητης καθαρότητας.

«Νέοι Ρυθμοί», ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΠΑΣ
(Μάιος 1949)

Ὁ κ. Χάρης χωρὶς νὰ εἶναι δογματικός, χωρὶς, ἀκόμα περισσότερο, νὰ ἀγαπᾷ τις εὐκολες καὶ γλήγορες λύσεις, φαίνεται πὺ ἀποφασιστικὸς ἀπὸ μένα. Στις λύσεις ὡστόσο καὶ στις ἀπόψεις του γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, τὸν παρακολουθῶ πέρα-πέρα, ὑπογράφω καὶ μετὰ τὰ δύο χέρια μου τὰ ὅσα ἀναπτύσσει μετὰ τόση γνώση τοῦ θέματος, μετὰ τόση εὐρύτητα καὶ μετὰ τόση στερεότητα καὶ πειθῶ. Θὰ ἔπρεπε νὰ προσθέσω: καὶ μετὰ τόση ἀνεση.

«Καθημερινή», (10-2-49) ΚΛ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Τὸ τελευταῖο βιβλίο τοῦ κ. Πέτρου Χάρη «Υπάρχουν θεοί;» εἶναι ἓνα φωτεινὸ σημάδι μέσα στὴν πνευματικὴ κίνηση τοῦ τόπου μας.

«Ἐθνικὸς Κήρυξ», ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ
(6-4-49)

Υπάρχει ὀρθὴ καὶ δίκαιη κρίσις, εὐλύγιστος χειρισμὸς, ἄμεση ἀντιμετώπισις τοῦ θέματος, εὐληπτικὴ καὶ ἀναλυτικὴ καὶ κατατοπιστικὴ πληροφοριοδότησις ποὺ ἱκανοποιεῖ τὸν κατατοπισμένο στὰ θέματα καὶ διαφωτίζει τὸν ἀπληροφόρητο. Ἡ ὀριμότης τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ γενικὴ του συγκροτήσις τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ προσφέρῃ μετὰ ἀνεσι ἀπὸ τὴν κεκτημένην πείρα του.

«Οἱ Καιροί», (26-4-49) ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ

Συγκροτημένος πνευματικᾶ, μετὰ κατασταλαγμένες πλὴ ἀπόψεις καὶ ἰδέες, μετὰ μιὰ ροπή πρὸς τὴ συντήρησι καὶ τὴν παράδοσι, ἀν καὶ μετὰ ἀνοιχτοὺς ὅλους τοὺς πόρους τοῦ πρὸς τὸ καινούργιο καὶ τὸ σύγχρονο,

ὁ Πέτρος Χάρης ἐκφράζει μέσα στὰ τέσσαρα σὺτὰ βιβλία δοκιμίων τὸν αὐτὸ του καθὼς αὐτὸς ἀντιδρᾷ στις διαφορὰς ἐπαφῆς μετὰ τὰ πρόσωπα, τὰ κείμενα καὶ τις γενικὰς ἐκδηλώσεις τῆς λογοτεχνίας μας. Ἡ γενικὴ γραμμὴ τοῦ πνεύματός του καὶ ἡ γενικὴ πνευματικὴ πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθεῖ μᾶς βρίσκουν ἀπόλυτα σύμφωνους.

«Ἐθνος», (22-3-49) ΑΠ. ΣΑΧΙΝΗΣ

Πῆγε πέρα ἀπὸ τὰ πὺδ προχωρημένα ὀρόσημα. Καὶ ἡ τιμὴ αὐτὴ ἀπευθύνεται σὲ ὅλη τὴν κριτικότερη γενεὰ μας, ὅσο κι' ἂν ὁ σεβασμὸς μας πρὸς μερικοὺς παλαιότερους εἶναι ἀμείωτος. Θὰ ἦτανε φοβερὸ νὰ μὴν πηγαίνουν οἱ μεταγενέστεροι πρὸς τὸ καλύτερο. Κι' αὐτὸ τὸ καλύτερο πραγματοποιεῖ ὁ κ. Π. Χάρης, ὁ ἀληθινὰ γενναῖος ἐλευθέρως ἀνδρῶπος, ποὺ ἔχει κάνει τὴν ἡθικὴν, τόσο σπάνιο ἀνθος τῶν καιρῶν μας, ταχτικὸ τοῦ ἀθλήματος.

«Ἐλευθερία», (12-3-49) ΓΙΑΝ. ΣΙΔΕΡΗΣ

Ὁ κ. Πέτρος Χάρης δὲν σᾶς φαίνεται ποτὲ ὅτι αὐτοσχεδιάζει, ὅτι λέει κάτι τὸ πρόχειρο. Ἐχει ἓνα αἶσθημα σὰν ἔνστικτος εὐθύνης καὶ μ' αὐτὸ παρουσιάζει ὅλες τις ἀπόψεις τοῦ πνευματικοῦ μας βίου, σημειώνει ὅλες τις οὐσιώδεις πλάνες ποὺ παρατηροῦνται στις λειτουργίες του, ἐπισημαίνει ὅλα τὰ κενὰ ποὺ ἀφήσαν οἱ καθοδηγητὲς του μέσα σ' ἓναν αἰῶνα — τὸν αἰῶνα τῆς ἐθνικῆς μας ἀποκατάστασις. Θέτει ριζικὰ ἐρωτήματα. Κάτι περισσότερο. Κάνει τὸν ἀνδρῶπο ποὺ τὸν διαβάξει νὰ σκέπτεται — νὰ σκέπτεται μόνος του. Καὶ τὸ ἀκόμη πὺδ σοβαρὸ, εἶνε ἀπὸ τοὺς διανοουμένους ποὺ ἔχουν μέσα στὴν ἰδιοσυγκρασίᾳ τους αὐτὴ τὴ λυμπρὴ γκαϊτικὴ αἰσθήση τῆς καθολικότητας τῶν πνευματικῶν φαινομένων, ποὺ αἰσθάνονται τὴ σύνδεση τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ μαζί μ' αὐτὴ τὴν ἀνάγκη ν' ἀγωνισθοῦν γιὰ τὸν ἐνιαῖο, τὸν υπερέφανο ἀνθρώπινο μῦθο.

«Τὸ Βῆμα», (15-2-49) Γ. ΦΤΕΡΗΣ

Καθὼς κοιτάζω αὐτὴ τὴ στιγμή τὴ γενικώτερη τοποθέτηση τοῦ κ. Πέτρου Χάρη μέσα στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ, τόσο σὰ διευθυντὴ τοῦ ἀξιολογότερου λογοτεχνικοῦ μας περιοδικοῦ, ὅσο καὶ σὰν ἐνὸς παράγοντα ἀποφασιστικοῦ γιὰ τὴ διαμόρφωση προοδευτικώτερων ρευμάτων, βρίσκω σὰν τὸ πὺδ χαρακτηριστικὸ τοῦ γνώρισμα μιὰν ἀκριβὴ ἐκτίμησι τῶν καταστάσεων, ποὺ ἀποτελεῖ ἀφετηρία γιὰ τὴν ὀργάνωσὴ γόνιμων συνολικῶν ἀπόψεων.

«Νέα Ἑστία», (15-3-49) ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ